

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

4-те ВИДАННЯ,
ВИПРАВЛЕНЕ Й ДОПОВНЕНЕ

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 1993

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком, удосконаленням мови. Зокрема розширено розділ про вживання великої літери, уточнено правила написання складних слів, розширено сферу використання закінчення *-у(-ю)* в родовому відмінку іменників II відміни, чіткіше сформульовані правила використання кличного відмінка, поширено правило передачі іншомовного *і* через *и* після «дев'ятки» на низку власних назв, введені правила правопису прикметників, похідних від складних географічних назв. Загалом із наявного орфографічного кодексу усувається все, що застаріло, нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української літературної мови.

*Схвалений Академією наук України,
Міністерством освіти України, Міністерством культури України*

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа,	Бб,	Вв,	Гг,	Гґ,	Дд,	Еє,	Єе,
Жж,	Зз,	Ии,	Іі,	Її,	Йй,	Кк,	Лл,
Мм,	Нн,	Оо,	Пп,	Рр,	Сс,	Тт,	Уу,
Фф,	Хх,	Цц,	Чч,	Шш,	Щщ,	Ьь,	Юю, Яя

Примітка. Апостроф (') в алфавіт не входить і на розміщення слів у словнику не впливає; напр.: *бур'ян, бұрянний* стоятимуть поруч.

Сполучення літер **дж** і **дз** (для позначення зімкнено-щілинних звуків [ж], [з]) не входять в алфавіт; отже, такі слова, як *джерело, дзвін*, стоятимуть у словнику під літерою **д**.

Редакція літератури,
мови та мистецтвознавства

Редактор О. А. Дігель

У 4602020100—358 інф. лист
221—93

© Інститут мовознавства
ім. О. О. Потебні АН України,
Інститут української мови УН України, 1993

ISBN 5-12-003832-8

ПЕРЕДМОВА

Правопис кожної мови складається з трьох підсистем: графіки (літер, якими позначають найтипівіші звуки та звукосполучки), орфографії (способів поєднання звуків і звукосполучок, що забезпечує однотипність написання слів) і пунктуації (розділових знаків, з допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту).

Кожен із цих розділів має свою історію. Українська графіка (як і білоруська, болгарська, македонська, російська, сербська) бере свій початок від старослов'янського письма. У нинішньому українському алфавіті є тільки дві літери, що їх не було в кирило-мефодіївській абетці — це **г**, яка відома з кінця XVI ст. і набула поширення в XVII ст., та **ї**, що спершу вживалася замість колишньої літери **ь** та на місці **е** в новозакритому складі, а згодом перебрала на себе функції позначення сполуки **й+і**. Слід ще згадати про специфікацію в українському правописі літер **е**, **є**, відсутню в інших кириличних правописах. Решта літер — це ті, що їх, на думку проф. І. Огієнка, знали вже в давньокиївський період, принаймні з VII ст. н. е. Правда, в старослов'янському алфавіті були й такі літери, які не відповідали жодним українським звукам, а тому вживалися непослідовно, а потім і зовсім зникли (**ѡ, ѣ, ѱ, ѣ, ѿ, ѿ**).

Отже, якщо брати до уваги графіку, то український правопис бере свій початок від кінця минулого тисячоліття. Щоправда, остаточне його становлення припадає аж на початок ХХ ст. Треба згадати й про те, що від 1708 року змінилося накреслення літер: традиційну кирилицю замінено так звану «гражданкою» – спрощеним кириличним письмом.

З розвитком нової української літературної мови — від часу видання «Енеїди» І. Котляревського — виникла потреба в зміні традиційного письма. Письменники, що писали живою українською мовою, мусили шукати засобів передавати справжнє звучання слова, а не йти за їх давнім традиційним написанням. Пошук цей був великою мірою стихійним, а тому від 1798 до 1905 року нараховується близько 50 різних (більш і менш поширених — іноді й суто індивідуальних) правописних систем¹. Найпомітніші серед них правописні системи О. Павловського, «Русалки Дністрової», П. Куліша, згодом

¹ Див.: *Огієнко І.* Нариси з історії української мови: система українського правопису. Популярно-науковий курс з історичним освітленням.— Варшава, 1927.— С. 16- 20.

Є. Желехівського. Як видно, у становленні українського правопису — вдосконаленні графіки й упорядкуванні орфографії — брала участь уся Україна: і Східна, і Західна. Синтез цієї праці зробили видатні українські вчені й культурні діячі: В. Антонович, М. Драгоманов, П. Житецький, В. Лисенко, К. Михальчук, П. Чубинський у 1-му томі «Записок юго-западного отдела Русского географического общества», що побачив світ 1873 року в Києві. Це був перший справді фонетичний український правопис, якому, однак, випала нелегка доля. У 1876 р. царський уряд прийняв закон, згідно з яким українські твори могли видаватися за умови, якщо в них «не было допускаемо никаких отступлений от общепринятого русского правописания...» Український правопис було таким чином поставлено поза законом, що тривало на підросійській Україні до революції 1905 року. У 1907—1909 роках виходить знаменитий словник української мови за ред. Б. Грінченка, в якому практично застосовано принципи фонетичного українського правопису. Вони й стають законом для всіх видань українською мовою. Проте офіційного українського правописного кодексу не було. У 1918 році було видано його проект, запропонований проф. І. Огієнком. Згодом у його доопрацюванні взяли участь акад. А. Кримський і проф. Є. Тимченко, і він був виданий у 1919 році під назвою «Головніші правила українського правопису». Всі подальші зміни й доповнення до нашого правописного кодексу були внесені саме в цей офіційно затверджений текст, що став законом.

Графіка відтоді не переглядалася, якщо не брати до уваги, що з 1933 року й до нинішнього видання «Українського правопису» з неї було вилучено літеру *г*.

Орфографія ж постійно вдосконалювалась, охоплюючи написання тих слів, які раніше не регулювалися силою закону. Особливо це стосувалося слів іншомовного походження, насамперед новітніх запозичень з європейських мов, а також грецизмів і латинізмів. Кожна мова запозичує іншомовні слова. Адаптуючи їх, роблячи своїми, мова-сприймач завжди зважає на їхнє походження. Тому одні правила застосовуються до власної та давно запозиченої побутової лексики (типу *вино, левада, крейда, плуг, шибка*), інші — до так званих інтернаціоналізмів, тобто поширених у більшості європейських мов слів-термінів, слів на позначення багатьох абстрактних понять (типу *авангард, ботулізм, вівісекція, гармонія, декаданс*), а також до чужоземних власних назв, деяких назв побутових предметів (типу *афіша, багаж, бакалія*). У травні 1928 року в Харкові відбулася правописна конференція, яка схвалила новий, розширений український правописний кодекс. Зберігаючи традиційну українську графіку, вчені докладно опрацювали орфографію та вперше унормували правила української пунктуації. Орфографія «Українського правопису», схваленого 1928 й виданого 1929 року, була побудована на компромісі: українські з походження слова писалися згідно зі східноукраїнськими правописними традиціями, а запозичені — згідно з західноукраїнськими. Такий симбіоз не припав до душі тодішньому партійно-державному керівництву, яке саме «закручувало гайки», і воно швидко його ліквідувало: наступне видання правопису (1933 р.) було вже зорієнтоване

тілки на східноукраїнські правописні традиції. Задля справедливості треба зазначити, що цей симбіоз і не міг бути життєвим. Шкода, що не всі члени правописної комісії прислухалися до думки проф. І. Огієнка: «Наша літературна традиція по пам'ятках розпочинається з XI-го віку,— і в цих старих наших пам'ятках переходується й певна відповідь, в якій саме форми вживати нам чужих слів... Скажімо, коли ми споконвіку все писали *Амвросій, Ірина, ефир*, то яка ж рація міняти ці споконвічні свої форми на латинопольські *Амброзій, Ірена, етер*? Коли ми ще з початку своєї літературної мови чужі звуки *g, l, i* все передавали через *г, л, и* й писали *гигант, митрополит, Платон*, то чому я тепер повинен на все те махнути рукою й писати та вимовляти *гігант, мітрополіт, Плятон*?»²

І все ж «Український правопис» 1933 року видання був настільки знекровлений, що потребував ґрунтовного доопрацювання. Цю роботу під керівництвом акад. Л. Булаховського було завершено в 1945 році, а в 1946 році стабільний «Український правопис» було видано. Правописом 1929 року до 1939 року користувалися в Західній Україні; до сьогодні ним послуговується значна частина української еміграції, хоч багато видань використовують також дещо видозмінений його варіанти, видані в 1942 році проф. Я. Рудницьким і в 1943 році проф. І. Зілінським, або ж чинний «Український правопис».

Правопис 1946 року з невеликими змінами й доповненнями було перевидано в 1960 році мільйонним тиражем. Проте сьогодні це вже бібліографічна рідкість. Та й мова за ці понад 30 років не стояла на місці: з'являлися нові слова, тривав процес запозичення, поповнювалась наукова термінологія, свої вимоги до орфографії висувала перекладацька практика. Постало закономірне питання про чергове видання «Українського правопису». З цією метою Президія Академії наук України утворила представницьку Орфографічну комісію в такому складі: акад. АН України В. М. Русаїнівський—голова, д. ф. н. А. А. Бурячок—учений секретар; Інститут мовознавства АН України представляли також: акад. АН України О. С. Мельничук, члени-кореспонденти А. П. Непокупний і В. В. Німчук, доктори філолог. наук І. Р. Вихованець, Г. М. Гнатюк, К. Г. Городенська, С. Я. Єрмоленко, І. М. Железняк, М. А. Жовтобрюх, Г. П. Іжакевич, Л. С. Паламарчук, М. М. Пещак, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. О. Тараненко, О. Б. Ткаченко, кандидат філолог. наук Г. П. Арполенко, О. К. Безпояско, І. С. Гнатюк, С. І. Головашук, С. С. Єрмоленко, О. С. Стрижак; Інститут літератури АН України був представлений членом-кореспондентом М. Г. Жулинським і доктором філолог. наук В. Г. Дончиком; від Міністерства вищої освіти України до складу комісії входили професори університетів: Дніпропетровського—Д. Х. Баранник, Київського—О. І. Білодід, А. П. Коваль, О. Д. Пономарів, Львівського—Т. І. Панько, Одеського—Ю. О. Карпенко; Міністерство освіти України уповноважило брати участь у роботі Орфографічної комісії кандидата педагог. наук М. С. Вашуленка з Інституту педагогіки, методиста

² Там же.— С. 123.

Н. І. Шинкарук, а також професора Київського педагогічного інституту А. П. Грищенка та доцента Київського інституту іноземних мов І. П. Ющука; постійними членами комісії були члени Спілки письменників України та Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка О. Т. Гончар, І. М. Дзюба, І. Ф. Драч, П. М. Мовчан, Ю. М. Мушкетик, Д. В. Павличко, В. О. Шевчук.

Робота Орфографічної комісії складалася з кількох етапів. На першому — підготовчому — в Інституті мовознавства було створено робочу групу в складі А. А. Бурячка, С. І. Головащука й Г. М. Колесника, якій доручалося розробити проект змін та доповнень, що повинні бути внесені до нового видання «Українського правопису». Робоча група мала керуватися такими загальними настановами: 1) не змінювати традиційної української графіки, але відновити порядок розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) по можливості спростити правопис складних слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., тобто тих правописних моментів, які не впливають із мовної структури; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей.

Вироблений робочою групою проект цього видання «Українського правопису» було розглянуто групою вчених, які запропонували внести ще деякі зміни й доповнення. Після врахування всіх зауважень проект правопису було розмножено в кількості 140 примірників і надіслано для докладного розгляду в Міністерство народної освіти, Міністерство вищої освіти, Міністерство культури України, в редакції українських газет і журналів, до творчих спілок і т. ін. Проект видання «Українського правопису» обговорювався також на кафедрах української мови університетів і педінститутів, на конференції Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта». За пропозицією голови товариства Д. В. Павличка було розширено (список див. раніше) склад Орфографічної комісії й затверджено новий її статус: за ухвалою Президії АН України вона стала її тимчасовим робочим органом. Орфографічна комісія після докладного розгляду кожного параграфа оновленого «Українського правопису» ухвалила його опублікувати.

Оскільки обговорення правопису тривало й після його опублікування обмеженим накладом (50 тис. примірників), Орфографічна комісія ще раз розглянула всі висловлені в пресі зауваження й дійшла висновку, що після усунення помічених помилок і оновлення ілюстративного матеріалу «Український правопис» має бути виданий масовим тиражем. Разом із тим комісія одностайно підтримала постанову I Міжнародного конгресу українців (27 серпня — 3 вересня 1991 року) про потребу вироблення єдиного правопису для всіх українців, що проживають як в Україні, так і за її межами. Єдиний правопис має базуватися на всьому історичному досвіді його творення.

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ ¹

ГОЛОСНІ

**Ненаголошений
О**

§ 1. 1. У складах із ненаголошеним **о** пишеться та сама літера (буква) **о**, що й під наголосом: *бої́ться, бо бля́зко; голу́бка, бо голу́б;*

дощу́, бо дощ; робі́ть, бо робо́ить; розу́мний, бо ро́зум.

О пишеться й у таких словах, де сумнівний із правописного погляду звук наголосом не перевіряється: *лопи́х, соки́ра, сою́з.*

2. У деяких словах на місці **о** перед постійно наголошеним **а** (**я**) маємо у вимові й на письмі **а**: *бага́тий, бага́то, бага́тство, бага́ття, бага́ч, гаря́чий, гаря́чка* (пор. *гори́ти*), *гара́зд, кажáн, калáч, качáн, хазя́їн*, а також у деяких похідних з іншим наголосом: *багати́р* (багач), *га́рчє*.

Але: *гонча́р, коря́вий, лопáта, пога́ний, ропá, солда́т, това́р*, а також *богати́р* (велетень, герой), *монасти́р*.

Примітка: Про суфікси **-ова-**, **-ува-**, **-оват-**, **-овит-**, **-уват-** див. § 23, п. 8; § 24, п. 1.

**Ненаголошені
Е, И**

§ 2. 1. У складах із ненаголошеними **е** та **и** пишеться та сама літера, що й під наголосом: *вели́кий, величез́ний, бо ве́лич; держу́, бо одержати́;*

клекоті́ти, бо кле́кіт; несу́, бо принесе́ний; шепоті́ти, бо ше́піт; криве́, бо криво́; трима́ти, бо отримувати́; широ́кий, бо ши́роко.

У словах із постійним наголосом невиразний звук рекомендується перевіряти за словниками: *лева́да, лемі́ш, кишéня, мині́лий.*

2. **Е** завжди пишеться:

а) У групі **-ере-** (повноголосся), а також у групі **-еле-**: *бе́рег, де́рево, се́ред; зе́лень, пелена́, се́лезень, ше́лест.*

б) У суфіксах **-еня-**, **-ен-**, **-енк-**, **-еньк-**, **-ер(о)**, **-есеньк-**, **-ечк-**, **-тель**: *козеня́, дору́чений, Юхи́менко, рече́нька, се́меро, малесе́нький, кни́жечка, вихова́тель.*

¹ Щоб уникнути зайвого повторення «літера... на позначення голосного... (приголосного...)», далі вживатимуться в основному терміни «голосний», «приголосний», «звук» і т. ін.

в) Коли **е** при зміні слова випадає: *бѣрезень*, бо *бѣрезня*; *вітер*, бо *вітру*; *мітел*, бо *мітлѧ*; *справедлівий*, бо *пѣрѣвѣда*; *хлѣпець*, бо *хлѣпця*.

3. а) **И** пишеться в ряді слів у групах **-ри-**, **-ли-** між приголосними у відкритих складах: *бриніти*, *гриміти*, *дрижати*, *кривавий*, *криниця*, *стриміти*, *тривати*, *тривого*; *глитати*.

б) Інколи ненаголошений **и** в групах **-ри-**, **-ли-** перевіряється наголосом: *кришіти* (*кріхта*, *крішка*), *тримати* (*стрімувати*); *блищати* (*бліскавка*).

Відповідно до вимови в ряді слів не під наголосом пишеться **-рі-**, **-лі-**: *дрімати*, *дрімливий*, *дрімота*, *тріщати*, *перебріхувати*; *злітати*.

І § 3. На початку слова пишеться **і**, а не **и**: *ім'я*, *індік*, *іній*, *інколи*, *іноді*, *інший*, *існувати*, *істина*.

І § 4. Літера **ї** на означення звукосполучення **й + і** пишеться:

1. На початку слова **й** після голосного: *їжа*, *їжак*, *їздець*, *їздити*, *їх*, *їхати*; *доїхати*, *приїхати*, *країна*, *мої*, *твої*.

2. Після м'якого приголосного (на письмі — з м'яким знаком): *Ананій*. *Винї*.

3. Після твердого приголосного (на письмі — з апострофом): *з'їзд*, *об'їхати*, *Захар'їн*.

4. Також в іншомовних словах після голосного: *архаїчний*, *героїзм*, *героїчний*, *егоїзм*, *егоїстичний*, *еліпсоїд*, *наївний*, *прозаїк*, *руїна*, *целулоїд* (див. ще § 90, п. 5 б).

Примітка. **І** не пишеться після префікса, якщо префікс закінчується голосним, а наступний склад починається з **і** (а не з **ї**): *перінакшити*, *доісторичний*, *поінформувати*; так само **ї** не пишеться у складних словах, де перша частина закінчується голосним, а друга починається з **і**: *староіндійський*.

я, ю, є § 5. Літери **я, ю, є** пишуться:

1. На початку слова **й** після голосного для позначення звукосполучень **й + а**, **й + у**, **й + е**: *якість*, *знаю*, *твоє*, а також після **й** у слові *війя* (*війю*, на *війї*).

2. Після приголосного для позначення сполучення м'якого приголосного з **а, у, є**: *ряд*, *люди*, *останнє*.

Апостроф § 6. Роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного позначається апострофом.

Апостроф пишеться перед **я, ю, є, ї**:

1. Після губних приголосних (б, п, в, м, ф): *б'ю*, *п'ять*, *п'є*, *в'язи*, *у здоров'ї*, *м'ясо*, *рум'яний*, *тім'я*, *мереф'янський*, *В'ячеслав*, *Стеф'юк*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли перед губним звуком є приголосний (крім **р**), який належить до кореня: *дзв'якнути*, *м'являчий*, *св'ято*, *тьм'яний*, *цвях*, але: *в'єрб'я*, *торф'яний*, *черв'як*.

Коли такий приголосний належить до префікса, то апостроф пишеться, як і в тих же словах без префікса: *зв'язок, зв'яліти, підв'язати, розм'якшити*.

2. Після **р**: *бур'ян, міжгір'я, пір'я, матір'ю, кур'єр, на подвір'ї*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли **ря, рю, ре** означають сполучення м'якого **р** із наступними **а, у, є**: *бур'як, бур'яний, крякати, рябий, ряд, крок, Рєпін*.

3. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'язикий, від'їзд, з'єднаний, з'їхати, з'явитися, об'єм, під'їхати, роз'юшити, роз'яснити; дит'ясла, пан'європéйський, пів'яблука*, але з власними назвами через дефіс: *пів-Європи* тощо (див. § 26, п. 1, е).

Примітка 1. Після префіксів із кінцевим приголосним перед наступними **і, е, а, о, у** апостроф не пишеться: *безіме́нний, загітува́ти, зеконо́мити, зокре́ма, зумі́ти*.

Примітка 2. Про апостроф у словах іншомовного походження див. § 92, у прізвищах — § 104, п. 11, у географічних назвах — § 108, п. 8.

йо, бо § 7. 1. **Йо** пишеться для позначення звукосполучення **й + о**:

а) На початку слова й після голосного: *його́, йому́, завойо́ваний, райо́н, чийо́го*.

б) Після приголосного, переважно на початку складу: *батальйо́н, бульйо́н, ви́окати, Воро́бийов, куро́бз, мі́льйо́н, серіо́зний, Солови́юв*.

2. **Бо** пишеться після приголосного для позначення м'якості приголосного перед **о**: *всьо́го, Ковальо́в, Линьо́в, льон, сьо́годні, сьо́мий, трьо́х, цьо́го*.

Чергування голосних

Чергування § 8. 1. У сучасній українській мові звуки **о, е**
О — І, Е — І (у відкритих складах) часто чергуються з **і**
(в закритих складах):

а) При словозміні: 1) *водопі́й — водопо́ю, дохі́д — доходу́, кінь — коня́, ка́мінь — ка́меня, лі́д — льо́ду, мі́й — мо́го, сі́м — се́мй, у́стрій — у́строю; ні́ч — но́чі — ні́ччю, пів-ні́сть — півно́сті — півні́стю, ра́дість — ра́дості — ра́діс-тю; ві́селок — ві́сілка, о́сінь — о́сені — о́сінню, у вели́кому — у вели́кім*;

2) *гір — гора́, ніг — нога́, о́сіб — о́соба, слів — сло́во, сіл — се́ло*;

3) *ба́тьків — ба́тькового, ба́тькова; бра́тів — бра́тового, бра́това; Васи́лів — Васи́левого, Васи́лева; ковалі́в — ковалі́во-*

го, ковалéва; Петрів — Петрóвого, Петрóва; шевців — шевцé-
вого, шевцéва;

4) Кáнів — Кáнева, Кíїв — Кíєва, Фáстів — Фáстова,
Хáрків — Хáркова, Чернігів — Чернігóва;

5) вівсá — овéс, вівцá — овéць, вісь — óсі;

6) бійся — бою́ся, стій — сто́яти;

7) вів, вівши — велá (весті́); замів, замівши — замелá (за-
месті́); міг, мігши — мóжу (могlá, могті́); ніс, нісши — не-
сú (неслá, несті́); плів, плівши — плелá (плесті́), а також
ріс, рісши — рослá, рості́.

б) При словотворенні: будівні́к (пор. будóва),
вільний (пор. во́ля), кілля (пор. ко́ла), підні́жжя (пор. ногá),
подві́р'я (пор. двора́), робітні́к (пор. робóта); зілля (пор.
зелéний), сільськíй (пор. селó) та ін.

О, Е, що не переходять в І 2. О, е не переходять в і в закритому складі
в таких випадках:

а) Коли ці звуки вставні або випадні: вік-
но́ — вікон, земл́я — земéль, ка́зка — казо́к, со́тня — со́тень;
ві́тер — ві́тру, ві́тер — ві́тру, вогóнь — вогню́, де́нь — дня́,
розде́р — розідра́ти, смúток — смúтку, сон — сну, тра́вень —
тра́вня.

Примітка 1. В окремих словах при їх зміні о, е не випадають:
лоб — ло́ба, мох — мо́ху, рот — ро́та, лев — ле́ва.

Примітка 2. За аналогією до форм кни́жок, казо́к маємо о між
приголосними в родовому множини й від деяких іншомовних слів:
а́рка—а́рок, ма́рка — ма́рок, па́пка — па́пок тощо; але: па́рт, фо́рм,
са́кль та ін.

б) У групах -ор-, -ер-, -ов- між приголосними: то́рг —
то́ргу, хорт — хорта́, сме́рть — сме́рті, вовк — во́вка,
шовк — шовку́.

Виняток: погі́рдний (пор. погóрда).

в) У групах із повноголоссям -оро-, -оло-, -ере-, а також
-еле-: горóд, морóз, по́дорож, по́рох, сто́рож; во́лос, со́лод;
бе́рег, пе́ред, се́ред, че́рез; зе́лень, пе́лех, ше́лест та ін.

Але: морі́г, оборо́г, порі́г, смóрід.

г) У родовому відмінку множини іменників середнього ро-
ду на -ення: зна́чень (зна́чення), поло́жень (поло́ження),
тве́рджень (тве́рдження), твóрень (твóрення).

д) В абрєвіатурах і в похідних утвореннях: колго́сп, торгп্রে́д
та ін.

е) У словах іншомовного походження: агроно́м, інжене́р,
студе́нт, том та ін.

Примітка. За аналогією з тими словами української мови, де є
чергування о, е з і, таке чергування з'явилося й у деяких давно за-
своєних словах іншомовного походження: Анті́н — Анто́на, гні́т —
гно́та, ко́лір — ко́льору, Прокі́п — Прокóпа; курі́нь — ку́реня, па-
пі́р — папе́ру.

Відхилення
в чергуванні
О — І, Е — І

3. Є цілий ряд випадків, коли чергування **о**, **е** з **і** у відкритих і закритих складах відступає від наведених правил:

а) **І** наявне у відкритому складі в словах з вирівняною за іншими відмінками чи формами основою:

1) у формах називного відмінка однини: *гребінець* (*гребінця*), *дзвінок* (*дзвінка*, *дзвінку*, *дзвінком*), *камінець* (*камінця*), *кіготь* (*кігтя*), *кілок* (*кілка*), *кінєць* (*кінця*), *ніготь* (*нігтя*), *олівєць* (*олівця*), *ремінєць* (*ремінця*), *рівень* (*рівня*), *стіжок* (*стіжка*), *торгівєць* (*торгівця*), *фахівєць* (*фахівця*) та ін.;

2) у формах родового відмінка множини: *вікон* (*вікно*), *вічок* (*вічко*), *гілок* (*гілка*), *зірок* (*зірка*), *кілець* (*кільце*), *ліжок* (*ліжка*), *ніжок* (*ніжка*, *ніжки*), *пліток* (*плітка*);

3) у зменшених формах іменників за аналогією до таких форм, як *кіл* — *кілка*, *міст* — *містка*, *гірка* (де **і** в закритому складі): *кілочок*, *місточок*, *ніженька*, *гіронька*; але *слівце* — *словечко*.

б) У групах **-оро-**, **-оло-**, **-ере-** **о**, **е** переходять в **і**:

1) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (здебільшого з рухомим наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(а)** зі значенням зменшеності: *бородá* — *борід* — *борідка*, *боронá* — *борін* — *борінка*, *головá* — *голів* — *голівка* (і *голівка* — з іншим значенням), *сторонá* — *сторін* — *сторінка*, *чередá* — *черід* — *черідка*;

2) у родовому відмінку множини іменників здебільшого середнього роду й відповідних зменшених іменниках: *болото* — *боліт* — *болітце*, *ворота* — *воріт* — *ворітця*, *долото* — *доліт* — *долітце*, але: *дерево* — *дерів* — *деревце*, *джерело* — *джерел* — *джерельце*;

3) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженим приголосним: *бездоріжжя*, *Запоріжжя*, *підборіддя*, *роздоріжжя* (але: *лівоберéжжя*, *узберéжжя*), а також без подовження: *безголів'я*, *поголів'я*, хоч *безголóсся*, *повноголóсся*.

в) **І** в закритому складі виступає у формах чоловічого роду однини дієслів минулого часу й дієприслівників з повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого та середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: *волік*, *волікиши* (*волокти*), *зберіг*, *зберігиши* (*зберегти*), *стеріг*, *стерігиши* (*стерегти*), бо: *волоклá*, *збереглá*, *стереглá*; *волоклó*, *збереглó*, *стереглó* та ін. Але: *борóв*, *колóв*, *молóв*, *полóв*, *порóв*, бо: *борóла*, *колóла*, *молóла*, *полóла*, *порóла* та ін.

г) У віддієслівних іменниках середнього роду на **-ння** і звичайно буває тільки під наголосом, а без наголосу **е**: *носі́ння*, *ході́ння*; *вра́ження*, *заве́ршення*, *збі́льшення*, *зна́чення*, *по́яснення*. Але: *варéння* (і *варі́ння*, *ва́рення* — процес), *вче́ння*.

Так само **-ення**, а не **-іння** мають іменники, похідні від слів з основою на **-ен**: *найме́ння*.

д) **О, е** наявні в закритому складі:

1) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вирівняною за називним відмінком основою: *боре́ць — борця́ (борце́ві, борце́м та ін.), ви́борець — ви́борця, лове́ць — ловця́, творе́ць — творця́; мото́к — мотка́, носо́к — носка́, па́росток — па́ростка; во́день — во́дню, кото́л — котла́, оре́л — орла́;*

2) у повноголосних формах **-оро-**, **-оло-** зі сталим наголосом іменників переважно жіночого роду: *коло́д (коло́дка), доло́нь (доло́нька), соро́к, огоро́ж, моро́к, нагоро́д* (від них немає зменшених форм з **і**). Але: *дори́г, дори́жка, кори́в, кори́вка, бері́з, бері́зка* (проте *березка* — виткий бур'ян);

3) у родовому відмінку множини ряду іменників переважно жіночого роду: *будо́в, вод, істо́т, осно́в, підпо́р, проб, субо́т, топо́ль (топо́лька), шко́д; леле́к, меж, озе́р (озе́рце́), по́трєб, але: осі́б, підкі́в;*

4) у прикметниках, утворених від власних імен на **-ов** (**-ьов**, **-йов**), **-єв** (**-єв**): *Ма́лишев — ма́лишевський, Па́влов — па́вловський*. Але в прикметниках, утворених від власних імен на **-ів** (**-їв**), зберігається **і** (**ї**): *Гаври́лів — гаври́лівський* (див. ще § 113, п. 2);

5) у ряді префіксальних безсуфіксних іменників типу: *зато́н, зато́р, перебо́р, пото́п* (під впливом родового відмінка однини: *зато́ну, зато́ру, перебо́ру, пото́пу*); але звичайно *поті́к, розгі́н, уди́й*.

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини **і** поширюється на решту форм: *о́пік* (родовий однини *о́піку*);

6) під наголосом у словотвірних частинах **-вод**, **-воз**, **-нос**, **-роб** складних слів, що означають людей за родом діяльності та в похідних утвореннях: *ділово́д, ділово́дство, екскурсово́д; водово́з; дровоно́с; хліборо́б, хліборо́бство, чорноро́б* і т. ін. Проте в словах, що означають предмети, та в похідних утвореннях такий **о**, незалежно від наголосу, переходить в **і**: *водопро́від, газопро́від, газопрові́дний, електропро́від, трубопро́від*; у словах же зі складником **-воз** **о** здебільшого зберігається: *електрово́з, лісово́з, теплово́з*. Незалежно від семантики слова в словотвірних частинах **-хід**, **-ріг** виступає тільки **і**: *всюдихі́д, місяцехі́д, пішохі́д, пішохі́дний, самохі́д, самохі́дний, стравохі́д, швидкохі́д, швидкохі́дний; козері́г і Козері́г (сущі́р'я), носорі́г* і т. ін.;

7) у ряді слів книжного й церковного походження та в похідних: *Бог, верхо́вний, виробни́цтво, ві́рок, зако́н, зако́нний, наро́д, наро́дний, основни́й, пото́п, пра́пор, проро́к, слов-*

ник, а також за традицією в деяких прізвищах: *Артемівський, Боровиковський, Грабовський, Котлярівський, Пісемський* і т. ін. Але: *Вериківський, Желехівський, Миньківський*.

Чергування

Е — О після
Ж, Ч, Ш; Щ,
ДЖ, Й

§ 9. 1. Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед м'яким приголосним, а також перед складами з **е** та **и** (яке походить від давньоруського **и**) пишеться **е**: *вечѣря, ви́шенъ, джерелó, женіти, ніженька, пшені́ця, стаєнь, увѣчері, үчень, чернѣ́тка, четвѣ́ртий, шестидѣ́нка, щемі́ти, щеті́на*.

Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед твердим приголосним, а також перед складами з **а, о, у** та **и** (яке походить від давньоруського **ы**) пишеться **о**: *бджолá, будіно́чок, вечорі́* (пор. *вечѣ́ря*), *жонáтий* (пор. *жені́ти*), *іграшóк, копійóк, пшонó* (пор. *пшені́ця*), *чолові́к, чому́сь, чо́рний* (пор. *чернѣ́тка*), *чоті́ри* (пор. *четвѣ́ртий*), *щóстий* (пор. *шесті́*), *щокá*.

Примітка. У словах *лôжечка — лôжечок, кни́жечка — кни́жечóк, лѣчка — лѣчóк* і под. зберігається **е** (**е**), бо приголосний **ч** у наступному складі в давні часи був м'яким.

2. **О** виступає замість сподіваного **е** після шиплячих та **й** перед м'яким приголосним:

а) В іменниках жіночого роду III відміни в суфіксі **-ост(і)**: *безкра́юсті, мѣншості, пеку́чості, свѣжості* та ін. (відповідно до *ві́чності, радóсті* й т. ін., де **о** йде не після шиплячих).

б) У давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджолі́, на бджолі́, на вѣчорі́, пшоні́, у пшоні́, щоці́, на щоці́* (відповідно до більшості відмінкових форм із наступним твердим приголосним: *бджолá, бджолу́, вѣчора, вечорі́* та ін.).

в) У закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкра́йої, безкра́йою, гаря́чої, гаря́чою, нашо́ї, нашо́ю, пѣршої, пѣршо́ю* та ін. (відповідно до *безкра́його, безкра́йому, на́шого* та ін. або до *дру́гої, молодб́і* тощо, де **о** закономірне).

г) У похідних утвореннях типу *вечорі́ти, вечорі́є* (відповідно до *вѣчора, вѣчорові́* й т. ін.), *чорні́ти, чорні́є, чорні́ці, чорні́ти, чорні́ло* та ін. (відповідно до *чо́рний, чо́рного* тощо).

Примітка. У прислівниках типу *воро́же, гáрчє́* після шиплячих пишеться **е**; але: *тво́рчо, законода́вчо, хижо́* та ін.

Чергування голосних у дієслівних коренях

Чергування
О — А

§ 10. 1. Це чергування відбувається в коренях низки дієслів, змінюючи їх значення. Дієслова з **о** звичайно позначають тривалу, нерозчленовану дію або одноразову, закінчену, дієслова з **а** — повторювану, багаторазову дію: *гоні́ти — ганя́ти, коті́ти —*

кача́ти, кро́їти — кра́яти, ломі́ти — лама́ти, мо́гті, змо́гті, домо́гті та ін. — ви́мага́ти, допома́га́ти; ско́чити — скака́ти; схо́піти — хапа́ти; сто́яти — ста́ти.

Однак більшість дієслів має кореневий **о**, що не чергується з **а**: ви́мовити — вимовля́ти, ви́ростити — вирощува́ти, про́стити — проща́ти, вино́шувати, відгору́джувати, догово́рювати, заспоко́ювати, переко́нувати, устано́влювати та ін., але ви́провадити — випроводжа́ти.

2. Це чергування теж відбувається в коренях **Е** (невипадний) — дієслів, змінюючи їх значення: **е** виступає в **І** (невипадний) префіксальних морфемах дієслів докона-ного виду, **і** — в дієсловах недоконаного ви-ду: ви́гребти — вигриба́ти, ви́коренити — викорі́нювати, ви́пекти — випіка́ти, за́месті — заміта́ти, збере́гті — збри́гати, ле́гті — літа́ти, наре́кті — нарі́кати, спостере́ги — спостері́гати, причепі́ти — чіпля́ти й чіпа́ти (так само ви́волокти — виволі́кати, де **о** чергується з **і**).

Е чергується з **і** також у дієсловах із суфіксом **-ува-(-юва-)**, коли наголос падає на кореневий **і**, та в похідних від цих дієслів іменниках на **-ння**: бреха́ти — набрі́хувати, ви́коренити — викорі́нювати, за́вертіти — заві́рчувати, теса́ти — заті́сувати, чека́ти — очі́кувати; ви́коренення — вико́рінювання, чека́ння — очі́кування; так само ви́полоскати — випо́ліскувати (де **о** чергується з **і**). Але: виве́ршувати, за́ве́ршувати, пере́ве́ршувати, потре́бува́ти, прище́плювати.

Випадний **е** чергується з **и** перед **л, р**: беру́ — **І** бра́ти — виби́рати, ви́стелю — ви́слати — вистила́ти, за́вме́р — за́мрі — за́вмира́ти, за́пе́р — за́прі — за́пира́ти, сте́р — зі́трі — сти́рати та ін.

§ 11. 1. В українській мові чергуються як прийменники **у, в**, так і префікси **у-, в-** у словах. **У** вживається для того, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) Між приголосними: *Наш учитель; Десь у хлібах кричав перепел.*

б) На початку речення перед приголосним: *У присмерку літають ластівки так низько (Павличко); Увійшли до хати; У лісі стояв гамір, пахло квітами.*

в) Незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними **в, ф**, а також перед сполученнями літер **льв, св, тв, хв** і под.: *Сидимо у вагоні; Не спитавши броду, не сунься у воду (Приказка); Велике значення у формуванні характеру має самовиховання; Одягнена у хвою, шумить дрімуча тайга.*

г) Після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним: *Стоїть на виднюколі мати — у неї вчись (Б. Олійник);*

Це було... у Києві; До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села.

2. В уживається для того, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: *У нього в очах засвітилась відрада* (Панас Мирний); *Була в Одесі; Прочитала в оголошенні.*

б) На початку речення перед голосними: *В очах його світилась надія; В Антарктиді працюють наукові експедиції.*

в) Після голосного перед більшістю приголосних (крім в, ф, льв, св, хв і под.): *Пішла в садок вишневий* (Шевченко); *Люди врозкид розляглися в траві* (Гордієнко).

3. У — В не чергуються:

а) У словах, що вживаються тільки з в або тільки з у: *вдача, вклад, вправа, вступ* (і *удача, уклад, управа, уступ* — з іншими значеннями); *взаємини, влада, власний, властивість, вплив* і т. ін.; *увага, ударник, узбережжя, указ, умова, установа, уява*, а також у похідних утвореннях: *вступний, владар, уважність, ударницький, умовний* та ін.

б) У власних іменах і в словах іншомовного походження: *Вдовєнко, Врубель, Владивосток; Угорщина, Удовиченко, Урал, увертюра, ультиматум, утопія* та ін.

Примітка. У поезії поряд із звичайною формою *Україна* іноді вживається *Вкраїна*.

**Чергування
І — Я**

§ 12. Сполучник і та початковий ненаголошений і в ряді випадків чергуються з й у тих же позиціях, що й у — в.

1. І вживається, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) Після приголосного або паузи, що на письмі позначається крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словами з початковим приголосним звуком: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Павличко); *Вірю в пам'ять і серце людське* (Б. Олійник).

б) На початку речення: *І долом геть собі село Понад водою простяглось* (Шевченко); *І приковують [гори] до себе очі, і ваблять у свою далечінь імлисту* (Коцюбинський).

2. Й уживається, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: *У садку співали Ольга й Андрій; Оце й уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишні й одцвітали* (Малицький).

б) Після голосного перед приголосним: *Навчає баєчка великого й малого* (Глібов); *На траві й квітках росинки, шелестіння й гомін гілки, щебетання й пісня пташки* (Щоголів).

Примітка. Так само чергується початковий ненаголошений і з й у словах: *імєння, — ймєння, ймовірний — ймові́рний, іті́ — йті́, іті́ся — йті́ся (ідє́ться — йдє́ться).*

3. Чергування **і** — **й** не буває:

а) При зіставленні понять:

Дні і ночі; Батьки і діти; Війна і мир.

б) Перед словом, що починається на **й, є, ї, ю, я**:

Ольга і Йосип — друзі;

І раптом людська тінь майнула.

Куди, для чого, хто і як? (Рильський).

в) Після паузи: *Щось таке бачить око, І серце жде чогось* (Шевченко).

Чергування § 13. Варіанти прийменника **з — із — зі**
з — із — зі(зо) (зрідка **зо**) чергуються на тій же підставі,
що **й в — у, і — й**.

1. **З** уживається:

а) Перед голосним початку слова незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Глібов); *Диктант з української мови*.

б) Перед приголосним (крім **с, ш**), рідше — сполученням приголосних початку слова, якщо попереднє слово закінчується голосним, а також на початку речення, після паузи: *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевченко); *З її приїздом якось повеселіла хата* (Леся Українка); *Як сонях той до сонця, до Вкраїни свій погляд я з любов'ю повертав* (Малицький).

Щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови, вживають **із** або **зі**.

2. Варіант **із** уживається переважно між свистячими й шиплячими звуками (**з, с, ц, ч, ш, щ**) та між групами приголосних (після них або перед ними): *Тихович разом із сходом сонця зірвався на рівні ноги* (Коцюбинський); *Лист із Бразилії* (Франко); *І місив новий заміс із тіста старого* (Драч); *Родина із семи чоловік*; *Гнат... запряг коні й так їх гнав із села, що вони із шкури вилазили* (Стельмах); *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (Нар. пісня); *Із шовку виготовили вітрила*.

3. **Зі** вживається перед сполученням приголосних початку слова, зокрема коли початковими виступають **з, с, ш, щ** і т. ін., незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Ви зустріли ворога з палаючою-ненавистю в очах, зі зброєю в руках* (Яновський); *Зі школи на майдан вивалила дівтора* (Головка); *Війнув зі Сходу легіт волі* (Павличко); *Балада зі знаком запитання* (Драч).

Примітка. **Зо** як фонетичний варіант прийменника **зі** завжди виступає при числівниках **два, три**: *позичив зо дві сотні*; може виступати й при займеннику **мною**: *зі (зо) мною*, але тільки *зі Львова*.

ПРИГОЛОСНІ

Літера Г § 14. Літера г передає на письмі гортанний щілинний приголосний як в українських словах: *га́дка, гей, могут́ний, плуг*, так і в іншомовних (на місці h, g) давнішого походження: *газета́, генерал́, гра́мота, Єва́нгеліє; Ге́гель, Го́мер, Англі́я, Гаа́га*, а також у недавніх запозиченнях, часто вживаних, особливо в звукосполученнях **гео-, -лог-, -гог-, -грам-, -граф-**: *агіта́ція, агресія́, горизон́т, магази́н; геогра́фія, геоло́гія, педаго́г, кілогра́м, фотогра́фія* (див. ще § 87).

Літера Г § 15. Літера г передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давнозапозичених і зукраїнізованих: *а́грус, га́ва, га́зда, гандж, га́нок, гату́нок, гвалт, гвалтува́ти, ге́гати, гедзь, гелготáти, герготáти, герготі́ти, гі́гнути, гирлі́га, глей, гні́т* (у лампі), *го́гель-мо́гель, грасува́ти, гра́ти* (іменник), *гратча́стий, грéчний, гринджо́ли, грунт, гудзи́к, гу́ля, джигу́н, дзі́га, дзі́глик* тощо та похідні від них, а також у прізвищах *галага́н, гудзь* і под.

Примітка. У власних назвах іншомовного походження етимологічний g згідно з усталеною традицією вимовляється як г; проте збереження g у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *Гданськ і Гданськ, Гренла́ндія й Гренла́ндія, Гібралта́р і Гібралта́р; Гаріба́льді й Гаріба́льді, Ге́те й Ге́те*.

Позначення м'якості приголосних

Коли пишеться ь § 16. Знаком ь позначається м'якість приголосних звуків.
1. ь пишеться:

а) Після м'яких **д, т, з, с, дз, ц, л, н** у кінці слова та складу: *вісь, гедзь, кінь, мідь, на́морозь, па́лець, сучь, швець; бли́зько, वो́сьмий, ганьба́, Грицько́, дя́дько, кильце́, молотьба́*.

б) Після м'яких приголосних у середині складу перед **о:** *дьо́готь, дзьо́б, льо́н, сьо́мий, трьо́х, тьо́хкати*.

Примітка. Про вживання ь у словах іншомовного походження див. § 93; у прізвищах — § 104, п. 9, 12а; у географічних назвах — § 109, п. 9.

2. Зокрема ь пишеться:

а) У словах на:

1) **-зький, -ський, -цький; -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -сько, -цько; -зькому, -ському, -цькому; -зьки, -ськи, -цьки** *близький, вузький, волинський, донецький; бли́зькість, лю́дська́ість, бли́зько, військо́, бага́цько; по-францу́зькому (по-францу́зьки), по-украї́нському (по-украї́нськи), по-німе́цькому (по-німе́цьки)*.

Примітка. У словах *баский, боязкий, в'язкий, дерзкий, жаский, ковзкий, плаский (плоский), порський, різкий* і похідних утвореннях: *боязкість, в'язкість, баско, різко* тощо знак м'якшення не пишеться, оскільки тут *з, с* разом із *к* не творять суфіксів *-зк-, -ск-*.

2) *-енька, -енько, -онька, -онько; -енький, -есенький, -ісінський, -юсінський: рúченька, батенько, голівонька, соколóнько; гарнєнький, малєсенький, свіжісінський, тонюсінський.*

б) Після м'якого *л* перед наступним приголосним: *їдальня, кильце, ковальський, пальці, рибальство, сільський, спільник.*

Примітка. Не ставиться м'який знак після *л* у групах *-лц-, -лч-*, коли вони походять із *-лк-*: *бálка — бálці, гálка — гálці, галченя, монго́лка — монго́лці, Натáлка — Натáлці, Натáлчин, рибáлка — рибáлці, рибáлчин, спілка — спілці, спілчанський, але: Гáлька — Гáльці, Гáльчин.*

в) У родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи I відміни й середнього роду на *-нн(я), -ц(е)* II відміни: *друка́рень, їда́лень, крамни́ць, ма́триць, пісе́нь, робітни́ць, ста́ень; бажáнь, знáнь, кілець, місць, серде́ць і серць.*

г) У дієслівних формах дійсного та наказового способу: *бúдить, бúдять, зда́ється, ко́сить, ко́сять, ко́ситься, ро́бить, ро́блять, ро́биться, хо́дить, хо́дять; будь, бúдьте, вино́сь, вино́сьте, вино́сься, кинь, кіньте, стань, ста́ньте, трать, тратьте* (див. ще § 83, прим. 1).

Примітка. Про вживання *ь* в словах іншомовного походження та у власних назвах див. § 93; § 109, п. 9.

Коли *ь*
не пишеться

§ 17. Знак м'якшення (*ь*) не пишеться:

1. Після *р* у кінці складу або слова: *вірте, кобза́р, ліка́р, переви́р, секретáр, тепе́р, школя́р, Ха́рків.*

2. Після *н* перед *ж, ч, ш, щ* та перед суфіксами *-ств(о), -ськ(ий)*: *інжене́р, інший, кінчик, ме́нший, то́нший, Уманщина; воли́нський, громадя́нський, освіта́нський, селя́нський; громадя́нство, селя́нство. Але: бри́ньча́ти, до́ньчин, ня́ньчин, ня́ньчити та ін., бо в твірних іменниках між приголосними виступає *ь*: бре́нькіт, до́нька, ня́нька.*

3. Після м'яких приголосних, крім *л*, якщо за ними йдуть інші м'які приголосні: *ві́нця, кінці́вка, ко́ристю, ланцюжо́к, раді́сть, сві́т, свя́то, слі́д, смі́х, сні́г, сні́п, сьо́годні, танцюва́ти, ща́стя; але: рі́збья́р (і рі́збба́р), тьма́ний і похідні від них.*

Примітка. Коли *ь* уживається у формі називного відмінка іменника, то він зберігається й у всіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку його нема, то й в інших відмінках він не пишеться; пор.: *Га́лька — Га́льці, дівчи́нонька — дівчи́ноньці, письмо́ — на письмі́,*

ре́дька — *ре́дьці*; *але*: *га́лка* — *га́лці*, *сторі́нка* — *сторі́нці*, *па́смо* — *у па́смі*.

4. Після *л* в іменникових суфіксах *-алн(о)*, *-илн(о)*: *де́ржално*, *пу́жално*, *ціпи́лно* та ін., але в зменшених формах *ь* пишеться: *де́ржальце*, *пу́жальце* й под.

5. Між подовженими м'якими приголосними: *буття́*, *во-ло́сся*, *галу́ззя*, *гілля́стий*, *життя́*, *камі́ння*, *лле́ться*, *при-ла́ддя*, *сі́ллю*.

6. Після *д*, *н*, *т* перед суфіксами *-ченк(о)*, *-чук*, *-чишин*: *безба́тченко*, *Па́нченко*, *Фе́дченко*; *Радчу́к*, *Степанчу́к*; *Грин-чі́шин*, *Федчі́шин*, але після *л* пишеться *ь*: *Миха́льченко*, *Миха́льчу́к*.

7. Після *ц* у кінці слів — іменників чоловічого роду іншомовного походження: *Гала́ц*, *кварц*, *пала́ц*, *пая́ц*, *Суе́ц*, *шпри́ц*, а також у деяких вигуках: *бац*, *буц*, *гоц*, *клац*.

Зміни приголосних при збігу їх

§ 18. 1. При словотворенні приголосні звуки часто змінюються.

Зміни груп
приголосних

-цьк-,
-ськ-, *-зьк-*,
-ск-, *-шк-*,
-зк-, *-ст-*

а) Група приголосних *-цьк-* змінюється в *-чч-* при творенні іменників із суфіксом *-ин(а)*: *во́яцький* — *во́яччина*, *коза́цький* — *ко-за́ччина*, *німе́цький* — *Німе́ччина*, *туре́ць-кий* — *Туре́ччина*; але: *га́лицький* — *Галичи́на*.

б) Групи приголосних *-ськ-*, *-ск-* змінюються в *-щ-* при творенні іменників із суфіксом *-ин(а)*: *ві́ск* — *во́щина*, *лі́ска* — *лі́щина*, *пісо́к* (*піску́*) — *пі́щина*, *полта́вський* — *Полта́в-щина*.

в) Групи приголосних *-ск-*, *-шк-* змінюються в *-щ-* при творенні прикметників та іменників із суфіксом *-ан-* (*-ян-*): *ві́ск* — *во́щаний* — *во́щанка*, *до́шка* — *до́щаний*, *пісо́к* (*піску́*) — *пі́щаний*.

г) Групи приголосних *-ск-*, *-ст-* змінюються в *щ*, група *-зк-* у *-жч-* при творенні багатьох форм дієслів II дієвідміни: *ве́реск* — *вере́щати*, *вере́щу*, *вере́щійш* і т. д.; *прости́ти* — *про-ща́ти*, *проща́ю*, *проща́єш* і т. д.; *прощу́*, але: *прости́ш*, *про-сти́ть* і т. д.; *брязк* — *бряжча́ти*, *бряжчу́*, *бряжчі́ш* і т. д.

д) Групи приголосних *-ськ-*, *-зьк-* відповідно змінюються в *-щ-*, *-жч-* при творенні прізвищ на *-енко*, *-ук*: *Васько́* — *Ва-щенко* — *Ващу́к*, *Ісько́* — *Іценко* — *Іщу́к*, *Онисько́* — *Оніщен-ко* — *Онищу́к*, *Водола́зький* — *Водола́щенко*, *Кузько́* — *Куж-че́нко*.

Примітка. У присвійних прикметниках від власних імен із гру-пами *-ск-*, *-ськ-* с на письмі зберігається, а *к* переходить у *ч*:

Пара́ска — Пара́счин, Оні́ська — Оні́счин; -шк- дає щ: Мелáшка — Мелáщин.

Зміни приголосних перед
-ськ(ий), -ств(о) 2. Перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** деякі приголосні при словотворенні змінюються, змінюючи й самі суфікси.

а) **К, ць, ч + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-цьк(ий), -цтв(о)**: гірні́к — гірні́цький, молодéць — молодéцький, молодéцтво, па́рубок — па́рубóцький — па́рубóцтво, ткач — тка́цький — тка́цтво.

б) **Г, ж, з + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-зьк(ий), -зтв(о)**: боягу́з — боягу́зький — боягу́зтво, Запорі́жжя — запорі́зький, Парі́ж — парі́зький, Пра́га — прáзький, убо́гий — убо́зтво.

в) **Х, ш, с + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-ськ(ий), -ств(о)**: залі́сся — залі́ський, птах — пта́ство, това́риш — това́ріський — това́ріство.

Інші приголосні перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** на письмі зберігаються: бага́тий — бага́тство, брат — бра́тський — бра́тство, заво́д — заводи́ський, інтелі́гент — інтелі́гentsький, лю́д — лю́дський — лю́дство, пропaгaнді́ст — пропaгaнді́стський, студéнт — студéнтський — студéнтство.

Примітка. Про творення прикметників із суфіксом **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів див. § 113.

Зміни приголосних перед
-ш(ий) 3. У вищому ступені прикметників і прислівників **г, ж, з** перед суфіксом **-ш(ий)** змінюються в **-жч(ий)**, а **с + ш(ий)** — у **-щ(ий)**: висóкий — ві́щий (ві́ще), вузький — ві́жчий (ві́жче), доро́гий — доро́жчий (доро́жче), дју́жий — дју́жчий (дју́жче), низький — ні́жчий (ні́жче), але: легкíй — лéгший (лéгше).

Це стосується й дієслів, утворених від прикметників вищого ступеня: блі́жчати, ві́жчати, крáщати та ін. і похідних від них іменників: підві́щення (від підві́щити), подоро́жчання (від подоро́жчати).

-чн-, -шн- 4. Приголосні основи **к, ц(ь)** перед суфіксом **-н-** змінюються в **ч**: безпéка — безпéчний, безпéчність, безпéчно; вік — ві́чний, ві́чність, ві́чно; кінець — кі́нечний, мі́сяць — мі́сячний, о́колиця — о́количний, пше́ниця — пше́нічний, рі́к — рі́чний, се́рце — се́рдéчний, со́нце — со́нячний, яйце́ — яéчня. Приголосні основи **ч** зберігається: по́міч — помі́чний, помі́чник; ні́ч — ні́чний, ячмі́нь — я́чний (або ячмі́нний).

Виняток становлять слова: двору́шник, міро́шник, ру́шник, ру́шниця, се́рдéшний (у значенні «бідолашний»), со́няшник, торі́шний.

Примітка 1. Приголосні **ж, ч, ш, щ, т(ь)** у давальному та місцевому відмінках іменників (жін. р.) та в дієсловах перед постфіксом **-ся** на письмі зберігаються: *діжці, дочці, квітці, книжці, юшці; не вріжся, не морбця, не морцяся, радішся, спиться.*

Примітка 2. Глухі приголосні основи перед дзвінкими на письмі зберігаються: *боротьба (бо бороти), мототба (бо мототити), пресьба (бо просіти).* Так само й дзвінки перед глухими на письмі зберігаються: *бабка, борідка, вогкий, дігяр, кігті, книжка, легкий, нігті. Але: зятхий, зйтхнути (хоч діхати), натхнути, тхір.*

Спрощення груп приголосних

-Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л- § 19. 1. У групах приголосних **-ждн-, -здн-, -стл-, -стн-** випадають **д і т**: *тиждень — тижня — тижневий; виїздити — виїзний, поїзд — поїзний; лестоці — улєсливий, щастя — щасливий; вість — вісник, користь — корисний, честь — чесний, якість — якісний.* Але в словах: *зап'ястний, кістлявий, пестливий, хвастливий, хвастнути, хворостняк, шістнадцять* літера **т** зберігається.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим **-ст**, літера **т** у групі приголосних **-стн-** зберігається, хоч відповідний звук і не вимовляється: *аванпост — аванпостний, баласт — баластний, компост — компостний, контраст — контрастний, форпост — форпостний.*

-З(К)Н-, -С(К)Н- 2. У групах приголосних **-зкн-, -скн-** випадає **к** при творенні дієслів із суфіксом **-ну-**: *бризк — бризнути, брязк — брязнути, блиск — блиснути, писк — писнути, плюск — плюснути, тріск — тріснути, але: випуск — випускний, виск — віскнути, риск — рискнути.*

-С(Л)Н- 3. У групі приголосних **-слн-** випадає **л**: *масло — масний, мисль — умисний, навіміс-не; ремесло — ремісник.*

Подвоєння та подовження приголосних

Подвоєння
приголосних
при збігу їх

§ 20. 1. Подвоєні приголосні маємо при збігу однакових приголосних:
а) Префікса й кореня: *звiч, звiчливий, віддати, відділ, заввишки, ззadu, оббити, роззброїти, роззъяв.*

Примітка. Не подвоюються приголосні в таких словах, як *отой, отуг, отак, отам, отепер, отоді, а також оцей* тощо.

б) Кінця першої й початку другої частини складноскорочених слів: *військкомат* (військовий комісаріат), *стройкком* (страйковий комітет), *юнкат* (юний натураліст).

в) Кореня або основи на **-н-** (**-нь-**) і суфіксів **-н(ий)** [**-н(і)й**], **-ник**, **-ниц(я)**: *вина* — *безвинний*, *день* — *дénний*, *закон* — *закóнный*, *кінь* — *кінний*, *причина* — *причінний*; *осінь* — *осін-ний*, *ранок* — *рánний*; *баштанник*, *годінник*, *письмénник*; *ві-кóнниця*, *Вінниця*.

Подвоєння **н** зберігається й перед суфіксом **-ість** в імен-никах та прислівниках, утворених від прикметників із по-двоєним **н**: *безвинний* — *безвинність* — *безвинно*, *законний* — *законність* — *законно*, *тумánний* — *тумánність* — *тумánно*.

г) Основи дієслова минулого часу на **с** і постфікса **-ся**: *вінісся*, *пáсся*, *розрісся*, *трáсся*.

2. Буквосполучення **-нн-** пишеться:

-енн(ий),

-анн(ий)

а) У збільшувально-підсилювальному суфіксі **-енн(ий)**: *здоровénний*, *силénний*, *числénний*.

б) У прикметниках на **-енн(ий)**, **-анн(ий)**, [**-яnn(ий)**] зі значенням можливості або неможливості дії: *здійснénний*, *не-вблагánний*, *недозволénний*, *недоторкánний*, *незрівнянний*, *не-числénний*, *непримирénний*, *несказánний*, *нескінчénний* та в прикметнику *старánний* з відтінком підсилення.

в) У прикметниках на **-енн(ий)** старослов'янського похо-дження: *благословénний*, *блажénний*, *огнénний*, *свящénний*.

Буквосполучення **-нн-** зберігається й в іменниках та при-слівниках, утворених від таких прикметників: *здійснénність*, *старánність*, *старánно*, *числénність*, *числénно* тощо.

Примітка. **Н** не подвоюється в дієприкметниках: *вівершений*, *ві-хований*, *зроблений*, *індустріалізований*, *побраний*, *сказаний*, *спечений*, як і в прикметниках на **-енний** з відповідних дієприкметників (з іншим наголосом): *варénний* (пор. *варений*), *печénний* (пор. дієприкметник *пé-чений*) та ін., а також у прикметнику *довгождánний*.

Треба розрізняти такі слова, як *здійснénний* (який може здійсню-ватися — прикметник) і *здійснений* (який здійснився — дієприкмет-ник), *нездолánний* (непереможний) і *нездоланий* (якого не подолали), *незлічénний* (представлений у дуже великій кількості) і *незлічений* (не порахований) та ін.

3. Подвоюються приголосні в словах: *боввán*, *Гánна*, *лля-ний*, *оввá*, *ссáти*, а також у похідних: *бовваніти*, *Гánнин*, *віссати*, *ссавці* та ін.

Подовження

приголосних

перед

я, ю, є, і

4. Приголосні **д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч** по-довжуються (а на письмі позначаються дво-ма літерами), коли вони стоять після голос-ного:

а) Перед **я, ю, і, є** в усіх відмінках іменників середнього роду II відміни (крім родового множини): *знарýддя*, *знарýддо*, *на знарýдді* та ін.; *житт́я*, *житт́ю*, *у житт́і*; *мотýззя*, *у мо-тýззі*; *колóсся*, *колóссю*, *у колóссі*; *гілл́я*, *гілл́ю*, *на гілл́і*; *знанн́я*, *знанн́ю*, *у знанн́і*; *збіжж́я*, *збіжж́ю*, *у збіжж́і*; *сторіч́я*, *сторіч́ю*, *у сторіч́і*; *піддáшшя*, *піддáшшю*, *на піддáшші*;

а також у похідних словах: *гілля* — *гіллястий*, *гіллячка*; *життя* — *життєвий* (і *життєвий*), *життєпис* та ін. Але: *знань*, *знарядь*, *піддаш*, *сторіч*, *угідь*.

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на *-ів*, подовження зберігається: *відкриття* — *відкриттів*, *почуття* — *почуттів*.

б) Перед *я*, *ю*, *і*, *є* в усіх відмінках деяких іменників чоловічого та жіночого роду І відміни (за винятком родового множини з закінченням *-ей*): *суддя*, *судді*, *суддю*, *суддів* і т. ін.; *стаття*, *статті*, *статтю* (але в родовому множини — *статей*); *рілля*, *ріллі*, *рілля*, *ріллею*; *Ілля*, *Іллі*, *Ілля*, *Іллею* та ін.

в) Перед *ю* в орудному відмінку іменників жіночого роду однини ІІІ відміни, якщо в називному відмінку основа їх закінчується на один м'який або шиплячий приголосний: *молоть* — *молотдю*, *мить* — *міття*, *мазь* — *маззю*, *вісь* — *вісцю*, *міць* — *міццю*, *сіль* — *сілля*, *тінь* — *тінню*, *підорож* — *підорожжю*, *ніч* — *нічню*, *розкіш* — *розкішню*.

Але: *молодість* — *молодістю*, *повість* — *повістю*, *кров* — *кров'ю*, *матір* — *матір'ю*, *пригоріч* — *пригорицю*. В називному відмінку однини вони закінчуються на два приголосних (у тому числі *шч* — на письмі *щ*), губний або *р*.

г) Перед *я*, *ю* в прислівниках типу *зання*, *навмання*, *спросоння*; *попідвіконню*, *попідтінню*.

д) Перед *ю*, *є* у формах теперішнього часу дієслова *літи* (*літис*): *лля*, *лєш*, *лєм*, *лєтє*, *лють*, *лється*, *лються*, а також у похідних: *вілля*, *налля* та ін.

Примітка. Приголосні не подовжуються в словах: *кутя*, *попадя*, *свиня*, у формах числівника *трєтя*, *трєте* та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

3- (ІЗ-, ЗІ-) § 21. 1. Префікс *з* перед глухими приголосними *к*, *п*, *т*, *ф*, *х* переходить у *с*: *сказати*, *спалахнути*, *ствердити*, *сфотографувати*, *схил*. Перед усіма іншими приголосними пишеться *з-* (іноді *із-*): *збавити*, *звести*, *зжитися*, *ззирнутися*, *зсадити*, *зціпити*, *зчепити*, *зшиток*, *ізнів*.

Префікс *з-* (*с-*) виступає переважно в словах, корінь яких починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зеконювати*, *з'єднувати*, *зігнорувати*, *з'їзд*, *зорієнтуватися*, *зумовити*, *згаслий*, *змазати*, *знадлівий*, *скотити*, *склад* і под.

У тих випадках, коли корінь слова починається сполученням приголосних, як правило, пишеться префікс *зі-*: *зібгати*, *зігнути*, *зідрати*, *зізнатися*, *вімкнути*, *зіпсуватися*, *зіста-*

вити, зіткнення, зіщулютися тощо. Префікс **зі-** вживається також у словах із коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'ялий, зім'яти, зіп'ястися* тощо. У деяких словах префікс **зі-** чергується з **зо-**: *зігрівати* й *зогрівати, зімлівати* й *зомлівати, зіпрівати* й *зопрівати, зітліти* й *зотліти*.

2. У всіх префіксах — **без-, від- (од-), між-, над-, об-, під-, перед-, понад-, пред-, роз-, ЧЕРЕЗ-** та ін. **через-** — кінцевий дзвінкий приголосний перед глухими не змінюється: *безкра́й, безко́рисливий, відкриття́, відста́нь, міжконтинента́льний, міжплане́тний, надпоту́жний, обпалі́ти, обтруси́ти, підтрі́мка, передпла́та, передча́сний, понадпла́новий, представні́к, розтягну́ти, різчин, розхита́ти, черезплі́чник*.

3. Слід розрізняти префікси **пре-** і **при-**: префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *прега́рний, презавзя́тий, прекра́сний, премі́дрий, прекра́сно, препогáно*; префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, а також у похідних словах: *прибі́гти, прибуда́вати, прикрути́ти, прибо́ркати, пришвидши́ти; прибуття́, приту́лок, прибра́ний, прива́бливо*.

Крім того, префікс **пре-** виступає в словах *презі́рливий, презі́рство* й у словах старослов'янського походження: *преосвяще́нний, преподоба́ний, престо́л*, а префікс **при-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *пригі́рок, прія́рок; прибере́жний, прикордо́нний*.

Префікс **при-** вживається тільки в словах *при́звисько, при́звище, при́рва*.

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

Іменникові суфікси

-ИК, -НИК
та ін.

§ 22. 1. Суфікси **-ик, -ник, -івник, -чик (-щик)** пишуться з **и**: *бра́тик, ву́злик, передові́к; гірні́к, кулеметни́к; газівні́к, працівні́к; хлопчи́к, пра́порщик*.

Примітка. Слід відрізняти український суфікс **-ик** від іншомовних **-ик, -ік (-їк)**. В іншомовних суфіксах пишеться **и** або **і (ї)** відповідно до правил правопису **и** та **і (ї)** в словах іншомовного походження: *істо́рик, ме́дик, фі́зик*, але: *меха́нік, проза́їк, хімі́к*.

-ИВ(О) 2. Суфікс **-ив(о)**, що вживається для вираження збірних понять, які означають матеріал або продукт праці, пишеться тільки з **и**: *ва́риво, до́бриво, ку́риво, ме́ливо*,

мереживо, місиво, морóзиво, пáливо, пéчиво, прядиво; але: ма́рево (не матеріал і не продукт праці).

3. У суфіксах **-альник, -ильник, -ільник, -АЛЬНИК, -альність** після л перед н завжди пишеться **ь**: **-ИЛЬНИК** та ін. *постача́льник, уболіва́льник, фрезерува́льник; волочи́льник, масти́льник; полі́льник; відповіда́льність, геніа́льність.*

4. Кінцевий приголосний у суфіксах **-аль, -АЛЬ, -ЕНЬ, -ень, -ець (-ець), -ість, -тель** завжди м'який, та ін. а тому всі слова з цими суфіксами пишуться з **ь**: *кова́ль, скрипа́ль; ве́летень, в'я́зень; бельгі́єць, мовозна́вець, перемо́жець; зді́тність, свіжі́сть; вихова́тель, люби́тель.*

5. Суфікси **-инн(я), -инн(я), -анн(я) [-яnn(я)] -инн(я), -инн(я)** пишуться з двома н.

та ін. Суфікс **-инн(я)** вживається в іменниках середнього роду, що означають збірні поняття: *бобови́ння, гарбузи́ння, картоплі́ння, павути́ння; але: ка́міння, корі́ння, на́сіння.*

Суфікс **-инн(я)** мають іменники середнього роду, що утворюються від дієслів із голосними основи **и** та **і**: *гори́ти — горі́ння, носи́ти — носі́ння, ходи́ти — ході́ння, шаруди́ти — шаруди́ння.*

Суфікс **-анн(я) [-яnn(я)]** мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я)**: *гукáти — гукáння, гуля́ти — гуля́ння, зроста́ти — зроста́ння, спри́яти — спри́яння.*

Суфікс **-енн(я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, в яких наголос падає на корінь: *зве́рнення, напру́ження, підне́сення, удоскона́лення.*

-ЕН(Я) [-ЕН(Я)] 6. Суфікс **-ен(я) [-ен(я)]** вживається в іменниках середнього роду, що означають живі істоти: *вовче́ня, гусе́ня, чае́ня.*

-ЕЧОК [-ЕЧОК], -ЕЧК(А) [-ЕЧК(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін. 7. Суфікси зменшено-пестливих слів **-ечок [-ечок], -ечк(а) [-ечк(а)], -ечк(о) [-ечк(о)]** не слід змішувати із суфіксами **-ничок, -ичк(а)**: останні бувають тільки в словах, що походять від слів із суфіксами **-ик, -иц(я)**: *во́гничок, ко́шичок, ву́личка, па́личка.* В інших випадках уживаються суфікси з **е (є)**: *верше́чок, міше́чок, кра́єчок; ді́жечка, копі́єчка, Марі́єчка, рі́чечка; віко́нечко, словéчко, яéчко.*

-ЕНК(О) [-ЕНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЕНЬК(О)] 8. Слід відрізнити суфікс **-енк(о) [-енк(о)]** від суфікса **-еньк(о, а) [-еньк(о)]**: суфікс **-енк(о) [-енк(о)]** вживається здебільшого в іменниках, що означають прізвища: *Горді́єнко, Кра́вченко, зрідка — в загальних назвах: безба́тченко, ковалéнко; суфікс -еньк(о, а) [-еньк(о)] вживається для творен-*

ня пестливих назв: *ба́тенько, кониче́нько, се́рденько; ніже́нька, топо́ленька.*

**-ИСЬК(О) [-ЇСЬК(О)],
-ИЩ(Е) [-ІЩ(Е)]** 9. За допомогою суфіксів **-иськ(о) [-їськ(о)],
-ищ(е) [-іщ(е)]** утворюються слова переважно з емоційно-негативним відтінком від іменників усіх родів, причому після приголосного пишеться **и**, після голосного — **ї**: *гно́йсько, дівчи́сько, хлопчи́сько; во́гнище, побо́їще, стано́вище.*

-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)] 10. При творенні чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс **-ович**: *Васи́льович, Дорошо́вич, Ігорович, Микі́тович, Олексі́йович, Ю́рійович.*

При творенні жіночих імен по батькові вживається суфікс **-івн(а)**, від імен на **-й** — **-ївн(а)**: *Бори́сівна, Васи́лівна; Горді́ївна, Сергі́ївна, Ю́рїївна.*

Від таких імен, як *Григо́рій, Ілля́, Кузьма́, Лука́, Мико́ла, Са́ва, Хома́, Які́в*, відповідні імена по батькові будуть: *Григо́рович, Григо́рівна; Іллі́ч, Іллі́вна; Кузьми́ч, (і Ку́зьмович), Кузьми́вна; Лукі́ч, Лукі́вна; Мико́лайович (і Мико́лович), Мико́лаївна (і Мико́лівна); Са́вич (і Са́вович), Са́вівна; Хо́міч (і Хо́мович), Хо́мівна; Я́кович, Я́ківна.*

Примітка. При творенні імен по батькові в основах імен відбувається чергування **і** з **о**: *Анті́н — Анто́нович, Анто́нівна; Фе́дір — Фе́дорович, Фе́дорівна.*

**-ІВК(А) [-ІВК(А)],
-ОВК(А)** 11. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, вживається суфікс **-івк(а) [-ївк(а)]**: *голі́вка, долі́вка, ма́ївка, ножі́вка, полі́вка, спиртíвка, часті́вка, шалі́вка, шихті́вка.*

У деяких іменниках уживається суфікс **-овк(а)**: *голо́вка (капусти), духо́вка, зарисо́вка, підгото́вка.*

-ОК 12. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживається суфікс **-ок** із випадним **о** в непрямих відмінках: *вершо́к, гайо́к, кийо́к, кіло́к, лужо́к, стручо́к*; після м'яких приголосних перед суфіксом **-ок** пишеться **ь**: *деньо́к, пеньо́к.*

13. Іншомовні суфікси **-ир, -ист, -изм** виступають після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**: *бригади́р, команді́р; бандури́ст, данти́ст, пейза́жист; класици́зм, педанти́зм, терориз́м*; після решти приголосних пишеться **-ір, -іст, -ізм**: *вампи́р, гарні́р, пломбі́р; піані́ст, спеціалі́ст; модерні́зм, плюралі́зм*, але в утвореннях від власне українських коренів пишеться **-ист, -изм**: *боротьби́ст, побутові́зм, речові́зм* і т. ін.

Після голосних у цих суфіксах виступає **ї**: *акмеї́ст, герої́зм, конвоі́р.*

Прикметникові та діеприкметникові суфікси

-н(ий), -н(ія) § 23. 1. Суфікс **-н(ий)** уживається в переважній більшості якісних і відносних прикметників: *дру́жний* (спів), *за́хідний*, *мі́льйо́нний*, *прина́дний*, *приро́дний*, *фабри́чний*.

Суфікс **-н(ій)** уживається порівняно в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *бра́тний*, *всесві́тний*, *горо́дний*, *да́вний*, *жи́тний*, *за́дний*, *кра́йний*, *лі́тний*, *майбу́тний*, *ма́терний*, *незабу́тний*, *осві́тний*, *пі́зний*, *ра́нний*, *самобу́тний*, *субо́тний*, *ха́тний* та ін. Суфікс **-н(ій)** уживається в усіх прикметниках прислівникового та іменникового походження, які мають перед цим суфіксом **ж, ш**: *блі́жний*, *вчора́шній*, *да́внішній*, *домаш́ний*, *доро́жний*, *дру́жний* (потиск руки), *зо́внішній*, *коли́шний*, *му́жний*, *поздо́вжний*, *поро́жний*, *прийде́шний*, *ра́нішній*, *сіне́шний*, *спра́вжний*, *сього́днішній*, *туте́шний*, *худо́жний*, але — *поту́жний*.

Примітка. У прикметниках, твірна основа яких закінчується на **н**, приєднання суфіксів **-н(ий), -н(ій)** викликає подвоєння **н**: *знаме́нний*, *осі́нний*, *плі́нний*, *ра́нний*, *тума́нний*.

-анн(ий), -енн(ий), -ан(ий), -ен(ий) 2. Прикметникові суфікси **-анн(ий), -енн(ий)**, які вживаються для підкреслення найвищої міри ознаки, пишуться з двома **н**: *невбла́ганный*, *нездола́нний*, *неоці́нений*, *несказа́нний*, *нескінче́нний*, *страше́нний* (але *жада́ний*). Подібні прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від діеприкметників, утворених від дієслівних коренів за допомогою суфіксів **-ан(ий), -ен(ий)**: *ба́жаний*, *незлі́чений*, *неоці́нений*, *неподоба́ний*, *неска́заний*, *нескінче́ний*.

-ичн(ий), -ічн(ий), [-ічн(ий)] 3. Складні суфікси **-ичн(ий), -ічн(ий)** виступають, як правило, у прикметниках, похідних від слів іншомовного походження; при цьому після кінцевого основи **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** уживається **-ичн(ий)**: *історі́чний*, *класи́чний*, *математи́чний*, *ортопеди́чний*; після решти приголосних — **-ічн(ий)**: *академі́чний*, *анархі́чний*, *археологі́чний*, *епі́чний*, *ідилі́чний*, *органі́чний*; після голосних — **-ічн(ий)**: *арха́йчний*, *геро́йчний*, *проза́йчний*.

-ин, -ін 4. У присвійних прикметниках, утворених від іменників першої відміни, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин**: *ба́ба* — *ба́бин*, *Га́ля* — *Га́лин*, *Ко́ля* — *Ко́лин*, *Мару́ся* — *Мару́син*, *све́круха* — *све́крушин*, *ті́тка* — *ті́тчин*; після голосних — **-їн**: *Ма́рія* — *Ма́ріїн*, *Софі́я* — *Софі́їн*.

Примітка. Приголосні **г, к (шк), х** перед суфіксом **-ин** змінюються на **ж, ч(ш), ш**: *О́льга* — *О́льжин*, *до́чка* — *до́ччйн*, *Ме́лашка* — *Ме́лащин*, *сва́ха* — *сва́шин*.

**-ИН(ИЙ),
-ІН(ИЙ)**

5. У прикметниках із значенням присвійності, утворених від назв тварин, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин(ий)**: *бджоліний, голубіний, горобіний, качиний, орлиний*; після голосних і апострофа — **-ін(ий)**: *змійний, солов'иний*.

**-ИСТ(ИЙ),
-ІСТ(ИЙ)**

6. Суфікс **-ист(ий)** уживається в прикметниках після приголосних: *барвистий, голосистий, іскристий, перистий* (пірчастий; але *перістий* — рябий), *променистий, урочистий*; після голосних — **-іст(ий)**: *вибобістий, гноїстий, двоїстий, оліїстий, троїстий*.

-ЕВ(ИЙ)

-ЄВ(ИЙ),

-ОВ(ИЙ)

7. Суфікс **-ев(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом м'який або шиплячий приголосний і в яких наголос падає переважно на основу слова: *березне́вий, груше́вий, овоче́вий, ситце́вий*. У прикметниках, у яких перед суфіксом виступають м'які **н, т** або **й**, пишеться **-ев(ий)**: *алюміні́євий, діе́вий, життє́вий, значенне́вий, суттє́вий*.

Суфікс **-ов(ий)** незалежно від наголосу вживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом твердий приголосний: *вітрові́й, казко́вий, кварцо́вий, палацо́вий, святко́вий, службо́вий*. Крім того, суфікс **-ов(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом шиплячий (**ж, ч, ш, щ**), м'який приголосний або **й**, причому наголос падає на закінчення: *бойові́й, гайові́й, грошові́й, діюві́й, дощові́й, життьові́й, крайові́й, нульові́й, речові́й, стильові́й*.

Ці ж правила поширюються на правопис суфіксів **-ов-, -ев- (-єв-)** у присвійних прикметниках жіноч. і середн. роду: суфікс **-ов-** уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників твердої групи: *ма́йстер — ма́йстрова, ма́йстрове; Петро́ — Петро́ва, Петро́ве; робі́тник — робі́тницко́ва, робі́тничко́ве; Шевче́нко — Шевче́нкова, Шевче́нкове*; суфікс **-ев-** (після голосного **-єв-**) уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників м'якої та мішаної груп: *Андрі́й — Андрі́єва, Андрі́єве; Го́р — Го́рева, Го́реве; кобза́р — кобза́рева, кобза́реве; скрипа́ль — скрипа́лева, скрипа́леве; сто́рож — сто́рожева, сто́рожеве; това́риш — това́ришева, това́ришеве*.

У відповідних присвійних прикметниках чоловічого роду суфікси **-ов-, -ев- (-єв-)** чергуються з **-ів (-їв)**: *Василе́ва — Василі́в, ма́йстрова — ма́йстрів, Олексі́єва — Олексі́їв*.

**-УВАТ(ИЙ)
[-ЮВАТ(ИЙ)],
-ОВАТ(ИЙ),
-ОВИТ(ИЙ)**

8. Суфікс **-уват(ий)**, а після м'яких приголосних **-юват(ий)**, уживається в прикметниках на позначення певного вияву ознаки: *горбува́тий, круглува́тий, синюва́тий, темнува́тий*, а також на виявлення невеликої міри властивості, схильності до чогось, позначуваної іменниковою основою: *ду́плува́тий, злоди́йкува́тий, остю́кува́тий, піску́ва́тий*.

Суфікс **-оват(ий)** уживається в прикметниках, якщо наголос падає на **о**: *плискóватий, стовбóватий*.

Суфікс **-овит(ий)** уживається на означення високого ступеня вияву ознаки: *гордо́витий, грошові́тий, таланові́тий*.

Дієслівні суфікси

§ 24. 1. Суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться в діє-
-УВА- (-ЮВА-), словах: *забі́лювати, керува́ти, підпорядкува́ти, розсі́ювати.*
-ОВА-

У похідних словах і формах (віддієслівних іменниках та дієприкметниках) суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: *виве́ршувати — виве́ршування, виве́ршуваний; очі́кувати — очі́кування, очі́куваний; підси́нювати — підси́нювання, підси́нюваний*; якщо на перший голосний суфікса падає наголос, то пишеться **-ова-**: *друкува́ти — друкува́ння, але друко́ваний; малюва́ти — малюва́ння, але мальо́ваний; підпорядкува́ти — підпорядкува́ння, але підпорядко́ваний; риштува́ти — риштува́ння, але ришто́вання, ришто́ваний*.

-ОВУВА- 2. У суфіксі **-овува-** перший голосний завжди наголошений: *завойо́вувати — завойо́вування, завойо́ваний; перемальо́вувати — перемальо́вування, перемальо́ваний; скупо́вувати — скупо́вування, скупо́вуваний*.

-ІР- (-ИР) 3. Дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі суфікс **-ір-**, в українській мові втрачають цей суфікс у всіх формах: *загі́тувати — загіто́ваний, зареє́струвати — зареєстро́ваний, інформова́ти — інформо́ваний, сконструюва́ти — сконструйо́ваний*. Але в окремих словах для усунення небажаних омонімів суфікс **-ір-** (після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** — **-ир-**) зберігається: *букси́рувати (бо є буксува́ти), парі́рувати (бо є парува́ти), полі́рувати (бо є полюва́ти), репеті́рувати (бо є репетува́ти)* тощо.

Суфікс **-ір- (-ир-)** уживається й у дієсловах типу *коті́рувати, лаві́рувати, марши́рувати, пікі́рувати, треті́рувати*.

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ

§ 25. Складні слова можуть утворюватися за допомогою сполучних звуків і без них.

1. Коли перша частина складного слова —
Сполучні звуки прикметник, то сполучним звуком виступає **а**:
О, Е(Є) *важкоатле́т, гірни́чопромисло́вий, чорно́гiз, яснозо́рий*; якщо першою частиною такого слова є прикметник

м'якої групи, то перед **о** пишеться **ь**: *верхньодніпрівський, давньоруський, середньовіччя, синьообкий*

Увага. З цими словами не слід змішувати складних слів, перша частина яких є вищий ступінь прислівника на **е**: *вищезгаданий, нижчепідписаний*.

2. Коли перша частина складного слова — іменник або займенник, то сполучним звуком буває:

а) Після твердого приголосного, зокрема після шиплячого, звук **о**: *атомохід, грушоподібний, дощомір, самовчитель; але: кожум'яка, овочесховище, очевидний*.

б) Після м'якого приголосного (неподовженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи, пишеться **е**: *бурелом, землетрус, працездатний, яйцеподібний, але: конів'язь, коногон, костогриз, костоправ, свинопас, свиноматка*.

в) Після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, або м'якого подовженого приголосного першої частини пишеться **є**: *боездатність, краєзнавство; життєздатний, життєпис, сміттєзбірник*.

**Складні слова
без сполучного
звука**

3. Складні слова можуть утворюватися без сполучного звука — шляхом безпосереднього приєднання основи до основи. При цьому перша основа може закінчуватися:

а) На голосний звук: *всюдихід, кількаразовий, радіокомітет; у словах із числівниками одно-, дво-, три-, чотири-: однодівний, двоярусний, триніжок, чотирикутник*. Також у словах із тими числівниками, що в родовому відмінку мають закінчення **-и**: *двадцятирічний, п'ятикільний, семимільний*.

б) На приголосний звук: *Болград, Новгород; в аббревіатурах: виконком, колгосп, медінститут; у словах із числівниками двох-, трьох-, чотирьох-, якщо дальша частина починається голосними а, о, та ї: двохосовий, чотирьохактний*.

4. Складні слова можуть писатися разом і через дефіс. Р а з о м пишуться:

а) Усі складноскорочені слова й похідні від них: *Нацбанк, Міносвіти, міськрада, облвиконком, профспілка, радгосп, соцстрах; профспілковий, радгоспний, соцстрахівський*. Сюди належать і всі складноскорочені з першими частинами: *авіа-, авто-, агро-, біо-, вело-, водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-, екзо-, екстра-, електро-, зоо-, ізо-, квазі-, кіно-, космо-, лже-, макро-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, нео-, палео-, псевдо-, радіо-, рентгено-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-* й под.

б) Складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник (коли він не позначається цифрою): *двобічний, сімдесятиріччя, трикутник, трипроцентний, чотиримісячний*.

Через дефіс пишуться:

а) Повторення того самого слова з метою підсилення його основного значення, зокрема: в дієсловах для підсилення інтенсивності дії: *писав-писав, робів-робів, ходів-ходів*; у прикметниках і прислівниках для вираження великої міри, ознаки: *білий-білий, легенький-легенький, багато-багато, сільно-сільно, тихо-тихо*.

б) Поєднання синонімічних слів: *гідко-бідко, зроду-віку, тишком-нішком, часто-густо*; антонімічних слів: *більш-менш, відомо-невідомо*; близьких значенням слів, що передають єдине поняття: *батько-мати* (батьки), *хліб-сіль* (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами й суфіксами: *великий-превеликий, давнім-давнó, з давніх-давén, з діда-прадіда, мáло-помáлу, повік-віки, радій-радісінський, сила-силénна, тихий-тихéseнький*.

Примітка. Два однакових іменники, з яких один має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишуться окремо: *кінець кінцém, одні́м одна́, честь чéстю, чин чíном*. Так само й займенники: *самá самотóю*.

в) Поєднання слів, що означають приблизність: *день-дру́гий, годі́на-дві, не сьогóдні-зáвтра, три-чоті́ри*.

Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У таких випадках між ними ставиться тире: *3—4 (дні), учні 8—10 класів*.

г) Складні вигуки та звуконаслідування: *гей-гéй, ого-гó, бом-бóм*.

д) Звуки в словах, що вимовляються протяжно: *По-о-дай, а то во-о-ни наморились уже й та-а-к біля мене* (Тесленко); *По-о-лк, стій!*

е) Літерні абрєвіатури з належними до них цифрами: *Ту-154, ЗІЛ-111*.

є) Літерні найменування паралельних класів у школах: *7-А, 10-В*.

ж) Терміни, до складу яких входить літера алфавіту: *П-подібний, Т-подібний*.

з) Літерні скорочення складних слів, які пишуться разом або через дефіс: *с.-г.* — сільськогосподарський, *с.-д.* — соціал-демократ, соціал-демократичний, *ст.-сл.* — старослов'янський. Але скорочення, утворені від словосполук, пишуться окремо: *с. г.* — сільське господарство.

§ 26. Складні іменники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні іменники, утворені шляхом поєднання за допомогою сполучного звука двох або кількох основ, одна з яких —

дієслівного походження: *вертолѣт, лѣсосплѣв, самохѣд, силосонавантѣжувѣч, тепловѣз*.

б) Складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного звука: *білокрѣвѣцѣ, чорногѣуз, чорноѣзем*.

в) Складні іменники, утворені за допомогою сполучного звука від двох іменникових основ: *верболѣз, лѣсостѣп, носорѣз, трудодѣнь, шлакоблѣк* (але *людѣно-дѣнь*); сюди ж належать іменники, першою частиною яких є незмінний іменник іншомовного походження (тут роль сполучного звука виконує останній голосний першого іменника: *автострѣда, велотрѣк, радіокомѣтет*).

г) Складні іменники, утворені з дієслова в наказовій формі та іменника: *горѣцѣвѣт, зѣрвѣголова, перекотѣпѣле, пройдѣсвѣт; Непѣйпѣво, Перебѣйнѣс, Убѣйвѣзѣк* (прізвища).

д) Складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівника *сто* — називного) та іменника: *дванадцѣтитѣнка, сторѣччѣ, стоп'ятдесятирѣччѣ, шестидѣнка*.

Примѣтка. У складних словах із числівником, який означає число двозначне, тризначне та інші, числівник звичайно пишеться цифрами й приєднується до другої частини слова за допомогою дефіса: *750-рѣччѣ, 16-поверхѣвий*.

е) Складні іменники з першою частиною *пѣв-, напѣв-, полу-; пѣварѣкуша, пѣвгодѣни, пѣвдѣужини, пѣвкарѣбовѣнцѣя, пѣвкѣоло, пѣвмѣсяцѣ, пѣвогѣрѣка, пѣв'ѣяблука; напѣвавторѣмѣт, напѣвсѣн; полѣукѣпок, полѣумѣсок*.

Примѣтка. Перед іменниками — власними іменами *пѣв-* пишеться через дефіс: *пѣв-Європи, пѣв-Кѣєва*.

є) Складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомоторѣтѣк, свѣтловѣодолюкѣвѣннѣя, термѣогѣдрѣодинѣмѣка*.

2. Через дефіс пишуться:

1) Складні іменники, утворені з двох іменників без допомоги сполучного звука, незалежно від того, чи в даному слові відмінюються обидва іменники, чи тільки другий.

До таких слів з обома відмінюваними частинами належать:

а) іменники, що означають протилежні за змістом поняття: *купѣвля-прѣдаж, рѣзтяг-стѣск*;

б) іменники, що означають спеціальність, професію: *магнѣтѣолог-астрѣонѣм, лѣкар-екѣолог*;

в) іменники на позначення казкових персонажів: *Зѣйчик-Пѣбѣгѣйчик, Лѣсѣйчик-Сѣстрѣйчик*.

До слів із другою відмінюваною частиною належать:

а) іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: *блок-система, буй-тур, дизель-мотор, жар-птиця, козир-дівка, крекінг-процес, свят-вечір, стоп-кран*;

б) іменники, що означають державні посади, військові, наукові звання: *генерал-губернатор, генерал-лейтенант, контр-адмірал, прем'єр-міністр, інтер-офіцер, член-кореспондент, штабс-капітан*;

в) іменники, що означають складні одиниці виміру: *кіловат-година, людино-день, тонно-кілометр*;

2) Складні іменники з першою складовою частиною **віце-, екс-, лейб-, максі-, міді-, міні-, обер-**: *віце-президент, екс-чемпіон, лейб-медик, максі-спідніця, міні-футбол, обер-майстер*.

3) Іншомовні назви проміжних сторін світу: *норд-вест, норд-ост*.

4) Субстантивовані словосполучення, що означають переважно назви рослин: *брат-і-сестра, любі-мені, розрив-трава, чар-зілля*.

5) Скорочені іменники, в яких наводиться початок і кінець слова: *б-ка* — бібліотека, *вид-во* — видавництво, *д-р* — доктор, *ін-т* — інститут, *л-ра* — література, *т-во* — товариство, *ф-ка* — фабрика.

6) Перша частина складного слова (яке пишеться разом або через дефіс), коли далі йде слово з такою ж другою частиною: *кулько- й роликопідшипники, радіо- й телеапаратура, тепло- й гідроелектростанції*.

§ 27. Прикладки

Прикладки можуть писатися окремо й через дефіс, що залежить від семантики поєднаних складників.

1. Якщо прикладкою виступає видова назва, то дефіс між означуванням іменником і прикладкою не ставиться: *місто Київ, ріка Москва, трава звіробій*.

Якщо ж у ролі прикладки виступає родова назва, то між означуванням іменником і прикладкою ставиться дефіс: *звіробій-трава, Москва-ріка, Сапун-гора*.

2. Якщо узгоджуваний іменник, що має атрибутивне (означальне) значення, виступає в ролі прикладки в постпозиції, він приєднується до пояснюваного іменника дефісом: *вовк-жадняга, дівчина-красуня, хлопець-богач*.

Якщо такий іменник виступає в препозиції до означуваного іменника, то він пишеться окремо: *богач хлопець, жадняга вовк, красуня дівчина*.

3. Якщо пояснюваний іменник і прикладка можуть мінятися місцями (причому атрибутивну роль виконує іменник у

постпозиції), між ними завжди ставиться дефіс: *дівчина-грузинка* й *грузинка-дівчина*, *учитель-фізик* і *фізик-учитель*, *художник-пейзажист* і *пейзажист-художник*.

4. Якщо прикладка входить до складу терміна, вона втрачає атрибутивне значення, перетворюючи словосполучення в складний іменник без сполучного звука. Такі іменники пишуться через дефіс: *гриб-паразит*, *жук-короїд*, *заєць-русак*, *льон-довгунець*.

§ 28. Складні числівники та займенники

1. Разом пишуться:

а) Складні кількісні числівники: *одинадцять*, *п'ятдесят*, *триста* (*трьохсот*, *трьомстам*).

б) Складні порядкові числівники й схожі з ними прикметники, останнім компонентом яких є **-сотий**, **-тисячний**, **-мільйонний**: *дев'ятисотий*, *п'ятнадцятий*, *п'ятсоттридцятитисячний*, *шістдесятий*, *шістдесятип'ятимільйонний*; *багатотисячний*, *кількамільйонний*.

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишуться окремо: *тисяча п'ятсот тридцять вісім*, *тисяча дев'ятсот вісімдесят восьмий*.

Примітка 2. Порядкові числівники, до складу яких входять слова з **половиною** й под., теж пишуться окремо: *три з половиною тисячний загін*.

2. Через дефіс пишуться:

а) Порядкові числівники, написані цифрами й літерами: *7-й*, *10-ї*, *11-го*, *35-мільйонний*, *3-тисячний*, *4¹/₂-тисячний*.

б) Складні займенники з компонентами **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **хтозна-** й под.: *будь-котрий*, *будь-хто*, *будь-чий*, *будь-що*, *будь-який*; *котрий-будь*, *хто-будь*, *чий-будь*, *що-будь*, *який-будь*; *котрий-небудь*, *хто-небудь*, *чий-небудь*, *що-небудь*, *який-небудь*; *казна-що*, *хтозна-який*. Але: *будь у кого*, *будь на чому*, *казна з ким*, *казна при кому* (бо в середині таких слів з'являється прийменник).

§ 29. Складні прикметники

1. Разом пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться разом: *електросиловий* (електросіла), *картоплезажальний* (картоплесажалка), *лісостеповий* (лісостеп), *м'ясозаготівельний* (м'ясозаготівля), *радіофізичний* (радіофізика), *самохідний* (самохід), *теплообмінний* (теплообмін), *чорноземний* (чорнозем).

б) Складні прикметники, утворені від сполучення іменника та узгоджуваного з ним прикметника: *загальноосвітній* (загальна освіта), *легкоатлетичний* (легка атлетика), *мовно-стильовий* (мовний стиль), *народногосподарський* (народне господарство), *народнопоетичний* (народна поезія), *первіснообщинний* (первісна община), *правобережний* (правий берег), *сільськогосподарський* (сільське господарство), *східнослов'янський* (східні слов'яни).

в) Складні прикметники з другою дієслівною частиною: *волелюбний, деревообробний, карколомний, машинобудівний.*

Примітка. Прикметники з другою префіксальною дієслівною частиною пишуться через дефіс: *вантажно-розвантажувальний, контрольно-вимірювальний.*

г) Складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник: *важкохворий, внутрішньозаводський, загальнодержавний*; так само й такі, в яких другою складовою частиною є дієприкметник: *вищезгаданий, нижчепідписаний, новоутворений, свіжозрубаний*, але: *троби вище зазначений* (параграф), бо є пояснювальне слово.

Примітка 1. Прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолютно сухий, діаметрально протилежний, послідовно миролюбний, різко окреслений, суспільно корисний, суспільно необхідний, хімічно зв'язаний.*

Примітка 2. У складних термінах прислівник — компонент, що уточнює значення складного прикметника, пишеться разом із цим прикметником: *видовженогупоконічний, короткогрудноподібний, округло-яйцеподібний.*

д) Складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких основне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні лише звужують, уточнюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення: *вузькодіалектне* (мовне явище), *грудочеревна* (перепона), *давньоверхньонімецька* (мова), *двовуглекислий* (газ), *лінгвостилістичні* (особливості); також — *глухонімий, сліпоглухонімий.*

е) Складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний літерами: *двадцятиповерховий, семиразовий, стодвадцятип'ятирічний*, але *125-річний.*

є) Складні прикметники, утворені з двох неоднорідних прикметників (зокрема, ті, які виражають відношення родової ознаки до видової): *поперечношліфувальний* (поперечний шліфувальний верстат).

2. Через дефіс пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться через дефіс: *віце-президентський* (віце-президент), *генерал-губернаторський* (генерал-губернатор), *дизель-моторний* (дизель-мотор), *соціал-демократичний* (соціал-демократ), *унтер-офіцерський* (унтер-офіцер).

Примітка. В окремих випадках, коли прикметник утворюється від сполучення іменника з прикладкою, дефіс не ставиться: *Москваріка* — москворіцький.

б) Складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: *аграрно-сировинний*, *державно-монополістичний*, *електронно-обчислювальний*, *культурно-технічний*, *лісопильно-стругальний*, *масово-політичний*, *мовно-літературний*, *навчально-виховний*, *науково-технічний*, *партійно-політичний*, *плоско-опуклий*, *постачально-збутовий*, *свердловсько-довбальський*, *суспільно-політичний*, *столярно-механічний*; а також узвичаєні: *всесвітньо-історичний*, *літературно-художній*, *народно-визвольний*, *підзолисто-болотний* тощо; між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник *і*: *аграрний і сировинний*, *навчальний і виховний* і под.

в) Складні прикметники, в яких перша частина закінчується на *-ико* (*іко*): *буколіко-романтичний*, *діалектико-матеріалістичний*, *історико-культурний*, *механіко-математичний*, *політико-економічний*.

г) Складні прикметники з першою частиною **військово-**, **воєнно-**: *військово-морський*, *військово-спортивний*, *воєнно-стратегічний*.

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військовозобов'язаний*, *військовопозбавлений* пишуться разом.

д) Складні прикметники, в яких перша частина не має прикметникового суфікса, але яка за змістом є однорідна з другою частиною й приєднується до неї за допомогою сполучного звука *о* або *є*: *м'ясо-вівчаний*, *м'ясо-молочний*, *крохмале-паточковий*.

Примітка. Складні прикметники цього типу, що виступають як наукові терміни, пишуться разом: *головноногі*, *грудочеревні* (перепона).

е) Складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, які означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блакитно-синій*, *гіркуватого-солоний*, *кислого-солодкий*, *молочно-білий*, *сіро-голубий*, *темно-зелений*, *червоно-зелено-синій*, *алежовтогогарячий*, *червоногогарячий* (окремі кольори).

є) Складні назви проміжних сторін світу: *півдénно-схíдний, північно-зáхідний; норд-óстівський.*

ж) Складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами: *20-річний, 10-поверховий.*

§ 30. Прислівники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: *відніні, відтепер, доніні, дотепер, забагато, задóвго, занáдто, набагато, навічно, надалі, надóвго, назавжди, назóвсім, náскрізь, наспрáвді, невтямкі, негарíзд, отáк, отáм, отúт, підтюпцем, повсюди, подéкуди, позавчóра, позáторік, потрóху, утрíчі, якнайкраще.*

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізняти сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: *від сьогодні, до завтра, на завтра, на потім (не відкладайте цього до завтра, на завтра, на потім), за багато, на багато* (пор.: *забагато гуляєш і за багато років уперше приїхав, стало набагато легше й зал на багато місць*), *на добраніч, на урa.*

б) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: *бéзвісти, безперестáнку, вб́ік, вв́ечері, вв́іч, ввóлю, вгóлос, вгорі́, вгóру, вдень, вз́імку, взна́кі, відрáзу, вкрай, вкúні, влад, вл́тку, внизú, вночі́, восení, впáм'яткú, впень, вперéд, вперéмж, вперéмиш, вплав, вплач, впо́перек, впо́ру, враз, врáнци, врéштi, врівень, врівні́, врóзкид, врóзліт, врóзсип, врóзтіч, вря́д, всерéдині, всл́д, всмак, вщерть, дов́ерху, дові́ку, довкóла, довóлі, догорі́, додóлу, додóму, докúпи, доні́зу, дотлá, дощéнту, зáміж, зáмужем, зáочі, запанібрáта, запівніч, зáраз, заразóм, зарáні, зарáння, зáсвітла, збóку, зв́ерху, зві́ку, згорі́, здúру, ззáду, зіспóду, знíзу, зóзла, зóкола, зрáзу, зрáнку, зрáння, зрéштою, зрóду, зсерéдини, нáбік, нáбір, нав́ерх, наверхú, навесні́, навівóрит, нав́іліт, навідліг, навідрі́з, нав́ік, нав́іки, нáвіч, нагóру (але на-горá), надв́ечір, надвóрі, на́дголодь, на́дзелень, надмі́р, надмі́ру, наза́д, наза́хват, наздога́д, назу́стріч, наї́здом, нані́з, нани́зу, наостáнок, наостáнку, напáм'ять, наперебі́й, наперéваги, наперéд, наперекі́р, наперері́з, напівдорóзі, напідп́ітку, напока́з, наполов́ину, напóхвaті, напочáтку, напри́клад, напро́весні, напролóм, напропáле, на́раз, на́решті, на́різні, на́розхват, на́сілу, на́скоком, насп́ід, насп́іх, наспóді, насторóжі, наявú, об́ік, об́іч, одві́ку, опівдні́, опівночі́, оплі́ч, підря́д, поб́іч, поблизу́, пов́ерх, пов́ік, повóлі, позáду, по́ночі, по́пліч, поруч́, поряд́, посерéдині, поча́сти, скра́ю, сп́ереду, спочáтку, уб́ік, убрі́д, ув́ечері, ув́іч, угóлос, угорі́, угóру, удень, уз́імку, узна́кі, укра́й, укúні, ула́д,*

*улітку, уніз, унизіу, уночі, упень, уперёд, уплав, уплач, упó-
перек, упору, уранці, урешті, урівень, урівні, урòзкид, урòз-
літ, урòзсин, урòзтіч, уряд, усередині, услід, усмак, ушір.*

в) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким (нечленим) прикметником: *віддávна, востáн-
не, вручну, дóгола, допізна, завідна, замолоду, заново, звисо-
ка, зорячу, злегка, зліва, знову, зрідка, напевне, нарівні, на-
різно, нашвидку, помалу, помаленьку, потихеньку, спóвна, спроста, сп'яну.*

г) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з числівником: *вдво́є, втрóє, вчéтверо й под.; впéрше, вдру́ге, втрéте й под.; на́дво́є, на́трóє, начéтверо й под.; удво́х, утрóх, учотирóх і т. д.; водно́, заодно́, пооди́нці, спéршу.*

д) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з займенником: *в́нічию, в́тім, на́віщо, на́що, передусі́м, по́чім, по́чому; але: до чо́го, за в́що, за що́ та ін. в ролі до-
датків.*

е) Складні прислівники, утворені сполученням кількох прийменників із будь-якою частиною мови: *вдо́світа, вподо́вж, завбі́льше, завгли́бики, завдо́вжки, завто́вишки, завча́су, зав-
ші́ршки, знадво́ру, навздогін, на́взнак, навкі́дьки, навко́ло, навкру́г, навула́чки, навмі́сне, навпа́кі, напереді́ми, напри́-
сядки, напросте́ць, навряд, на́вска́ч, на́вскі́с, навско́сі, на-
спра́вжки, на́всті́ж, наві́ткача, навздогін, наздогін, набо́слі, на-
погото́ві, позавчо́ра, позато́рік, попідті́нню, спі́длоба.*

є) Складні прислівники, утворені з кількох основ (із при-
йменником чи без нього): *босо́ніж, водно́сталь, лівору́ч, ми-
мово́лі, мимої́здом, мимохі́дь, мимохі́ть, насампе́ред, натще́-
се́рце, нашвидку́руч, оба́біч, обі́руч, очеви́дно, повсякча́с, право́-
руч, привсе́людно, самохі́ть, стрі́мголов, тимчасо́во, чимду́ж, чимра́з.*

ж) Складні прислівники, утворені сполученням часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** із будь-якою частиною мови: *а́бікуди, а́біяк, ані́скільки, аніте́лень, анітро́хи, анічи́йрк, ані́як; де́далі, де́інде, де́коли, де́куди; чимáло; щовече́ра, щого-
ді́ни, щода́лі, щоденно́, щодня́, щоду́ху, щомі́сяця, щомо́га, щонайбі́льше, щонайдóвше, щонайді́жче, щонайкра́ще, щонай-
ме́нше, щонайші́рше й т. д., щоно́чі, щопра́вда, щора́з, щора́-
зу, щорóку, щосі́ли, щохви́лини (але: дарма́ що, по́ки що, ті́ль-
ки що, хіба́ що, чи що); якомо́га, я́кось і я́кось (з різними
значеннями), я́кра́з, я́кнайбі́льше, я́кнайді́жче, я́кнайдо́вше
й под.*

Увага. Слід відрізнати прислівники, складені з прийменників або часток і різних частин мови, від прийменників або часток та іменників, прикметників тощо, коли останні збері-

гають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо. Пор.:

*Він повернув **убік** і **Ударив у бік**.*

***Спочатку** це не було ясно й **З початку** розмови вони зрозуміли вашу думку.*

*Прочитай вірш **напам'ять** і **На пам'ять** він подарував мені книжку.*

***Всередині** щось дуже заболіло й **Це правило шукай у середині** розділу.*

*Хлопці домовилися йти всі **вкупі** до міста й **У купі** піску гралися діти.*

*Зауважую вам **востаннє** й Вони постукали в **останнє** вікно. Ми чуємо це **вперше** й Зайдемо в **перше** село.*

***Втім**, я не заперечую й **У** **тім** спектаклі виступав і я.*

*У нас **чимало** є досягнень і **Чи мало** вам допомагали?*

***Нащо** було починати справу? і **На що** ви натякаєте?*

*Ми **теж** виступали на зборах і Він говорив **те ж**, що і я.*

***Якось** уже воно буде і **Як ось** і Марко на поріг.*

2. Окремо пишуться:

а) Прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (прикметник, займенник, числівник): без відома, без жалю, без кінця, без кінця-краю, без краю, без ладу, без ліку, без мети, без наміру, без пуття, без сліду, без смаку, без сумніву, без угаду, без упину, без черги, в затишку, в міру, в нагороду, в ногу, в обмін, в обріз, в позику, в цілості, до біса, до вподоби, до гурту, до діла, до загину, до запитання, до краю, до кріхти, до ладу, до ліха, до лиця, до міри, до ног, до обіду, до останку, до пари, до пня, до побачення, до пори, до пуття, до річі, до решти, до сих пір, до смаку, до смерті, до снаги, до сьогодні, за годіни, за дня, за кордон, за кордоном, за рахунок, за світла, з болу, з-за кордону, з краю в край, з переляку, з радості, з розгону, на бігу, на біс, на вагу, на весну (але навесні), на вибір, на видноті, на відчай, на відмінно, на віку, на гамуз, на голову, на діво, на дозвіллі, на жаль, на зло, на зразок, на льоту, на мить, на ніщо, на око, на поруки, на прощання, на радість, на radoшах, на руку, на самоті, на світанку, на скаку, на славу, на слово, на сміх, на совість, на сором, на ходу, на шкоду, на щастя, над силу, не з руки, ні на гріш, під боком, під гору, під силу, по закону, по змозі, по знаку, по можливості, по правді, по силі, по совісті, по сусідству, по суті, по черзі, по щирості, у вигляді, уві сні, у поміч, у стократ, через силу, як слід, як треба.

б) Словосполуки, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — числівників) та одного або двох прийменників: *від ранку до вечора, день у день, з боку на бік, з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу*.

в) Словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з угоджуваного прийменника (числівника, займенника) й дальшого іменника: *другого дня, таким чином, темної ночі, тим разом, тим часом* і т. ін.

г) Прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (середнього) роду: *в основному, в цілому*.

д) Прислівники, утворені сполученням прийменника **по** зі збірним числівником: *по двох, по трьох, по четверо* тощо.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника **по** та закінчення **-ому** або **(-к)и**: *по-батьківському, по-бойовому, по-братньому, по-господарському, по-іншому, по-козачьому, по-нашому, по-своєму, по-сусідському, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-братерськи, по-господарськи, по-людськи, по-сусідськи, по-українськи*; також *по-латіні*.

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після **по-**: *по-соціалдемократичному*.

б) Складні прислівники, утворені за допомогою прийменника **по** від порядкових числівників: *по-перше, по-друге, по-третє* й т. д.

в) Неозначені складні прислівники з частками **будь-, -будь, -небудь, казна-, -то, хтозна-**: *абі-то, будь-де, будь-коли, будь-куди, де-небудь, десть-то, казна-де, казна-коли, коли-будь, коли-небудь, куді-будь, куди-небудь, так-то, хтозна-як, як-небудь*.

г) Складні прислівники, утворені з двох прислівників: *вряді-годи, десть-інде, десть-інколи, сьак-так* і т. ін.

д) Складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними: *будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, далеко-далеко, де-не-де, коли-не-коли, ледве-ледве, ось-ось, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як*.

§ 31. Прийменники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді — трьох) прийменників із будь-якою частиною

мови: *вна́слідок (уна́слідок), вподо́вж (уподо́вж), за́мість, навко́ло, напередо́дні, наприкі́нці, що́до.*

б) Складні прийменники, утворені з двох простих прийменників: *за́для, зара́ди, навпро́ти, окрі́м, по́за, по́між, по́над, поперéд, по́серед, про́між.*

2. Через дефіс пишуться складні прийменники з початковими *з-, із-: з-за (із-за), з-над, з-пéред, з-під (із-під), з-по́за, з-по́між, з-по́над, з-по́під, з-по́серед, з-про́між.*

3. Окремо пишуться прийменникові сполуки *у(в) ра́зі, під кіне́ць, під ча́с, що́ ж до.*

§ 32. Сполучники

1. Разом пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками: *адже́, ані́ж, вті́м, зате́, мо́вби, на́чеб, на́чебто, немóв, немóвби, немóвбито, ненáче, ненáчебто, ні́би, ні́бито, ні́ж, о́тже, о́то́ж, приті́м, прито́му, причі́м, причо́му, протé, се́бто, то́бто, це́бто, щоб, якби́, якщо́; також слова: а́бо́що, то́що.*

Увага. Сполучники *зате́, протé, щоб, якби́, якщо́*, які пишуться разом, треба відрізнити від однопозвучних самостійних слів, що пишуться з прийменниками *за, про* та частками *би, як* окремо. Так, сполучники *зате, протé* можна замінити одним із протиставних сполучників *а, але, однак*, тоді як прийменники *за, про* та вказівний займенник *те* такої заміні не піддаються. Пор.:

*Хоч не застав Івана дома, **зате** пройшовся; але: **За те** оповідання його похвалили.*

Сполучник *щоб* легко відрізнити від займенника *що* з часткою *б*, оскільки на займенник *що* виразно падає наголос. Пор.:

*Сказав, **щоб** усі прийшли; але: **Що б** ви сказали, коли б я не приїхав?*

Сполучники *якби́, якщо́* можна відрізнити від однопозвучного з ними прислівника *як* із частками *би* та займенника *що* за допомогою контексту, бо на прислівник *як* завжди падає логічний наголос. Пор.:

***Якби** тут був мій товариш!; але: **Як би** краще виконати завдання!*

***Якщо** хочеш, допоможу тобі; але: **Як що** трапиться, нарікай на себе.*

2. Окремо пишуться:

а) Сполучники з частками *б, би, ж, же: а́бо ж, адже́ ж, а́ле ж, а́ як же, бо ж, коли́ б, коли́ б то, о́тже ж, хоча́ б, хоч би.*

б) Складені сполучники: *дарма́ що, для то́го щоб, за́мість*

то́го щоб, з т́ім щоб, з то́го ча́су як, незважа́ючи (невважа́ючи) на те що, після́ то́го як, при́ цьо́му, та й, так що, тим-ча́сом як, то́му що, у мі́ру то́го як, че́рез те що й под.

3. Через дефіс пишуться сполучники **отóж-то, тім-то, тільки-но, томý-то.**

§ 33. Части

Розрізняють словотворчі частки, які, уточнюючи зміст окремих слів, є їх складовими частинами, і формотворчі частки, які вживаються лише в деяких формах слова для вираження граматичних значень (*хай, би* та ін.).

А. Словотворчі частки пишуться разом, окремо або через дефіс.

1. Р а з о м пишуться:

а) Частки **абн-, ані-, де-, чи-, що-, як-** у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): *абн-що, абн-як, аніскільки, анітрохи, анічогісінько, ані-як, дедалі, деколи, декотрий, дециця, де-що, чималенький, чимало, щовечора, щогодини, щоденник, щодня, щодоби, щодуху, щонайкращий, щоправда, щоразу, щосіли, якби, якнайшвидше, якмога, якщо та ін.*

б) Части **би (б)**, то, що в складі сполучників: *щоб, якби, немовби, ніби, або*що, і частка **же (ж)** у складі стверджувальних часток *авжеж, атож* (див. ще § 32).

в) Частка -ся (-сь) у зворотних дієсловах: *будується, наївся (наївсь)*.

г) Частка -сь у складі займенників і прислівників: *котрийсь, котра́сь, котре́сь, якийсь, яка́сь, яке́сь; де́сь, ко́ли́сь, хтос́ь, щос́ь.*

д) Частка **не**, коли вона виступає в складі будь-якої частини мови (крім дієслова) в значенні префікса, тобто коли слово без цієї частки не вживається: *невільник, негода, недуга, нежить, немовля, ненависть, неук; невгасимий, непохитний, незліченний, невпинний, невсипущий, негайний, ненависний, ненастанний, непохитний, нестямний; невдóвзі, неві́нно, невпíнно, незаба́ром, непору́шно, несамо́віто, нескза́нно.*

З дієсловами **не** пишеться завжди окремо, крім тих, що без **не** не вживаються: *невóлити, незчу́тися, нена́видіти, не-ста́мнитися*, і тих, яким частка **не** надає нового значення: *нездúжати* (хворіти), *непоко́їтися* (хвилюватися), *несла́вити* (ганьбити). Але залежно від значення дієслова частка **не** може писатися й окремо: *не здúжати* (не змогти), *не сла́вити* (не прославляти).

е) Частка **не** в складі префікса **недо-**, який означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і пред-

метах у неповній мірі: *недобачати, недовиконувати, недодержати, недоїдати, недоказувати, недолюблювати, недооцінювати, недоплатити, недочувати; недовиконаний, недодержаний, недозрілий, недоказаний, недооцінений, недописаний, недорослий, недочутий; недобиток, недіждок, недокрів'я, недолік, недоліток, недорід, недостача, недосяжність, недотіпа, неотторканність, недбук*. Якщо частка не виступає для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом *до*, вона пишеться з таким дієсловом окремо: *він недочував*, але: *Він не дочув моїх слів*.

є) Частка **не** з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони в сполученні з **не** означають одне поняття: *невміння, невболя, неврожай, недболя, неправда, несподіванка; небалакучий, невдалий, невеселий, невчений, недобрый, незбагненний, немалий, неписьменний, неспіливий; неабіхто, неабіякий; невдогад, невже, невпам'ятку, невтямкі, негадано, недалёко, недарма, недурно, нехотя*, а також: *незважаючи на ..., невважаючи на ..., немов, неначе*.

Примітка. Частка **не** пишеться окремо від прикметника, що має при собі як пояснювальне слово займенник або прислівник із часткою *ні*, а також окремо від прикметника, перед яким стоять: *далёко, зовсім, аж ніяк*: *Ні до чого не здатна людина; Нітрохи не цікава лекція; Далеко не досконалий твір; Зовсім не великі обов'язки; Аж ніяк не приємні спогади*.

ж) Частка **не** з дієприкметником, якщо він є означенням іменника (а не присудком) і не має при собі пояснювальних слів: *незакінчена праця, нез'ясовані питання, нержавіюча сталь, неспростовані факти*.

з) Частка **ні** з займенниками, якщо вона не відокремлена від дальшого займенника прийменником, і з прислівниками: *ніхто (нікого), нічий (нічийм), ніщо (нічого), ніякий (ніякому); ніде й ніде, нізачо, нізвідки, нізвідкіля, ніколи й ніколи, нінащо, ніскільки, нітрохи, ніяк*.

2. Окремо пишуться:

а) Частка **що** в сполуках *дарма що, тільки що, хіба що, що ж до*.

б) Частка **то** в експресивних сполученнях *що то за, що то, чи то*, які виконують функції підсилювальних часток.

в) Частка **не** зі словом, з яким вона не становить одного поняття, а є лише запереченням: *Не доля вирішує — людина творить свою долю; То не глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує не вміння виконати цю роботу, а бажання. Але: Не через небажання, а через невміння він не виконав цієї роботи*.

г) Частка **не** при дієсловах, дієприкметниках, що виступають у функції присудків, при дієслівних формах на **-но, -то**

й дієприслівниках: *не може не бачити, не підходячи ближче, не поспішаючи; Ні вітерець не війне, ні хмарка не набіжить; Праця не закінчена; Праці не закінчено; Підлога не вимита; Підлоги не вимито.*

д) Частка **не** з прикметниками у функції присудка, якщо часткою **не** заперечується ознака, виражена даним словом: *Ця річка не широка* (заперечення), але: *Ця неширока річка впадає в Дніпро* (одне поняття).

Примітка. Якщо між **не** й відповідним прикметником-присудком за змістом речення можливе *є* (*був, була* тощо), частку **не** слід писати окремо; якщо зв'язка на цьому місці порушує смисл, частку **не** треба писати разом: *Цей будинок не старий* (не *є* старий); але: *Цей будинок (є) нестарий* (тобто відносно недавно збудований).

е) Частка **не** з дієприкметниками, якщо вони мають при собі пояснювальні слова: *Перед будинком чорніла площа, не засаджена квітами; Ця робота ще не доведена до кінця; Я відклав ще не дописаний лист.*

є) Частка **не** з числівниками, займенниками та прислівниками займенникового походження, а також при прийменниках і сполучниках: *не три, не п'ятий; не ти, не цей, не інші; не інакше, не так; не при..., не на...; не то... не то; також не раз.*

ж) Частка **не** з підсилювальними прислівниками та незмінованими присудковими словами, а також при словах, що пишуться через дефіс: *не дуже, не зовсім, не цілком; не від того, не досить, не можна, не треба; розмовляють не по-нашому.*

з) Частка **ні**, вживана для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова (присудка), що мають характер заперечного звороту: *ні живий ні мертвий, ні кроку далі, ні на макове зерно, ні пава ні гáva, ні риба ні м'ясо, ні сè ні тє, ні сюді ні туді, ні так ні сяк.*

и) Частка **ні**, вживана як повторюваний єднальний сполучник із заперечним значенням або як підсилювальна частка: *Він не придатний ні до роботи, ні до розмови; Дитина ще не вміє ні ходити, ні говорити; Ні один не зробив так, як треба.*

і) Частка **ні** в складі займенників, якщо в непрямих відмінках вона відділяється від займенників прийменником: *ні в ко́го, ні до ко́го, ні з ким, ні до чо́го, ні за що́, ні на що́ й ні на що́* (з різними значеннями), *ні на якому́.*

3. Через дефіс пишуться:

а) Частки **бо, но, от, то, такі**, коли вони виділяють значення окремого слова: *іді-бо; давай-но; тільки-но; так-от, як-от; отакій-то, стільки-то, тім-то, якимсь-то; важкий-таки, всі-таки, дівчата-таки, так-таки.*

Примітка 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: *скільки ж то (написано), чім би то (втішити)*.

Примітка 2. Частка **такі** пишеться окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до друга*.

б) Компоненти **будь-, -будь, -небудь, ка́зна-, хт́озна-** й под. у складі займенників і прислівників (див. § 28, п. 2 б; § 30, п. 3 в).

в) Частка **не**, вживана як префікс в іменниках — власних назвах: *не-Євро́па*, але в загальних — разом: *нелюди́на, неісто́та*.

Б. Ф о р м о т в о р ч і частки пишуться окремо від інших слів, зокрема:

а) Частки **хай, неха́й**, за допомогою яких утворюються форми третьої особи однини й множини наказового способу: *Хай живе мир між народами! Нехай міцніють дружні відносини між країнами!*

б) Частка **би (б)**, за допомогою якої утворюється форма умовного способу дієслова: *зайшов би, пішла б*.

В. М о д а л ь н і частки теж пишуться окремо, а саме:

а) Частка **же (ж)**, що відіграє видільну роль у реченні: *Ходи ж зі мною; Він же великий учений*.

б) Частки **то, це**, що мають у складі речення значення вказівності або визначальності: *На що то одній людині стільки грошей? Чи це вже й пожартувати не можна?*

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)

Велика літера на початку речення § 34. З великої літери пишеться:
а) Перше слово, яким починається текст.
б) Перше слово в реченні:

1) після крапки;

2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли ними закінчується попереднє речення.

в) Перше слово кожного рядка у віршах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка (хоч і не обов'язково).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови та інтонаційних відтінків, перше слово пишеться з малої літери:

— *Дивіться... он там... встає... він ще живий... Семен... Семен... (Коцюбинський)*.

Тихо стало в хаті;

Тільки наймичка шептала:

«Мати... мати... мати...» (Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то даліше речення (слова автора) пишеться з малої літери:

— Так тому й бути! — усі гукнули (Глібов).

— Що з тобою? — допитувалась Маланка (Коцюбинський).

Я не Ганна, не наймичка,

Я... — та й оніміла (Шевченко).

Примітка 3. Після знака питання (іноді знака оклику — див. § 35, п. б), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації словам, пишеться мала літера:

Що його турбувало? погода? далеко дорога?

Сонце! сонце! — на гори й долини, —

Сонце! сонце! — на води й поля.

Хай живе в вільній праці людини

України земля! (Тичина).

§ 35. З великої літери пишеться:

Велика літера
при звертаннях
і в ремарках

а) Перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання:

Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко); Нумо до праці, брати! Годі лякатись! На діло святеє Сміло ми будемо йти! (Грінченко).

б) Слово, що йде після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення: — Ха-ха! От ловко! (Коцюбинський).

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишеться з малої літери:

Ждемо день, і другий — гай-гай! — немає Тетяни (Васильченко).

в) Ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

Слава й честь борцям за вільну незалежну Україну (Тривалі бурхливі оплески. Присутні встають і співають національний гімн) (3 газети).

З великої літери пишуться й ініці ремарки та посилання, взяті в дужки, що стоять після закінченого речення:

Українська культура з найдавніших часів, навіть у найтяжчі історичні періоди її існування, не була ізольованою від зовнішнього світу (3 газети).

Велика
та мала літери
в рубриках

§ 36. 1) З великої літери пишеться перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Сьогодні о вісімнадцятій годині відбудуться загальні збори колективу з порядком денним:

1. Про завдання колективу видавництва у світлі прийнятого Закону про мови.

2. Звіт голови правління осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

2) З малої літери пишеться перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою:

Біологічні механізми Землі вже давно не справляються з лавиноподібним техногенним забрудненням планети. Ситуація ускладнюється швидше, ніж вдається знайти гарантоване рішення. Основні компоненти забруднення сьогодні такі:

- зміна клімату під впливом парникового ефекту;
- виснаження озонового шару Землі;
- кислотне забруднення атмосфери й ґрунтів, хімічне забруднення планети;
- забруднення Світового океану;
- прогресуюче зникнення сотень видів рослин і тварин та збіднення генофонду Землі («Вісник АН України»).

Якщо такі рубрики граматично самостійні та структурно досить розлогі, то вони можуть починатися великою літерою:

Кожен функціональний різновид мовлення має свій набір комунікативно-семантичних інваріантів. У цьому плані видається важливим дослідження таких питань:

1. Визначення інвентарю комунікативних типів висловлень (інваріантів) у національній мові.

2. Опис цих інваріантів з опорою на синтаксичну структуру, інтонаційне оформлення й лексико-тематичне наповнення висловлення.

3. Зіставлення цих комунікативно-семантичних інваріантів у слов'янських мовах (З виступу в дискусії).

§ 37. З великої літери пишеться перше слово після двокрапки:

Велика літера
після двокрапки,
на початку
цитати тощо

а) Коли це початок прямої мови:

Горлиця питає: «Чи, може, хто гнізdechко зруйнував?» (Глібов); Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прощу!»

(Павличко).

б) Коли цитата подається після слів автора як пряма мова, тобто пов'язується зі словами автора без сполучника й наводиться з початку речення:

Незабутній Максим Тадейович Рильський згадував: «Усе моє свідоме життя слово «Саксаганський» було для мене символом високої майстерності» (Зб. «В сім'ї вольній, новій»).

Примітка. Коли ж цитата: а) входить до складу речення як його частина у формі підрядного речення, тобто пов'язується з головним реченням сполучником, або б) наводиться з середини речення, то вона, як правило, починається з малої літери (у другому випадку після двокрапки ставляться лапки, за ними — три крапки): *У виступі на загальних зборах АН України член-кореспондент М. Голубець відзначив, що «першою невідкладною справою є перебудова психіки вченого, організатора й керівника науки» (З газети).*

2. З великої літери пишеться початкове слово виступу, постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Дозвольте ж мені виразити означення суверенітету Республіки:

1. Земля та її природні багатства, води й повітряний басейн, що знаходиться в межах кордонів України, є власністю народу України.

2. На території України закони, прийняті Верховною Радою України, мають пріоритет перед законами, прийнятими установами [колишнього] Союзу (І. Р. Юхновський. Із виступу на загальних зборах АН України).

Велика літера у власних назвах § 38. І. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: *Іва́н Петро́вич Котляре́вський, Ле́ся Украї́нка (Ларі́са Петро́вна Ко́сач), Ма́рко Вовчо́к (Марі́я Олексáндрівна Вілі́нська), Ю́рій Клен (О́свальд Бю́ргардт), Дани́ло Га́лицький, Не́стор Літо́ниць, Олексáндр Не́вський, Яросла́в Му́дрий*; також: *Кобза́р* (про Тараса Шевченка), *Каменя́р* (про Івана Франка) тощо.

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: *Кві́тка-Осно́в'я́ненко, Нечу́й-Леви́цький, Серге́єв-Це́нський; Жан-Жа́к, Зино́вій-Богда́н, Марі́я-Тереза́.*

Примітка 1. Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іншомовного походження пишуться з малої літери: *Абд ель Кері́м, Брето́н де лос Ерре́рос, Варнго́ген фон Е́нзе, Кур де Жебелéн, Нур ед Дін*. Про написання службових слів, що виступають перед прізвищем, див. § 106, п. 1 г.

Примітка 2. Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: *Ма́о Цзе́дун, Сунь Я́тсен, Та́о Юа́ньмін.*

Примітка 3. У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і тайландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: *Кім Ір Сен, Лі́м Хон Ін; Фам Ван Донг, Хо Ши́ Мі́н; У Ну́ Мунг, У Чин Су; Ві́луд Пуспо́уд, Суджо́но Ха́діно́то; Кула́б Сайпра́діт, Луя́нг Ві́чіт Ватака́н.*

Примітка 4. Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами *бей, заде́, оглі́, паша́*) див. § 106, п. 2 е.

Примітка 5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: *донжуа́н, ловелáс, ме́нтор, ме́ценат, робі́нзон, бра́унінг* (пістолет), *галіфе́* (штани), *ді́зель* (двигун), *макі́нтош* (одяг), *максі́м* (кулемет), *рентге́н* (апарат), *френч* (одяг). Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *бона-парти́зм, мічу́рінець, пушкіні́ст, шевченкі́ана.*

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери:

Нові появляються вчені з різних галузей науки й техніки — нові Мічуріни й Ціолковські (Тичина). Потрібні нам і Гоголі, і Щедріни (Сліпчук).

Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо, вони пишуться з малої літери: *квіслінги*.

Примітка 6. Назви народів, племен, а також назви людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: *араби, африканці, латиноамериканці; ацтеки, ірокези, поляни; білорус, латвієць, росіянка, українець; запоріжці, киянин, львів'яни, полтавець, полтавка.*

2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:

а) Міфологічних істот і божеств: *Антей, Аполлон, Афінa, Ахіллес, Бодда, Венера, Мобох, Перун.*

Примітка 1. Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: *ангел, демон, лісовик, мюза, німфа, русалка, титан, фавн, фея.*

Примітка 2. Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: *молох війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси.*

б) Дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: *Ворон, Заєць, Лисиця, Осел, Щука; Лісовик, Мавка, Перелесник; Дід Мороз; Той, що грєблї рве; Червона Шапочка; Буряк, Троянда, Хліб.*

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуться з малої літери: *баба-яга, дід-мороз, іван-покиван.*

3. З великої літери пишуться назви найвищих державних посад України та міжнародних посад: *Генеральний секретар ООН, Президент України, Голова Верховної Ради України, Генеральний прокурор України*, а також найвищих державних посад інших країн згідно з вимогами дипломатичного протоколу (під час візитів до України тощо): *Президент Сполучених Штатів Америки, Прем'єр-міністр Канади і т. ін.*

Примітка 1. Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: *голова, декан, директор, міністр, ректор, президент АН України, секретар; академік, генерал-лейтенант, заслужений діяч мистецтв, народний артист України, лауреат Державної премії ім. Тараса Шевченка, член-кореспондент; доктор наук, кандидат наук.*

Примітка 2. З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, граф, імператор, князь, колєзький асєсор, король, принц, цар, шах.*

Примітка 3. Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: *Міністр освіти України, Посол Республіки Польща, Президент Академії наук України.*

Примітка 4. Умовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах пишуться з великої літери: *Високі Договірні Сторони, Автор і Видавництво* тощо.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дресированих звірів і птахів пишуться з великої літери: *Сірко* (собака); *Сніжинка* (кішка); *Гнідко, Стріла* (коні); *Круторогий, Сівий* (воли); *Рекордистка, Ліска* (корови); *Раві, Шаші* (слони); *Красень, Фараон* (папуги) та ін.

Примітка. Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: *З випасу поверталися рекордисти й лиски*: Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: *бульдог, вівчарка, пінчер*.

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: *Антонівка, Білий налив, Сніговий кальвіль, Паперівка* (яблуні); *Українська гліва, Лісова красуня* (груші); *Рекорд, Угорка* (сливи); *Шпанка рання* (вишня).

Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: *антонівка, гліва, угорка*.

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: *Велика Ведмедиця, Козеріг, Марс, Молочний Шлях, Сатурн, Юпітер*. Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: *Великий Віз, Ковчак, Пасіка, Чумацький Шлях* тощо.

Примітка 1. Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: *зірка Альтаір, комета Галлея, Тунгуський метеорит, сузір'я Великого Пса, туманність Андромеди*.

Примітка 2. Слова *земля, місяць, сонце* пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: *Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем*. Але: *обробіток землі, схід сонця*.

7. Назви сторін світу: *захід, південь, північ, схід, nord-est, південний захід* — звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються краї чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: *Далекі Схід, Західна Україна, країни Заходу, курорти Півдня, народи Півночі, Південне Полісся, Північна Буковина, Схід прокінувся*.

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (*затока, мис, море, острів, пік, хребет* і т. ін.): *Азія, Антарктида, Балканський півострів, Берингове море, Північнокримський канал, Володимир-Волинський, гора Говєрла, Грибова губа, Зелений мис, озеро Ільмень, Кавказький хребет, пік Шевченка, Москва-ріка, Нагаєва бухта, протока Па-де-Калє, Панамський перешийок, Перська затока, Північний полюс, Східноєвропейська рівнина, Урало-Кушумський степ*.

Примітка 1. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно пишеться з великої літери: *Біла Церква, Біловезька Пуща* (заповідник), *Булонський Ліс* (парк), *Велікі Луки, Жовті Води, Залізні Ворота, Зелений Гай, Карські Ворота, Микільська Слобідка, Нові Гвінея* (острів), *Товста Могила, Ясна Поляна*. Так само з великої літери пишуться складові частини географічних назв, що означають титули, посади, фах і т. ін.: *мис Капітана Джеральда, набережна Лейтенанта Шмідта*; також *затока Святого Лаврентія*.

Примітка 2. Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом: *Буллонь-сюр-Мер, Порт-о-Пренс, Ріо-де-Жанейро, Сен-е-Уаз, Фонтен-сюр-Рон, Фрэнкфурт-на-Майні*.

Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: *Де-Брейне, Ламанш* (протоки), *Ле-Крезб, Лос-Анджелес* (міста), *Лос-Фрайлес* (острови).

Примітка 3. В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: *Іссік-Куль* (куль — озеро), *Муюн-Кум* (кум — пісок), *Порто-Алєгре* (порто — порт), *Ріо-Негро* (ріо — річка), *Хара-Нур* (нур — озеро), *Аю-Дэг, Чатир-Дэг* (даг — гора), але: *Алатáu, Амудар'я, Дихтау, Сирдар'я*.

Якщо ж складова частина такої назви увійшла в українську мову як загальна родова назва, то вона пишеться з малої літери: *Варангер-фіорд, Дю-фіорд*. Так само з малої літери пишуться й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Кайзер-плац, Лібкнехт-штрассе* (штрассе — вулиця), *Пенсильванія-авеню* (авеню — широка вулиця), *Трафальгар-сквер* (сквер — площа), *Трєптов-парк, Уолл-стрит* (стрит — вулиця).

Примітка 4. Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: *Версаль* (у значенні «Версальський мир»), *Канни* (у значенні «оточення та розгром»), *Мюнхен* (у значенні «Мюнхенська угода 1938 р.»), *Парнас* (у значенні «світ поезії»), *Седан* (у значенні «воєнний розгром»).

9. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: *Андріївський узвіз, Байкало-Амурська магістраль, бульвар Тараса Шевченка, Військово-Грузинська дорога, вулиця Петра Сагайдачного, Житомирська автострада, Львівська площа, майдан Незалежності, Музейний провулок, Стрийський парк, Південно-Західна залізниця, Північний морський шлях, проспект Дружби народів, Ромоданівський шлях, течія Гольфстрім*.

Якщо в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова *бід, вал, ворота, міст, шлях, яр* і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, то вони пишуться з великої літери: *Боричів Тік, Дібрый Шлях, Козиний Бід, Красні Ворота, Кузнєцький Міст, Ярославів Вал* (вулиці); *Гіла Пристань* (місто), *Козинські Горби* (урочище), *Сухий Яр* (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: *бостон* (тканина), *йоркшир* (порода свиней), *легорн* (порода курей), *мадера* (сорт вина), *саяни* (напій), *свалєва* (мінеральна вода), *сенбернар* (порода собак), *сименталка* (порода корів), *токай* (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав і найвищих міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: *Антанта*, *Балканські країни*, *Європейське Економічне Співтовариство*, *Співдружність Незалежних Держав*, *Всесвітня Рада Міру*, *Міжнародний комітет Червоного Хреста*, *Організація Об'єднаних Націй*, *Рада Безпєки*, *Троїстий союз*.

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: *Арабська Республіка Єгипет*, *Держава Бахрейн*, *Республіка Білорусь*, *Карельська Автономна Республіка*, *Китайська Народна Республіка*, *Корейська Народна-Демократична Республіка*, *Князівство Монако*, *Королівство Бельгія*, *Республіка Болгарія*, *Республіка Індія*, *Республіка Куба*, *Республіка Польща*, *Республіка Румунія*, *Соціалістична Республіка В'єтнам*, *Сполучені Штати Америки*, *Угорська Республіка*, *Франція*, *Чехо-Словацька Федеративна Республіка*.

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сільрад, колгоспів, радгоспів з великої літери пишеться тільки перше слово: *Волинська область*, *Єврейська автономна область*, *Краснодарський край*, *Мусіївський колгосп ім. Тараса Шевченка*, *Нєнецький автономний округ*, *Новомлинівська сільрада*, *Петрівський радгосп*, *Рожіщенський район*, *Уманська міськрада*.

Це правило поширюється й на назви старого адміністративно-територіального поділу: *Бєрегівський округ*, *Вітебське вєєводство*, *Льхвицький повіт*, *Новоросійська губернія*, *Сєсницька сотня*, *Стародубський полк*, *Черкаське старєство*.

Примітка. Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: *Буковина*, *Вінниччина*, *Закавказзя*, *Закарпаття*, *Золотовєрхий (Київ)*, *Наддніпрянина*, *Підмосков'я*, *Побужжє*, *Поділля*, *Покуття*, *Полісся*, *Приазов'я*, *Прикарпаття*, *Причорномор'я*, *Приуралля*, *Російська Федерація*, *Славутич (Дніпро)*, *Слобожанщина*. У спеціальному стилістичному вживанні пишуться з великої літери й загальні назви: *Батьківщина* тощо.

13. У словосполученнях — назвах державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ і організацій як України, так і інших держав з великої літери пишеться тільки перше слово, що входить до складу назви: *Верховний суд США*,

Генеральні штати Королівства Нідерландів, Збройні сили України, Народна палата Республіки Індії, Національна рада Демократичної партії України, Національна гвардія, Центральна управа Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

Це стосується й назв державних установ минулого: *Державна дума, Земський собор, Тимчасовий уряд, Центральна рада.*

Але в назвах таких найвищих державних установ України, як *Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Кабінет Міністрів України*, з великої літери пишуться всі слова.

Примітка. Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: *бундесрат, джирга, конгрес, ландтаг, меджліс, національні збори, парламент, сейм, сенат, стортинг.*

14. У назвах міністерств і їхніх головних управлінь, а також у назвах інших установ та організацій, що складаються з кількох слів, з великої літери пишеться тільки перше слово: *Національний банк України, Міністерство освіти України, Міністерство культури України, Палата мір і вимірних приладів, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Цивільний повітряний флот України.*

Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) Установ місцевого значення: *Виконавчий комітет Донецької обласної ради народних депутатів, Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Чернігівська облспоживспілка, Шевченківський районний відділ народної освіти міста Києва.* Але: *профком Київського державного університету, страйкком, фабком і т. ін.*

б) Партій України та інших країн світу: *Демократична партія України, Лейборістська партія Великобританії, Республіканська партія США, Українська республіканська партія.*

в) Міжнародних і закордонних професійних, громадських та інших організацій: *Австралійський конгрес тред-юніонів, Американська федерація праці, Всесвітній конгрес прихильників миру, Гельсінська спілка, Міжнародна асоціація українців, Народний рух України, Товариство об'єднаних українських канадців, Федерація незалежних профспілок України.*

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилами:

а) Якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиесь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: *Київський завод «Арсенал», Республіканське виробниче об'єднання «Поліграфкніга», Донецька шахта «Вітка-Глибко-*

ка», *Львівська середня школа № 1 імені І. Франка, Десятий міжнародний з'їзд славістів, Центральна наукова бібліотека АН України ім. В. І. Вернадського, Київський військовий округ.*

У скорочених назвах перше слово звичайно пишеться з малої літери, символічна назва (у лапках) — з великої: *ансамбль пісні й танцю імені П. Вірського, виробниче об'єднання «Кристал», житловий кооператив «Наука», завод «Трансигнал», колгосп «Дружба», спортивне товариство «Трудові резерви», стадіон «Динамо», фабрика дитячих іграшок «Перемога».*

Примітка. Якщо скорочена назва вживається замість повної (на вивісках, етикетках тощо), то її початкове слово пишеться з великої літери: *Комбінат «Прогрес», Кооператив «Садівник», Радгосп «Маяк», Середня школа № 2.*

б) Перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо пишеться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: *Академія наук України, Кінотеатр ім. О. Довженка, Книжкова палата, Державний музей українського образотворчого мистецтва, Парк культури ім. М. Рильського, Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка, Український поліграфічний інститут ім. Івана Фёдорова.*

в) З великої літери пишеться перше слово складених назв типу: *Київський будинок мод, Львівський палац одруження, Харківський клуб метробудівців.*

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: *Будинок учителя, Клуб письменників, Палац урочистих подій і т. ін.*

Примітка. Якщо до складу найменування установи входить словосполучення, яка може виступати як самостійна назва установи (без початкових слів), то вона пишеться з великої літери: *Оперний театр (від Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка), Третьяківська галерея (від Державна Третьяківська галерея) та ін.*

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актив, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада* (інституту тощо) пишуться з малої літери: *шоста сесія Київської обласної ради, відділення літератури, мови та мистецтвознавства АН України, кафедра української літератури Полтавського педінституту, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, рада філологічного факультету, конференція Міжнародної асоціації українців, сесія Хмельницької міськради.*

17. У складених назвах іноземних телеграфних агентств усі слова, крім родового імені, пишуться з великої літери й без лапок: *агентство Пренса Латіна, агентство Франс Пресс.* Щодо назв іноземних фірм, компаній, банків і т. ін., то вони беруться в

лапки й з великої літери пишеться тільки перше слово чи власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *фірма «Філко корпорейшн», компанія «Дженерал моторс», нафтохімічна компанія «Оксиденталь петролеум корпорейшн», банк «Гаранті траст компанії».*

18. У назвах творів художніх, музичних і т. ін., наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишеться з великої літери, а назва береться в лапки: *поема «Енеїда», повість «Тіні забутих предків», опера «Запоріжець за Дунаєм», пісня «Стоїть гора високая», підручник «Історія України», кінофільм «Камінний хрест», картина «Запоріжці пишуть листа турецькому султанові», газети: «Вечірній Київ», «Вісті з України», «Голос України», «Дейлі Експрес», «Літературна Україна», «Слово», «Трибуна люду»; журнали: «Всесвіт», «Дзвін», «Наука і суспільство», «Кобета і жице», «Україна»; писемні історичні пам'ятки: «Руська правда», «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця».*

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет і т. ін. з великої літери пишеться також перше слово другої назви: *«Андрій Соловейко, або Вченіє світ, а невченіє — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телеграф енд Морнінг пост».*

Примітка 2. З великої літери, але без лапок пишуться назви культових книг: *Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир, Часослов.* а також назви релігійних понять, як: *Бог (але бог Перун і т. ін.), Божя Матір, Син Божий, Святий Дух* і т. ін.

19. Назви вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: *Київський вокзал (у Москві), станція Фастів-Перший, станція метро «Контрактова площа», порт Балакліва, пристань Ржизців (на Дніпрі) тощо.*

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, дитячих таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кав'ярень і т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: *будинок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», дитячий табір «Беркут», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кав'ярня «Мрія».*

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: *Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Печерська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.*

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: *Велика французька революція, епоха Відродження, Вітчизняна війна, Коліївщина, Хмельниччина, Семирічна війна, Кривава неділя, Лютнева революція, Львівське збройне повстання 1848 р., Революція 1905 р., Паризька комуна, Льодове побойще, Полтавська битва, Ренесанс, Перше травня, Міжнародний жіночий день, Новий рік, День учителя, День незалежності України, Свято перемоги.*

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів:

Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдво, Тёплого Олѣкси, Успіння; Великий піст, Мясниця, Петрівка, Пилипівка, Спасівка тощо.

Примітка 1. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: *греко-перські війни, громадянська війна, хрестові походи, доба феодалізму, античний світ, середні віки, середньовіччя, неоліт, палеоліт, трипільська культура, палеозойська ера.*

Примітка 2. Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: *8 Бѣрезня, 1 Травня.*

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: *Конгрѣс захисту культури (у Парижі 1935 р.), Конституція України, Програма ДемПУ, Потсдамська угода, Версальський мир, Акт проголошення незалежності України, Декларація прав людини.*

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, тільки перше слово (крім родових) пишеться з великої літери: *орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Незалежності, орден Почесного легіону, орден Пошани.*

Якщо така назва береться в лапки, то теж із великої літери пишеться тільки перше слово та власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *орден «Мати-героїня», медаль «За відвагу», медаль «За визволення Варшави», медаль «За бойові заслуги», медаль «Партизанові Вітчизняної війни».*

25. З великої літери в лапках пишуться назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літак «Антѣй», автомобіль «Таврія», автобус «Турист», комбайн «Нива», трактор «Білорусь».*

Це правило поширюється й на назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: *печиво «Столичне», цигарки «Українські», вино «Перлина степу», цукерки «Пташине молоко».*

26. З великої літери пишуться:

а) Прикметники, утворені від власних особових назв за допомогою суфіксів *-ів (-ова, -ове, -еве), -їв (-єва, -єве), -ин (-ина, -ине,), -їн (-їна, -їне)*, якщо вони означають належність чогось даній особі: *Андрієві книжки, Грінченків словник, Маріїн лист, Тичинине слово, Шевченкові поезії.*

б) Прикметники, які входять до складених особових назв людей як прізвиська: *Володимир Великий, Даніло Галицький, Дюма Старший, Карл Сміливий, Костянтин Багрянородний, Олександр Невський, Ярослав Мудрий.*

в) Прикметники, утворені від іменників — власних назв, якщо вони входять до складу назв, які за змістом дорівнюють словосполучкам «імені когось», «пам'яті когось»: *Нобелівська премія, Франківська кімната, Шевченківська премія.*

Примітка. З малої літери пишуться присвійні прикметники, утворені від власних особових імен:

а) За допомогою суфіксів **-івськ-** (**-ївськ-**), **-инськ-** (**-їнськ-**): *баль-заківські традиції, франківські сонети, пушкінські рукописи, шев-ченківський стиль.*

б) Якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполук або наукових термінів: *авгієві стаїні, ахіллєсова п'ята, гордіїв вузол, да-мюклів меч, езоівська мова, прокрістове ложе, юдині срібняки; архімєдова спіраль, базєдова хвороба, бартолєтова сіль, віттова хво-роба, гайморова порожнина, піфагорове теорєма.*

**Велика літера
в складно-
скорочених
назвах**

§ 39. 1. Скорочені назви (абревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, пишуться двоюко:

а) З великої літери, якщо ці слова вжива-ються на позначення установ одиничних: *Укрінфóрм, Укрпрофрáда, Укоопспілка.*

б) З малої літери, якщо такі слова є родовими назвами: *колгóсп, медінститут, облвиконкóм, райвнó, райрáда.*

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (іні-ціальних) букв, імен власних і загальних, пишуться великими літерами: *АТС, КНР, НЛО, СНД, УРІІ, УТН.*

Примітка. Скорочення від загальних назв, які вимовляються як звичайні слова (без вставних звуків), пишуться малими літерами: *вуз (у вузах), загс (до загсу), неп (під час непу).* Такі слова звичайно відмінюються.

Так само відмінюються ініціальні скорочення типу *БАМ*, а їхні закінчення, що пишуться з малої літери, приєднуються до останньої літери абревіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): з *БАМу, на БАМі, з ВАКу, ВАКом, ТЮГу, ТЮГом.*

**Графічні
скорочення**

§ 40. Від абревіатур слід відрізняти умовні графічні скорочення, які вимовляються пов-ністю й скорочуються лише на письмі. Графічні скорочення (крім стандартних скорочених зна-чень метричних мір: *м — метр, мм — міліметр,*

см — сантиметр) пишуться з крапками на місці скорочення, при цьому зберігається написання великих та малих літер і дефісів, як і в повних назвах: *півн.-сх. (північно-східний), півд.-зах. (пів-дєнно-західний), Півн. крим. канál (Північнокримський канál).*

До найпоширеніших загальноприйнятих скорочень нале-жать такі:

акад. — академік
вид. — видання
гр. — громадянин
див. — дивись
доц. — доцент
ім. — імені
і т. д. — і так далі
і т. ін. — і такє інше
і под. — і подібне
напр. — наприклад
н. е. — нашої ери, до н. е. — до
нашої ери

о. — острів
обл. — область
оз. — озеро
пор. — порівняй, порівняйте
проф. — професор
р. — рік, річка
рр. — роки
с. — село, сторінка
ст. — станція, сторіччя
т. — товариш, том
тов. — товариш
тт. — товариші, томи

Слова не скорочуються на голосну, якщо вона не початкова в слові, і на *ь*. Наприклад, слово *селянський* може бути скорочене: *сел.*, *селян.*, *селянськ*. При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого приголосного: *стін. календар*, *ден. норма*. При збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власноруч.* або *власноручн.* (*власноручний*), але тільки: *власст.* (*властивий*).

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

Орфографічні правила переносу § 41. Частини слів з одного рядка в другий слід переносити за складами: *га́й-ка*, *зо́-шит*, *кни́ж-ка*, *ко-ло́-дязь*, *па́ль-ці*, *са-ди́в-ник*, *Хар-ків*.

При цьому:

1. Не можна розривати сполучення літер *дж*, *дз*, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *гу-дзик*, *хо-джу*. Якщо *дж*, *дз* не становлять одного звука (це буває, коли *д* належить до префікса, а *ж* або *з* — до корення), то їх слід розривати: *над-звичай-ний* (а не *на-дзвичайний*), *під-жив-ляти* (а не *пі-дживляти*).

2. Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої літери: *бур'-ян* (а не *бур-'ян*), *кіль-це́* (а не *кіл-ьце́*), *Лук'-ян* (а не *Лук-'ян*), *нізь-ко* (а не *ніз-ько*).

3. Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний: *ака-де́-мія* (а не *а-каде́мія*), *Ма́-рія* (а не *Ма́рі-я*), *олі-ве́ць* (а не *о-ліве́ць*). Так само не можна поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *або́*, *мо́я*, *о́ко*, *ши́я* тощо.

4. При переносі складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступі́нчастий* (а не *багатос-тупі́нчастий*), *восьми-гра́нний* (а не *восьмиг-ра́нний*), *далеко-схі́дний* (а не *далекос-хі́дний*).

5. Не можна розривати ініціальні аббревіатури, а також комбіновані аббревіатури, які складаються з ініціальних скорочень цифр: *АЕС*, *ЛАЗ-105*, *МАГАТЕ*, *МАУ*, *НТШ*, *УАПЦ*.

6. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-про́* й *Дніп-ро́*, *Оле-кса́ндра* й *Олек-са́ндра*, *се-стра́* й

сест-ра́. Це правило поширюється й на суфікси: бли-зький і близь-кий, видавни́-цтво, видавни́ц-тво й видавни́цт-во, га́ли-цький і га́лиць-кий, росі́й-ський і росі́йсь-кий, убо́-зтво, убо́з-тво й убо́зт-во, суспі́льс-тво й суспі́льст-во.

Технічні правила переносу § 42. 1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що до них відносяться: *Т. Г. Шевче́нко* (а не *Т. Г. // Шевче́нко*); *гр. Іва́нєнко* (а не *гр. // Іва́нєнко*), *акад. (доц., проф.) Гонча́ре́нко* (а не *акад. (доц., проф.) // Гонча́ре́нко*), *тов. Гна́тю́к* (а не *тов. // Гна́тю́к*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тара́с Григо́рович Шевче́нко* й *Тара́с // Григо́рович Шевче́нко*, *академі́к // Ага́та́нгел Крї́мський* і т. ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *1917 р.* (а не *1917 // р.*), *150 га* (а не *150 // га*), *20 см³* або *20 куб. см* (а не *20 // см³* або *20 // куб. см*), *5 г* (а не *5 // г*).

Примітка. Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити: *1917 // рік*, *150 // гекта́рів* і т. ін.

3. Граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс, не можна відривати й переносити: *2-й* (а не *2- // й*), *4-го* (а не *4- // го*), *10-му* (а не *10- // му*) й т. ін.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу *вид-во*, *і т. д.*, *і т. ін.*, *та ін.*, *т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (´)

§ 43. Знак наголосу ставиться на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.), а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи при цьому своє значення; пор.: *Ми сходи́ли на гору* й *Ми сходи́ли на гору та поверну́лися до́дому ще за́видна*; *Обра́зи* (від дієслова *обража́ти*), *обра́зи* (художні, літературні), *образи́* (ікони).

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

§ 44. За належністю до роду та за відмінковими закінченнями всі іменники поділяються на чотири відміни.

I відміна: іменники переважно жіні. й деякі іменники чоловічого роду, а також спільного роду з закінченнями **-а, -я** в називному відмінку однини: *вага, гиря, машина, партія, праця; воевода, дядя; голова, сирота, убивця.*

II відміна: а) іменники чоловічого роду з кінцевим приголосним основи та з закінченням **-о** в наз. відмінку (переважно назви осіб): *бік, велетен, завод, край, майстер, товариш; батько, Дніпро, Петро; татуньо;*

б) іменники середнього роду з закінченнями **-о, -є, -я** (крім іменників із суфіксами **-ат, -ят, -ен** при відмінюванні): *вікно, місто; море, поле, прізвище; весілля, життя, знання;* також іменники із суфіксами згрубілості **-ище, -исько**, утворені від іменників усіх родів: *вітрище* (від *вітер*), *дівчисько* (від *дівча*), *свекрушисько* (від *свекруха*).

III відміна: іменники жіночого роду з кінцевим приголосним основи: *вість, любов, міць, річ, розкіш, сіль, тінь*, а також слово *мати*, в якому при відмінюванні з'являється суфікс **-ер-**.

IV відміна: іменники середнього роду:

а) з закінченнями **-а, -я**, що приймають перед більшістю відмінкових закінчень суфікси **-ат, -ят-**: *гуся (гусяти), дівча (дівчати), лошя (лошати), теля (теляти);*

б) з закінченням **-я** (із суфіксом **-ен-** при відмінюванні): *ім'я (імені), плем'я (племіні).*

§ 45. Іменники I та II відміни поділяються на три групи: тверду, м'яку та мішану.

I відміна

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жіночого роду з закінченням **-а** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жінка, машина, перемога, сівба, фабрика, а*

також іменники спільного роду (чол. і жін.) з цим же закінченням: *голова́, дружи́на, ка́ліка, недорі́ка, непоси́да, сирота́, ста́роста* та чол. роду (назви осіб): *Мики́та, Мико́ла, Са́ва* тощо.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жін. роду з закінченням **-я**: *бу́ря, друка́рня, земля́, наді́я, пісня́, робітні́ця, сім'я́*; іменники спільного роду з цим же закінченням: *суддя́, убивця́* тощо та іменник чол. роду *Ілля́*.

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жін. роду з закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ве́жа, гу́ща, їжа́, ка́ша, кру́ча, межа́, пло́ща, ти́ша*, а також іменники спільного роду з закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ліви́а, міхони́а*; іменник чол. роду *вельмо́жа*.

II відміна

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чол. роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням **-о**: *дуб, пала́ц, темп, уда́рник, у́спіх; ба́тько, Петро́; переважна більшість іменників на -р*: *вир, ви́хор, відва́р, дві́р, жир, сир, сто́вбур, сто́ляр, яві́р*; сюди ж належать іменники *зві́р, кома́р, снігу́р*, які, проте, в називному відмінку множини мають закінчення м'якої групи: *зві́рі, кома́рі, снігу́рі*, а також усі іменники іншомовного походження на **-ер, -ір, -ор, -ур (-юр)** і з постійно наголошеними **-ар (-яр), -ир**: *інжене́р, май́стер, шофе́р; папі́р, сувени́р; дире́ктор, профе́сор, семафо́р; абажу́р, гіпю́р, каламбу́р; база́р, гекта́р, коміса́р, футля́р, ювіля́р; бригади́р, каси́р, команді́р, пасажи́р*.

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду з закінченням **-о**: *вікно́, залізо́, ко́ло, місто́, село́*.

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *бо́єць, ве́летень, зві́чай, край, учи́тель, Бене́дьо*; сюди належить частина іменників із суфіксами **-ар, -ир**, які в однині мають наголос на корені: *бо́ндар — бо́ндаря, ко́зир — ко́зиря, лі́кар — лі́каря, пи́сар — пи́саря*, а також іменники, у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *буква́р — буква́ря, ві́вча́р — ві́вча́ря, дру́ка́р — дру́ка́ря, інве́нта́р — інве́нта́рю, кале́нда́р — кале́нда́ря, ко́бза́р — ко́бза́ря, проле́та́р — проле́та́ря, секре́та́р — секре́та́ря, ша́хта́р — ша́хта́ря; гузи́р — гузи́ря, про́води́р — про́води́ря, пу́хир — пу́хиря* та ін.

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду з закінченням **-е** та **-я** (без суфіксів **-ен-, -ят-** при відмінюванні й переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *го́ре, місце́, мо́ре, по́ле; житт́я, завда́ння, збі́жжя, здо́ров'я, змага́ння, зна́ряддя, лі́стя, облі́ччя, пі́р'я, по́лум'я, сі́м'я, ті́м'я*.

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцевим шиплячим приголосним основи: *ванта́ж, дощ, сто́рож, слуха́ч, ткач, това́риш; вітри́ще, бабі́ще*; також іменники на **-яр** (назви людей за родом їхньої діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *вугля́р — вугля́ра, каменя́р — каменя́ра, пісня́р — пісня́ра, скля́р — скля́ра, тесля́р — тесля́ра, школя́р — школя́ра*.

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду з закінченням **-е** при основі на шиплячий приголосний: *ло́же, плече́, прізви́ще, яви́ще*.

§ 46. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Перша відміна

Тверда група

М'яка група

Однина

Н.	фа́брик-а	робітниц-я	наді-я
Р.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї
Д.	фа́бриц-і	робітниц-і	наді-ї
Зн.	фа́брик-у	робітниц-ю	наді-ю
Ор.	фа́брик-ою	робітниц-єю,	наді-єю
М.	...фа́бриц-і	...робітниц-і	...наді-ї
Кл.	фа́брик-о	робітниц-е	наді-е

Множина

Н.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї
Р.	фа́брик	робітниць	надій
Д.	фа́брик-ам	робітниц-ям	наді-ям
Зн.	фа́брик-и	робітниць	наді-ї
Ор.	фа́брик-ами	робітниц-ями	наді-ями
М.	...фа́брик-ах	...робітниц-ях	...наді-ях
Кл.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї

Мішана група

Однина

Множина

Н.	плóщ-а	плóщ-і
Р.	плóщ-і	плóщ
Д.	плóщ-і	плóщ-ам
Зн.	плóщ-у	плóщ-і
Ор.	плóщ-єю	плóщ-ами
М.	...плóщ-і	...плóщ-ах
Кл.	плóщ-е	плóщ-і

Друга відміна

Тверда група

Однина

Н.	робітн ^{ик} а́к	сталевáр	міст-о
Р.	робітн ^{ик} а́	сталевáр-а	міст-а
Д.	робітн ^{ик} а́ві (-ý)	сталевáр-ові (-у)	міст-у
Зн.	робітн ^{ик} а́	сталевáр-а	міст-о
Ор.	робітн ^{ик} а́ом	сталевáр-ом	міст-ом
М.	...робітн ^{ик} а́ві, -ý	...сталевáр-ові, -і	...міст-і
Кл.	робітн ^{ик} а́	сталевáр-е	міст-о

Множина

Н.	робітн ^{ик} а́и	сталевáр-и	міст-а́
Р.	робітн ^{ик} а́в	сталевáр-ів	міст
Д.	робітн ^{ик} а́м	сталевáр-ам	міст-а́м
Зн.	робітн ^{ик} а́в	сталевáр-ів	міст-а́
Ор.	робітн ^{ик} а́ми	сталевáр-ами	міст-а́ми
М.	...робітн ^{ик} а́х	...сталевáр-ах	...міст-а́х
Кл.	робітн ^{ик} а́и	сталевáр-и	міст-а́

М'яка група

Однина

Н.	учітель	секретар	край	місц-е
Р.	учітел-я	секретар-й	кра-ю	місц-я
Д.	учітел-єві (-ю)	секретар-єві (-ю)	кра-єві (-ю)	місц-ю
Зн.	учітел-я	секретар-й	край	місц-е
Ор.	учітел-єм	секретар-єм	кра-єм	місц-єм
М.	...учітел-єві, -і, -ю	...секретар-єві, -і, -ю	...кра-ї -ю	...місц-і
Кл.	учітел-ю	секретар-ю	кра-ю	місц-е

Множина

Н.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-й
Р.	учител-ів	секретар-ів	кра-їв	місц-я
Д.	учител-йм	секретар-йм	кра-йм	місц-йм
Зн.	учител-ів	секретар-ів	кра-ї	місц-й
Ор.	учител-йми	секретар-йми	кра-йми	місц-йми
М.	...учител-ях	...секретар-ях	...кра-ях	...місц-ях
Кл.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-й

Мішана група

Однина

Н.	товариш	школяр	прізвищ-е
Р.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-а
Д.	товариш-єві (-у)	школяр-єві (-у)	прізвищ-у
Зн.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-е
Ор.	товариш-ем	школяр-ем	прізвищ-ем
М.	...товариш-єві, -і, -у	...школяр-єві, -і	...прізвищ-і
Кл.	товариш-у	школяр-е	прізвищ-е

Множина

Н.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а
Р.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ
Д.	товариш-ам	школяр-ам	прізвищ-ам
Зн.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ-а
Ор.	товариш-ами	школяр-ами	прізвищ-ами
М.	...товариш-ах	...школяр-ах	...прізвищ-ах
Кл.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а

Третя відміна

Однина

Н.	радість	тінь	пóдорож
Р.	ра́дост-і	ті́н-і	пóдорож-і
Д.	ра́дост-і	ті́н-і	пóдорож-і
Зн.	радість	тінь	пóдорож
Ор.	ра́діст-ю	ті́нн-ю	пóдорожж-ю
М.	...ра́дост-і	...ті́н-і	...пóдорож-і
Кл.	ра́дост-е	ті́н-е	пóдорож-е

Множина

Н.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і
Р.	ра́дост-ей	ті́н-ей	по́дорож-ей
Д.	ра́дост-ям	ті́н-ям	по́дорож-ам
Зн.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і
Ор.	ра́дост-ями	ті́н-ями	по́дорож-ами
М.	...ра́дост-ях	...ті́н-ях	...по́дорож-ах
Кл.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і

Четверта відміна

Однина

Н.	курч-а́	ім'-я́
Р.	курч-а́т-и	ім-ен-і, ім'-я́
Д.	курч-а́т-і	ім-ен-і
Зн.	курч-а́	ім'-я́
Ор.	курч-а́м	ім-ен-ем, ім'-я́м
М.	...курч-а́т-і	...ім-ен-і
Кл.	курч-а́	ім'-я́

Множина

Н.	курч-а́т-а	ім-ен-а́
Р.	курч-а́т	ім-ен
Д.	курч-а́т-ам	ім-ен-а́м
Зн.	курч-а́т(а)	ім-ен-а́
Ор.	курч-а́т-ами	ім-ен-а́ми
М.	...курч-а́т-ах	...ім-ен-а́х
Кл.	курч-а́т-а	ім-ен-а́

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ

І відміна

А Однина

**Родовий
відмінок**

§ 47. 1. У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**.

а) И мають іменники твердої групи: *кни́жки, маши́ни, пере́мо́ги, роди́ни, фаб́рики*.

б) І (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бу́рі, мрі́ї, наді́ї, пра́ці, робі́тницьі, сім'ї́; крúчі, ме́жі, плóщі, ті́ші*.

Примітка. Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: *дочкі́ — до́чки, землі́ — зе́млі, кни́жки — кни́жкі, ме́жі — ме́жі, сестри́ — се́стри, сім'ї́ — сім'ї́*.

**Давальний
відмінок**

2. У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *кни́жці, маши́ні, пере́мо́зі, фаб́риці; бу́рі, наді́ї, робі́тницьі, сім'ї́, статті́; крúчі, ме́жі, плóщі, ті́ші*.

Знахідний відмінок 3. У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення -у, м'якої — -ю: *кнїжку, машину, перемóгу, фáбрику, крúчу, межú, плóщу; тйшу; бýрю, надíю, робітнйцю, сiм'ю, статтю*.

Орудний відмінок 4. В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення -ою, м'якої та мішаної груп — -єю, після голосного та апострофа — -єю: *кнїжкою, машиною, перемóгою, фáбрикою; бýрею, надíєю, робітнйцею, сiм'єю, статтєю; крúчею, межєю, плóщею, тйшею*.

Місцевий відмінок 5. У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення -і, після голосного та апострофа — -ї: *на кнїжцi, на машинi, у перемóзi, на фáбрицi; у бýрi, у надiї, при робітнйцi, у сiм'ї, у статтi; на крúчi, на межi, на плóцi, у тйшi*.

Примітка. Перед закінченням -і в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с**: *ногá — нозі, рукá — руцi, мýха — мýсi*.

Кличний відмінок 6. У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення -о, -е, -є, -ю.

а) **О** мають іменники твердої групи: *дружíно, Гáнно, кнїжко, Михáйлівно, перемóго, сéстро*.

б) **Е** мають іменники м'якої та мішаної груп, **є** — іменники м'якої групи після голосного та апострофа: *вóле, зéмле, Кáт-ре, робітнйце, дýше, крúче; Маріє, мріє, сiм'є, Соломіє, а також Іллé*.

в) **Ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабýсю, Гáлю, дóню, матýсю, тiтýсю*.

Примітка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Гáнно Івáнівно, Маріє Васiлівно*.

Б. Множина

Називний відмінок 1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення -и, м'якої та мішаної груп — -і, після голосного та апострофа — -ї: *кнїжкi, машини, перемóги, фáбрики; бýрi, надiї, робітнйцi, статтi, сiм'ї; крúчi, мéжi, мiшi, плóцi; також іменники чол. роду: стáрости (i з iншим значенням старостi), сýдди*.

Родовий відмінок 2. У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення -ей, -ів.

а) Нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *баб* (і *бабів*), *верст* (від *верста* — давня міра відстані), *верств* (від *верства* — шар) і *верстів* (від *верста* — давня міра відстані), *вігид* (від *вігода*) і *вігод* (від *вігода*), *губ* (і *губів*), *доріг*, *машин*, *назв*, *свобод*, *фабрик*, *шкіл*; *бур*, *долонь*, *легень* (і *легенів*), *надій*, *робітниць*; *круч*, *меж*, *площ*.

б) Кілька іменників жіночого роду закінчуються на *-ей*: *мишей*, *свиней*, *сім'ей*, *статей* (від *стаття*) та ін.

в) Закінчення *-ів* мають деякі іменники чоловічого роду: *суддів*, *старостів* (і *старост* — з іншим значенням), окремі іменники жіночого роду (див. вище п. а), а також прізвища: *Журбів*, *Чупринків* і т. ін.

Примітка 1. В іменниках, які мають у називному відмінку одиницю перед закінченням сполучення двох приголосних, у родовому відмінку множини між ними з'являється *о* або *е*.

О з'являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс *-к*: *дóчок*, *книжóк*, *кульóк*, *мисóк* і т. ін., а також в іменниках *гра* (мн. *ігри*), *ку́хня*, *поверхня*, *сосна*, *сукня*: *ігор*, *ку́хонь*, *поверхонь*, *сосон* (і *сосен*), *суконь*. В інших іменниках з'являється *е* (*є*): *бóнь*, *вóєн* (і *війн*), *дóмен*, *копáлень*, *ла́зень*, *мі́тел*, *шабéль*.

Вставних звуків, як правило, не буває в іменниках іншомовного походження: *арф*, *догм*, *пальм*, *шайб*; тільки в іменниках на *-к* (*а*) за аналогією до відповідних українських з'являється *о*: *а́рка* — *а́рок*, *ма́рка* — *ма́рок*.

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: *бонн* (від *бонна*), *булл* (від *булла*), *ванн* (від *ванна*), *вілл* (від *вілла*), *панн* (від *панна*).

Давальний відмінок

3. У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення *-ам*, *-ям*.

а) Закінчення *-ам* мають іменники твердої та мішаної груп: *книжка́м*, *машина́м*, *фабрика́м*, *кру́чам*, *ме́жам*, *площа́м*.

б) Закінчення *-ям* мають іменники м'якої групи: *бу́рям*, *наді́ям*, *робітниця́м*, *сім'я́м*, *стаття́м*.

Знахідний відмінок

4. У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка мно-

жини, причому:

а) Іменники — назви осіб та істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведме́диць*, *вовчи́ць*, *листоно́ш*, *молоди́ць*, *робітниця́*, *україно́к*.

Примітка. Іменники — назви деяких свійських тварин уживаються також у формі, однаковій із формою називного відмінка: *гна́ти ове́ць* (і *івці*), *па́сти корі́в* (і *коро́ви*), *годува́ти свине́й* (і *сви́ні*).

б) Іменники, що не означають істот, уживаються у формі, однаковій із формою називного відмінка: *книжкí*, *машини́*, *фабрики́*; *ву́лиці*, *друкарні́*, *мрі́ї*, *сім'ї́*; *кру́чі*, *ме́жі*, *пло́щі*.

**Орудний
відмінок**

5. В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

а) Закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкáми, машинáми, фабрикáми, кручáми, ме́жами, плóщами*.

б) Закінчення **-ями** мають іменники м'якої групи: *вúлиця́ми, друка́рнями, мрія́ми, робітні́цями, сі́м'ями, стаття́ми*.

в) Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *ворітьмі́ (і воро́тами), курмі́, слізьмі́ (і слёзáми), свійні́ми (і свійчáми)*.

**Місцевий
відмінок**

6. У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої груп: *у книжкáх, на машинáх; на кру́чах, на ме́жах; у стаття́х, у сі́м'ях*.

**Кличний
відмінок**

7. У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *бабі́, доч́ки, жі́нкі, робітні́ці*.

II відміна

А. Однина

**Родовий
відмінок**

§ 48. 1. У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їх значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

1) Іменники середн. роду в родовому відмінку однини закінчуються тільки на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *міста́, селá; плечá, прізвища́; знання́, знаряддя́, моря́, обличчя́, поля́*.

2) Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі), коли вони означають:

а) Назви осіб, власні імена та прізвища: *колгóспника́, промóвця, робітника́, студéнта, тесляра́, учі́теля; Андрі́я, Дмитра́, Дороше́нка, Франка́*; також персоніфіковані предмети та явища: *Ві́тра, Лі́са, Моро́за* та ін.

б) Назви тварин і дерев: *ведме́дя, во́вка, дуба́, кілка́, ко́ня, пса́, я́сеня*.

в) Назви предметів: *гвинта́, замка́, мали́онка, ножа́, олі́вця́, піджака́, плаща́, портфе́ля, стола́ (й сто́лу)*.

г) Назви населених пунктів: *Воро́нєжа, Голосі́єва, Жито́мира, Кі́єва, Лондо́на, Лу́цька, Мі́ргорода, Нóвгоро́да, Парі́жа, Святóшина, Терно́поля, Ха́ркова*.

Примітка. Але *-у, -ю* пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення *-у*: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рігу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо.

д) Інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності *-ов, -ев (-єв), -ин (-ін)*: *Дінця, Дністра, Іртиша, Колгужева, Орла, Остра, Пирятин, Псла, Пскова, Тетерева*.

е) Назви мір довжини, ваги, часу тощо: *сектара, грама, метра, місяця, процента, тижня* (але *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада* (але *листопаду* — назва процесу), *понеділка*; назви грошових знаків: *гроша, долара, карбованця, фунта стерлінгів, червінця*; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда*.

є) Назви машин і їх деталей: *автомобіля, дизеля, комбайна, мотора, поршня, трактора*.

ж) Терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, катода, конуса, радіуса, ромба, сегмента, сектора, синуса, шківа* тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займівника, знамівника, іменника, трикутника, чисельника, числівника* тощо, але: *виду, роду*, також *сінтаксису, складу, способу* (про інші категорії термінів див. п. 2).

2. Закінчення *-у* (у твердій і мішаній групах), *-ю* (у м'якій групі) мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

а) Речовину, масу, матеріал: *азоту, асфальту, бальзаму, борщу, водню, воску, гасу, гіпсу, граніту, квасу, кваску, кисню, льоду, меду, медку, піску, порошу, сіру, спирту*, але *хліба*.

б) Збірні поняття: *ансамблю, атласу, батальйону, березняку, вишняку, гаю, гурту, загалу, капіталу, каравану, каталогу, кодексу, колективу, лісу, оркестру, парку, полку, пролетаріату, реманенту, рою, саду, сушняку, тексту, товару, тому, триумфірату, хору*; сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуну, горіху, звіробію, молочаю, очерету, чагарнику, щавлю, ячменю* (але *вівса*), а також назви сортів плодових дерев: *кальвілю, ренету, ренклоду* та ін.

в) Назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, ганку, даху, заводу, залу, замку, каналу, коридору, магазину, мезоніну, метрополітену, молу, палацу, поверху, сараю, тину, універмагу, шінку*, але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажя, гаражя, куреня, млина, хліва*; *-а (-я)* вживається також в іменниках — назвах архітектур-

них деталей: *карніза, ёркара, по́ртика*; обидва закінчення — *-а (-я)* та *-у (-ю)* приймають іменники: *мо́сту й моста́, парка́ну й паркана́, плóту й плота́*.

г) Назви установ, закладів, організацій: *інститу́ту, клу́бу, ко́лгоспу, комісаріа́ту, коміте́ту, радгоспу, університе́ту, шта́бу*.

д) Переважна більшість слів із значенням місця, простору тощо: *абза́цу, ва́лу, байра́ку, кра́ю, лимáну, лу́гу, майдáну, ро́ву, руча́ю, світу, уривку, я́ру*, але: *горба́, ху́тора* тощо, а також зменшені форми на *-к*: *ліска́, майдáнчика, ставка́, ярка́*.

е) Явища природи: *віхору, вогню́, вітру, гра́ду, гро́му, дощу́, жа́ру, землетру́су, інею, морозу́, тумáну, урага́ну, холоди́*.

є) Назви почуттів: *бо́лю, гні́ву, жа́лію, стра́ху*.

ж) Назви процесів, станів, властивостей, ознак, формаций, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авра́лу, бі́гу, ві́нятку, га́ласу, грі́пу, дисона́нсу, до́гмату, достáтку, екза́мену, експорту́, е́кскурсу, зву́ку* (але, як термін зву́ка), *ідеа́лу, інтере́су, канóну, ка́шлю, кло́поту, коло́квіуму, конфлі́кту, кри́ку, ле́ту (льо́ту), ля́пасу, мажору́, міражю́, міні́муму, мо́дусу, момéнту, прінци́пу, прогрéсу, процéсу, реалі́зму, регрéсу, ре́йсу, ремо́нту, рі́тму, ру́ху, світо́гляду, со́рту, спо́рту, спо́сому, сти́ду, сто́гону, ти́фу, то́лку, хі́сту, хо́ду, шу́му*, але: *ривка́, стрибка́, стусана́*.

з) Терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *ана́лізу, електро́лізу, імпульсу́, синтезу́, ферме́нту*, а також літературознавчі терміни: *альмана́ху, е́посу, жа́нру, журна́лу, мі́фу, на́рису, образу́, памфле́ту, рома́ну, сти́лю, сюже́ту, фейле́тону* тощо.

и) Назви ігор і танців: *баскетбо́лу, ва́льсу, волейбо́лу, краков'я́ку, танку́, та́нцю, те́нісу, футбо́лу, хоке́ю*, але: *гопакá, козака́*.

і) Більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водого́ну, вододі́лу, водопро́воду, живо́пису, живоплóту, манускри́пту, родово́ду, руко́пису, суходо́лу, трубопро́воду*, але: *електровóза, паропла́ва*.

ї) Переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, ви́падку, ви́слову, відбо́ю, відгу́ку, заробі́тку, затору́, за́пису, опі́ку, опуху́, побу́ту, по́штовху, прибýтку, при́кладу, про́воду* (дріт), *суво́ю, усмі́ху, успі́ху*.

й) Назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Аму́ру, Бу́гу, Га́нгу, До́ну, Дуна́ю, Єнісе́ю, Ні́лу, Ре́йну, Сейму́, Байка́лу*,

*Ельто́ну, Мі́чигану, Сві́тязю, Ча́ду; Алта́ю, Ельбру́су, Па-
мі́ру, Ура́лу; Котлі́ну, Кі́пру, Крі́ту, Родо́су, Сахалі́ну;
Ка́ніну, Пелопонне́су; Алжі́ру, Афганіста́ну, Казахста́ну,
Егі́пту, Іра́ку, Кита́ю; Донба́су, Ельза́су, Кавка́зу, Сибі́ру.*

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алма́за* (коштовний камінь) — *алма́зу* (мінерал), *акта́* (документ) — *акту́* (дія), *апара́та* (прилад) — *апарату́* (установа), *бло́ка* (частина споруди, машини) — *бло́ку* (об'єднання держав), *буря́ка* (одичине) — *буряку́* (збірне), *ва́ла* (деталь машини) — *ва́лу* (насип), *еле-
ме́нту* (абстрактне) — *елеме́нта* (конкретне), *інструме́нта* (одичине) — *інструме́нту* (збірне), *ка́меня* (одичине) — *ка́меню* (збірне), *клі́на* (предмет) — *кліну́* (просторове поняття), *по́яса* (предмет) — *по́ясу* (просторове поняття), *раху́нка* (документ) — *раху́нку* (дія), *те́р-
міна* (слово) — *те́рміну* (строк), *фа́ктору* (чинник) — *фа́ктора* (мак-
лер) і т. ін.

**Давальний
відмінок**

§ 49. У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві, -еві або -у, -ю.**

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-еві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 26): *буді́нкові, відмі́нкові, дирéкторові, дубо́ві, майстро́ві, на́хилові, Петро́ві, піоне́рові, робітниківі, розу́мові, ве́летневі, журавле́ві, ка́меневі, пне́ві, секретаре́ві, товарише́ві, шахтаре́ві, добрóдієві, кра́єві, носі́єві, Серге́єві, солов'е́ві.* Ці ж іменники приймають і закінчення **-у (-ю):** *бу-
дінку, відмінку, дирéктору* й т. д.

Паралельні закінчення **-ові** та **-у** мають також іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають малі істоти: *дитя́ткові — дитя́тку, немовля́ткові — немовля́тку, поро-
ся́ткові — порося́тку, теля́ткові — теля́тку, ягня́ткові —
ягня́тку.*

Примітка. Коли в тексті зустрічається поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення од-
номанітних відмінкових закінчень слід спочатку вживати закінчення **-ові, -еві (-еві),** а тоді — **-у (-ю):** *Симонéнкові Васи́лю Андрі́йовичу, Леоні́дові Микола́йовичу Іваненку, добрóдієві брига́йру.*

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

а) Іменники середн. роду: *мі́сту, селю́, свя́ту; прізвищу, знанню́, знаряддю́, облі́ччю, підда́шню, роздорі́жжю; се́рцю, со́нцю.* У деяких словах можливі також закінчення **-ові, -еві:** *лі́хові, мі́стові, се́рцеві.*

б) Іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев, -ин, -ін (-їн):** *Ки́їв — Киє́ву, Колгу́єв — Колгу́єву, Лебеді́н — Лебедину́, Ле́рмонтов — Ле́рмонтову, Льві́в — Льво́ву, о́стрів — о́стро-
ву, Пу́шкін — Пу́шкіну, рі́в — ро́ву, Ха́рків — Ха́ркову.*

§ 50. У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Форму, однакову з формою родового відмінка, мають усі іменники чол. роду, які означають істоти, а також персоніфіковані явища: *будівника, доповідача, коня, хлопця, Вітра, Мороза*.

Примітка. Деякі іменники, переважно назви побутових предметів, можуть мати паралельні форми, спільні з формами або родового, або називного відмінків: (зрізав) *дуба й дуб*, (дав) *карбіванця й карбіванець*, (написав) *листа й лист*, (узяв) *ножа й ніж*, (поклав) *олівця й олівець*, (поставив) *плуга й плуг*.

2. Усі інші іменники чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *будінок, декрёт, інститут, колектив, міст, наряд, полк, стиль, стіл, сон, ячмінь; коріння, місто, місце, море, село*.

§ 51. В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем (-єм) і -ям, -им**.

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа **-ем**) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду, що закінчуються на **-я**): *майстром, містом, робітником, селом; бійцем, кобзарем, конем, кущем, місцем, морем, ножем, плечем, прізвищем, секретарем, слухачем; пирієм, роєм, солов'єм, урожаєм*.

2. Закінчення **-ям** мають усі іменники середн. роду на **-я**: *життям, змаганням, знанням, знаряддям, кіллям, лістям, люб'ям, обличчям, піддашшям, роздоріжжям, щастям*.

3. Закінчення **-им** мають в орудному відмінку:

а) Іменники — прізвища чол. роду твердої групи на **-ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)**: *Бабкіним, Виноградовим, Звєгінцевим, Ільїнім, Ковалєвим* (від *Ковалів*), *Лєсиним*. Однак неслов'янські прізвища, які закінчуються на **-ов, -ин, -ін**, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бюлловом, Дарвіном, Чапліном*.

б) Іменники — географічні назви середнього роду із суфіксами присвійності **-ов-, -ев- (-ев-), -ин- (-їн-)**, що відмінюються як прикметники: *Горбішине — Горбішиним, Котелєве — Котелєвим, Михалкове — Михалковим*.

Але іменники — географічні назви чоловічого та середнього роду із суфіксами **-ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)**, що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бородінóm, Голосієвом,*

*Ки́евом, Лебедино́м, Оре́хово-Зу́євом, Пско́вом, Свято́ши-
ном, Ха́рковом.*

Місцевий відмінок § 52. У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві (-єві), -у (-ю), -і (-ї).**

1. Закінчення **-ові** в твердій групі, **-еві** (після голосного та апострофа — **-еві**) у м'якій та мішаній групах мають:

а) Іменники чол. роду, що означають істоти: *при ба́тькові, на бра́тові, при вчи́телеві, на коне́ві, на носіе́ві, на робіт-
нико́ві, на това́ришеві.*

б) Іменники середн. роду твердої групи із суфіксом **-к-** (назви істот): *на дитя́ткові, на теля́ткові, на хлоп'я́ткові.*

Примітка. Іменники чол. роду, що означають осіб, а також зазначені іменники середн. роду мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-у (-ю)**: *при ба́тьку, на робі́тнику, на дитя́тку, на теля́тку.* Іменники чол. роду, що означають істот (не осіб), мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-і (-ї)**: *на коні́, на ослі́, на ті́грі.*

2. Закінчення **-у** (після голосного **-ю**) мають:

а) Іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами **-к-, -ак-, -нк-, -ок-, -к(о)**, що означають неістоти: *у буди́нку, у війсь́ку, у гурт́ку, на держаќу, на до́щику, у лі́жку, на лі́таку, у міся́чнику, у міш́ку, у підраху́нку.* Вживаються також і паралельні форми з **-ові**: *у буди́нкові, на держа́кові, на лі́такові, на лі́жкові* тощо.

б) Іменники чол. роду односкладових основ із закінченням **-у (-ю)** в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основи на закінчення: *у бою́, на льоду́, на снігу́, у соку́, у степу́, на шляху́.*

3. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають:

а) Іменники чол. роду (переважно безсуфіксні), що означають неістоти: *в аќті, на бе́резі, на гру́нті, у декре́ті, у дзьо́бі, у кра́ї, у листі́, на міся́ці, на по́версі, на поро́зі, на стовпі́, на ремо́нті, у те́мні, у це́нтрі, у шта́бі.*

Примітка. Деякі іменники цього типу можуть мати паралельні закінчення **-і (-ї)** та **-у (-ю)**, що залежить від місця наголосу в слові: *у га́ї — у гаю́, у кра́ї — у краю́, на то́рзі — на торгю́.*

б) Іменники середн. роду твердої групи (без суфікса **-к-**), а також мішаної та м'якої груп: *у місті́, на селі́, на письмі́, у сло́ві; на підда́шші, на плечі́, у прізви́щі, на роздорі́жжі, у стано́вищі; на облі́ччі, у житті́, на пригі́р'ї, на подві́р'ї, на по́лі.*

Примітка. Із прийменником **по** можуть уживатися паралельні закінчення **-у (-ю)** та **-і (-ї)**: *по Дніпр^у — по Дніпр^і, по міст^у — по міст^і, по сел^у — по сел^і*; для позначення часу вживається тільки закінчення **-і**: *по обід^і, по закінченні*.

**Кличний
відмінок**

§ 53. Іменники другої відміни в кличному відмінку закінчуються на **-у (-ю), -е**.

1. Закінчення **-у** мають іменники твердої групи (зокрема із суфіксами **-ик, -ок, -к-о**), іншомовні імена з основою на **г, к, х** і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім **ж**): *батьку, сінку, удárнику; Джéку, Жáку, Лjóдвігу, Фрідрíху; погóничу, слухáчу, товáришу*; також іменники *діду, сýну, тátu*.

2. Закінчення **-ю** мають іменники м'якої групи: *Віта́лію, вчýтелю, Грýцю, кра́ю, ліка́рю, міся́цю, пролетáрю, розма́ю, я́сеню*.

3. Закінчення **-е** мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом **-ець** та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на **ж, ч, ш, дж** і загальні назви з основою на **р, ж**: *Богда́не, го́лубе, дру́же, коза́че, мо́сте, о́рле, Пе́тре, со́коле, Степа́не, чума́че; же́нче, (від жнець), кра́вче, мо́лодче, хло́пче, шéвче* (але: *бійцý, знавцý*); *гусля́ре, Дóвбуше, ма́ляре, сто́роже, тесля́ре, школя́ре*.

4. Прізвища прикметникового походження на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**, як *Глі́бов, Королі́в, Пу́шкін, Романі́шин, Ті́отчев, Чапа́єв, Що́голів*, при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: *Глі́бов і Глі́бове* та ін.

Географічні назви, до складу яких входять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення **-е**: *Ки́єве, Лебеді́не, Льво́ве*.

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка має як перше слово, так і друге, хоч друге слово може мати й форму називного відмінка: *добрóдію бригаді́ре (бригаді́р), па́не лейтена́нте (лейтена́нт)*.

Примітка 2. У звертаннях, що складаються з загальної назви та імені, форму кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я: *бра́те Пе́тре, дру́же Грýцю, коле́го Степа́не, па́ні Катери́но, товáришу Віта́лію*.

Примітка 3. У звертаннях, що складаються з загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: *дру́же Макси́менко; коле́го Івани́чук, добрóдійко Ски́рдá, товáришу Гонча́р*.

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Володи́мире Хомичу́, Гали́но Іллі́вно, Мари́є Васи́лівно, Пе́тре Кузьми́чу, Яросла́ве Андрі́йовичу*.

Б. Множина

Називний відмінок § 54. У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я)**.

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батькі, береги, городи, директори, заводи, класи, ліси, піонери, робітники, тати, футляри, але друзі*.

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин), -ин, -їн** у множині втрачають **-ин (-їн)**: *болгари, громадяни, кияни, львів'яни, селяни, татари, хазяї (хазяїни)*, але: *грузини, осетини, русини*.

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *вєлетні, герої, ковалі, краї, купці, лікарі, пролетарі, секретарі, солов'ї, теслярі, школярі; ножі, слухачі, товариші; очі, плечі, уші* (частіше *вуха*).

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають усі іменники середн. роду: *дєна (від дно), міста, пєра, стрємена; прїзвища, явища; знання, моря, обличчя, піддашшя, поля, прислів'я, роздоріжжя*.

Кілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини паралельні закінчення **-и** та **-а**: *вўси — вўса, ґрунтї — ґрунтá* (збірно), *рукави — рукава, хлїби — хлїба* (збірно), але тільки *вївса* й тільки *тáти* (від *тáто*).

Родовий відмінок § 55. У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв)**, нульове закінчення та **-ей**.

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**) мають іменники чол. роду та іменники середн. роду на **-є, -я**: *батьків, берегів, вольтів, героїв, друзів, дощів, країв, метрів, омів, підписів, робітників, солдатів, солов'їв, степів, товаришів, школярів; верхів'їв, відкриттів, життів, міжгір'їв, морів, нагір'їв, подвір'їв, полів, покриттів, почуттів, прислів'їв*.

Примітка. Деякі іменники чол. роду мають і нульове закінчення (основу): *вátів (ват), кіловátів (кіловát), тátів (тат), чобít, а також після числівників: сім днів (і день), сто раз (і разів), але днів сім, разів сто; сім чоловік, тобто «сім осіб», але сім чоловіків — «сім осіб чоловічої статі», чоловік із двístі, а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси -ин, -їн: болгар, громадян, селян, татар, але: грузинів, осетинів*.

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на **-о, -є** та більшість на **-я** (переважно з попереднім м'яким подовженим приголосним **н**): *бажáнь, болít, вагáнь, верхо-*

віть, весіль, відер, вікон, доліт, завдань, засідань, знань, кіл, кілець, коліс, місць, озёр, обліч, пальт, питань, піддаш, полотен, посилань, прізвищ, роздоріж, серць (і сердёць), сіл, слів, сприйнять, хўтер, яёць, але: морів, полів (рідше піль).

Примітка. При збігові двох приголосних у кінці основи при нульовому закінченні часто з'являється вставний **о** або **е**: *вікон, повісом, сўкон; болітець, відер, віконець, гасел, ден* (від дно), *кілець, озёрець, пірець, ребер.*

3. Закінчення **-ей** мають деякі іменники чол. роду: *гостей, грóшей, ко́ней* і середн. роду: *очей, плечей* (і *пліч*), зрідка *ушей* (перев. *вух*).

**Давальний
відмінок**

§ 56. У давальному відмінку множини другої відміни іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ам** (у твердій і мішаній групах) і **-ям** (у м'якій групі): *батька́м, робі́тника́м, слуха́ча́м, товари́ша́м, трактора́м, ко́ліна́м, міста́м, прізви́щам, се́лам; кра́йам, пролетаря́м, шахтаря́м; також дру́зьям, місця́м, моря́м, облі́ччям, пита́нням, роздорі́жжям, узви́шсям.*

**Знахідний
відмінок**

§ 57. У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники, що означають істоти, мають закінчення однакове з родовим відмінком множини: *вчителі́в, герої́в, кравців, лікарі́в, олені́в, піоне́рів, робі́тників, хру́щів* (але: *піти́ в партиза́ни, перейти́ в робі́тників*).

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волі́в* (і *волі́*), *ко́ней* (і *ко́ні*).

2. Усі інші іменники мають форму, однакову з називним відмінком множини: *береги́, тракторі́; вантажі́, олі́вці; міста́, се́лища; моря́, облі́ччя, поля́, узви́шся.*

**Орудний
відмінок**

§ 58. В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами**, **-ями**, **-ми**.

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій групі) мають іменники чол. та середн. роду: *берега́ми, робі́тника́ми, товари́ша́ми, трактора́ми; б́у́хами, міста́ми, прізви́щами, се́лами, я́вищами; кова́лями, пролета́рями, шахтаря́ми; зна́ряддя́ми, місця́ми, облі́ччями, поля́ми, роздорі́жжя́ми, узви́шся́ми.*

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами**, **-ями**) мають іменники чол. та середн. роду: *гі́стьми́* (частіше *го́-стя́ми*); *грі́шми* (й *гроши́ма*), *кі́ньми* (й *ко́нями*), *чо́ботьми́* (й *чо́ботя́ми, чо́ботами*); *ко́ліньми* (й *ко́ліна́ми*), *колі́сьми* (частіше *коле́сами*), *крі́льми* (частіше *кри́лами*).

Примітка. Іменники середн. роду *бо́ко, плечé* мають в орудному відмінку множини закінчення *-има: очі́ма, плечі́ма*.

**Місцевий
відмінок**

§ 59. У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення *-ах* (у твердій та мішаній групах), *-ях* (у м'якій групі): *на берега́х, на робітника́х, у селища́х; у календаря́х, на шахтаря́х; на місця́х, на обліччя́х, на роздоріжжя́х, на узві́шшя́х, на чо́ботах (чоботя́х)*.

**Кличний
відмінок**

§ 60. У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову з називним: *браті́, робітні́кі; дія́чі, товари́ші; краї́, учителі́, пролетарі́; моря́, села́*.

III відміна

§ 61. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення *-і: ві́сті, га́лузі, любі́ві, мо́ці, но́чі, о́сі, по́дорожі, ста́лі, ті́ні, фа́льші*.

Примітка. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височи́нь, глибочи́нь, далечи́нь, широчи́нь*, крім знахідного та орудного, вживаються рідко; їх замінюють відповідні слововформи з суфіксом *-ин(а): височи́на, глибочи́на, широчи́на*.

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення *-ю*, причому:

а) Якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та *р*), то після голосного перед закінченням *-ю* цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *височи́нню, ві́ссю, волоси́нню, в'яззю, га́луззю, загі́беллю, міддю, ми́ццю, сі́ллю, ті́нню; ні́ччю, по́дорожжю*.

б) Якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (*б, п, в, м, ф*), а також на *р, щ*, то подовження не відбувається: *ве́рф'ю, ві́стю, жо́вчю, кіновар'ю, кро́в'ю, любі́в'ю, ма́тір'ю, не́хвороцю, о́б'ю, ра́дістю, я́кістю*.

4. У місцевому відмінку однини вживається закінчення *-і: при ві́сті, у га́лузі, у до́повіді, на о́сі, у по́дорожі, у ті́ні*.

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення *-е: ві́сте, любі́ве, ра́досте, сме́рте*.

§ 62. Множина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *відповіді, вісті, óсі, тіні; нóчі, пóдорожі*.

2. У родовому відмінку множини виступає закінчення **-ей**: *відомостей, відповідей, вістей, гáлузей, доповідей, об-ластей, осей, тіней; ночей, пóдорожей*.

3. У давальному відмінку множини виступає закінчення **-ям** (після шиплячого **-ам**): *відповідям, віст'ям, óсям, тіням; ночám, пóдорожам*.

4. В орудному відмінку множини вживається закінчення **-ями** (після шиплячого **-ами**): *відповідями, віст'ями, кост'ями (кістьми), óсями; ночáми, пóдорожами*.

5. У місцевому відмінку множини вживається закінчення **-ях** (після шиплячого **-ах**): *у відповідях, у віст'ях, на осях, у тінях; по ночáх, у пóдорожах*.

§ 63. ВІДМІНЮВАННЯ СЛОВА МА́ТИ

	Однина	Множина
Н.	ма́т-и (рідко — ма́т-ір)	мат-ер-і
Р.	ма́т-ер-і	мат-ер-ів
Д.	ма́т-ер-і	мат-ер-і́м
Зн.	ма́т-і́р	мат-ер-і́в
Ор.	ма́т-і́р'-ю	мат-ер-і́ми
М.	...ма́т-ер-і	...мат-ер-і́х
Кл.	ма́т-и	мат-ер-і

IV відміна

§ 64. Однина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого **-а**): *галчен'я, голуб'я́, гус'я́, дит'я́, ім'я́, козен'я́, плéм'я́; ко́лища́, курча́, лоша́*.

2. У родовому відмінку однини вживаються форми на **-ят-и** (після шиплячого **-ат-и**) та **-ен-і**: *галчен'яти, голуб'яти, гу-ся́ти, дит'яти, козен'яти; курча́ти, лоша́ти, ко́лища́ти; імені́ (та ім'я́), плéмені́ (та плéм'я́)*.

3. У давальному відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого на **-ат-і**) та **-ен-і**: *галчен'яті, гус'яті; дит'яті, козен'яті; курча́ті, лоша́ті; імені́, плéмені́*.

4. В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса **-ят, -ат**) на **-ям** (після шиплячого **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають паралельні форми на **-ен-ем** і **-ям**: *галчен'ям, гус'ям; дит'ям, козен'ям; курч'ям, лош'ям; іменем і ім'ям, плем'енем і плем'ям*.

5. У місцевому відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого **-ат-і**) та **-ен-ї**: *на галчен'яті; на курч'яті; в імені, у плем'ені*.

§ 65. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форму на **-ят-а** (після шиплячого **-ат-а**) й **-ен-а**: *гус'ята, телята; курч'ята, лош'ята; імен'а, племен'а*.

2. У родовому відмінку множини виступає нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого **-ат**) і **-ен**: *гус'ят, телят; курч'ят, лош'ят; імен', плем'ен*.

3. У давальному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ам** (після шиплячого **-ат-ам**) і **-ен-ам**: *гус'ятам, телятам; курч'ятам, лош'ятам; імен'ам, племен'ам*.

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *коліщ'ата; імен'а, племен'а*; з родовим відмінком (для назв людей): *дівч'ят, хлоп'ят*; або обидві форми (для назв тварин): *гус'ят і гус'ята; курч'ят і курч'ата, ягн'ят і ягн'ята*.

5. В орудному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ами** (після шиплячого **-ат-ами**) та **-ен-ами**: *гус'ятами, ягн'ятами; курч'ятами, лош'ятами; імен'ами, племен'ами*.

6. У місцевому відмінку множини вживається форма на **-ят-ах** (після шиплячого **-ат-ах**) і **-ен-ах**: *на гус'ятах, на ягн'ятах; на курч'ятах, на лош'ятах; в імен'ах, у племен'ах*.

§ 66. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ЩО МАЮТЬ ТІЛЬКИ ФОРМУ МНОЖИНИ

1. У називному відмінку вживаються:

а) Закінчення **-н**: *в'язи, гуси, діти, збіїни, кросівки, кюри, люди, ночви, окуляри, сани, сіни, сходи, штани*.

Примітка. Деякі іменники, як *гуси, діти, кюри, люди*, мають форму однини, але від інших основ: *гуска, дитина, курка, людина*.

б) Закінчення **-і** (після голосного **-ї**): *гордощі, граблі, дв'єрі, др'їжджі, коноплі, помії, радощі, хитрощі*.

в) Закінчення **-а** (зрідка **-я**): *віла, ворота, др'ова, ясла, ясна, вінця*.

2. У родовому відмінку виступають:

а) Закінчення **-ей**: *грошій, гусей, дверей, курей, людей, саней, сіней*.

б) Закінчення **-ів**: *в'язів, граблів (і грабелів), дріжджів, кліщів, окулярів, сходів, хитрощів*.

в) Нульове закінчення: *вил, воріт, дров, збоїн, конопель, лежат, ночв (частіше — ночов), ясел, ясен*.

3. У давальному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *веселощам, вілам, воротам, в'язам, ночвам, радіощам,ходам, штанам (і штаням), яслам*.

Винятки: *гусям, дітям, людям, курям, санням, сінням*.

б) Закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінцям, граблям, дверям, поміям*.

4. У знахідному відмінку вживаються форми:

а) Однакові з називним відмінком: *віла, вінця, граблі, коноплі, окуляри, сани, ясла*.

б) Однакові з родовим відмінком (для назв людей): *дітей, людей*.

в) Обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусей і гуси, курей і кури*.

5. В орудному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *вілами, ночвами,ходами; веселощами, радіощами*.

б) Закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінцями, граблями, коноплями, поміями*.

в) Закінчення **-ми**: *ворітьмі (й воротами), грішми (й грошима), гусьмі, двермі (й дверима), дітьми, курмі, людьмі, саньмі (й санями), сіньми, штаньмі (й штанями, рідше — штанями)*.

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приголосного вживаються закінчення **-ах, -ях**: *на вілах, на воротах (рідше — воротях), у ночвах, на штанях (рідше — штанях), у яслах; на граблях, у дверях, у поміях*.

ПРИКМЕТНИК

§ 67. За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділяються на дві групи — **тврду й м'яку**.

**Тверда група
прикметників**

1. До твердої групи належать: а) Якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий**: *безладний, безпорадний, безробітний, бідолашний, величний, веселий, весняний, відповідний, гіркий, глухий, довільний, заможний, західний, кнайжний, косий, кучий, майстерний, модний, молодий, навчальний, нагірний, народний, новий, окóличний, питóмий, поперéчний, потóчний, працювóтий, прода́жний, п'ятику́тний, рідний, свіжий, семирíчний, сізий, сірий, слі́пий, ста́рший, східний, теля́чий, тогобі́чний, тотóжний, тугі́й, тя́мущий, чі́стий*.

б) Присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа **-ів**), **-ин** (після голосного та апострофа **-ін**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *Андрі́їв, ба́тьків, Га́лин, ді́дів, доччíн, Їгорі́в, Марі́йн, ня́нин, шевці́в*.

в) Усі короткі форми прикметників: *варт, ві́нен, го́ден, (зго́ден), готóв, жив, здоро́в, зе́лен, ла́ден, пе́вен, по́вен, пові́нен, прав, рад, я́сен*.

**М'яка група
прикметників**

2. До м'якої групи належать:

а) Відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-ий** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ій** (після голосного **-ій**): *безо́дній, бу́дній, ве́рхній, весі́нній, вечі́рній, всесві́тній (кругосві́тній), горобі́дній, да́вній (неда́вній), доробі́жній (подо́робжній), досві́тній, доста́тній, дру́жній (дру́жний — з іншим значенням), жи́тній, за́дній, замі́жня, кра́йній, ку́тний, лі́тній (повнолі́тній), майбу́тній, могу́тній, му́жній, незабу́тній, нові́тній, обі́дній (пообі́дній), осві́тній, осі́нній, оста́нній, пере́дній, пі́зній, поробі́жній, прису́тній (відсу́тній, посу́тній), пу́тній, ра́нній, самобу́тній, само́тній (але самі́тній), сере́дній (посере́дній), спі́дній, сторо́нній, сусі́дній, ха́тній, худо́бжній тощо*.

б) Усі прикметники на **-жній, -шній**, що походять від прислівників: *блі́жній, вну́трішній, вчора́шній, да́внішній, до́ма́шній, за́втрашній, зо́внішній, коли́шній, око́лишній, по́здобжній, ра́нішній, спра́вжній, сьо́годнішній, тепе́рішній, то́рішній (але цьогорі́чний), туте́шній та ін.; також при́йде́шний, сі́не́шний тощо*.

в) Відносні прикметники з основою на **-ий**: *безкра́йй, довго́війй, короткош́ійй*; відносні прикметники з відтінком присвійності: *бра́тній, бра́лий*, а також якісний прикметник *сі́нийй*.

§ 68. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Однина

Тверда група

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	га́рн-ий	га́рн-е	га́рн-а
Р.	га́рн-ого	га́рн-ого	га́рн-ої
Д.	га́рн-ому	га́рн-ому	га́рн-ій
Зн.	= Н. або Р.	га́рн-е	га́рн-у
Ор.	га́рн-им	га́рн-им	га́рн-ою
М.	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ій
Н.	бра́тів	бра́тов-е	бра́тов-а
Р.	бра́тов-ого	бра́тов-ого	бра́тов-ої
Д.	бра́тов-ому	бра́тов-ому	бра́тов-ій
Зн.	= Н. або Р.	бра́тов-е	бра́тов-у
Ор.	бра́тов-им	бра́тов-им	бра́тов-ою
М.	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ій

М'яка група

Н.	си́н-ий	си́н-е	си́н-я
Р.	си́нь-ого	си́нь-ого	си́нь-ої
Д.	си́нь-ому	си́нь-ому	си́н-ій
Зн.	= Н. або Р.	си́н-е	си́н-ю
Ор.	си́н-им	си́н-им	си́нь-ою
М.	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́н-ій
Н.	безкра́-їй	безкра́-е	безкра́-я
Р.	безкра́й-ого	безкра́й-ого	безкра́й-ої
Д.	безкра́й-ому	безкра́й-ому	безкра́й-ій
Зн.	= Н. або Р.	безкра́-е	безкра́-ю
Ор.	безкра́-їм	безкра́-їм	безкра́й-ою
М.	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́-їй

Множина

Тверда група

М'яка група

Н.	га́рн-і	бра́тов-і	си́н-і	безкра́-ї
Р.	га́рн-их	бра́тов-их	си́н-іх	безкра́-їх
Д.	га́рн-им	бра́тов-им	си́н-ім	безкра́-їм
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	га́рн-ими	бра́тов-ими	си́н-іми	безкра́-їми
М.	...га́рн-их	...бра́тов-их	...си́н-іх	...безкра́-їх

Увага 1. Прикметникові іменники типу *будівничий, лютий* (місяць), *подорожній* тощо відмінюються як прикметники: *до будівничого, будівничі, з будівничими; лютого, в лютому*. Пор. у сполученнях: *Сьогодні п'яте лютого й П'ятого лютого 1988 року*.

Увага 2. Прикметники, складені з **-лиць**: *білолиций, блідолиций, круглолиций, повнолиций* тощо, відмінюються так:

Однина

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	білолиц-ий	білолиц-е	білолиц-я
Р.	білолиць-ого	білолиць-ого	білолиць-ої
Д.	білолиць-ому	білолиць-ому	білолиць-ій
Зн.	= Н. або Р.	білолиц-е	білолиц-ю
Ор.	білолиц-им	білолиц-им	білолиць-ою
М.	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ій

Множина

Н.	білолиц-і	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білолиц-их	Ор.	білолиц-ими
Д.	білолиц-им	М.	...білолиц-их

§ 69. СТУПЕНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

**Вищий ступінь
прикметників**

1. Вищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Суфікса **-іш-** або **-ш-** до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-іш-ий, повн-іш-ий, син-іш-ий, дешів-ш-ий, солод-ш-ий*.

б) Слів **більш, менш** до звичайної форми якісного прикметника: *більш вдальний, більш глибокий, менш вередливий*.

**Найвищий ступінь
прикметників**

2. Найвищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Префікса **най-** до форми вищого ступеня: *найбільший, найкраща, найменше*.

б) Слів **найбільш, найменш** до звичайної форми якісного прикметника: *найбільш зручний, найбільш стійка, найменш приємне*.

Для посилення вживаються при формах найвищого ступеня прикметників частки **що і як**; пишуться вони з прикметниками разом: *щонайсильніший, якнайбільший, якнайшвидший*.

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання
кількісних
числівників

§ 70. 1. Числівник *один, одно (одне), одна* відмінюється так:

Однина		Множина	
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	один, одне (одно)	одна	одні
Р.	одного	однієї (одної)	одних
Д.	одному	одній	однім
Зн.	= Н. або Р. одне (одно)	одну	= Н. або Р.
Ор.	однім	однією (одною)	одними
М.	...одному (однім)	...одній	.. одних

Примітка. У висловах *один до одного* й под. наголос у слові *одного, одному, одній* і т. д. — на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюються так:

Н.	два	дві	три	чотири
Р.	двох		трьох	чотирьох
Д.	двом		тьом	чотирьом
Зн.	= Н. або Р.		= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома		тьома	чотирма
М.	...двох		...тьох	...чотирьох

Н.	п'ять	шість
Р.	п'яти, п'ятьох	шести, шістьох
Д.	п'яти, п'ятьом	шести, шістьом
Зн.	п'ять або п'ятьох	шість або шістьох
Ор.	п'ятьма, п'ятьома	шістьма, шістьома
М.	...п'яти, п'ятьох	...шести, шістьох

Н.	сім	вісім
Р.	семи, сімох	восьми, вісьмох
Д.	семи, сімом	восьми, вісьмом
Зн.	сім або сімох	вісім або вісьмох
Ор.	сьома, сімома	вісьма, вісьмома
М.	...семи, сімох	...восьми, вісьмох

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюються числівники *дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять*.

4. Складні числівники *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* відмінюються за таким зразком:

Н.	п'ятдесят
Р.	п'ятдесяти, п'ятдесятьох
Д.	п'ятдесяти, п'ятдесятьом
Зн.	п'ятдесят або п'ятдесятьох
Ор.	п'ятдесятьма, п'ятдесятьома
М.	...п'ятдесяти, ...п'ятдесятьох

5. Складні числівники *двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'яťсот* відмінюються за такими зразками:

Н.	двісті	п'ятсот
Р.	двохсот	п'ятисот
Д.	двомстам	п'ятистам
Зн.	двісті	п'ятсот
Ор.	двомастами	п'ятьмастами, п'ятьомастами
М.	...двохстах	...п'ятистах

6. У складених кількісних числівниках відмінюються всі складові частини: з *чотирьохсот сімдесяти восьми тисяч шестисот п'ятдесяти дев'яти* (карбованців).

7. Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках уживаються з закінченням *-а*: *сорока, дев'яноста, ста*.

8. Збірні числівники *двоє, об'є, троє* в непрямих відмінках мають форми від *два, об'а* (давня форма), *три*: *двох, двом..., об'ох, об'ом..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *обидва (обидві)* має в непрямих відмінках такі форми: *об'ох, об'ом, об'ома, на об'ох*.

10. Збірні числівники *чотверо, п'ятеро, шестеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро, одинадцятро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьох, чотирьом..., п'ятьох, п'ятьом..., шістьох, шістьом...* і т. д.

11. Числові назви *тисяча, мільйон, мільярд* відмінюються як іменники.

12. Неозначено-кількісні числівники *кільканадцять, кількадесят* відмінюються як числівник *п'ять*: *кільканадцяти й кільканадцятьох, кількадесятьма й кількадесятьома*.

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання
порядкових
числівників

§ 71. 1. Числівники, що мають закінчення *-ий*, відмінюються як прикметники твердої групи: *перший (перша, перше), другий, четвертий, п'ятий, шостий, сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий, одинадцятий, дванадцятий... двадцятий, тридцятий, сороковий, п'ятдесятий, шістдесятий, сімдесятий, вісімдесятий, дев'яностий, сотий, двохсотий, трьохсотий*

р'юхсóтий, п'ятисóтий..., тiсячний, двохтiсячний, трьохтiсячний (i тритiсячний), чотирьохтiсячний (i чотиритiсячний), п'ятитiсячний..., мiльйóнный, двохмiльйóнный, трьохмiльйóнный (i тримiльйóнный), чотирьохмiльйóнный (i чотиримiльйóнный), п'ятимiльйóнный...; числiвник трéтiй (трéтя, трéтє) вiдмiнюється як прикметник м'якої групи.

2. У складених порядкових числiвниках вiдмiнюється остання складова частина: *вiсiмдеся́т вóсьмий, вiсiмдеся́т вóсьмого, тiсяча дев'я́тсот дев'я́нсто пéршого (року), у тiсяча дев'я́тсот трiдцять дев'я́тому (році).*

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Вiдмiнювання дробових числiвникiв § 72. 1. Дробовi числiвники читаються так: $\frac{1}{2}$ — *одна́ дру́га*, $\frac{1}{3}$ — *одна́ трéтя*, $\frac{1}{4}$ — *одна́ четвéрта*, $\frac{5}{2}$ — *п'ять дру́гих*, $\frac{2}{3}$ — *два́ трéті*, $\frac{3}{4}$ — *три четвéрті*, $\frac{4}{3}$ — *чоти́ри трéті*, $\frac{3}{5}$ — *три п'я́ті*, $\frac{2}{7}$ — *два́ сьóмі*, $\frac{9}{10}$ — *де́в'ять деся́тих*.

Вiдмiнюються вони як звичайнi числiвники: *двом трéтим, трьома́ п'яти́ми; дíлити на одну́ два́дцятьу.*

Половина ($\frac{1}{2}$), *третина* ($\frac{1}{3}$), *чверть* ($\frac{1}{4}$) вiдмiнюються як звичайнi iменники.

2. Числiвники *пiвтора́* (карбованця, вiдра), *пiвтори́* (тисячі), *пiвтора́ста* не вiдмiнюються.

ЗАЙМЕННИК

Вiдмiнювання особових займенникiв

§ 73. ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ

	Однина		Множина	
Н.	я	ти	ми	ви
Р.	мене́	тебе́	нас	вас
Д.	мені́	тобі́	нам	вам
Зн.	мене́	тебе́	нас	вас
Ор.	мно́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми
М.	...мені́	...тобі́	...нас	...вас

	Однина			Множина
Н.	він	вонó	вона́	вони́
Р.	його́	(нього́)	ї́ї (не́ї)	ї́х (них)
Д.		йому́	ї́й	ї́м
Зн.	його́	(нього́)	ї́ї (не́ї)	ї́х (них)
Ор.		ним	не́ю	ні́ми
М.	...нього́му	(ні́м)	...ні́й	...них

Форми займенника третьої особи (*він, вона, воно, вони*) після прийменників уживаються з приставним **н**: *до нього, за неї, з них*. Орудний відмінок має форму з **н** і без прийменника: *ним, нею, ними*.

§ 74. ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК

Відмінювання зворотного займенника	Н.	—	Зн.	себе
	Р.	себе	Ор.	собою
	Д.	собі	М.	...собі

§ 75. ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ

Однина				Множина	
чол. і середн. рід				жін. рід	
Н.	мій	моє		моя	мої
Р.		мого		моєї	моїх
Д.		моєму		моїй	моїм
Зн.	= Н.	або Р.	моє	мою	моїх
Ор.			моїм	моєю	моїми
М.		...моєму (моїм)		...моїй	...моїх

Так само відмінюються займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінюються як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюється як прикметник м'якої групи.

§ 76. ВКАЗІВНІ ЗАЙМЕННИКИ

Однина				Множина	
чол. і середн. рід				жін. рід	
Н.	той	те		та	ті
Р.		того		тієї (тої)	тих
Д.		тому		тій	тим
Зн.	= Н.	або Р.	те	ту	= Н. або Р.
Ор.			тим	тією (тою)	тіми
М.		...тому (тім)		...тій	...тих

Так само відмінюється займенник *отой*.

Н.	цей	це	ця	ці
Р.		цього	цієї	цих
Д.		цьому	цій	цим
Зн.	= Н.	або Р.	це	= Н. або Р.
Ор.			цим	цими
М.		...цьому (цім)	...цій	...цих

Так само відмінюються *оцей* та рідковживаний займенник *сей*.

Відмінювання
питальних
займенників

§ 77. ПИТАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Н.	хто	що
Р.	кого́	чого́
Д.	кому́	чому́
Зн.	кого́	що
Ор.	ким	чим
М.	...ко́му (кім)	...чо́му (чім)

Однина

Множина

чол. і середн. рід жін. рід

Н.	чий чіе́	чийа́	чийі́
Р.	чийо́го	чийе́ї	чийі́х
Д.	чийо́му (чіе́му)	чийі́й	чийі́м
Зн.	= Н. або Р. чіе́	чийо́	= Н. або Р.
Ор.	чийі́м	чийе́ю	чийі́ми
М.	...чийо́му (чіе́му, чийі́м)	...чийі́й	...чийі́х

Займенники *який*, *котрий* відмінюються як прикметники твердої групи.

Відмінювання
означальних
займенників

§ 78. ОЗНАЧАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Однина

Множина

чол. і середн. рід

жін. рід

Н.	весь (увесь, ввесь) все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі́)
Р.	всьо́го	всіе́ї	всі́х
Д.	всьо́му	всі́й	всі́м
Зн.	= Н. або Р. все (усе́)	всю́	= Н. або Р.
Ор.	всі́м	всіе́ю	всі́ма
М.	...всьо́му (всі́м)	...всі́й	...всі́х

Примітка 1. У всіх відмінках у *й* в чергуються за загальним правилом (див. § 11).

Займенники *кожен* (*кожний*), *всякий*, *всілякий*, *самий* і *самий* (напр.: *самий* хліб, але той *самий*), *сам* (*самі*, *самі*) відмінюються як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до мене*, *до тебе*, *на себе*, *з нього*, *у неї*, *біля кого* (*когось*), *від того*, *від чого* (*чогось*), *у цього*, *з цього*, *на тому*, *при цьому*, *в чому* (*чомусь*), *в цьому*.

Але коли прийменник відноситься не до займенника, а до іншої частини мови, до якої цей займенник прилягає, то наголос не змінюється: *до його хати*, *до її дому*.

§ 79. СКЛАДНІ ЗАЙМЕННИКИ (НЕОЗНАЧЕНІ Й ЗАПЕРЕЧНІ)

Відмінювання
складних
займенників

Складні займенники відмінюються лише в основній частині:

Абі́хто, абі́кого, абі́кому, абі́ким, абі́ на ко́му.

Абі́який, абі́якого, абі́якому, абі́яким:

Де́хто, де́кого, де́кому, де́ з ким, де́ на ко́му (й де́ на кім), на де́кому.

Де́який, де́якого, де́яким, на де́яких (і де́ на я́ких).

Котрі́йсь, котро́гось, котро́мусь, котрі́мсь.

Ні́хто, ні́кого, ні́кому, ні́ким, ні́ на ко́му.

Ні́який, ні́якого, ні́якому, ні́яким, ні́ на я́кому (й ні́ на я́кім).

Хто-не́будь, кого-не́будь, кому-не́будь, ким-не́будь, на кому-не́будь.

Хто́сь, кого́сь, кому́сь, кимсь (і кі́мось).

Чийсь, чийо́гось, чийо́мусь, чи́ймсь (і чи́ймось).

Що-бу́дь, чого-бу́дь, чому-бу́дь, чим-бу́дь, на чому-бу́дь.

Що-не́будь, чого-не́будь, чому-не́будь, чим-не́будь.

Що́сь, чо́гось, чо́мусь, чимсь (і чі́мось).

Примітка. Числові займенники *де́кілька, кі́лька, скі́льки, сті́льки* відмінюються як числівник *два*: *де́кілько́х, де́кілько́м, де́кількомá*; *ба́гато* відмінюється так: *ба́гато, багати́х, багати́м, багати́ма й багати́ма́.*

ДІЄСЛОВО

§ 80. ДІЙСНИЙ СПОСІБ

Теперішній
час

1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

I дієвідміна

Однина

Множина

1 ос.	ід-у́	кол-ю́	чу́-ю	ід-емо́	кол-емо	чу́-емо
2 ос.	ід-еш	кол-еш	чу́-еш	ід-ете́	кол-ете	чу́-ете
3 ос.	ід-е́	кол-е	чу́-е	ід-у́ть	кол-ють	чу́-ють

II дієвідміна

Однина

Множина

1 ос.	робл-ю́	ба́ч-у	го́-ю	ро́б-имо	ба́ч-имо	го́-їмо
2 ос.	ро́б-иш	ба́ч-иш	го́-їш	ро́б-ите	ба́ч-ите	го́-їте
3 ос.	ро́б-и́ть	ба́ч-и́ть	го́-ї́ть	ро́бл-я́ть	ба́ч-а́ть	го́-я́ть

За такими зразками відмінюються й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

Поділ дієслів
на дієвідміни

2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) дієслова поділяються на дві дієвідміни: першу й другу. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До першої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -еш (-єш), -є (-є), -емо (-ємо), -ете (-єте), -уть (-ють).**

До другої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-їмо), -ите (-їте), -ать (-ять).**

3. При визначенні особових закінчень дієслів треба мати на увазі, що:

Друга
дієвідміна

а) Дієслова, які мають в інфінітиві основу на **-и, -і (-ї)** або на **-а** (після **ж, ч, ш**) і в першій особі однини та в третій особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до другої дієвідміни:

бачи-ти	бач-у	бач-ать
варі-ти	вар-ю	вар-ять
дої-ти	до-ю	до-ять
леті-ти	леч-у	лет-ять
сиді-ти	сидж-у	сид-ять
крича-ти	крич-у	крич-ать

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на **-отіти**: *булькотіти, бурмотіти, муркотіти, цокотіти*, а також такі дієслова, як *бо́я-тися, сто́я-ти* (з основою на **-я**), *спа́-ти* (з основою на **-а** не після шиплячого), *біг-ти* (з основою на приголосний).

Перша
дієвідміна

б) Усі інші дієслова належать до першої дієвідміни, а саме:

1) Дієслова з односкладовою інфінітивною основою на **-и-, -у-**, які зберігаються при дієвідмінюванні, а також похідні від них:

ві-ти (док. <i>завіти</i>)	ві-ю	ві-ють
жі-ти	жив-у	жив-уть
крі-ти	крі-ю	крі-ють
мі-ти	мі-ю	мі-ють
ні-ти	ні-ю	ні-ють
ші-ти	ші-ю	ші-ють
чу-ти	чу-ю	чу-ють

В особових формах дієслів *біти, віти* (док. *звіти*), *літи, піти* кореневий голосний **и** не зберігається: *б'ю — б'ють, в'ю — в'ють, ллю — ллють, п'ю — п'ють*.

2) Дієслова з основою інфінітива на **-і-**, що зберігається при дієвідмінюванні:

білі-ти	білі-ю	білі-ють
жовті-ти	жовті-ю	жовті-ють
сині-ти	сині-ю	сині-ють

3) Дієслова з основою інфінітива на **-а-** не після шиплячого приголосного або після шиплячого, коли це **-а-** при дієвідмінюванні зберігається; також на **-я-**:

гна́-ти	жен-у́	жен-у́ть
закиса́-ти	закиса́-ю	закиса́-ють
міша́-ти	міша́-ю	міша́-ють
писа́-ти	пиш-у́	пиш-у́ть
сія-ти	сі-ю	сі-ють

4) Дієслова з основою інфінітива на **-ува-** (**-юва-**), які при дієвідмінюванні у формах теперішнього часу та майбутнього дієслів доконаного виду втрачають компонент **-ва-**:

буд-ува́-ти	буд-у́-ю	буд-у́-ють
гор-юва́-ти	гор-ю́-ю	гор-ю́-ють
намал-юва́-ти	намал-ю́-ю	намал-ю́-ють

Примітка. Від суфікса **-ува-** (**-юва-**) слід відрізняти суфікс **-ва-**, що зберігається в особових формах: *бу-ва́-ти — бу-ва́-ю, бу-ва́-ють; відчу-ва́-ти — відчу-ва́-ю, відчу-ва́-ють*. Але: *ку-ва́-ти — ку-ю́, пізна-ва́-ти — пізна-ю́, ста-ва́-ти — ста-ю́*.

5) Дієслова з основою інфінітива на **-оло-**, **-оро-**:

полó-ти	пол-ю́	пóл-ють
поборó-ти	побор-ю́	побóр-ють

6) Дієслова з основою інфінітива на **-ну-**:

гля́ну-ти	гля́н-у	гля́н-у́ть
кíну-ти	кíн-у	кíн-у́ть

7) Дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ті́	нес-у́	нес-у́ть
па́с-ти	пас-у́	пас-у́ть
те́р-ти	тр-у	тр-у́ть

8) Дієслова з основою на **-ота-**:

бульк-ота́-ти	булькоч-у́	булькóч-у́ть
мурк-ота́-ти	муркоч-у́	муркóч-у́ть

9) Окремі дієслова:

жа́-ти	жн-у	жн-у́ть
і́ржа-ти	і́рж-у́	і́рж-у́ть
реві́-ти (й <i>ревті́</i>)	рев-у́	рев-у́ть
сла́-ти (= <i>поси́лати</i>)	шл-ю	шл-ю́ть
сла́-ти (= <i>стелі́ти</i>)	стел-ю́	стел-ю́ть
хоті́-ти	хоч-у	хоч-у́ть

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим **р** основи виступає **е**, втрачають його як в особових формах, так і в наказовому способі: *завме́р-ти* — *замр-у́, замр-у́ть, замр-и́; те́р-ти* — *тр-у, тр-у́ть, тр-и; упе́р-ти* — *упр-у́, упр-у́ть, упр-и́*. Але: *де́р-ти* — *дер-у́, дер-у́ть, дер-и́; же́р-ти* — *жер-у́, жер-у́ть, жер-и́*.

Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках 4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: **г** → **ж**, **к** → **ч**, **х** → **ш**, **з** → **ж**, **с** → **ш**, **т** → **ч**, **ст** → **щ**, **ск** → **щ** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо

така зміна є в першій особі однини: *могті́* — *мо́жу, мо́жеш; пекті́* — *печу́, пече́ш; колиха́ти* — *колишу́, ко́лишеш; в'яза́ти* — *в'язу́, в'я́жеш; чеса́ти* — *чешу́, че́шеш; хоті́ти* — *хочу́, хо́чеш; свиста́ти* — *свищу́, сви́щеш; поло́ска́ти* — *полощу́, поло́щеш*.

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні **д, т, з, с** змінюються на **дж, ч, ж, ш**, а **зд, ст** — на **ждж, щ**: *води́ти* — *воджу́, верті́ти* — *верчу́, вози́ти* — *вожу́, но́сити* — *ношу́; їзди́ти* — *їжджу, ви́мостити* — *ви́мощу*.

Примітка. У дієслові *бі́гти* й похідних від нього *забі́гти, прибі́гти* та ін., що належать до другої дієвідміни, **г** змінюється на **ж** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду): *бі́гти* — *бі́жущу, бі́жущиш*.

6. Приголосні **г, з** змінюються в **ж; к, т** → **ч; с** → **ш; д, дз** → **дж; ст, ск** → **щ**:

а) У дієприкметниках перед суфіксом **-ен(ий)**: *перемо́жений, во́жений, пе́чений, крі́чений, но́шений, збу́джений, ви́їжджений, ви́мощений, пи́щений*.

б) У похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а-**: *замо́ржувати, ви́ко́чувати, ви́но́шувати, розкíшувати, прина́дждувати, ви́їжджувати, ви́мо́щувати; по́ходжа́ти, саджа́ти, але за́важа́ти, хоч зава́дити, зава́джу*.

в) У віддієслівних іменниках перед суфіксом **-енн(я)**: *відно́шення, розхо́дження, розгні́дження, спро́щення*; але перед **-інн(я)** ці приголосні зберігаються: *води́ння, вози́ння, крути́ння, носі́ння*.

Примітка 1. Не слід змішувати змінні **ж** і **дж**: **ж** чергується з **г, з**, а **дж** чергується з **д**: *напру́жуюсь, напру́ження* — *напру́га; во́жу* — *во́зити; ла́жу* — *ла́жити; воджу́* — *води́ти; ла́джу* — *ла́дити; ходжу́, розхо́дження* — *ходи́ти*.

Примітка 2. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед **я, ю** з'являється **л**: *куплять, ловлять, ломлять, люблять; куплю, ловлю, ломлю, люблю*. **Л** з'являється також після губних:

а) У дієприкметниках на **-ен(ий)**: *зроблений, куплений, розграфлений*.

б) У дієприкметниках на **-яч(ий)**: *гублячий, роблячий*.

в) У дієприслівниках на **-ячи**: *гублячи, люблячи, роблячи*.

г) У віддієслівних іменниках перед **-енн(я)**: *здешевлення, поглиблення*.

Примітка 3. Постфікс **-ся (-сь)** у дієсловах пишеться разом, причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть**: *б'ється, лється, сміюся, смієшся, сміється*.

Відмінювання дієслів ДАТИ, ІСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТІ й под.), БУТИ

7. Чотири дієслова: *дати, істи, вісти* (яке вживається в сучасній мові тільки з префіксами: *відповісти, розповісти* та ін.) і *бути* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень теперішнього часу (або

майбутнього дієслів доконаного виду) окрему групу.

О д н и н а

1 ос.	дам	їм	відповім
2 ос.	дасі	їсі	відповісі
3 ос.	дасть	їсть	відповість

М н о ж и н а

1 ос.	дамó	їмó	відповімó
2 ос.	дастé	їстé	відповістé
3 ос.	дадуть	їдять	відповідять

Від дієслова *бути* вживається тільки форма **є** (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини — *єсть*), що заступає всі інші форми; зрідка вживаються ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єси*, а для третьої особи множини — *суть*.

Майбутній час

8. а) Майбутній час дієслів недоконаного виду вживається в таких формах:

1) Особові форми допоміжного дієслова *бути* — *бúду, бúдеш, бúде, бúдемо* (зрідка *бúдем*), *бúдете, бúдуть* + інфінітив: *бúду писати, бúдете ходити*.

2) Інфінітив + скорочені особові форми колишнього дієслова *йти* (*имú...*) — **-му, -меш, -ме, -memo** (зрідка **-mem**), **-мете, -муть**, що стали дієслівними закінченнями, злившись з інфінітивом: *пектíму, пектíмеш, пектíме, пектímemo* (зрідка *пектíмем*), *пектíмете, пектíмуть*.

б) Майбутній час дієслів доконаного в виду вживається в таких формах:

1) Префікс + теперішній час: *зроблю́, напишú*.

2) Деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду з закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *грімну, ляжу, пуццү, стүкну*.

Минулий і давноминулий час

9. Дієслова минулого часу особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: **-в** або нульове закінчення в чол. роді, **-ла** — в жін. роді, **-ло** — в середн. роді однини, **-ли** — у множині всіх родів: *брав, ніс, пік; брала, несла, пекла; брало, несло, пекло; брали, несли, пекли*.

Давноминулий час дієслова складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бути**: *ходів був, ходила була, ходили були*.

Примітка 1. Про чергування **о, е** з **і** в дієсловах *віз, ніс* та ін. див. § 8, п. 1а. За аналогією до форм *віз, ніс, стеріг* та ін., у яких **о, е** чергуються з **і**, утворилися такі форми, як *запріг* (від *запрягті*), *ліг* (від *лягті*), де маємо **і** замість **я**.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне **н** з особовими закінченнями, відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** ненаголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу з суфіксом **-ну-** або без нього немає: *збліднути — зблід, зблідла; посіхнути — посіхти — посіхнув, посіх, посіхнула, посіхла; слабнути — заслабти — заслаб, заслабла; тягнути — тягті — тягнув, тягнула — потяг, потягла*.

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфіксів інфінітива й майбутнього часу може змінюватися на **-сь**: *узятись, узявсь, узялась, узялось, узялись*. У формі однини чол. роду це буває тільки після приголосного **в** (але: *стерігся, опікся* тощо).

§ 81. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос.	однини	-и	= ∅ (нульове закінчення)
1 ос.	множини	-ім(о), -мо	
2 ос.	»	-іть, -те	

1. Закінчення **-и, -ім(о), -іть** звичайно бувають:

а) Під наголосом: *бері, берім(о), беріть; живі, живім(о), живіть; іді, ідім(о), ідіть; печі, печім(о), печіть; припусті, припустім(о), припустіть*.

б) У дієсловах із наголошеним префіксом **ви-**: *вибери, виберім(о), виберіть; віжени, віженім(о), віженіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бері, берім(о), беріть; жені, женім(о), женіть*.

в) У дієсловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *кивнї, кивнїм(о), кивнїть; крікни, крікнїм(о), крікнїть; моргнї, моргнїм(о), моргнїть; стїкни, стїкнїм(о), стїкнїть.*

г) У дієсловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкрєсли, підкрєслїм(о), підкрєслїть; провітри, провітрїм(о), провітрїть.*

2. В інших дієсловах ненаголошений голосний у закінченнях наказового способу відсутній:

а). Після голосних: *грай, граїмо, грайте; купуй, купуймо, купуйте; стій, стіймо, стійте; ший, шиймо, шийте.*

б) Після приголосних **б, п, в, м, ж, ч, ш, щ, р**: *не гóрб(ся), не гóрбте(сь); сип, сїпмо, сїпте; став, стáвмо, стáвте; ознайóм, ознайóмте; рїж, рїжмо, рїжте; поклїч, поклїчмо, поклїчте; руш, рїшмо, рїште; морщ, мóрщте; повір, повірмо, повірте.*

в) Після приголосних **д, т, з, с, л, н** теж зникає, причому ці приголосні пом'якшуються: *сядь, сядьмо, сядьте; трать, тратьмо, тратьте; чисть, чїстьмо, чїстьте; злязь, злязьмо, злязьте; повісь, повісьмо, повісьте; візьволь, візьвольмо, візьвольте; стань, стáньмо, стáньте.*

Усі ці форми наказового способу дієслів, як видно з ілюстрацій, мають у першій особі множини закінчення **-мо**, у другій особі — **-те**.

Примітка 1. Від дієслова *їсти* наказовий спосіб: *їж, їжмо, їжте*; для дієслів *доповідіть, розповідіть* звичайно вживаються форми: *доповідай (від доповідати), розповідай (від розповідати).*

Примітка 2. Приголосні **г, к** у наказовому способі переходять у **ж, ч**: *бігти—біжї, біжїм(о), біжїть; лягти—ляж, ляжмо, ляжте; пекти—печї, печїм(о), печїть* (пор. теперішній або майбутній час: *біжу, ляжу, печу*).

Приголосні **з, с, х** у словах типу *казати, писати, брехати* в наказовому способі відповідно переходять у **ж, ш**: *казати—кажї, кажїм(о), кажїть; писати—пишї, пишїм(о), пишїть; брехати—(не) брешї, (не) брешїть*; пор. теперішній час: *кажу, пишу, (не) брешу*.

Примітка 3. Усі дієслова з суфіксом **-ува-** (**-юва-**) мають перед закінченням наказового способу **у (ю)**: *вимірїуй, просмóлуй, розказуй.*

§ 82. УМОВНИЙ СПОСІБ

Частка **б, би** в умовному способі пишеться окремо: **б** пишеться після слів, що закінчуються на голосний: *я хотїла б; вона б сказала; рада б узяти; я б про це розповів; би* — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хотїв би; він би сказав; я мїг би взяти; він би це давно був зробїв.*

§ 83. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ІНФІНІТИВ)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти**: *глибішати, годувати, годуватися (годуватись), жити, кинути, лізти, нести, пекти, пектись (пектись), ревіти, ходити, хотіти*.

Примітка 1. В усному мовленні, а відповідно й у художній літературі іноді вживаються також скорочені форми інфінітива на **-ть**, коли перед ним немає приголосного: *брать, казати, кинуть, терпіть, ходять*.

Примітка 2. Про форми з суфіксом **-ну-** й без нього див. § 80, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся(-сь)**.

§ 84. ДІЄПРИКМЕТНИК

В українській мові вживаються дієприкметники:

1. Активного стану:

**Дієприкметники
активного стану**

а) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** — зрідка: *виконуючий, зростаючий, мобілізуючий, організуючий, перетворюючий, працюючий*;

б) минулого часу на **-лий (-а, -е)**: *зжовклий, навіслий, осілий, почорнілий*.

2. Пасивного стану минулого часу:

**Дієприкметники
пасивного стану**

а) на **-ний, -а, -е (-аний, -яний, -ений, -ений, -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний)**: *(зі)знаний, (по)сіяний, (с)творений, (за)гоєний, (з)будований, (с)копійований, (с)формульований, намічуваний, виготовлюваний*;

б) на **-тий (-а, -е)**: *закритий, митий, початий, ужитий*.

Примітка 1. а) Дієприкметники на **-тий** утворюються від односкладових дієслівних основ на **-и, -і, -у, -я** (після шиплячого **-а**), **-ер**: *бити — битий, гріти — грітий, взяти — взятий, взяти — взятий, м'яти — м'ятий, жати — жатий, терти — тертий*.

б) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-)**: *вернути — вернутий і вернений, замкнути — замкнутий і замкнений, кинути — кинутий і кінений, уснути — уснутий і уснений*.

в) Паралельні форми на **-тий і -ний** утворюються й від дієслів з основою інфінітива на **-оло, -оро**: *колоти — колотий і колений, пороти — поротий і порений*.

Від дієслова *молоти* паралельні форми — *молотий і мелений*.

г) Від інших дієслів утворюються дієприкметники на **-ний**: *варити — варений; вертати — верчений, вразити — вражений, громадити — громаджений, дарувати — дарований, копіювати — копіюваний, купити — куплений, малювати — мальований, писати — писаний, погасити — погашений*.

Примітка 2. Дієприкметники від дієслів з основою інфінітива на приголосний, на **-и, -і (-ї)** перед **-ний** мають **е** (після голосних **є**): *запрягти — запряжений, виїздити — виїжджений, засідати — засиджений, вигоїти — вигоєний*.

§ 85. ДІЄПРИСЛІВНИК

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюються від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи)**.

Суфікс **-учи (-ючи)** виступає в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — в дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *беру́ть — беручи́, виробля́ють — виробля́ючи, іду́ть — іду́чи, ка́жуть — ка́жучи; ба́чать — ба́чачи, летя́ть — летя́чи, сидя́ть — сидя́чи, спля́ть — спля́чи*.

2. Дієприслівники минулого часу утворюються від основи дієслова минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав — бра́вши, купува́в — купува́вши, купі́в — купі́вши, налеті́в — налеті́вши; прині́с — прині́сши, спі́к — спі́киши, став — ста́вши*.

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРИГОЛОСНІ

§ 86. 1. **L** у словах іншомовного походження передається твердим або м'яким **л** — залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові:

а) **Л** твердим (**л, ла, ло, лу**) у словах: *арсенал, бал, вулкан, інтеграл, інтернаціонал, капітал, футбол, халва; аероплан, баланс, галантерей, глазур, клас, молекула, новела, план, примула, формула; блок, велосипед, колонія, соло, соціологія, флот; бліза, ліпа, металургія; Албанія, Атлантичний океан, Гренландія, Ла-Манш, Лондон, Осло, Тулуза; Веласкес, Голсуорсі, Лафарг, Майкл Голд, Флобер, Флуранс та ін.*

б) **Л** м'яким (**ль, ля, льо, лю**) у словах: *автомобіль, асфальт, бульбоб, гільза, гольф, магістраль, педаль, табель; вакуоля, ляпіс, пілюля, пляж, полярний, регулятор; кльош, туберкульоз; алюміній, блюмінг, революція; Арль, Базель, Бельт, Любек, Любляна, Ольстер, Теруель, Фінляндія, Вільсон, Лінкольн, Золя, Лютер, Рафаель, Саділь, Тельман та ін.*

2. Сполучення **le** передається через **ле**: *білет, електрика, желе, легенда, лекція, пленум, телеграф; Валенсія, Каледонія, Палермо, Толедо; Галілей, Лессінг.*

§ 87. **G i h** звичайно передаються літерою **г**:
Г, Н *авангард, агітація, агрессор, гвардія, генетика, гімнастика, гоніометр, грандіозний, графік, грог, ембарго, лінгвістика, міграція; гандбол, гегемонія, сектар, гербарій, герцог, гінді (мова), гіпотеза, горизонт, госпіталь, гугенот, гумус; Гаага, Гавана, Гавр, Гарвард, Гаронна, Гвінея, Гельсінгфорс, Гельсінкі, Гіндустан, Гренландія, Греція, Йоганнесбург, Люксембург; Ганнібал, Гейне, Гете, Гізю, Гомер, Гораций, Горн, Гюго, Магомед.*

В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**: *хобі, хокей, хол; Хемінгуей та ін.*

§ 88. **F i ph** передаються літерою **ф**: *фабрика, факт, фартух, фах, фаянс, федеративний, фейлетон, фігура, форма, фіуга, футляр, офіційний, реформа; ефемерний, катастрофа, корифей, фараон, фізика, фізіо-*

логія, філософія, флегматик, фонетика, фосфор; Флоренція, Франція; Філіппіни, Фінкія; Лонгфелло, Фірдоусі, Фаон.

Тн залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передається то літерою **ф**: арифметика, ефір, кафедра, логарифм, міф, орфографія, нафос, Федір,— то літерою **т**: бібліотека, ортодокс, ортопедія, театр, теорія; Тадей, Теодор.

**Неподвоєні
й подвоєні
приголосні**

§ 89.1. У загальних назвах іншомовного походження приголосні звичайно не подвоюються: акумуляція, бароко, белабона, белетристика, бравісимо, ват (хоч *Ватт*), грип, група, групето, гун (гүни), ідилічний, інтелектуальний, інтермецо, колектів, комісія, комуна, лібрето, піанісимо, піцикато, стагато, сума, фін (фіни), фортісимо, шасі, шофер та ін.

Тільки в окремих загальних назвах зберігається подвоєння: аннали, бонна, брутто, ванна (ванний), мабонна, манна (манний), мотто, нетто, панна, пенні, тонна, білль, булла, вілла, мулла, дурра, мірра.

2. При збігу однакових приголосних префікса й кореня, подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: апперцепція (бо є перцепція), імміграція (бо є міграція), інновація (бо є новація), ірраціональний (бо є раціональний), ірреальний (бо є реальний), контрреволюція (бо є революція), сюрреалізм (бо є реалізм).

Примітка. Коли непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від префіксального (напр.: нотація — анотація, конотація), приголосний не подвоюється на письмі.

3. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: Андорра, Гаронна, Голландія, Калькутта, Марокко, Міссурі, Ніцца, Ренн, Яффа; Бетті, Джонні, Мюллер, Руссо, Торрічеллі, Фламмаріон, Шіллер.

Примітка. Подвоєні приголосні зберігаються й в усіх похідних словах: андорський (Андорра), марокканець (Марокко), яфський (Яффа).

ПЕРЕДАЧА ЗВУКА j ТА ГОЛОСНИХ

§ 90. 1. Відповідно до вимови j у словах французького походження передається через **ж**: Жером (Jérôme), жабó (jabot), Жánна (Jeanne), жюри́ (jury), у словах англійського походження — через **дж**: джаз (jazz),

Джеймс (James), *джемпер* (jumper), *Джерсі* (Jersey); у словах іспанського походження — через *х*: *хунта* (junta), *Бадахос* (Badajoz).

2. Початкові **іе** (**hie**) звичайно передаються через **іє**: *ієрарх*, *ієрархія*, *ієрэй*, *ієрбгліф*, але: *єзуїт*, *Єна*, *єна* (грошова одиниця Японії), *Єрусалім*. Початкове **је** передається через **є**: *Єнсен*, *Єсперсен*.

3. Початкові **іо**, **уо**, **јо** передаються через **іо**, коли в українській мові вони вимовляються як два склади: *іон*, *іоніза́тор*, *іоні́йський*, *Іоні́чне мо́ре*; через **йо**, коли вони вимовляються як один склад; *йод*, *йота*; *Йорда́нія*, *Нью-Йо́рк*, *Йон*, *Йосип* та ін.

4. **І**, **у** (а також **и** німецького дифтонга *eu*) в позиції між двома голосними (в іноземній мові) в загальних назвах звичайно не передаються окремим знаком: *бю́ер*, *конве́ер*, *лоя́льний*, *парано́я*, *плея́да*, *роя́ль*, *сакво́яж*, *секво́я*, *фая́нс*, *феєрве́рк*, але: *Гава́її*, *Го́йя*, *Саво́йя*, *Фейерба́х*; також *ма́йя* (народність), *фойе́*.

5. Залежно від позиції та вимови в українській мові **І**, **у** (ігрек) передаються також літерами **і**, **ї** та **и**.

а) **І** пишеться:

1) На початку слова: *іде́я*, *Іліа́да*, *інстру́кція*, *інтернаціона́льний*; *Індіа*, *Іспа́нія*; *Ібсен*, *Іво́н*, *Ізабе́лла*.

2) Після приголосного перед голосним, **є** та **й**: *арте́ріальний*, *геніа́льний*, *діале́ктика*, *індустріаліза́ція*, *матеріа́л*, *соціалі́зм*, *фіа́лка*; *аудиє́нція*, *гіє́на*, *кліє́нт*, *пієте́т*; *аксіо́ма*, *революціо́нер*, *соціоло́гія*, *фіоло́товий*; *радіу́с*, *тріу́мф*; *парти́йний*, *раді́й*; *Біаррі́ц*, *Фіу́ме*; *Віардо́*, *Оссіа́н*, *Фіорава́нте*.

І в середині слова перед голосним іноді переходить у **й** і відповідно передається на письмі: *кури́йб*, *серйо́зний*; *ар'єрга́рд*, *бар'єр*, *вольте́р'янець*, *кар'єра*, *п'єса*.

Іа в кінці слова передається звичайно через **ія**: *арте́рія*, *інду́стрія*, *істо́рія*, *хімі́я*; *Апу́лія*, *Гре́ція*, *Діє́го-Гарсі́я*, *Му́рсія*.

3) Після приголосних в особових іменах і в географічних назвах (крім випадків, зазначених у **в**, **3—5** цього ж пункту), а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова: *Замбе́зі*, *Ка́прі*, *Лісабо́н*, *Міссісі́пі*, *Монтевіде́о*, *Нагаса́кі*, *По́ті*, *Ні́л*, *Севі́лья*, *Сідней*, *Сомалі́*, *Со́чі*; *Анрі́*, *Бі́лло*, *Гальва́ні*, *Грі́мм*, *Дідро́*, *Ді́зель*, *Ові́дій*, *Россі́ні*; *лісабо́нський*.

Примітка. Власні імена, що перетворилися в назви предметів і явищ, тобто стали загальними іменами, пишуться за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: *ді́зель* (хоч *Ді́зель*).

4) Після приголосних у кінці невідмінюваних слів: *віза-ві, журі, колібри, мерсі, парі, попурі, таксі, харакірі*, а також перед наступним приголосним у таких невідмінюваних словах, як *гратіс, піанісимо* й под.

5) В усіх інших випадках після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** перед наступним приголосним: *бізнес, пілót, вібрація, академік, фінанси, графік, гіпопótам, логічний, гімн, кілограм, кінó, архів, хімія, хірург, література, республіка, ко-муніст, ніша*.

Примітка 1. У ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишеться відповідно до вимоги **и**: *бурмістер* (але *бургомістр*), *вімпел, ехідна, імбір, кипаріс, лимán, міля, мирт, нірка, спирт, хімєра* та ін., а також у словах, запозичених із східних мов, переважно тюркських: *башкір, гір'я, калмік, кинджал, киргїз, кисєт, кишлак*.

Примітка 2. З **и**, а не з **і** пишуться також слова церковного вжитку: *диякон, єпископ, епитімія, епитрахіль, камілавка, мітра, митрополіт, християнство* тощо.

б) **І** пишеться після голосного: *мозаїка, наївний, прозаїк, руїна, теїн; Енеїда, Ізмаїл, Каїр*.

Але в складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишеться **і**: *староіндійський, новоірландський*; так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний або приголосний: *антиісторичний, доісторичний, поінформувати, безідейний, дезінтеграція, дезінфекція, дезінформація, рóзиграш*.

в) **И** пишеться:

1) В загальних назвах після приголосних **д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед наступним приголосним: *дізель, динáмо, диплом, дирéктор, метóдика; інститут, матемáтика, стíмул, текстíль, тип; зигза́г, пози́ція, фізі́чний; марксíзм, силу́ет, систéма; цистérна, ціфра; жирандóль, режі́м, джигі́т, джінси; речитатíв, чичерóне; ші́рма, шифр; брига́да, риф, фа́брика*.

2) У географічних назвах з кінцевими **-ида, -ика**: *Антаркти́да, Атланти́да, Флорі́да; Адріа́тика, Аме́рика, Анта́рктика, А́рктика, Атла́нтика, А́фрика, Ба́лтика, Ко́рсика, Ме́ксика*.

3) У географічних назвах після приголосних **дж, ж, ч, ш, щ і ц** перед приголосним: *Алжі́р, Вашингто́н, Вірджі́нія, Гемпши́р, Жиро́нда, Йо́ркшир, Лейпци́г, Сан-Франці́ско, Цинда́о, Чика́го, Чілі́*, але перед голосним **і** в кінці слова пишеться **і**: *Віші́, Шіо́фок*.

4) У географічних назвах із звукосполученням **-ри-** перед приголосним (крім **ј**): *Великобрита́нія, Крит, Маврита́нія, Мадри́д, Парі́ж, Рі́га, Рим, Цю́рих* та ін., але *Австрі́я, Ріо-де-Жаней́ро*.

5) У ряді інших географічних назв після приголосних **д, т** та в деяких випадках згідно з традиційною вимовою:

Аддіс-Абэба, Аргентіна, Братислава, Бразілія, Ватикан, Единбург, Єгипет, Єрусалім, Китай, Кордильєри, Пакистан, Палестина, Сардинія, Сиракузи, Сирія, Сицилія, Скандинавія, Тибет та в похідних від них: *аргентинець, аргентинський* та ін.

6. У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих **ж, ш** пишеться відповідно до французького **и** українське **у**, а не **ю**: *брошюра, журі, парашют*; також у словах *парфуми, парфумерія*.

Е, О, EU § 91. 1. **Е** передається літерою **е**: *екватор, екзаменатор, електрика, енергія, ентузіазм, етан, ідеал, каре, силуєт, театр, фаєтон, філе; Еквадор, Па-де-Калé, Теруель; Енгельс, Есхіл*.

2. Коли іншомовне **е** (іноді дифтонг **ai**) на початку слова вимовляється в українській мові як звукосполучення **й + е**, воно передається літерою **є**: *європéець, європéйський, єгер, єнот, єресь; Ємен, Євпаторія, Євразія, Європа, Євфрат, Єгипет*. Також після апострофа, **е, і, й, ь** пишеться **є**, а не **е**: *бар'єр, н'єдестал, конвеер, реестр, феєрвєрк, абітурієнт, пацієнт; В'єнна, В'єтна́м, Ов'єдо, Трієст, Сьєрра-Леоне; Вандрієс, Дієго, Фейєрба́х, Гот'є*. Але після префіксів і споріднених з ними елементів пишеться **е**: *діеле́ктрик, поліе́др, ре-евакуа́ція, реємігра́ція* тощо.

Примітка. У слові *траєкторія* пишеться **є**; у словах *проєкт, проєкція* й под. пишеться **е**.

Ое, ђ, eu передаються літерою **е**: *Гете, Кельн, Вільнєв*.

ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ

Апостроф § 92. 1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишеться перед **я, ю, е, ї**:

а) Після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *б'єф, комп'ютер, н'єдестал, інтерв'ю, прем'єр, торф'яний, к'янти, миш'як, кар'єра; П'ємонт, П'яченца, Рів'єра, Ак'яб, Іх'ямас; Барб'є, Б'єрнсон, Б'юкенен, Женев'єва, Ф'єзоле, Монтеск'є, Руж'є, Фур'є*.

б) Після кінцевого приголосного префікса: *ад'юнкт, ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура*.

2. Апостроф не пишеться:

а) Перед **йо**: *курйóз, серйóзний*.

б) Коли **я, ю** позначаються пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: *бязь; бю́джет, бю́рб, пю́ітр, мю́рид, фюзеля́ж, кю́єт, рю́кзак, рю́ш; Барбю́с, Бю́ффон, Вю́ртемберг, Мю́ллер, Гю́б, Кю́в'є, Рю́дберг*.

Ь § 93. 1. Знак м'якшення (**ь**) у словах іншомовного походження пишеться після приголосних **д, т, з, с, л, н**:

а) Перед **я, ю, є, ї, йо**: *адьє, кондотьєр, конферансьє, монпансьє, ательє, марсельєза, мільярд, бульйон, віньєтка, каньйон; В'єнтьян, Феттьйо, Кордильєри, Севілья; Готьє, Лавуазьє, Жусьє, Мольєр, Ньютон, Реньє, Вінї.*

б) Відповідно до вимови після **л** перед приголосним: *альбатрєс, фільм; Дельфи, Нельсон, але: залл, катофаль і т. ін.*

в) Відповідно до вимови в кінці слів: *магістраль, Базель, Бульон, Рафаель, але: бал, металь, рулон, шприц; Галац, Суєц та ін.*

2. Знак м'якшення не пишеться перед **я, ю**, коли вони позначають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**: *мадьяр, малярія; дьона, ілюзія, нюанс, тьобик, тюль; Аляска, Дюма, Сю, Цюрих.*

Дифтонги
AU, OU

§ 94. Дифтонги **au, ou** передаються переважно через **ау, оу**: *аудиторія, аудієнція, гаупт-вахта, лауреат, локаут, пауза, фауна (але: мавзолей); джобуль, клон; Джорджтаун, Каунас; Краузе, Паульсен, Фауст, Штраус; Вюверман, Шбу.*

Разом із тим у цілому ряді слів **au** передається через **ав**: *автентичний, автобіографія, автомобіль, автор, авторитет, автохтон; Австралія, Австрія; Август, Аврора.*

Німецький
дифтонг **EI**

§ 95. 1. Німецький дифтонг **ei**, англійський **eu** та голландський **iu, у** передаються через **ей**: *волейбол, гейзер, дрейф, лейтенант, маркшейдер, капельмейстер, штрейкбрехер; Лейпциг, Рейн, Швейцарія; Ван-Дейк, Гейне, Ейнштейн.*

2. У власних назвах новішого походження німецький дифтонг **ei** передається через **ай (яй)**, дифтонг **eu** — через **ой**: *Айзенбах, Нойбранденбург, Нортгайм; Вайзенборн, Кайзер, Майнгоф, Нойбауер.*

Кінцеві
-TR, -DR

§ 96. Кінцеве **-tr** передається через **-тр**, кінцеве **-dr** — через **-др**: *барометр, діаметр, семєстр, театр, термометр, центр; сидр, циліндр.*

§ 97. Англійське **w** у власних назвах передається звичайно через **в**: *Вашингтон, Вєбстер, Веллінгтон, Вільсон, Вільямс, Вінер, Вінніпег та ін., але за традицією Уайльд, Уеллс, Уельс, Уолл-стрит, Голсуорсі, Хемінгуей та ін.; англійське th — через т: Ворт, Мередіт, Агата, але Голсуорсі, Резерфорд.*

§ 98. Французькі **ll** та **ill** після голосних у кінці слів та перед голосними передаються через **й**: *Ануй, Війон; Вайян, Вайель, Шантійї.*

§ 99. Довгі голосні в прізвищах та іменах, запозичених із фінської та естонської мов, передаються подвоєнням відповідних літер української абетки: *Аарне, Кюусінен, Тоомінг.*

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 100. 1. Іменники іншомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

I відміна: *ка́псула* — *ка́псули*, *ка́псулі*; *фі́зика* — *фі́зики*, *фі́зиці*; *вакуо́ля* — *вакуо́лі*, *вакуо́лею*; *ескадрі́лья* — *ескадрі́льї*, *ескадрі́льєю*, род. мн. *ескадрі́лей*; *Будда* — *Будди*, *Буддою*; *Вене́ція* — *Вене́ції*, *Вене́цією*; *Го́йя* — *Го́йї*, *Го́йєю*.

II відміна: *арсенáл* — *арсенáлу*, *арсенáлом*, в *арсенáлі*; *блок* — *бло́ка* (і *бло́ку*), *бло́ком*, на *бло́ці*; *автомобі́ль* — *автомобі́ля* — *автомобі́лем*; *Ші́ллер* — *Ші́ллера*, *Ші́ллером*; *Рафа́ель* — *Рафа́еля*, *Рафа́елем*; *Да́рвін* — *Да́рвіна*, *Да́рвіном*; *Бю́лов* — *Бю́лова*, *Бю́ловом*.

III відміна: *магістра́ль* — *магістра́лі*, *магістра́ллю*.

2. Деякі іменники іншомовного походження не відмінюються, а саме: іменники на **-а** з попереднім голосним: *амплу́а*, *боа́*, *Жоффруа́*; на **-е**: *кафе́*, *кашне́*, *турне́*; *Беранже́*, *Гейне́*, *Гете́*, *Данте́*; на **-є**: *ателье́*, *Барбе́*, *Готье́*, *Лавуазье́*; на **-і**: *колі́бри*, *по́ні*, *таксі́*; *Гальва́ні*, *Голсуорсі́*, *Россі́ні*, *Фірдоусі́*, *Ше́ллі*; на **-ї**: *Віньї́*, *Шантії́*; на **-о**: *бюро́*, *депо́*, *кіно́*, *манто́*, *метро́*, *радіо́*; *Арно́*, *Буало́*, *Віардо́*, *Гюго́*, *Дідро́*, *Лонгфелло́*, *Тассо́* (але *пальто́* відмінюється); на **-йо**: *імброльйо́*, *Пількомайо́*; на **-у**: *какаду́*, *рагу́*, *Шо́у*; на **-ю**: *інтерв'ю́*, *меню́*, *Сю́*; жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвища на **-ін**, **-ов**: *Алі́с*, *Долóрес*, *Зейна́б*; (*Е́льза*) *Вірхов*, (*Джеральді́на*) *Ча́плін*.

Примітка. Слов'янські чоловічі імена та прізвища на **-о** відмінюються: *Бра́нко* — *Бра́нка*, *Даві́чо* — *Даві́ча*, *Костю́шко* — *Костю́шка*, *Ті́то* — *Ті́та*, *Цве́тко* — *Цве́тка*.

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

Українські
прізвища

§ 101. Українські прізвища передаються на письмі відповідно до вимоги за загальними нормами українського правопису: *Березівський, Біловérхий, Ведмédів, Зáець, Кривоніс, Миколáєнко, Олексієнко, Олександрóвич, Швець*.

Відмінювання
прізвищ

§ 102. 1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюються як відповідні іменники I відміни, а прізвища з закінченням іменників II відміни відмінюються за зразками відмінювання відповідних іменників II відміни:

Мáйборода — Мáйбороди, Мáйбороді, Мáйбороду й т. д.;
Гмі́ря — Гмі́рі, Гмі́рі, Гмі́рю, Гмі́рею й т. д.;
Гнатю́к — Гнатю́ка, Гнатю́кові (Гнатю́ку) й т. д.;
Зáець — Зáйця, Зáйцеві (Зáйцю) й т. д.;
Іваньó — Іваня́, Іваньóві (Іваню́) й т. д.;
Кривоні́с — Кривоні́са, Кривоні́сові (Кривоні́су) й т. д.;
Лéбідь — Лéбеда, Лéбедеві (Лéбедею) й т. д.;
Панібудьла́ска — Панібудьла́ски, Панібудьла́сці й т. д.;
Симонéнко — Симонéнка, Симонéнкові (Симонéнку)
й т. д.;

Але: *Швець — Швеця́, Швеце́ві (Швецю́)* й т. д.

2. Прізвища прикметникового типу на **-ий, -ій** відмінюються як відповідні прикметники чол. та жің. родів (твердої чи м'якої групи):

Авді́євський — Авді́євського, Авді́євському й т. д.;
Қобиля́нська — Қобиля́нської, Қобиля́нській і т. д.

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на **-ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)** відмінюються за такими зразками:

О д н и н а

Н.	Па́влов	Ковалі́в	Про́копів
Р.	Па́влов-а	Ковалéв-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Д.	Па́влов-у	Ковалéв-у (-лі́в-у)	Про́копов-у (-пів-у)
Зн.	Па́влов-а	Ковалéв-а (-лі́в-а)	Про́копов-а (-пів-а)
Ор.	Па́влов-им	Ковалéв-им (-лі́в-им)	Про́копов-им (-пів-им)
М.	...Па́влов-і, -у	...Ковалéв-і, -у (-лі́в-і, -у)	...Про́копов-і, -у (-пів-і, -у)
Қл.	Па́влов-е й Па́влов	Ковалéв-е (-лі́в-е) й Ковалі́в	Про́копов-е (-пів-е) й Про́копів

М н о ж и н а

Н.	Па́влов-и	Ковалéв-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)
Р.	Па́влов-их	Ковалéв-их (-лі́в-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Д.	Па́влов-им	Ковалéв-им (-лі́в-им)	Про́копов-им (-пів-им)
Зн.	Па́влов-их	Ковалéв-их (-лі́в-их)	Про́копов-их (-пів-их)
Ор.	Па́влов-ими	Ковалéв-ими (-лі́в-ими)	Про́копов-ими (-пів-ими)
М.	...Па́влов-их	...Ковалéв-их (-лі́в-их)	...Про́копов-их (-пів-их)
Қл.	Па́влов-и	Ковалéв-и (-лі́в-и)	Про́копов-и (-пів-и)

О д н и н а

Н.	Га́ршин	Романі́шин
Р.	Га́ршин-а	Романі́шин-а
Д.	Га́ршин-ові (-у)	Романі́шин-ові (-у)
Зн.	Га́ршин-а	Романі́шин-а
Ор.	Га́ршин-им	Романі́шин-им
М.	...Га́ршин-і, -у	...Романі́шин-і, -у
Қл.	Га́ршин-е й Га́ршин	Романі́шин-е й Романі́шин

М н о ж и н а

Н.	Гáршин-и	Романíшин-и
Р.	Гáршин-их	Романíшин-их
Д.	Гáршин-им	Романíшин-им
Зн.	Гáршин-их	Романíшин-их
Ор.	Гáршин-ими	Романíшин-ими
М.	...Гáршин-их	...Романíшин-их
Кл.	Гáршин-и	Романíшин-и

Примітка. При відмінюванні чеських і польських прізвищ суфіксальний *е* зберігається: *Гáшек* — *Гáшека*, *Гáшекові...*, *Локéтек* — *Лóкетєка*, *Локéтекові...*

4. Жіночі прізвища на приголосний та о не відмінюються: *Марії Сéник*, *Надії Балій*, з *Ніною Бáйко*. Аналогічні чоловічі прізвища відмінюються як відповідні іменники: *Васи́лѣ Сéника*, *Михáйлові Балі́єві*, з *Андрі́єм Бáйком*.

Примітка. Про відмінювання неслов'янських прізвищ див. § 100.

Відмінювання імен § 103. 1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на *-а*, *-я*, відмінюються як відповідні

іменники I відміни:

О д н и н а

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микóл-а	Гáнн-а
Р.	Микóл-и	Гáнн-и
Д.	Микóл-і	Гáнн-і
Зн.	Микóл-у	Гáнн-у
Ор.	Микóл-ою	Гáнн-ою
М.	Микóл-і	Гáнн-і
Кл.	Микóл-о	Гáнн-о

М'яка група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Ілл-я́	Мóтр-я
Р.	Ілл-і́	Мóтр-і
Д.	Ілл-і́	Мóтр-і
Зн.	Ілл-ю́	Мóтр-ю
Ор.	Ілл-єю́	Мóтр-єю
М.	Ілл-і́	Мóтр-і
Кл.	Ілл-é	Мóтр-е
	Соломі-я	Натáл-я
	Соломі-ї́	Натáл-і
	Соломі-ї́	Натáл-і
	Соломі-ю́	Натáл-ю
	Соломі-єю́	Натáл-єю
	Соломі-ї́	Натáл-і
	Соломі-е	Натáл-ю

Множина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микóл-и	Гáнн-и
Р.	Микóл	Ганн
Д.	Микóл-ам	Гáнн-ам
Зн.	Микóл	Ганн
Ор.	Микóл-ами	Гáнн-ами
М.	Микóл-ах	Гáнн-ах
Кл.	Микóл-и	Гáнн-и

М'яка група

	чол. р.		жін. р.
Н.	Ілл-і	Соломі-ї	Мóтр-і Натáл-і
Р.	Ілл-ів	Соломій	Мотр Натáль
Д.	Ілл-я́м	Соломі-я́м	Мóтр-я́м Натáл-я́м
Зн.	Ілл-ів	Соломій	Мотр Натáль
Ор.	Ілл-я́ми	Соломі-я́ми	Мóтр-я́ми Натáл-я́ми
М.	Ілл-я́х	Соломі-я́х	Мóтр-я́х Натáл-я́х
Кл.	Ілл-і	Соломі-ї	Мóтр-і Натáл-і

Примітка 1. Кінцеві приголосні основи г, к, х у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням -і змінюються на з, ц, с: *Ольга* — *Ользі*, *Палáжка* — *Палáжці*, *Солóха* — *Солóсі*.

Примітка 2. У жіночих іменах типу *Ода́рка*, *Пара́ска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук о: *Ода́рок*, *Пара́сок*.

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та о, відмінюються як відповідні іменники II відміни:

Однина

Тверда група

Н.	Оле́г	Анті́н	Дмитр-о́
Р.	Оле́г-а	Анто́н-а	Дмитр-а́
Д.	Оле́г-ові (-у)	Анто́н-ові (-у)	Дмитр-о́ві (-у́)
Зн.	Оле́г-а	Анто́н-а	Дмитр-а́
Ор.	Оле́г-ом	Анто́н-ом	Дмитр-о́м
М.	Оле́г-ові	Анто́н-ові	Дмитр-о́ві
Кл.	Оле́г-у	Анто́н-е	Дми́тр-е

М'яка група

Мішана група

Н. Сергі-й	Їгор	Терень	Тиміш
Р. Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Д. Сергі-єві(-ю)	Їгор-єві(-ю)	Терен-єві(-ю)	Тимош-єві(-у)
Зн. Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Ор. Сергі-єм	Їгор-єм	Терен-єм	Тимош-єм
М. Сергі-єві	Їгор-єві	Терен-єві	Тимош-єві
Кл. Сергі-ю	Їгор-е	Терен-ю	Тимош-е

Множина

Тверда група

Н. Олєг-и	Антон-и	Дмитр-и
Р. Олєг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Д. Олєг-ам	Антон-ам	Дмитр-ам
Зн. Олєг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Ор. Олєг-ами	Антон-ами	Дмитр-ами
М. Олєг-ах	Антон-ах	Дмитр-ах
Кл. Олєг-и	Антон-и	Дмитр-и

М'яка група

Мішана група

Н. Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і
Р. Сергі-їв	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-ів
Д. Сергі-ям	Їгор-ям	Терен-ям	Тимош-ам
Зн. Сергі-їв	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-ів
Ор. Сергі-ями	Їгор-ями	Терен-ями	Тимош-ами
М. Сергі-ях	Їгор-ях	Терен-ях	Тимош-ах
Кл. Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-і

Примітка 1. В іменах типу *Антін, Нестір, Ничипір, Прокіп, Сидір, Тиміш, Федір* і виступає тільки в називному відмінку, у непрямих — *о*: *Антона, Антонові* й т. д., *Нестора, Несторові* й т. д., але: *Авенір — Авеніра, Лаврін — Лавріна, Олефір — Олефіра*.

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на *-р*, у родовому мають закінчення *-а*: *Віктор — Віктора, Макар — Макара, Світозар — Світозара*, але: *Їгор — Їгоря, Лазар — Лазаря*.

Примітка 3. Ім'я *Лев* при відмінюванні має паралельні форми: *Лєва* й *Льва, Лєвові* й *Львові* та ін.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюються як відповідні іменники III відміни:

О д н и н а

Н.	Любóв	Нінéль
Р.	Любóв-і	Нінéл-і
Д.	Любóв-і	Нінéл-і
Зн.	Любóв	Нінéль
Ор.	Любóв'-ю	Нінéлл-ю
М.	Любóв-і	Нінéл-і
Кл.	Любóв-е	Нінéл-е

Примітка: Форми множини від таких імен майже не вживаються.

Зразок відмінювання жіночого імені та по батькові

Н.	Марі-я Васілівн-а (Андріївн-а, Іллівн-а)
Р.	Марі-ї Васілівн-и (Андріївн-и, Іллівн-и)
Д.	Марі-ї Васілівн-і (Андріївн-і, Іллівн-і)
Зн.	Марі-ю Васілівн-у (Андріївн-у, Іллівн-у)
Ор.	Марі-єю Васілівн-ою (Андріївн-ою, Іллівн-ою)
М.	Марі-ї Васілівн-і (Андріївн-і, Іллівн-і)
Кл.	Марі-є Васілівн-о (Андріївн-о, Іллівн-о)

Фонетичні § 104. Найголовніші правила щодо правопису правил правопису інших слов'янських прізвищ такі:
слов'янських прізвищ

1. Російський звук **е**, польські **іе**, болгарський і сербський **е**, чеські **е**, **ё** після приголосних передаються літерою **е**: *Алексáндров, Бестúжев, Вельгóрський, Венгéров, Веселóвський, Держáвин, Кузнецóв, Лéрмонтов, Озеров, Петрóв, Степáнов, Тургéнєв, Фéдін, Шмельóва; Бéлич, Бронéвський, Вéслав, Залéський, Мечислáв, Мицкéвич, Мічáтек, Нéдич, Седлáчек, Сенкéвич, Сераковський, Цéнкий, Чáпек.*

2. Російський звук **е** передається літерою **е** в таких випадках:

а) На початку слів: *Євдокíмов, Євтушéвський, Єгóров, Єлáнський, Єлизáров, Ершóв, Єфі́мов.*

б) У середині слів після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Бердя́єв, Буєра́ков, Вереса́єв, Гуля́єв, Досто́євський, Іса́єнков; Аля́б'єв, Афанáсьєв, Григóр'єв, Євгéньєва, Зинóв'єв.*

в) Після приголосних (за винятком шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксах **-єв**, **-єєв** російських прізвищ: *Лóмтев, Медвéдєв, М'ятлєв, Тимі́рязєв; Алексéєв, Веденéєв, Гордéєв, Матвéєв, Менделéєв*, але: *Мýромцев, Нехорóшев, Пісарєв, Подья́чев, Усвятцев; Андрéєв, Аракчéєв, Мацéєв, Плещéєв*, а також у болгарських: *Бóтев, Дру́мєв* і под.

г) Коли російському **е** кореня відповідає в аналогічних українських **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Белі́нський, Звє́-*

рев, Лесков, Местечкін, Наседкін, Пешковський, Рєнін, Сто-
летов, Твердохлебов.

Е

3. Російська літера *є* передається:

а) Сполученням літер *йо* на початку слова, у середині після голосних, а також після *б, п, в, м, ф*, коли *є* позначає звукосполучення *й + о*: *Йолкін; Бугайов, Вороб-йова, Окайов, Соловійов*.

б) Через *ьо* в середині слова після приголосних, коли *е* позначає сполучення м'якого приголосного з *о*: *Алфьоров, Верьовкін, Дьорнов, Корольов, Новосьолов, Семьоркін, Тьоркін*. Але в прізвищах, утворених від спільних для української та російської мов імен, пишеться *е*: *Артемов, Семєнов, Фєдоров* і т. ін.

в) Через *о* під наголосом після *ч, щ*: *Грачов, Лихачов, Пу-гачов, Хрущов, Щипачов*.

4. Польське сполучення літер *ю* передається:

а) Сполученням літер *йо* після *б, п, в, м, ф*: *Голембйовський, Мйодович, Пйотровський*.

б) Через *ьо* після м'яких приголосних: *Аньолек, Генсьорський, Козьолєцький*.

И (І)

5. **И (І)** передається через *и* в прізвищах, на-
лежних до південнослов'янських мов, у яких
немає розрізнення *и — і* (болгарська, сербська та ін.): *Веліч-ков, Жівков, Хрістов; Бєлич, Караджич, Милєтич, Радич, Ягич*; але через *ї* після голосного: *Райч, Стбїч* та через *і* — на початку слова: *Ікономов, Ілєв; Ївич, Ігнатівич*.

У польських, чеських і словацьких прізвищах *і* переда-
ється:

а) Через *і* на початку слова та після приголосного: *Іваш-кєвич, Зволінський, Лінда, Міцкєвич, Індра, Ёдлічка, Мічате-к*.

б) Через *и* після шиплячих і в суфіксах *-ик, -ицьк-, -ич (-евич, -ович)*: *Бжозович, Козіцький, Конопницька, Копєр-ник, Сенкєвич, Шімчак; Гавлик, Жїжка, Міклошич, Фўчик*.

6. Російська літера *и* передається:

а) Літерою *і* на початку слова та після приголосних (крім шиплячих і *ц*): *Ігнатов, Ігнатєв, Ісаєв; Багіров, Гагарін, Мічурін, Пўшкін*.

б) Літерою *ї* після голосного й при роздільній вимові піс-
ля приголосних (після *ь* та апострофа): *Вбїнов, Гўрїн, Ізмаїлов, Їльїн*.

в) Літерою *и*:

1) Після *дж, ж, ч, ш, щ і ц* перед приголосним: *Гаршин, Гўшин, Дорбжин, Лўчин, Цеційїн, Чичиков, Шїшкін, Щиглов*; це стосується й прізвищ інших народів: *Абашїдзе, Вашингтон, Джигарханян, Жильєрон, Тажибаєв, Цицерон, Чиковані* тощо; також *Чингїсхан*, але перед голосним пишеться *і*: *Жіонб, Тиціан*.

2) У прізвищах, утворених від людських імен та загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Борісов, Ботвінник, Вавилівський, Виноградів, Глінка, Данілов, Казимірський, Кантемір, Кирилов, Кисельов, Миронов, Митрофанов, Мішкін, Нікіфоров, Одинцов, Пивоваров, Пиляєв, Пісарев, Смирнов, Тимофеев, Титов, Тихоміров*, але: *Нікітін, Ніколаєв, Філіппов* тощо, вихідними для яких є імена, відмінні від українських.

3) У префіксі **при**: *Прибілкін, Привалов, Пришвін*.

4) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Бєликов, Голік, Котельников, Крутиков, Новиков; Гнідич, Григорович, Кулінич, Станюкович, Трублаєвич; Голіцин, Паліцин; Радіщев, Татіщев*.

ы 7. Російський звук **ы** (польськ., чеськ., словацьк. **у**) передається літерою **и**: *Крутих, Маліцин, Рибаків, Циганков, Чернишов; Висп'янський, Пташінський; Масарик*.

Білоруські прізвища передаються за традицією: *Журавський, Короткевич*, але: *Бядуля, Янка Купала, Цьотка* й под.

8. Польські носові **а, є** передаються:

а, є а) Сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбровський, Заремба, Кемпа*.

б) Сполученнями літер **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайончек, Пайонк, Пйонтек, Свйонтек; Венгжинович, Ендріховський, Свенційський*.

-ск(ий), -цк(ий) 9. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(ий), -цк(ий)**, **-ск(і), -цк(і), -sk(i), -ck(i), -dzk(i), -sk(ý), -ck(ý)** передаються відповідно через **-ськ(ий), -цьк(ий), -дзьк(ий)**: *Бронєвський, Даргомїжський, Маяковський, Місорґський, Острівський; Гомулицький, Городєцький; Грудзький, Завадзький*; так само з **ь** пишуться російські прізвища на **-ск(ой), -цк(ой)**: *Луговської (Луговська), Трубецької (Трубецька)*.

М'якість польських приголосних **п', с', с' (dz')** у прізвищах перед суфіксами **-ський, -цький** і м'якими приголосними не позначається м'яким знаком, хоч в українській вимові в цих позиціях **н, с, ц (дз)** пом'якшуються: *Висп'янський, Яблонський; Свйедек, Цвік*. В усіх інших випадках м'якість попередніх приголосних передається літерами **і, ю, я** та **ь** (у кінці слова): *Дзісь, Дзюравець, Сятківський*.

Прізвища 10. Прикметникові закінчення російських з прикметниковими прізвищ передаються так: **-ий** через **-ий**; **закінченнями** **-ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая, -яя** — через **-а, -я**: *Бєлий, Горький, Крайній; Бєла, Горова, Крайня*. Закінчення **-ой** передається через **-ой**: *Донської, Полевій, Толстой*.

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы**, чеських **-ý**, польських **-у**, болгарських **-и** передаються через **-ий**: *Бялий, Гартний, Гуляшкий, Неврлий, Неедлий, Новотний, Палацький*.

Апостроф

11. Апостроф пишеться після губних, задньоязикових і **р** перед **я, ю, є, ї**: *Аляб'єв, Арєф'єв, Водоп'янов, В'яземський, В'яльцева, Григор'єв, Захар'їн, Луб'янцев, Лук'янов, Пом'яловський, Прокіф'єв, Рум'янцев, Юр'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Воробйов, Соловійов*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Бядуля, Пясецький, Рюмін*.

Ь

12. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в прізвищах після м'яких приголосних **д, т, з, с**,

ц, л, н:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Дьяконов, Панкрат'єв, Третьяков, Полз'єв, Саласьєв, Ульянов, Ільїн, Анан'їн*.

2) Перед приголосними: *Вольнов, Коньков*.

3) У кінці слова: *Лось, Соболь*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишеться: *Дягилев, Зябров, Ляпунів, Цяловський, Тюмєнев*.

б) Твердий кінцевий приголосний **ц** у прізвищах із суфіксом **-ець** пом'якшується: *Глуховець, Скиталець*.

Примітка. У неслов'янських прізвищах кінцеве **ц** тверде: *Клаузевиц, Ліфшиц, Мориц*.

Неслов'янські прізвища

§ 105. Про правопис неслов'янських прізвищ див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100).

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

Імена та прізвища (прізвиська) § 106. Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох слів або до складу яких входять частки, артиклі тощо, можуть писатися окремо, разом і через дефіс.

1. Окремо пишуться:

а) Прізвиська (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодженого з ним чи з наступним іменником: *Іван Воліве Око, Олена Прекрасна, Річард Лівове Серце, Степан Тигряча Смерть*; сюди належать і особові найменування американських індіанців: *Маленький Вовк, Тупий Ніж* і т. ін.

б) Псевдоніми, що складаються з імені та прізвища: *Джек Лондон, Жорж Занд, Лєся Українка, Марко Вовчок, Панас Мирний*.

в) Повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Юлій Цезар, Марк Порцій Катон*.

г) Частки, артиклі та інші службові слова (*ван, да, де, ді, дю, дер, ед, ель, ла, ле, фон і т. ін.*) в іншомовних особових назвах: *Людвіг ван Бетховен, да Вінчі, де ла Куєва, ді Вітторіо, дю Гар, Нур ед Дін, ле Шапельє, фон дер Гольц*.

Примітка 1. Скорочена частка *д* та ірландська частка *о* пишуться з власними іменами через апостроф: *Д'Аламбєр, Д'Артаньян, Д'Обіньє; О'Гєнрі, О'Кейсі, О'Коннейль*; частки *Ван-, Мак, Сан-, Сен-*, які передують прізвищам і разом із тим становлять їх невід'ємну частину, пишуться через дефіс: *Ван-Дейк, Мак-Магон, Мак-Клєр, Сан-Мартін, Сен-Сімон*.

Примітка 2. У ряді випадків частки пишуться разом із прізвищами, бо в такій формі засвоїла їх українська мова: *Декандоль, Деліль, Дерібас, Лагарп, Ламеттрі, Лафонтєн, Лєсаж, Фоназін*.

д) Слово *дон* («пан») перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базіліо, дон Пєдро, дон Хосє*. У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишеться з великої літери: *Дон Жуан, Дон Кіхот*.

Примітка. У загальному значенні слово *донжуан* пишеться разом із малою літерою.

е) Складові частини корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських особових назв: *Кім Ір Сен, Пак Ті Вон, Хо Ші Мін, Гнуєн Конг Хоан, У Ну Мунг, Фетай Чотінґ-чит*.

2. Р а з о м пишуться:

а) Українські прізвища, що складаються з дієслова в наказовій формі та іменника: *Горіцвіт, Непійвода, Убийвовк*.

б) Українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добрийвєчїр, Нетудихата, Панібудьласка*.

в) Українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звука: *Довгопол, Кривоніс, Скороход*.

г) Слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владислав, Володимир, Мечислав, Ярополк*.

д) Складні китайські імена, які завжди виступають після прізвища: *Го Можо, Ден Сяопін, Тао Юаньмін, Сунь Ятсєн*.

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишуться окремо: *Дін Лїнь, Лу Сїнь, Цюй Юань*.

е) Тюркські, вірменські та інші особові назви з компонентами **бей, задé, мелік, оглі** й под.; що вказують на соціальний стан, родинні стосунки: *Ізмаїлбей, Турсунзадé, Кероглі*. Але арабське **Ібн** пишеться окремо: *Ібн Рўсте, Ібн Сіна, Ібн Фадлан*, а тюркське **пашá** — через дефіс: *Гедік-пашá, Осман-пашá*.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні особові імена: *Васіль-Костянтин, Жан-Жак, Зинівій-Богдан, Марія-Антуанетта, Мартін-Лютер, Фрідріх-Вільгельм*.

б) Складні прізвища: *Альтаміра-і-Кревеа, Гулак-Артемівський, Жоліб-Кюрі, Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левіцький, Новиков-Прибій, Римський-Корсаков*.

в) Імена з кваліфікаційними прикладками: *Іван-царенко, Кірик-мужичок*. Але якщо прикладка розгорнута, то ставиться тире: *Іван — мужичий син*, рідше — кома: *Іван, селянський син*.

Похідні
прикметники

§ 107. 1. Прикметники від складних особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання: *Жан-Жак — жан-жаківський*.

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишуться разом: *Мао Цзедун — маоцзедунівський, Кім Ір Сен — кімїрсенівський*.

3. Прикметники від прізвищ типу *ван Бетховен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетховенський, бісмарківський*. Якщо прикметник утворюється від прізвища з часткою, артиклем тощо, то він пишеться разом: *де Голль — деголлівський, Нур ед Дін — нуреддінівський*. Прикметники від прізвищ типу *Д'Аламбér* зберігають апостроф після частки: *д'аламбérівський*.

4. Не утворюються прикметники:

а) Від складних прізвищ, прізвиськ і псевдонімів типу: *Гулак-Артемівський, Марко Вовчок, Річард Лéвовe Сérце*.

Примітка. Прикметник, утворений від імені та прізвища, пишеться через дефіс: *Вáльтер Скотт — вáльтер-скóттівський, Жуль Верн — жуль-вérнівський, Марк Твен — марк-твєнівський*.

б) Від тюркських, вірменських, арабських та ін. особових назв типу *Кероглі, Осман-пашá* тощо.

в) Він невідмінюваних іншомовних прізвищ типу *ді Вітторіо, Ламетрі, Д'Обінé*.

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

Українські
географічні назви

§ 108. Українські географічні назви на письмі передаються відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодніпрóвськ, Вінниця, Гребінка, Донéцьк, Дубно, Житóмир*,

Запоріжжя, Здолбунів, Кам'янець-Подільський, Київ, Козятин, Кременчук, Кривий Ріг, Львів, Миколаїв, Новгород-Сіверський, Одеса, Охтірка, Рівне, Сіверськодонетськ, Трипілля, Харків, Чернівці, Чернігів, Шепетівка, Ямпіль; Десна, Дніпрі, Дністер, Західний Буг, Ірпінь, Прип'ять, Рось, Стохід, Сян, Тетерів, Тіса, Трубіж.

Примітка. У назвах українських міст треба розрізняти -поль у небагатьох словах грецького походження (грецьке *polis* «місто»): *Маріуполь, Мелітополь, Нікополь, Севастополь, Сімферополь, Тирасполь* — і -піль (з українського «поле»): *Бориспіль, Крижопіль, Ольгопіль, Тернопіль*.

§ 109. Географічні назви слов'янських та інших країн передаються в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

Е 1. Російська літера *е* передається через *е*: *Бездна, Верхоянськ, Воронеж, Зеленодільськ, Новочеркаськ, Туапсе; Ветлуга, Лена, Нева, Онега, Пінега, Пенза, Тerek, Шексна*.

Але інколи *е* передається через *є*:

а) На початку слова: *Єваторія, Єйськ, Єлєць, Єнісєй, Єреван*; так само після голосного *й* при роздільній вимові після приголосного: *Єгор'євськ, Колг'єв, Пос'єт*.

б) Після приголосних (крім шиплячих, *р* і *ц*) у суфіксах *-ев, -єв* російських назв, похідних переважно від прізвищ: *море Лантевих, Лєжнево*, але: *Плещеево, Ржев, мис Рум'янцева*.

в) Коли російському *е* основи відповідає в аналогічних українських основах *і* (тобто на місці колишнього *ѣ*): *Бєжецьк, Бєлгород, Бєлєво, Бєлорєцьк, Бєлорєчєнськ, Жєлєзноводськ, Орєхово-З'єво*.

Але в географічних назвах, що мають у російській мові форму, спільну з відповідною українською, таке *е* передається через *і*: *Арабатська Стрілка, Біла, оз. Біле, Біловєзька Пуца, Вітка, Лісна, Нєгоріле, Піщане, Сінне, Сірий мис, Цілиноград* і под. Це стосується й польського *ia*: *Біла Підляська, Білосток* тощо.

Примітка. Польське й чеське *е*, що виступає в географічних назвах із суфіксом *-и-* (лат. *-is*), зберігається: *Бєльце, Кєльце; Кєшице, Лідице, Пардубице*. Ці географічні назви не змінюються за відмінками. Назва *Закопанє* має форму прикметника середнього роду (однина) *й*, отже, відмінюється за цим зразком: *Закопанє, Закопаного, Закопаному* й т. д.

2. Літера *є* передається:

а) Через *йо* на початку та в середині слова, коли воно означає звукосполучення *й + о*: *Йолкіно, Соловійово*.

б) Через **ьо** в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з **о**: *мис Дежньова, р. Оленьок, але: р. Березова, Орёл.*

в) Через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Рогачово, Сичівка, Щокіно.*

3. Літера **э** передається через **е**: *Ельбрус, Ельтон, Емба, Естонія.*

4. Літера **и** передається:

и а) Через **і** або **ї**:

1) Через **і** в основі географічних назв, зокрема на їх початку, а також у кінці: *Батумі, Бородіно, Вітебськ, Воткінськ, Ізárка, Іжéвськ, Іркутськ, Кінешма, Пóті, Сóчі, Сухúмі, Челя́бінськ; Двіна́, оз. Ільмень, Інди́гірка, Ірти́ш, оз. Селі́гер.*

2) Через **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Зілаїр, Кутаїсі, Трoїцьк, Ана́ньїно, Ма́р'їно.*

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишеться **и** в суфіксах **-ин-, -инськ-**: *Березина́, Гуси́не Озеро, Дуди́нка, Жа́бинка, Карпíнськ, Крути́нське, Пра́вдинськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче).

б) Російське **и** передається через **и**:

1) Після **ж, ч, ш і ц** перед приголосним: *Жига́лово, Жізд-ра, Жила́ Коса́; А́чинськ, На́льчик, Чирч́йк; Е́гoршино, Іші́м, Камі́шин, Ту́шино; Щигр́й; Цимля́нська.*

2) У географічних назвах, утворених від людських імен, спільних для української та російської мов: *Гаври́лово, Дани́лов, Дми́тров, Миха́йловське; але Ніко́лаєвськ-на-А́мурі* та ін. (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в російській мові).

Примітка. І зберігається в географічних назвах, утворених від людських імен, які в українській мові пишуться через **і**: *Леоні́дово.*

3) У коренях географічних назв, якщо ці корені спільні для української та російської мов: *Виногра́дово, Кислово́дськ, Кли́н, Крі́чев, Кури́льські острові́, Лі́пцецьк, Лихосла́вль, Ті́хвін, Тихоре́цьк.*

4) У складних географічних назвах, де **и** виступає у функції сполучного звука: *Владивосто́к, П'ятиго́рськ, Семипала́тинськ.*

5) У префіксі **при-**: *Приво́лжя, Примо́р'я, Прику́мськ.*

6) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Зимо́вники, Тупі́к; Борови́чі, Котельни́ч, Осипови́чі, У́глич; Брoнниці́, Глі́виці, оз. Ко́лвіцьке, Лу́ховиці; Мити́ці, Рті́щево.*

7) У закінченні географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Березни́кі, Ва́луйки, Го́рки, але Жигу́лі* (бо тут м'яка основа).

8) У словах *Сибір, Симбірськ* і похідних від них (наприклад, *Новосибірськ*).

ы 5. Літера **ы** передається через **и**: *Вікса, Вітегра, Іртіш, Сізрань, Сиктивкар, Чебоксари, Шахти*.

6. У словах: *Росія, російський, Білорусія, білоруський* приголосний **с** не подвоюється.

Географічні назви з прикметниковими закінченнями 7). а) Прикметникові закінчення географічних назв передаються так: **-ий, -ой** — через **-ий, -ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая, -яя** — через **-а, -я**; **-ое, -еє** — через **-е, -е**: *Грозний, Становий* (хребет); *Великий Устюг, Олений* (острів); *Лиха, Нижня Тунгуска, Чусова; Благодарне, Бологє, Майське, Покровське, Угловє*.

б) Російські назви з кінцевими **-ово, -єво** та **-ино** передаються через **-ово, -єво** та **-іно (-їно)**, після шиплячих — **-ино**: *Внуково, Орєхово-Зуєво; Бородино, Мар'їно, Пушкіно; Єгоршино, Роцино*.

в) Прикметникові закінчення географічних назв **-ье, -ие** передаються через **і**: *Нові Ключі, Набережні Човні, Карські Ворота, Чисті Пруді*.

г) Прикметникові закінчення, що входять до складу слов'янських географічних назв, передаються відповідними українськими: *Банська Бістриця, Нові Замки, Стальова Воля, Чеський Крүмльов*.

д) Польське **ó**, що виступає в суфіксі **-ów** у географічних назвах, передається через **у**: *Жирардув, Жєшув, Томашув-Мазовєцький* і т. ін., але традиційно *Грубєшів, Краків*.

е) Польські носові **ą, ę** передаються сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домброва, Дембїця*; перед іншими приголосними — сполученнями **он, ен**: *Конт, Чєнстохова*.

Апостроф 8. Апостроф пишеться в географічних назвах після губних, задньоязикових і **р**, а також після префіксів, що закінчуються приголосним, перед **я, ю, є, ї**: *В'язникі, Дем'янськ, Прокон'євськ, П'ятигорськ, Ак'яр, Амудар'я, Гур'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Муравйово*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Вязьма, Кяхта, Крюково, Рязань*.

ь 9. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в географічних назвах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н**:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Дьєпп, Пхеньян, Сьєрра-Леоне, Усольє*.

- 2) Перед приголосним: *Кля́зьма, Ля́сьва, Ля́гов.*
 3) У кінці слова: *Го́мель, Нахі́чевань, Сімфе́рополь, Тянь-Шань.*

Примітка. Коли *я, ю* означають сполучення м'якого приголосного з *а, у*, то перед ними *ь* не пишеться: *Аля́ска, Челя́бінськ, Тюме́нь.*

б) Твердий кінцевий приголосний основи *ц* пом'якшується в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах *-ець, -аць, -иця*: *Оло́нець, Повене́ць, Черепове́ць, Кра́гуєваць, Сто́лаць; Дембі́ця, Ломни́ця, Речи́ця.*

в) Суфікси географічних назв *-ск, -цк* передаються відповідно українськими суфіксами *-ськ, -цьк*: *Братськ, Брянськ, Курськ; Кузне́цьк, Трбі́цьк.*

§ 110. Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаються: *Араві́йське мо́ре, мис До́брої На́дії, Пе́рська зато́ка, Півні́чний Льодо́вітий океа́н.*

Завжди перекладаються й прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін світу, що виступають у складі географічних назв: *Вели́кий каньйо́н, Ні́жній Но́вгород, Півде́нна Аме́рика, Півні́чний по́люс.*

Іншомовні
географічні
назви

§ 111. Про правопис решти іншомовних географічних назв див. розділ «Уваги до правопису слів іншомовного походження» (§ 86—100). Слов'янські географічні назви пишуться

відповідно до правил, викладених у § 104.

Відмінювання
географічних
назв

§ 112. 1. Географічні назви з іменниковими закінченнями — українські та інших союзних республік, а також іншомовні — відмінюються як звичайні іменники I, II, III відмін:

I відміна: *А́фрика — А́фрики, в А́фриці; Во́лга — Во́лги, на Во́лзі; Ло́хвиця — Ло́хвиці, Ло́хвицею, у Ло́хвиці; Махачка́ла — Махачка́лі, у Махачка́лі; Москв́а — Москв́і, Москво́ю, у Москв́і; Оде́са — Оде́си, в Оде́сі; О́львія — О́львії, О́львією, в О́львії; Полта́ва — Полта́ви, у Полта́ві; Пра́га — Пра́ги, у Пра́зі; Речи́ця — Речи́ці, в Речи́ці; Шепеті́вка — Шепеті́вки, у Шепеті́вці.*

II відміна: *Бу́г — Бу́гу, на Бу́зі (й по Бу́гу); Влади́восток — Владивосто́ка, у Владивосто́ці (у Владивосто́ку); Га́йсин — Га́йсина, Га́йсином, у Га́йсині; Ду́бно — Ду́бна, Ду́бною, у Ду́бні; Єди́нбург — Єди́нбурга, в Єди́нбурзі (в Єди́нбургу); Ки́їв — Ки́єва, Ки́євом, у Ки́єві; Лихосла́вль — Лихосла́вля, Лихосла́влем, у Лихосла́влі; Луга́нськ — Луга́нська, Луга́нськом, у Луга́нську; Льві́в — Льво́ва, Льво́вом, у Льво́ві; Оре́л — Ора́, Оро́м, в Ора́лі; Пско́в — Пско́ва, Пско́вом, у Пско́ві; Сві́тязь — Сві́тязю, Сві́тязем, на Сві́тязі; Терно́піль — Терно́поля, Терно́полем, у Терно́полі; Тери́эль —*

Теру́еля, Теру́елем, у Теру́елі; Токма́к — Токмака́, у Токмаці (у Токмаку́); У́жгород — У́жгорода, У́жгородом, в У́жгороді.

III відміна: *Бре́тань — Бре́тані, Бре́танню, у Бре́тані; Керч — Ке́рчі, Ке́рчу, у Ке́рчі; Об — Обі, Об'ю, на Обі; Сві́р — Сві́рі, Сві́р'ю, на Сві́рі; Сі́зрань — Сі́зрані, Сі́зранню, у Сі́зрані.*

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюються як відповідні загальні іменники: *Березни́к — Березни́ків, Березни́кам; Го́рки — Го́рок, Го́ркам; Єсенту́к — Єсенту́ків, Єсенту́кам; Жигу́лі — Жигу́лів, Жигу́лям; Ков'я́ги — Ков'я́г, Ков'я́гам; Лубні́ — Лубе́н, Лубна́м; Плі́ски — Плі́сок, Плі́скам; Прилу́ки — Прилу́к, Прилу́кам; Ромні́ — Роме́н, Ромна́м; Сало́ніки — Сало́нік, Сало́нікам; Філіппі́ни — Філіппі́н, Філіппі́нам; Чебоксáри — Чебоксáр, Чебоксáрам, у Чебоксáрах; Черні́вці — Черні́вців, Черні́вцям, у Черні́вцях.*

3. Географічні назви з прикметниковими закінченнями відмінюються як звичайні прикметники: *Борове́ — Борово́го, Борово́му; Жукóвський — Жукóвського, Жукóвському; Лозова́ — Лозово́ї, Лозові́й; Рівне́ — Рівно́го, Рівно́му; Чусова́ — Чусово́ї, Чусові́й.*

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи навіпаки, іменника та прикметника, відмінюються в обох частинах:

а) *Вели́кий У́стюг — Вели́кого У́стюга; Го́ла При́стань — Го́лої При́стані, Го́лою При́станню; Криві́й Рі́г — Криво́го Рі́гу, Вели́кі Лу́ки — Вели́ких Лук, Єлисе́йські Поля́ — Єлисе́йських Полі́в, Мінерáльні Во́ди — Мінерáльних Вод.*

б) *Кам'яне́ць-Поді́льський — Кам'я́нця-Поді́льського, Кам'я́нцеві-Поді́льському, Но́вгород-Сі́верський — Но́вгорода-Сі́верського, Но́вгороду-Сі́верському; Новогра́д-Воли́нський — Новогра́да-Воли́нського, Новогра́дові-Воли́нському; Ра́ва-Ру́ська — Ра́ви-Ру́ської, Ра́ви-Ру́ський.*

5. Географічні назви, що складаються з двох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюються лише в другій частині: *Алма́-Ата́ — Алма́-Ата́, в Алма́-Ата́; Ба́ден-Ба́ден — Ба́ден-Ба́дена, у Ба́ден-Ба́дені; Оре́хово-Зу́єво — Оре́хово-Зу́єва, в Оре́хово-Зу́єві; Іва́но-Франкі́вськ — Іва́но-Франкі́вська, в Іва́но-Франкі́вську. Але: Ко́нча-За́спа — Ко́нчі-За́спи, у Ко́нчі-За́спі; Пу́ща-Води́ця — Пу́щі-Води́ці, у Пу́щі-Води́ці.*

6. Географічні назви, що складаються з короткої форми прикметника, прийменника *на* та іменника, що вказує на місце розташування населеного пункту, відмінюються в першій частині:

Ростóв-на-Донú — Ростóва-на-Донú, у Ростóві-на-Донú; Фрáнкфурт-на-Мáйнí — Фрáнкфурта-на-Мáйнí, у Фрáнкфурті-на-Мáйнí.

7. Не відмінюються географічні назви (переважно іношомовні), що закінчуються на **е (є), і (ї), о, у (ю)**. *Рамбу́йе, Туапсе́, Ула́н-Уде́, Фіу́ме; Ка́прі, Порт-Лу́ї, По́ті, Тбілісі, Уссу́рі, Фуку́ї; Бордо́, Гла́зго, Маро́кко, По, Сант-Я́го; Баку́, Бешта́у, Катманду́, Кюсю́.* Так само не відмінюються й деякі назви на **-а**, як *Нікара́гуа*.

§ 113. ПРАВОПИС ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Суфікс 1. У суфіксах **-инськ(ий), -інськ(ий)** прик-
-инськ(ий), метників, утворених від географічних назв
-інськ(ий) і назв народів, що мають у своїй основі су-
фікси **-ин, -ін, -инськ, -інськ**, зберігається той самий голос-
ний (**и** або **і**), що й в основній назві: *Каміши́н — камішин-
ський, Ніжин — ніжинський, Пénжино — пéнжинський, Туль-
чýн — тульчінський, Тúшино — тúшинський, Цюру́пинськ —
цюру́пинський, Чигирíн — чигирíнський; грузíн — грузíн-
ський, осетíн — осетíнський; Бо́лдино — бо́лдинський, Ту-
рі́нськ — турі́нський, Філіппíни — філіппі́нський.*

В аналогічних прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин, -ін**, пишеться завжди **и**: *Алма́-Ата́ — алма́-атíнський; Аля́ска — аля́скинський, Баку́ — ба-
кíнський, Кабарда́ — кабардíнський, Караганда́ — караган-
дíнський, По́ті — по́тинський, Со́чі — со́чинський, Чита́ —
читíнський, Ша́хти — ша́хтинський.*

Суфікс 2. У суфіксах **-овськ(ий) [-ьовськ(ий)],**
-овськ(ий) [-евськ(ий)], -івськ(ий) [-ївський] прикметників, утворених від географічних
[-ьовськ(ий)], -евськ(ий) [-евськ(ий)], -івськ(ий) [-ївський] назв, що мають у своїй основі **-ов (-ьов),**
[-евськ(ий)], -ев, (-ев), -ів (-їв), зберігається той самий
-івськ(ий) [-ївський] голосний (**о, е, є, і, ї**), що й в основній назві:
[-ївськ(ий)] *Дніпропетро́вськ — дніпропетро́вський, Тамбо́в — тамбо́вський; Кара́чев — кара́чев-
ський, Колгу́ев — колгу́євський; Кишині́в — кишині́вський, Львів — льві́вський, Могилі́в — моги́лівський, Тете́рів — те́-
тері́вський, Черні́гів — черні́гівський.* Якщо при творенні
таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о, е** стає закритим, діє правило
про чергування **о, е** з **і**: *Лозова́ — лозі́вський, Сві́тове —
сві́товський, Хме́леве — хме́лівський.*

У прикметниках, утворених від географічних назв із су-
фіксальним **к**, перед яким іде інший приголосний, пишеться

-івський (-ївський): Біла Церква — білоцерківський, Вálки — вálківський, Гребінка — гребінківський, Казánка — казánківський, а також Златоуст — златоустівський. Але: Орél — орлówський і т. ін.

При творенні прикметників за допомогою суфікса **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів, основа яких закінчується на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

а) **Г, ж, з (дз) + -ськ(ий) → -зьк(ий) [-дзьк(ий)]:** Буг — бузький, Ветлúга — ветлúзький, Вíборг — вíборзький, Вóлга — вóльзький, Гаáга — гаáзький, Гáмбург — гáмбурзький, Калúга — калúзький, Лáдога — лáдозький, Люксембúрг — люксембúрзький, Лéйпциг — лéйпцизький, Оне́га — оне́зький, Остро́г — остро́зький, Пра́га — пра́зький, Ри́га — ри́зький, Стра́сбург — стра́сбурзький; Воро́неж — воро́нєзький (пор. назву українського селища — Воро́ніж — воро́нізький), Запо́ріжжя — запо́різький, Пари́ж — пари́зький; Абха́зія — абха́зький, Кавка́з — кавка́зький, Лодзь — лóдзький, Сираку́зи — сираку́зький, францу́з — францу́зький.

б) **К, ц, ч + -ськ(ий) → -цьк(ий):** Баскунча́к — баскунча́цький, Вели́кі Лу́ки — великолу́цький, Ви́шний Волочо́к — ви́шньоволо́цький, Владивосто́к — владивосто́цький, грек — гре́цький, Кага́рлік — кага́рліцький, Казбе́к — казбе́цький, калмі́к — калмі́цький, Кобеля́ки — кобеля́цький, коря́к — коря́цький, Кременчу́к — кременчу́цький, Прилу́ки — прилу́цький, слова́к — слова́цький, таджі́к — таджі́цький, ту́рок — ту́рецький, узбе́к — узбе́цький; Ні́цца — ні́цький, Суе́ц — суе́цький, Черепове́ць — черепове́цький; Ба́хмач — ба́хмацький, Га́лич — га́лицький, Грі́нвіч — грі́нвіцький, Овру́ч — овру́цький, Солига́лич — солига́лицький. Але: Дамáск — дамáський, Мекка́ — меккський, тюрки́ — тюркський.

в) **С, х, ш + -ськ(ий) → -ськ(ий):** Арзамáс — арзамáський, Оде́са — одеський, Тбілі́сі — тбіліський, тунгу́с — тунгу́ський, Черка́си — черка́ський, черке́с — черке́ський, Я́сси — я́ський; воло́х — воло́ський, Караба́х — караба́ський, Лепеті́ха — лепеті́ський, чех — че́ський; Золотоно́ша — золотоні́ський, Канда́лакша — кандала́кський, лати́ш — лати́ський, Си́віш — сива́ський, чувáш — чувáський.

Примітка. Деякі слова, узвичаєні без зміни приголосних основи, передаються з ними і на письмі: ба́ски — ба́кський, каза́х — каза́хський, *Перемішль* — *перемішльський* та ін.

§ 114. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ І СКЛАДЕНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

І. Окремо пишуться:

Написання
окремо

а) Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: Біла Церква, Вели́кий

Устю́г, Ве́рхня Сіле́зія, Ви́шний Волочо́к, Го́ла При́стань, Голубі́й Ніл, Даві́дів Брі́д, Запо́різька Січ, За́хідна Євро́па,

Зелена Гора, Нове Місто, Новий Сад, Повалізька Бістриця, Сожкова Долина, Стара Планина, Широкий Яр.

б) Географічні назви й номенклатурні терміни при них: *Кавказький хребет, Кандалякська губа, Скандинавський півострів, Фінська затока, Чорне море.*

в) Географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: *Гільча Друга, Залісся Перше, Красне Друге, Перше Садове.*

г) Географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: *село Івана Франка, селище Лев Толстой, станція Єрофей Павлович, але: місто Івано-Франківськ, село Михайло-Коцюбинське* (бо тут маємо сполучний голосний *о* й зміну родового закінчення прізвища), а також назва села *Дмитро-Варварівка*, що складається з двох імен.

2. Р а з о м пишуться:

Написання
разом

а) Географічні назви-іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них: *Білопілля, Верхньодніпровськ, Гостролуцьчя, Дорогобуж, Кам'яногірка, Красноводськ, Малоярославець, Нижньокілімськ, Нововолінськ, Новосибірськ, Старокостянтинів, Чистоводне, Ясногородка; білопільський, верхньодніпровський, гостролуцький, дорогобужський, кам'яногірківський, чистоводнівський та ін.*

Примітка. Це правило поширюється й на складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, які означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни типу *море, гора, хребет, ліс, озеро, низовина, острів* і т. ін.: *Західносибірська низовина, Нижньодунайська низовина, Новосибірські острови, Південноукраїнський канал, Східноєвропейська рівнина, Східноказахстанська область, Східнокитайське море* тощо.

б) Географічні назви, що складаються з числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: *Дворіччя, Першотравневе, П'ятигорськ, П'ятихатки, Семигори, Семипілки, Сорокадуби, Трипілля; дворічанський, п'ятихатківський, семигирський, семипілківський, сорокадубівський та ін.*

в) Географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: *Вернигородок, Гуляйполе, Копайгород, Крутибороди, Печиводи; вернигородський, гуляйпільський, копайгородський, крутибородівський, печиводівський.*

г) Географічні назви, що складаються з двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметни-

ки: *Верболо́зи*; *Індокита́й*, *Страхоли́сся*; *верболо́зівський*, *індокита́йський*, *страхоли́ський*. Але: *Австро-Уго́рщина*, *Азо́во-Чорномо́р'я*, *Чехо-Слова́ччина* та деякі інші.

д) Географічні назви з другою частиною **-град**, **-город**, **-піль**, **-поль**; **-абад**, **-акан**, **-бург**, **-ленд**, **-пілс**, **-таун**, **-шир**, **-штадт** і похідні від них прикметники: *Белгра́д*, *Волгогра́д*, *Цілиногра́д*; *Кита́йгород*, *Но́вгород*, *Кня́жпіль*, *Ольго́піль*; *Адріано́поль*, *Севасто́поль*; *Ашгаба́д*, *Бра́нденбург*, *Кемберле́нд*, *Да́угавпілс*, *Кейптаун*, *Йоркшир*, *Рудо́льфштадт*; *волгогра́дський*, *но́вгоро́дський*, *ольго́пільський*, *севасто́польський*; *бранденбу́рзький*, *да́угавпілський*, *рудо́льфшта́дтський*.

е) Прикметникові форми від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника [без суфіксів **-зьк(ий)**, **-ськ(ий)**, **-цьк(ий)** і суфіксів присвійності] та іменника: *біломо́рський* (від *Бі́ле мо́ре*), *білоцеркі́вський* (від *Бі́ла Це́рква*), *гостромогі́льський* (від *Го́стра Моги́ла*), *новомі́ський* (від *Но́ве Мі́сто*), *яснополя́нський* (від *Я́сна Поля́на*); *житньогі́рський* (від *Жи́тні Го́ри*), *західноєвропе́йський* (від *За́хідна Євро́па*), *кам'яноба́лківський* (від *Кам'яна́ Ба́лка*), *липоводо́лінський* (від *Лі́пова До́лина*).

3. Через дефіс пишуться:

Написання
через дефіс

а) Географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука) або з іменника й дальшого прикметника, а також прикметники, що походять від них: *Ба́ня-Лу́ка* — *ба́ня-лу́цький*, *Гвіне́я-Біса́у* — *гвіне́я-біса́уський*, *Глинськ-Заго́ра* — *глинськ-заго́рський*, *Ельза́с-Лотарі́нгія* — *ельза́с-лотарі́нзький*, *Ко́ло-Миха́йлівка* — *ко́ло-миха́йлівський*, *Оре́хово-Зу́єво* — *оре́хово-зу́євський*, *Пу́ща-Води́ця* — *пу́ща-води́цький*; *Бері́зки-Берша́дські* — *бері́зки-берша́дський*, *Ві́та-Поштова́* — *ві́та-пошто́вий*, *Кам'яне́ць-Поді́льський* — *кам'яне́ць-поді́льський*, *Ра́ва-Ру́ська* — *ра́ва-ру́ський*, *Ха́рків-Това́рний* — *ха́рків-това́рний*, *Чехо-Слова́ччина* — *чехо-слова́цький*. Але: *Індокита́й*, *Югосла́вія* та похідні від них прикметники.

б) Географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імен та прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: *Андре́во-Іва́нівка* — *андре́во-іва́нівський*, *Дмитро́-Варва́рівка* — *дмитро́-варва́рівський*, *Іва́но-Франкі́вськ* — *іва́но-франкі́вський*, *Миха́йло-Коцю́бінське* — *миха́йло-коцю́бінський*, *Олекса́ндро-Па́щенкове* — *олекса́ндро-па́щенківський*, але *Петропа́влівка*.

в) Географічні назви, що складаються з іншомовних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: *Адді́с-Абе́ба*, *Алма́-Ата́*, *Буе́нос-Ай́рес*, *Думбар-*

тон-Окс, Іссік-Куль, Кзил-Орда, Копет-Даг, Нар'ян-Мар; Ріо-Негро, Улан-Удэ, Чатир-Даг; аддіс-абібський, алма-атінський, буєнос-айресський та ін., але: Алатáu, Амудар'я, Махачкала, Сирдар'я, амудар'їнський, приамудар'їнський; алмаатінець, кзилордінець тощо.

г) Географічні назви (переважно населених пунктів) з першими складовими частинами **соль-, спас-, усть-** та іншомовними **вест-, іст-, нью-, сан-, Санкт-, сент-, санта-, сен-, сент-** і под., а також із кінцевими назвотворчими частинами **-рівер, -сіті, -сквер, -стрит, -фіорд** і похідні від них прикметники: *Соль-Ілєцьк, Спас-Клєпики, Усть-Каменогірськ; Вест-Індія, Іст-Лондон, Нью-Йорк, Сан-Сальвадор, Сан-Франціско, Санкт-Галлен, Сант-Яго, Санта-Клара, Сен-Готард, Сент-Луїс; Фолл-Рівер, Атлантик-Сіті, Сахо-сквер, Бонна-фіорд; соль-ілєцький, усть-каменогірський; вест-індійський, нью-йоркський, сан-франциський; фолл-ріверський, атлантик-сітинський* та ін.

д) Географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, артикль, а також утворені від них прикметники: *Новосілки-на-Дніпрі, Ростов-на-Дону, Франкфурт-на-Майні, Яр-під-Зайчиком; Булонь-сюр-Мер, Бург-ель-Араб, Ла-Манш, Ла-Плата, Лас-Вегас, Лос-Анджелес, Па-де-Калє, Ріо-де-Жанейро, Сен-е-Уаз* (департамент); *новосілківський-на-Дніпрі, ростовський-на-Дону, франкфуртський-на-Майні, ярський-під-зайчиком; булонь-сюр-мерський, бург-ель-арабський, ла-маншський, ла-платський* і т. ін.

е) Прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами **-ів (-їв), -ов, -ев (-ев), -ин (-їн), -ськ(ий), -цьк(ий), -зьк(ий)**: *давідово-брідський* (від Давідів Брід), *олійниково-слобідський* (від Олійникова Слободá), *мишуріно-різький* (від Мишурин Різ), *вільшансько-новосєлицький* (від Вільшанська Новосєлиця), *вінницько-ставський* (від Вінницькі Стави).

є) Прикметники, утворені від географічних назв, що становлять поєднання імені та прізвища; *івано-франківський* (село Івана Франка).

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. КРАПКА (.)

Крапка ставиться:

1. У кінці розповідного речення або спонукального, якщо воно вимовлене без окличної інтонації:

Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України та й ще йтимуть. Посилав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирина (Загребельний).

*Як парость виноградної лози.
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян (Рильський).*

2. У кінці пов'язаних між собою частин розповідного тексту, коли автор хоче навмисно подати їх інтонаційно відокремленими одна від одної:

А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в куток. З кутка в куток (Коцюбинський).

3. У кінці рубрик переліку, коли вони досить розвинені й кожна з них становить закінчене речення:

Відзначаючи ювілей видатного українського вченого-сходознавця, одного з засновників Академії наук України, академіка АН України А. Ю. Кримського, загальні збори Академії наук України постановили:

1. З метою відродження й розвитку національної школи сходознавства як важливого наукового компоненту інтелектуального потенціалу України створити в системі АН України Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського.

2. Видати повне зібрання творів академіка АН України А. Ю. Кримського.

3. Порушити клопотання перед Кабінетом міністрів України про створення будинку-музею академіка АН України А. Ю. Кримського в м. Звенигородці Черкаської області (З «Вісника АН України»).

4. Після речення, за яким розпочинається виклад розгорненої розповіді, опис тощо:

А діло було таке. Студенти з царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Орданському. Той купець мав багатько дочок, не дуже гарних. Він закликав

до себе десятками всяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юркою перелазили потім стіну Братського монастиря (Нечуй-Левицький).

5. Як знак незакінченості слова на письмі, напр.: т. або тов. (товариш), гр. (громадянин) (про скорочені слова див. § 39).

Примітка 1. Крапка не ставиться:

а) В абревіатурах між складовими частинами: ООН, МАУ, рад-госп, вуз.

б) У скороченнях назв метричних мір: г (грам), кг (кілограм), м (метр), мм (міліметр), т (тонна).

в) У кінці заголовків, на вивісках і штампах.

Примітка 2. Про вживання крапки замість коми див. § 118, п. 2, прим. 1.

§ 116. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставиться:

1. У кінці питального речення:

За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена? (Федорів).

Чи совам зборкати орла?

Чи правду кривді подолати? (Рильський).

Примітка 1. Підвищена проти звичайної питальна інтонація передається двома або трьома знаками питання:

*Кляті! кляті!
Де ж слава ваша?? На словах!
Де ваше золото, палати?
Де власть великая? (Шевченко).*

Примітка 2. У питальних реченнях з однорідними членами знак питання можна ставити після кожного однорідного члена з метою розчленування питання:

*Хіба ж живуть вони? і знають,
Як ви сказали, благодать,
Любов?.. (Шевченко).*

Примітка 3. Знак питання не ставиться в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації питальних речень):

*Ніхто не запита
В принишкої блідой Катерини,
Чом на щоці сріблиться сіль крута —
Ще свіжий слід невтертої сльозини (Бажан).*

Коли ж головне речення питальне, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням знак питання ставиться:

*Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл
Під небом літає у теплі дні? (Глібов).*

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Яновський).

2. У дужках у середині цитати або після неї для виявлення сумніву або критичного ставлення до того, хто цитує, до наведеного матеріалу:

Нехай багато не розводяться вчорашні «марксисти» про велике значення колективізації (?), яка нібито врятувала (??) Україну від голоду (!) (З газети).

§ 117. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставиться:

1. У кінці окличного речення:

Гетьте, думи, ви хмари осінні!

То ж тепер весна золота! (Леся Українка).

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (Тичина).

Примітка 1. Знак оклику завжди ставиться в кінці речень, що мають у своєму складі слова **як, який, що (то) за, скільки** тощо (зі значенням експресії), але не є підрядними:

Як гарно марилось на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проєктів! (Коцюбинський).

На небокраї яка краса огнів сія! (Сосюра).

Він звів до Сагайди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі! (Гончар).

Примітка 2. Підвищена проти звичайної оклична інтонація передається двома або трьома знаками оклику:

Тельман говорить!!

Слухайте, доли, слухайте, гори,

Слухай, Німеччино,

Тельман говорить!!! (Тельнюк).

2. У кінці окличного називного речення:

Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила (Цюпа).

3. Після однослівних і поширених звертань, що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Україно! Ти в славній борні не одна

(Рильський).

Ти прекрасна, вечірняя зоре! (Леся Українка).

Народе мій! Твоє буття затяте

В моїй крові затято клекотить!.. (Драч).

4. Після вигуків, а також після слів **так і ні**, коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Ай! як тут гарно! (Коцюбинський)

Ой! Що це за сонілка? Чари! Чари! (Леся Українка).

— Геї! Піднімайтесь, хто сильний та дужий! (Довженко).

М а в к а (спалахнула). Так! Хто не зріс між вами, не зрозуміє вас! (Лєся Українка).

— Ні! Недобре зробив батько,— глухо якомсь, з протягом, почав Чіпка (Панас Мирний).

Примітка 1. Знак оклику вживається в середині речення, щоб підкреслити ефективність певних слів:

*І ворогам не розтоптати — ні! —
Омитий кров'ю стяг наш трудівничий (Рильський).*

Звичайно в таких випадках відповідні слова виділяються ще двома тире.

Примітка 2. Складна інтонація оклику — питання передається на письмі знаками ?! або !?:

Се ти, мій чарівниченьку?! (Лєся Українка).

Де ж той світ!?

І де та правда!? Горє! Горє! (Шевченко).

*— Для чого ж тоді на Ельбі поклали ви круглі голови?! —
Кричить нам у вічі земля (Б. Олійник).*

5. У дужках у середині цитати або після неї для вияву ставлення (обурення, здивування, іронії тощо) автора до наведеного ним матеріалу:

На останньому пленумі ради СПУ були висловлені дві полярні сентенції. Один із промовців закликав колег «вирощувати курей» (!), другий — «думати про вічність» (!?) (З газети).

§ 118. КОМА (,)

КОМА В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні кома ставиться:

1. Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками:

Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії (Нечуй-Левицький).

Тут, на цих вуличках, дозрівала його класова свідомість, тут він переймався недолею голодних, безправних, безробітних (Федорів).

Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра... (Кобилянська).

Світло саяною хвилею хлюпнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по кущах (Гуцало).

Примітка 1. Два або кілька прикметників-означень однорідні:
а) Коли вони характеризують предмет в одному плані (при переліку різних особливостей або якостей предмета):

Дивом див було, що те пискляве, рожеве, безпомічне — то і є людина (Гончар).

б) Коли вони показують різні споріднені ознаки предмета (позитивні або негативні риси, розміри предмета тощо):

Немає матусі! У глухий, темний могилі вона (Тесленко).

Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском (Кобилянська).

І вся вона на видноті — ставна, вродлива (Харчук).

в) Коли друге й даліші означення підсилюють, уточнюють або пояснюють перше:

Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч (Нечуй-Левицький).

Твердо упираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він [Остап] затис кулак і погрозив на той бік річки (Коцюбинський).

Коли прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то такі прикметники неоднорідні й кома між ними не ставиться:

Вода шуміла й билась між камінням білими кипучими хвилями (Нечуй-Левицький).

Ми їхали порожньою рудуватою дорогою (Вл. Шевчук).

В ранковому березневому затуманеному повітрі пахли вишневі садки (Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка — після нього:

Усе застеляла мла вечірня пахучая (Марко Вовчок).

На чорній зритій землі по краях поплуталась огудина суха гарбузова (Головка).

Примітка 2. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) Два однакові формою дієслова, що означають дію та мету її:
підіу подивлюся; сядьмо поміркуюмо тощо.

б) Два однакові або близькі значенням слова, з яких друге вжите з запереченням не, якщо таке словосполучення становить змістом одне ціле (*жду не діждуся; дивися не надивися; дійшеш не надійшешся; вовк не вовк і под.*):

Дивиться вона не надивиться на свого сина: втішається не навтішається своїм Івасем! (Нечуй-Левицький).

2. Між однорідними членами речення, з'єднаними двома або більше однаковими сполучниками: і...і (й...й), ні...ні (ані...ані), то...то (не то...не то), чи...чи (чи то...чи то), або...або:

А тим часом місяць пливе оглядять

І небо, і зорі, і землю, і море (Шевченко).

Ні зради яд, ні танки, ні гармати

Не допоможуть ворогу в бою (Сосюра).

Не хотів ані дружитись, ані дома жити — чумакував (Марко Вовчок).

Доля — наче примхлива дівчина: то пригріє, то знов остудить (Вс. Шевчук).

Чи то садок видніє, чи город, чи поле? (Панас Мирний).

Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчилися або в клуні, або в садку чи деінде (Коцюбинський).

Примітка 1. Коли частина однорідних членів з'єднана безсполучниково, а частина — повторюваними сполучниками *і* (*й*), та (*= і*), кома ставиться між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником):

*Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну (Сосюра).
Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий! (Симоненко).*

Примітка 2. Якщо однорідні члени речення зв'язані сполучниками *і* (*й*), та (*= і*) в пари, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами:

Життя — це ріка, в якій попутно й навалює течє минушина й теперішність, добро й зло, правда і кривда (Федорів).

Примітка 3. Коли сполучники *і* (*й*), та (*= і*), або, чи не повторюються, кома перед ними не ставиться (про сполучник *або* див. ще п. 15):

Було як заговорить або засміється — і старому веселіше стане (Марко Вовчок).

Картина була надзвичайна, неначе сон чи казка (Довженко).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоїть сполучник *і* або *ні*, становлять єдиний усталений вислів, то кома між ними не ставиться: *і так і ськ, і туді і сюді, і вдень і вночі; ні туді ни сюді, ні ськ ні так, ні сє ні тє, ні вдень ні вночі, ні рїба ні м'ясо* тощо.

Кома не ставиться також між двома однорідними членами речення, що з'єднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну смислову єдність (звичайно такі однорідні члени не мають при собі пояснювальних слів):

А потім і щастя і горе обірвались так раптом (Лєся Українка)

3. Між однорідними членами речення, з'єднаними протиставними сполучниками *а, але, однак, проте, а проте, зате, та (=але), так, хоч (хоча).*

*В життя розкритій книзі
Сторінок безліч є,
В які вписати мусиш
І ти життя своє.
Вписати не чорнилом,
А полум'ям душі (Братунь).*

Задер голову Баглай, стежить, як поволі, але вперто підімаються голуби над собором (Гончар).

Хоч живемо з пучок, а проте й для нас є місце у церкві (Коцюбинський).

*Тече вода в синє море,
Та не витікає (Шевченко).*

*Полетіла б я до тебе,
Та крилець не маю (Пісня).*

З виду дід був... столітній, хоч ще кремезний (Панас Мирний).

4. Перед сполучниками **і, а також, ще й, а то й, та й, та ще**, які приєднують до попередніх членів речення ще один елемент:
Давид роздягся, шинель на ключці повісив, і будьонівку (Головко).

Зазеленіли луги, ще й дібровонька (Пісня).

5. Перед другим з парних сполучників **не тільки... а й (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також і)**, як... так і, не так... як, хоч... але (та), не стільки... скільки, що вживаються при однорідних членах речення:

Як би це добре було, коли б я не тільки спочив, а й вивіз собі матеріал для роботи (Коцюбинський).

Як російська, так і європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги (Коцюбинський).

*Не так тії вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять (Шевченко).*

6. Перед словами **а саме, як-от, як та ін.**, що стоять у реченні з однорідними членами після узагальнюючих слів:

Ми певні, що... Ваше чуле серце не обмине... нашого благання й жаги — бачити рядом із такими талановитими виставниками «Наталки Полтавки», як Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Затиркевич, і Вас, наша зоре! (Панас Мирний).

Весільний обряд складається з трьох частин, а саме: заручин, сватання й весілля.

7. При повторенні слова для означення великої кількості предметів, тривалості дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо:

Все, все згадала вона в ту хвилину! (Довженко).

*Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте (Шевченко).*

Здається, часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю! (Костенко).

8. Для виділення звертань і зв'язаних з ними слів (про знак оклику при звертаннях див. § 117, п. 3):

*Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має! (Воробкевич).*

*Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич,— а серце вже готове
За тебе згинуту в бою! (Павличко).*

Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте! (Франко).

*Де ж ти дівся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху? (Шевченко).*

9. Після вигуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні (пор. § 117, п. 4):

*Гей, на коні, всі у путь! (Тичина).
О, як люблю я рідну землю... (Воронько).*

Примітка 1. О, ой, коли вони інтонаційно тісно зв'язані з дальшим звертанням (тобто після них немає паузи), комою не відокремлюються:

*О, люде мій бідний, моя ти родино,
Брати мої вбогі, закуті в кайдани!
(Леся Українка).*

*Ой волохи, волохи,
Вас осталося трохи (Шевченко).*

Примітка 2. Після ну, ой, ах і т. ін., ужитих для підсилення, кома не ставиться:

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого (Шевченко).*

*Ой летіла гуска додому —
Та впала, як грудка, додолю (Драч).*

Примітка 3. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

*Ой ти, дівчино,
З горіха зерня,
Чом твоє серденько —
Колюче терня? (Франко).*

*Гей ти, поле колоскове,
молодість моя! (Сосюра).*

10. Після стверджувальних слів так, еге, гаразд, (а)якже, авжеж та ін., заперечення ні, запитання що, а також підсилювального що ж, коли безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їх конкретний зміст:

*Так, це була вона, його земля,
Про неї він співав і нею марив (Павличко).*

*Еге, я правду вам казав (Гребінка).
— Земляка свого бачили?.. — Аякже, бачив (Головко).*

*Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні (Леся Українка).
— Що, титаря вбили? (Шевченко).*

*Що ж, отак і проходить вечір,
По-лисячому тихо, без стуку (Б. Олійник).*

Увага. Слід відрізнати стверджувальні слова **так, гаразд** від прислівників **так, гаразд**, після яких кома не ставиться:

*Так ніхто ще не вірив у мене! (Чубач).
Гаразд ідуть наші справи.*

Так само слід відрізнати заперечення **ні** від повторюваного сполучника **ні** (див. п. 2).

11. Для виділення вставних слів і вставних речень (про вживання тире або дужок при вставних словах і вставних словосполученнях та реченнях див. § 121, п. 14 і § 123, п. 2):

*Треба хліба людині й металу,
Треба музики і н'єдесталу,
Та, мабуть, над усе до загину
Треба віри людині в людину (Забаштанський).*

*І, можливо, моє серце-проміння
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться (Братунь).*

А в хлібороба, звісна річ, роботи — як води, від снігу до снігу (Федорів).

З Копачів я, бачте, родом (Білоус).

*Погане, я чував, життя собаче,
Недобре ж і Вовкам (Глібов).*

Примітка 1. Вставними найчастіше бувають такі слова й словосполучення: *бач, бачиш, бачте, безперечно, безсумнівно, безумовно, бувало, видимо, видно, відома річ, власне, головне, головним чином, далєбі, до речі, звичайно, звісно, здавалось, здається, значить, зрозуміло, кажуть, коротко кажучи, либонь, мабуть, між іншим, мовляв, може, можливо, навпаки, на жаль, на мій погляд, на нашу думку, наприклад, нарешті, на щастя, немає сумніву, отже, очевидно, певна річ, певно, по-перше, по-друге, правда, проте й однак (не на першому місці в головному або підрядному реченні, де ці слова є сполучниками), сказати б, справді, щоправда, як видно, ясна річ і деякі інші.*

Увага. Слід відрізняти вставні слова та словосполучення від подібних до них слів, які є членами речення й комами не виділяються:

У нижчеподаній статті я, звичайно, не охоплюю всіх проблем розвитку української мови (Рильський).

Але: Концерт звичайно закінчується о 10 годині.

Ці слова, до речі, викликають сумнів.

Але: Ці слова сказані до речі.

Примітка 2. Якщо сполучник *а* (рідше *але*) відноситься до вставного слова, він комою не виділяється — *а власне, а втім тощо.*

Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, а власне, про способи записування народних пісень? (Леся Українка).

Примітка 3. Вставні слова не виділяються комами, якщо вони належать до відокремлених членів речення:

Дмитро, очевидно поспішаючи, не поснідав.

Пор.: Дмитро, поспішаючи, очевидно, не поснідав.

Надвечір, мабуть годині о шостій, почався дощ.

Пор.: Я буду у вас сьогодні, мабуть, увечері.

Примітка 4. Не виділяються комами такі слова: *адже, все-таки, все ж таки, наче, начебто, немов, немовби, ніби, нібито, от, принаймні*, які не є вставними.

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться словами *як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж і т. ін.:*

Із степу, як із вогкої печери, тягло свіжою прохолодою (Гончар).

Це місто [Київ] прекрасне, як усмішка долі (Костенко).

Припадаю вустами до слова,

Мов до стиглого грона калини (Кашук).

Зникло лихоліття,

Наче уві сні (Братунь).

Він справді здригнувся, немов ступив у студену воду (Мушкетик).

В цей час у порту завжди, ніби граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй (Панч).

Примітка 1. У сталих фразеологічних зворотах перед порівняльним сполучником кома не ставиться:

Дощ ллє як з відра.

Почервонів як рак.

Примітка 2. Іменна частина складеного присудка, приєднана з допомогою сполучників *як, мов, ніби* тощо, комою не відокремлюється:

Руки зробилися як лід.

Примітка 3. Звороти, що вводяться в речення за допомогою сполучника *як і* мають значення «у ролі кого, чого», комою не виділяються:

Про масштаби Довженка як письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Зачарованої Десни» (Новиченко). Розглядаємо вашу відповідь як згоду.

Примітка 4. Не ставиться кома перед **як**, ніж у виразах (не) більш **як**, (не) раніше ніж, (не) довше ніж і т. ін.
Сидів не більш як півгодини.
Роботи вистачило не довше ніж на два дні.

13. Для виділення допустових речень:

Коли під'їхали до собору одержувати комбікорм, то на дверях висів замок, хоч до кінця робочого дня було ще далеко (Гончар).

Примітка. Коли хоч (хоча) вжито не в допустовому реченні, а при окремому члені речення як частку, кома перед ним не ставиться:
Дай мені хоч трохи води.

14. Для виділення прикладок як поширених, так і непоширених, особливо коли вони відносяться до власного імені або займенника:

Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив з душної низенької хати (Коцюбинський).

Нехай мене, Кармелюка, в світі споминають! (Марко Вовчок).

*Отак роки, отак без краю
На струнах Вічності перебираю
Я, одинокая верба (Тичина).*

*Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір (Павличко).*

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 27, а про вживання тире — § 121, п. 7.

15. Для виділення відокремлених прикладок, що починаються словами **як**, **тобто** (**себто**, **цебто**), або (= **тобто**) тощо:

Як учений, етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості (Рильський).

Тайга, тобто заболочений хвойний ліс із домішкою осики, тягнеться на сотні кілометрів.

Орфографію, або правопис, повинен знати кожен.

Примітка. Прикладки зі сполучником **як** виділяються комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий смисловий відтінок причиновості. В інших випадках коми не ставляться:

Шевченко як поет відомий всьому світові.
Мова йде про Архипенка як художника.

16. Для виділення зворотів, що обмежують або уточнюють зміст усього речення й починаються словами **крім** (**опріч**), **за винятком**, особливо, **включаючи**, **замість**, **напри-**

клад, навіть, зокрема й под., якщо вони виразно інтонаційно відокремлюються:

*Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, **крім бою*** (Сизоненко).

*Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, **особливо зараз**, коли треба перебудувати майже все* (Довженко).

*Майже всі твори видатного художника, **включаючи** етюди, були представлені на цій виставці.*

*На краю села, **замість** похилої хатини, стояв великий будинок.*

*Гризуни, **наприклад** ховрашки, завдають багато шкоди полям.*

*Усі мешканці села, **навіть** діти й старі, поспішали в поле.*

*Він полюбляв, щоб до Волі приходили гості, **зокрема** Рада й Аліна* (Яновський).

17. Для виділення відокремлених означень, виражених:

а) Дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі пояснювальні слова й стоять після означуваного іменника:

*Вмирав поет, **залюблений у світ**,
Вмирав поет, **здивлений у море*** (Осадчук).

*Деревця молоді, **укриті білим пухом**,
Тихенько сплять над Волгою в снігу...* (Забашта).

*Розгойдане море, **вже брудне й темне**, насакувало на берег і покривало скелі* (Коцюбинський).

б) Дієприкметниками та прикметниками, що не мають пояснювальних слів і стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли перед іменником є вже означення:

*Ясне сонце, **тепле й приязне**, ще не встигло наложити палючих слідів на землю* (Панас Мирний).

*Живе життя і силу ще таїть
Оця гора, **зелена і дрімлива*** (Зеров).

*Слався, мій народе, **мій гордий, чесний, добрий, молодий*** (Вінграновський).

в) Дієприкметниками та прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), поставленими перед іменником, якщо вони, виступаючи в ролі означення до іменника, мають ще обставинний відтінок («будучи», «бувши»...) або відділені від іменника іншими членами речення:

***Дезорганізований раптовістю нічної атаки, ворог не встиг** учинити скільки-будь сильного опору* (Гончар).

У червонім намисті, зав'язана великою хусткою, Марта була б дуже гарною молодницею (Нечуй-Левицький).

г) Дієприкметниками й прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), що стосуються особових займенників:

Як я, бідна, тут горюю, прийди подивися (Котляревський).

Вона стоїть навпроти Сагайди, маленька, мов куріпка на межі (Гончар).

Дивився [Юрко] на батька, і йому стало жаль його, зачасно постарілого, спрацьованого (Харчук).

д) Іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них), щоб надати їм більшої ваги порівняно з іншими членами речення:

Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона [Мотря] була ніби намальована на білій стіні (Нечуй-Левицький).

До неї наближалась мати... Іллевського, невисока, досить повна жінка, з кошиком у руці (Гончар).

Примітка. Не виділяються й не відокремлюються комами означення з пояснювальними словами або без них, коли вони за змістом невіддільні від слів, яких стосуються:

Минаючи убогі села
Понаддніпрянські невеселі,
я думав... (Шевченко).

18. Для виділення відокремлених уточнювальних обставин часу, місця тощо:

А вечорами, по роботі, він не раз до пізньої ночі ходив у важкій задумі по болотистих улицах Борислава (Франко).

Сьогодні вранці, під час перерви, побачивши, що Казан пішов у сад, Олег кинувся нагору, до його кімнатки (Донченко).

Там, за горами, давно вже день і сяє сонце, а тут, на дні міжгір'я, ще ніч (Коцюбинський).

По той бік шляху, десь далеко в степу, за садками, тремтить червона заграва... (Тютюнник).

19. Для виділення відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами:

Маруся, вийшовши з кімнати, засоромилась (Квітка-Основ'яненко).

Почали люди серпи гострити, лаштуючись до жнив (Коцюбинський).

Забившись у дров'ятю, я плакав, коли Мальва залишала наше подвір'я (Земляк).

Переглядаючи трагічні сторінки Каменяревого життя, поет [Павличко] постійно пам'ятає про зв'язок Франка з нашим часом (Лубківський).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників і, та, а, що з'єднують однорідні присудки, виділяється комами з обох боків:

Прислухались і, не вірячи самі собі, одхиляли сінешні двері (Коцюбинський).

20. Для виділення відокремлених обставин, виражених одиничними дієприслівниками, коли вони означають час, причину, умову дії:

Повечерявши, полягали спати (Панас Мирний).

Процаячись, Базіров відкликає Ясногорську вбік (Гончар).

Не повіривши, Чабанчук кинувся в канцелярію (Донченко).

Попрацювавши, можна й відпочити.

Примітка. Одиничні дієприслівники, що стоять безпосередньо при присудку й мають значення прислівника, комами не відокремлюються:

Вона сиділа замислившись (Яновський).

Ідуть дівчата в поле жати

Та, знай, співають ідучи (Шевченко).

Із вирію летять курличучи ключі (Зеров).

КОМА В СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні кома ставиться:

1. Для відокремлення речень, що входять до безсполучникового складного речення (про вживання крапки з комою або тире в таких реченнях див. § 119, п. 2 і § 121, п. 9):

В житті синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку (Коцюбинський).

Підведу од книжки очі,—

Під вікном ростуть банани,

Шелестять високі пальми,

Мирти, фіги і платани (Кримський).

Пісня [«Два кольори»] пішла в глибини, пісня пішла на вершини, ніхто нікому її не віддасть, навіть авторам (Драч).

2. Для відокремлення речень, що входять до складно-сурядного речення (про вживання тире в таких реченнях див. § 121, п. 9):

Один кривавим потом умивається, та робить, та дбає, а другий, ледащо, лінується... або ще п'є... (Грінченко).

Жде спрагла земля плодотворної зливи,

І вітер над нею гуляє бурхливий (Франко).

*Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі киї,
Наді мною ночами відплакала мати,
Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її (Павличко).*

*Усе іде, але не все минає
Над берегами вічної ріки (Костенко).*

Примітка 1. Іноді перед сполучниками сурядності і, та, а, але, однак і под. замість коми ставиться крапка, щоб надати більшої самостійності реченням, які могли б бути складовими частинами простого або складносурядного речення:

Острів, як спрут, занури́в у море шершаві лаби, приссався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (Коцюбинський).

Ми якось дуже звели, що він [Ойстрах] є.

А от нема. І струни його стихли (Костенко).

Примітка 2. Якщо в складному реченні зі сполучниками і (й), та (= і) є спільне повнозначне слово або спільне головне чи підрядне речення, то кома перед сполучниками не ставиться:

На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні (Смілянський).

Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх ріка рибна, що усяка риба ведеться (Марко Вовчок).

І знов моя до тебе думка лине,

Далекий краю ранньої зорі,

Де тигрів слід веде до Уссурі

І спів виноград між віт ялини (Борис Тен).

3. Для відокремлення речень, що входять до складного речення з безсполучниковим і сурядним зв'язком:

Синіють води, зеленіє яр,

І стеляться сліпучі краєвиди (Зеров).

О так! Минають роки і віки,

Усе спливає хвилями ріки,

Й життя нові нам ставить теореми (Борис Тен).

4. Для відокремлення речень, що об'єднуються в одне складне речення за допомогою повторюваних сполучників і...і, ні...ні, або...або, то...то, чи...чи тощо:

І розсвіте, і вийдуть смілі люди,

І порохом пропахне сніг і дим,

І розсвіте, і всесвіт видно буде,

Весь світ, всю долю видно стане їм (Бажан).

Ранок такий-то тихий та ясний придався: ні вітерець не війне, ні хмарка не збіжиться (Марко Вовчок).

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка).

То дощ, то сніг, то знову дощ,

І листя лопотіло (Вінграновський).

*Чи осінь, чи зима, чи в зелені діброва
весни вітає дні, чи літо славить птах,—
усе мені шумить хода твоя шовкова,
і стан твій молодий пливе в моїх очах (Сосюра).*

5. Для відокремлення в складнопідрядному реченні підрядних речень, уведених сполучниками або сполучними словами, від головних і від інших підрядних:

*Так тихо сходить місяця підкова,
Що аж завмерли гори та ліси... (Пушик).*

*І той любов'ю повниться до світу,
Хто рідну землю має під собою... (Вінграновський).*

Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (Коцюбинський).

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входив у ліс вузьким клином (Нечуй-Левицький).

*Весь край слов'янський чує крок дружин,
Які спішать на збір у Дрогичин (Бажан).*

*Спасибі, що мені відкрили очі
На невмирущу душу материнську,
Без котрої збіднів би цілий світ (Підсуха).*

*Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там (Костенко).*

*Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,
щоб тебе в цій пісні славить і любить,
щоб для тебе серцем вічно зеленіти (Сосюра).*

Під липами неподалік колгоспної контори почали сходитись лише опівдні, хоч два автобуси, які мали відвезти хлопців та їхніх родичів до району, стояли тут іще з восьмої ранку (Гуцало).

*Рідний дім залишається в серці,
Як далеко від нього не йди (Чубач).*

*Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.
Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай... (Б. Олійник).*

Примітка 1. Кома не ставиться перед як у виразах як слід, як треба, як годиться й под., коли нема ясно визначеного підрядного речення:

Роби як слід, то й добре буде.

Примітка 2. Комою не відокремлюються одиничні займенники та прислівники, що є, власне, частиною непрямого питання:

Бачив хлопця й не сказав якого.

Мати повернеться, та не знати коли.

Примітка 3. При складених сполучниках і сполучних словах тому, що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як, внаслідок того що, замість того щоб кома ставиться один раз: або перед усім складеним словосполученням, або перед сполучником що, щоб, як — залежно від змісту та інтонації:

Надворі стало темно, через те, що небо заволокло чорною хмарою.

Надворі стало темно, через те що небо заволокло чорною хмарою.

Примітка 4. Кома ставиться перед як у зворотах не хто інший, як...; не що інше, як...:

Те, що її зацікавило, було не що інше, як трое осідланих коней під ганком вілли (Коцюбинський).

Примітка 5. Коли перед підрядним реченням стоять частки не, і, то підрядне речення не відділяється від головного комою:

Мене цікавить не як це сталося, а які можливі наслідки цього факту (Пор.: Мене цікавить не те, як це сталося...).

Треба бути уважним і коли обставини цьому не сприяють. (Пор.: Треба бути уважним і тоді, коли обставини...).

Примітка 6. При збігу сполучників перед другим із них кома не ставиться тоді, коли в наступному реченні наявні співвідносні слова то, так:

І якщо пісня вийде в люди,

То племінь серця не згашу (Малишко).

Пор.: Але коли Ви такі добрі, що не одмовились би переказати щось із рукопису, то я позволю собі користуватися з цього і, якщо зможу, пришлю Вам рукопис (Коцюбинський).

Якщо перший сполучник протиставний (а, але, однак і т. ін.), то кома після нього взагалі не ставиться:

Він прокинувся увечері, ...довго пив чай, а коли зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку (Первомайський).

§ 119. КРАПКА З КОМОЮ (;)

Крапка з комою ставиться:

1. Між поширеними однорідними членами речення, особливо якщо в середині хоч би одного з них є коми:

Привіт тобі, зелена Буковино,

Твоїм хорошим горам і гаям;

Твоїм одважним, дорогим синам! (Самійленко).

Котовський справді палив поміщицькі маєтки; справді з'являвся до багатіїв, вимагав у них боргові зобов'язання бідняків і тут же, перед їхніми очима, нищив; справді забирав гроші й роздавав злидарям (Смолич).

2. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного речення, коли вони поширені або в середині їх уже є розділові знаки:

Та ні, він [І. Франко] був, і є, і завжди буде,

Цей велетень, цей титанічний дух;

Його вогонь не вигас, не заглух,—

Він вкладений навіки в наші груди (Павличко).

Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним запалудневим сонцем шибки вікон зеленіло... ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на гринджолятах хлопчак (Дрозд).

3. Між реченнями — частинами складносурядного речення, зв'язаними сполучниками *а*, *але*, *проте*, *однак*, *все ж таки* (рідше — сполучниками *і*, *та*), якщо ці речення мають значний обсяг або в середині їх є коми:

*І крізь мокру сніговицю
Бачу я вогонь червоний,
Наче сонце, що конає
У молочній білій млі;
А навколо нього мріють
Наче тіні чорних птахів (Леся Українка).*

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; *але* миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).

4. Між поширеними однорідними підрядними реченнями, підпорядкованими одному й тому ж головному, особливо коли в середині таких підрядних уже є розділові знаки:

Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовж, і вишир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське...; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, бездонно-глибоке шатро..? (Панас Мирний).

*І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,
Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади (Борис Тен).*

5. Між групами незалежних речень, коли необхідно вказати межі між ними на відміну від розмежування окремих речень:

Щойно полуниця відходить, *а* вже буріють вишні-петринівочки, шовковиця сиплется, *а* там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниця, то жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, *вже* й металурги лаять поруч з дітьми по садках... (Гончар).

Примітка. Крапка з комою ставиться також у кінці досить великих рубрик переліку (про крапку в цих випадках див. § 115, п. 3).

§ 120. ДВОКРАПКА (:)

1. Якщо перед однорідними членами речення стоїть узагальнююче слово або словосполучення, що вказує на перелік, то перед першим однорідним членом або словом, яке до нього відноситься, ставиться двокрапка:

У густій мряці, білій як молоко, все пропадало: небо, гори, ліси, пастухи (Коцюбинський).

*Несуть пани есаули
Козацькую зброю:
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали... (Шевченко).*

Заснув, знечувся й коли, і снилися красиві коні: сірі, гніді, вороні (Симоненко).

Примітка 1. Двокрапка ставиться перед однорідними членами речення й тоді, коли нема узагальнюючого слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени речення читаються з перелічувальною інтонацією:

*Та в цю хвилю двері розчинились
і ввійшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
іще й третій, що безруко шулився,
лиш рукав сорочки теліпався (Тичина).*

Примітка 2. Про вживання тире перед узагальнюючим словом див. § 121, п. 5.

2. Двокрапка ставиться між двома реченнями, що входять до складу безсполучникового складного речення, якщо друге речення розкриває зміст першого речення в цілому або одного з його членів, а також указує на причину того, про що йдеться в першому реченні:

Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки й тільки дивився на Мелашку (Нечуй-Левицький).

Якби його так намалювати, — сказали б: то не чоловік сидить, то — сам сум! (Панас Мирний).

Ліс іще дримає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радощів (Коцюбинський).

*Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети (Грінченко).*

*Як і вони — я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива (Ющенко).*

Примітка. Про вживання двокрапки при прямій мові див. § 125, п. 3.

§ 121. ТИРЕ (—)

Тире ставиться:

1. Між підметом і присудком, коли останній виражений іменником або кількісним числівником у називному відмінку, а дієслова-зв'язки немає. При цьому присудок може бути як непоширеним, так і поширеним:

Бук — дерево.

Три та сім — десять.

Київ — столиця України..

Мистецтво — найкращий педагог (Гончар).

Пісня і праця — великі дві сили,

Ім я бажаю до скону служити (Франко).

І один у полі — воїн (Дольд-Михайлик).

Примітка. Перед заперечним присудком, вираженим іменником у називному відмінку з заперечною часткою *не*, тире звичайно не ставиться:

Серце не камінь.

2. Між підметом і присудком, коли один із цих членів речення (або обидва) є інфінітивом:

Говорити — річ нудна.

Працювати слід до дна (Рильський).

Життя прожити — не поле перейти (Прислів'я).

3. Перед *це* (*це є*), *оце*, *то*, *ось*, (*це*) *значить*, якщо присудок, виражений іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова, приєднується за допомогою цих слів до підмета:

Гетьман, може, як ніхто інший знав, що любити Україну — це найперше захистити її надійно від усіх ворогів (Лупій).

Класична пластика і контур строгий,

І логіки залізна течія —

Оце твоя, поезіє, дорога (Зеров).

Сміле слово — то наші гармати,

Світлі вчинки — то наші мечі (Грабовський).

Зернина — то життя у сповитку (Кашук).

Серце чисте співця —

То ранкової відблиск роси (Ющенко).

*Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона вбрана,— ось формула ідеального твору мистецтва (Дрозд).
Жити мені без праці — значить не жити (Павличко).*

Примітка. Тире ставиться й перед єднальним сполучником (або зрідка після нього) між двома присудками, якщо другий з них виражає щось несподіване або різко протилежне до висловленого першим:
Земля на прощання усміхнулась — і потемніла (Панас Мирний).

Повечеряємо — і за роботу (Тютюнник).

Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне (Коцюбинський).

Або — після сполучника:

Я тоді швидко підводжусь і — зирк через комин (Довженко).

4. На місці пропущеного члена речення, переважно присудка:

Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (Коцюбинський).

Без витoku нема ріки,

Як без коріння — крони (Осадчук).

5. Перед узагальнюючим словом, що стоїть після однорідних членів речення:

День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (Леся Українка).

Ні спека дня, ні бурі, ні морози —

Ніщо не вб'є любов мою живу (Сосюра).

6. Після переліку, якщо перелік іде за узагальнюючим словом і не закінчує речення:

Сотні й тисячі українських дівчат: колгоспниць, робітниць, студенток, лікарів, інженерів — у сірих шинелях радянських воїнів ідуть на захід (Бажан).

Українські дореволюційні письменники: Шевченко, Марко Вовчок, Панас Мирний, Нечуй-Левицький — багато творів присвятили зображенню жахливої долі українського народу.

7. Для виділення прикладок, якщо вони стоять у кінці речення й перед ними можна, не змінюючи змісту, вставити **а саме**:

У своїм невеличкім гурточку він [Гуща] завів новину — гуртову працю (Коцюбинський).

Примітка. Якщо прикладка є власним іменем, то вона частіше відокремлюється комами:

Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко (Копиленко).

Та друг мій, Ярослав, ще й після того не раз був на устах усіх! (Тичина).

Тамарі він чомусь видався схожим на доброго, покривдженого лисовика, Чугайстра, з гуцульської казки (Мушкетик).

8. Між частинами заперечного порівняння:

*...То ж не вовки-сіроманці
Квилять та проквиляють,
Не орли-чорнокрильці клеочуть,
Попід небесами літають,—
То ж сидить на могилі
Козак старесенький,
Як голуфонько сивесенький,
Та на бандуру грає-виграває,
Голосно-жалібно співає (Народна дума).*

9. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного чи складносурядного речень, якщо в другому з них подано висновок або наслідок дії першого:

*Защебетав соловейко —
пішла луна гаєм (Шевченко).
Вдарив революціонер —
захитався світ (Тичина).*

Минали літа — росли сини (Головка).

*Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Павличко).*

*Орач торкнеться до керма руками —
І нива дзвонить темним сріблом скиб (Стельмах).*

10. Між частинами безсполучникового складного речення, коли перша частина виражає причину або умову, а друга — наслідок:

...Попадавсь їм багач у руки — вони його оббирали, попадавсь вбогий — вони його наділяли (Марко Вовчок).

*Як тільки займеться десь небо — з другого боку встає
зараз червоний туман і розгортає крила (Коцюбинський).*

11. Між реченнями, коли зміст їх різко протиставляється:

*Ще сонячні промені сплять —
Досвітні вогні вже горять! (Леся Українка).*

*Закрався вечір, одшуміла праця,
Як слюзи затремтіли ліхтарі,—
Та діти наші ночі не бояться (Рильський).*

12. Між двома або кількома власними іменами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон:
Фізичний закон Бойля — Маріотта.

13. Між двома словами на означення просторових, часових або кількісних меж (замість словосполучень із прийменниками **від...до**):

Автотраса Київ — Львів.

Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня.

Пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.

Вантаж вагою вісім — десять тон.

14. Для виділення поширеної групи вставних слів (або вставного речення), що стоїть у середині речення:

...Топольський — молодий чоловік, але — на думку пана посла — надзвичайно талановитий і солідний (Маковей).

Опукою згори — аж вітром зашуміло —

Орел ушкварив на Ягня (Гребінка).

А тоді зопалу — не встигло радіо попередити! — вернулися морози (Яворівський).

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при вставних словах і вставних реченнях див. § 118, п. 11; § 123, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире стоять слова, що повинні бути виділені комами (наприклад, вставні слова), то перша кома опускається:

Не знать звідки взялись [орендарі], наїхали й позбирали панські землі під оренду — звісно, за ту ціну, яку самі призначили (Панас Мирний).

15. Разом із комою для відзначення переходу від підвищення до зниження інтонації в періоді:

Як тільки ясний день погасне

І ніч покриє божий мир,

І наше лихо трохи засне,

І стихне людський поговір,—

Я йду до берега крутого,

І довго там дивлюся я,

Як із-за лісу, з-за густого

Зіходить зіронька моя (Глібов).

Примітка. Про вживання тире при прямій мові див. § 125.

16. Як додатковий знак після коми перед словом, яке повторюється для того, щоб зв'язати з попереднім реченням наступне (найчастіше підрядне, яке підсилює, доповнює або розвиває головне):

Шевченківський Палій стоїть на порозі того прозріння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка,— на порозі усвідомлення, що тільки в діяльній службінні своєму народові може бути остаточно виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (Рильський).

17. Взагалі для означення спеціально підкреслюваної паузи різного змістового й стилістичного характеру:

Увечері кличуть: «Іди до панночки — розбирати» (Марко Вовчок).

*Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч — прощай! (Самійленко).
Сьогодні — майбутнього
далину я оком прозираю (Тичина).
На прою ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможемо — ми,
І знаємо, що не вмеремо — ніколи! (Рильський).*

§ 122. КРАПКИ (...)

Крапки ставляться:

1. На позначення перерваності або недокінченості мови:

*Я тепер знаю... Але тоді, ви розумієте... Тоді я...я...
І ще Аркадій... Ясно вам... Так... (Корнійчук).*

*Юнак розплющив очі: синь!
Літак... Димки... І височінь (Тичина).*

Примітка. Крапки ставляться в середині речення при великій паузі, коли далі висловлюється щось несподіване:

Макар Іванович не збрехав: він справді заслаб... від страху (Коцюбинський).

*Це за такими, певно, здавна,
відколи зорі у Ковші,
все плаче й плаче Ярославна —
В Путивлі... в музиці... в душі (Костенко)..*

2. На позначення уривчастості мови від хвилювання, зворушення й узагалі сильних переживань:

Я... я спокійніша... Ти не звертай уваги... так, трохи нерви... (Коцюбинський).

*Плачеш?.. в груди б'єш, конаєш...
Я конаю, мати, й сам...
Ой... нащо ж... малу дитину
Доручала... ти... степам... (Олесь).*

Примітка. У реченнях питальних і окличних у таких випадках ставиться знак питання або знак оклику та дві крапки в ряд:

*Встає народ, гудуть мости,
Рокоцуть ріки ясноводи!.. (Рильський).*

Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?.. (Гордієнко).

3. На позначення пропуску в цитаті, а також коли цитата береться з середини речення або коли цитоване речення наводиться не до кінця:

Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «... се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (Кундзич).

Антиподом Чіпки є дрібний власник Грицько, що пнеться у великі господарі: «...до багатів горнувся, а на голоту дивився згорда», хоч сам вийшов з бідноти (З наукової літератури).

§ 123. ДУЖКИ [()]

У дужки беруться:

1. Підзаголовки, пояснення іншомовних та маловідомих слів тощо:

Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови).

Вокатив (кличний відмінок) — форма іменника, що означає особу, до якої звертаються.

2. Вставні слова та вставні речення, подані як додаткові уваги до тексту (див. ще § 118, п. 11; § 121, п. 14):

*Там батько плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на паничині!.. (Шевченко).*

Україно моя! (А на серці тривога).

Я не можу про тебе забути ніде (Вс. Швець).

3. Ремарки в драматичних творах при прямій мові дійових осіб:

К у н и ц я (хапає її руки і притягає до себе, весь тремлячи від хвилювання). Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину! (Плаче, цілує її руки).

О л ь г а (голубить його голову). Ну, годі-бо, заспокойся, бідний... (Кочерга).

К р е ч е т. Під час операції я прошу нікого не пускати... (До Аркадія). Вас я прошу теж не заходити (Повернувся, важко пішов по сходах нагору й зник за дверима...) (Корнійчук).

4. Фрази, що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

(Оплески). (Сміх). (Рух у залі).

5. Прізвище автора, що стоїть після цитати, наведеної з його творів (див. приклади до п. 3).

6. Знак питання або знак оклику в цита-
тах для вияву ставлення автора до наведеного ним мате-
ріалу (див. § 116, п. 2; § 117, п. 5).

Примітка 1. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире не став-
ляться (крім поодиноких специфічних випадків) перед відкритою чи
закритою дужкою, а тільки після останньої.

б) Знак питання, знак оклику та крапки можуть стояти перед
закритою дужкою, якщо вони безпосередньо відносяться до слів,
узятих у дужки: якщо ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять
після закритої дужки.

Примітка 2. При збігу в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок
можна в разі потреби застосовувати дужки різної форми (круглі та
квадратні). При цьому круглі дужки слід ставити в середині квадрат-
них.

Примітка 3. Після цитати, за якою йде в дужках посилання на
автора та джерело, крапки не ставимо, а переносимо її за дужки.
Проте, коли безпосередньо перед прізвищем автора є вже дужки,
крапки слід ставити перед посиланням на автора або джерело:

*Бувало так, що всю напругу свого таланту Рильський збирав у со-
нет, і в чотирнадцятох рядках йому вдавалося дати монументальний
образ епохи («Знак терезів — доби нової знак») (Павличко).*

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення,
ставиться розділовий знак, якого вимагає ціле речення, незалежно
від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

§ 124. ЛАПКИ (« »)

У лапки беруться:

1. Цитати, причому й тоді, коли цитата входить у сере-
дину речення як його складова частина:

*...Усім нам, працівникам галузі перекладу, цього «висо-
кого мистецтва», за виразом К. І. Чуковського, або «благо-
родного ремесла», як говорить Марія Домбровська, корисно
пам'ятати слова О. Твардовського про С. Маршака як пе-
рекладача Бернса: «Він зробив його росіянином, залишивши
шотландцем». Я б додав ще: «Він зробив його Маршаком,
залишивши Бернсом», — бо ж не сама тільки печать націо-
нальності, а й печать індивідуальності лежить на кожному
талановитому перекладі (Рильський).*

2. Слова, що їх не вважають за свої,
або що наводяться з відтінком презирливого чи іронічного
ставлення до чужого вислову, а також слова, вжиті вперше
або, навпаки, застарілі та незвичайні:

Для більшості її (Л. Українки) сучасників той дух (новаторського мистецтва) нагадував «хмару, що сунулась так тяжко по долині», а для нас, «на високості» ХХ століття, він «одмінився, просвічений нагірним, чистим світлом» (Павличко).

Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан», — з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції різні (Франко).

3. Індивідуальні назви заводів, фабрик, клубів, пароплавів, організацій, підприємств, наукових праць, літературних творів, газет, журналів, кінофільмів тощо (див. ще § 38, п. 15, 17—20):

Завод «Арсенал», швейна фабрика «Дитячий одяг», крейсер «Аврора», фірма «Світанок», видавництво «Наукова думка», колгосп «Дружба», «Перехресні стежки» Івана Франка, газета «Слово», кінофільм «Устим Кармелюк».

Примітка 1. У лапки не беруться:

а) Власні назви неумовного характеру:

Львівський політехнічний інститут; Київська обласна лікарня; Українська універсальна товарна біржа; Харківський тракторний завод.

б) Власні складноскорочені назви установ, управлінь, видавництв і т. ін.: Дніпрогес, Київенерго, Точелектроприлад.

в) Назви телеграфних агентств: Українське інформаційне агентство; агентство Пренса Латіна.

г) Назви шахт, марок машин, літаків і т. ін., позначені номером або складені з абрєвіатури та номера:
шахта 3-біс, ВАЗ 21-09, літак Ту-334.

д) Назви марок машин, виробів, які стали загальноживаними: форд, макінтош, наган і т. ін.

е) Назви рослин, квітів, плодів:

антонівка, паперівка, конвалія.

У спеціальній літературі назви сортів рослин пишуться звичайно з великої літери: яблуня Білий налив, тюльпан Чорний принц, пшениця Новинка тощо.

е) Назви книжок у бібліографічних списках, у виносках, рецензіях, які наводяться після прізвища автора:

Гончар О. Собор. — К.: Дніпро, 1988.

Примітка 2. Про вживання лапок при прямій мові див. § 125.

Примітка 3. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире ніколи не ставляться перед закритими лапками, а тільки після них.

б) Знак питання, знак оклику й крапки ставляться або перед закритими лапками, якщо вони відносяться лише до слів, поставлених у лапках, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 4. Якщо знак питання, знак оклику й крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок ті самі знаки не повторюють-

ся; неоднакові ж знаки можуть, залежно від змісту, ставитися одночасно й перед закритими лапками, й після них.

Чи знайомі ви з романом Герцена «Хто винен?»

Але: *Невже ти не чув, як кликали: «До зброї, товариші!»?*

§ 125. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Для виділення прямої мови вживаються лапки або тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед початком її ставиться тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки — залежно від характеру речення:

Зупинившись у кущах бузку,... Льоня одразу спитав:

— *Ти зірки?*

— *З дому. З Підлісного,* — відповіла Яринка.

— *Маєш якусь справу?*

— *Та... думала тут декого зустріти* (Козаченко).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед початком її ставимо відкриті лапки, а в кінці — закриті лапки й відповідний до характеру речення розділовий знак:

У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось їде!» (Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова («слова автора»), може:

а) Стояти перед прямою мовою; тоді після нього ставиться двокрапка:

Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (Шиян).

Я так давно тягнуся до краси;

Та лиш тепер посміла попросити:

«Навчи мене, ботаніко, роси

З пелюсток мрій на землю не трусити» (Чубач).

б) Стояти після прямої мови; у цьому випадку після прямої мови ставиться знак оклику або знак питання, або крапки — залежно від характеру речення. Після відповідного розділового знака перед словами автора ставиться тире:

— *Тату! татку!* — *упізнали діти.*

— *Голуб'ята!* — *батько простер руки*
(Тичина).

— *Краще померти стоячи,*

Ніж на колінах жити! —

Сказав учитель історії

Дітям (Б. Олійник).

— Хто там? — запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун...

— Я, я! — нетерпляче повторила Яринка... (Козаченко).

Коли в кінці прямої мови за характером речення повинна бути крапка, замість неї ставиться кома:

— *Ось ви, прославлений піт, чи думали коли-небудь над тим, щоб мову, якою ми ось з вами розмовляємо, ...узаконити на папері. Щоб вона стала поряд з іншими мовами як рівна.*

— *Це неможливо, — категорично заперечив Капніст... — Мова наша чарівна, але ж не для друку, хто її вивчатиме, хто буде читати писане нею?*

— *Будуть, Василю Васильовичу, — вперто відказав Котляревський. — Якраз протонародна мова й має стати засобом нашої боротьби (Іваничук).*

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставиться тире:

«Як живете?» — в листі своїм княжна його [Т. Г. Шевченка] запитує (Білоус).

«Трава — що воно таке?» — запитав мене син (Драч).

в) Розривати пряму мову; тоді лапки ставляться тільки перед початком та в кінці прямої мови й застосовуються такі правила:

1) Коли на місці розриву не повинно бути ніякого знака або мала бути кома, крапка з комою, двокрапка, тире, то перед словами автора й після них ставиться кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери:

— *У мене, — вів своє дід, — сини, двоє, на фронтах (Смілянський).*

— *Батьку, — мовила тихо, — ви так гарно співали, так гарно... (Загребельний).*

«Мамо, — каже старший брат, — ходім додому!» (Марко Вовчок).

2) Коли на місці розриву мала бути крапка, то перед словами автора ставиться кома й тире, а після них — крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Нічого, нічого, Петю, — заспокоював майор. — Мати розуміється на цьому (Іван Ле).*

— *Зроду не чув, щоб так лисиці кидались на людей.*

— *А я чув, — сказав Жадан. — І не тільки чув. Бачив (Щербак).*

3) Коли на місці розриву мав бути знак питання або знак оклику, то перед словами автора зберігається цей знак і додається тире, а після слів автора ставиться крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *А, це ти, Максиме? — зрадів Карпо. — Заходь, заходь! (Коцюбинський).*

— *Оце довчивсь!* — почав батько мені. — *Що ж тепер?..* (Тесленко).

4) Коли на місці розриву мали бути крапки, то вони залишаються перед тире. Пряма мова продовжується або з великої, або з малої літери, залежно від того, яка літера була б після крапок при відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставиться крапка й тире, а в другому — кома й тире.

Ходять тут усякі... — бурмоче дід. — Недавно двоє пройшло (Донченко).

5) Коли одна частина слів автора відноситься до першої частини прямої мови (що стоїть до розриву), а друга — до другої, то після слів автора ставиться двокрапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Ходім,* — сказав він і спитав: — *Чого ж ти мовчиш?*

Примітка 1. Правила цього пункту застосовуються й до речень, які містять цитати з вказівками, кому ці цитати належать.

Примітка 2. Діалоги й полілоги можуть подаватися без абзаців; це буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише перша репліка подається з абзацу й перед нею ставиться тире, а далі репліки наводяться в лапках; після них перед мовою автора ставиться тире, а перед ними після мови автора — двокрапка:

— *Страх, розказує, яке діялось: народу, каже, як на війні, сила-силенна... а кінні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукають. А ті: «Не підемо, давай нам наше... ми за правду»* (Коцюбинський).

4. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без вказівки, кому вони належать, то кожна з них береться в лапки, а між репліками ставиться тире:

«А в тебе земля ще де є?» — «Ні, нема». — «А хата є?» — «Є» (Панас Мирний).

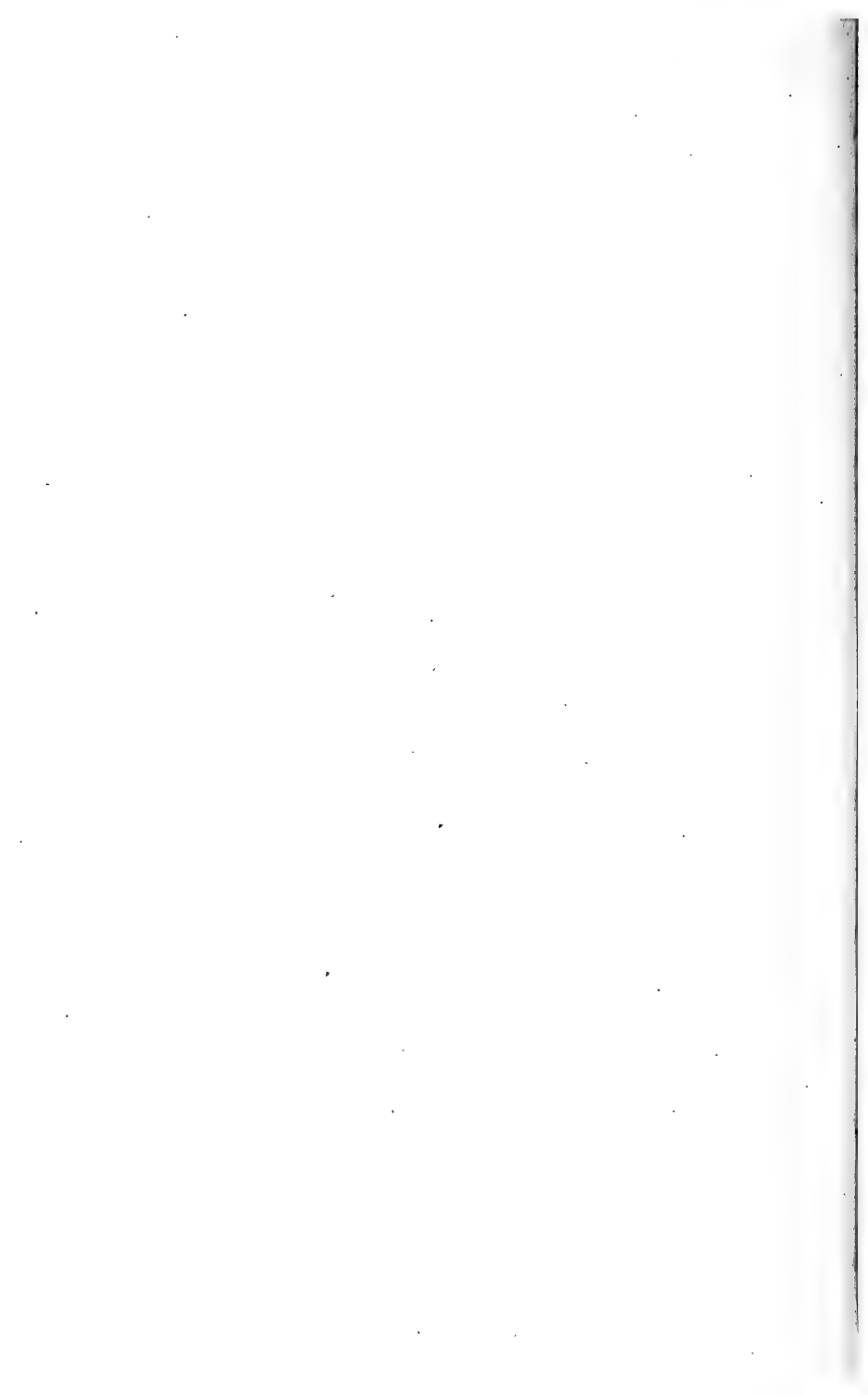
Перед кожною реплікою (в тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожному парну репліку слід брати в лапки:

— *А в тебе земля ще де є? — «Ні, нема». — А хата є? — «Є».*

Примітка. Лапки, що виділяють якесь слово або кілька слів у кінці прямої мови, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тоді, коли між ними стоїть знак оклику або питання:

«Ти дивився кінофільм «Данило — князь галицький?» — спитав він, товариша:

Але: Він сповістив: «Повернувся до Києва на пароплаві «Іван Франко».

ПОКАЖЧИК

А

Аарне § 99
абажур § 45, II, п. 1
Абашидзе § 104, п. 6, в, 1
Абд ель Керім § 38, п. 1, прим. 1
абзац — абзацу § 48, п. 2, д
абікуди § 30, п. 1, ж
абі-то § 30, п. 3, в
абіхто, абікого, абікому, абіким, абі на кому § 79
абіщо § 33, А, п. 1, а
абіяк § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
абіякий, абіякого, абіякому, абіяким § 79
абітуриєнт § 91, п. 2
або ж § 32, п. 2, а
абощо § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
абсолютно сухий § 29, п. 1, г, прим. 1
Абхазія § 113, п. 2, а
абхазський § 113, п. 2, а
авангард § 87
аванпост § 19, п. 1, прим.
аванпостний § 19, п. 1, прим.
авгієві стайні § 38, п. 26, в, прим., б
Август § 94
Авдієвський, Авдієвського, Авдієвському § 102, п. 2
Авенір, Авеніра § 103, п. 2, прим. 1,
авжеж § 33, А, п. 1, б
аврал — авралу § 48, п. 2, ж
Аврора § 94
Австралійський конгрес тред-юнібнів § 38, п. 14, б
Австралія § 94
Австрія § 90, п. 5, в, 3; § 94
Австро-Угорщина § 114, п. 2, г
автентичний § 94
автобіографія § 94
автомобіль § 86, п. 1, б; § 94; § 100, п. 1, II; *автомобіля* § 48, п. 1, е; § 100, п. 1, II; *автомо-*

білем § 100, п. 1, II
автомотогурток § 26, п. 1, е
автор § 94
авторитет § 94
Автор і Видавництво § 38, п. 3, прим. 4
автострада § 26, п. 1, в
автохтон § 94
Агата § 97
агентство Пренса Латіна § 38, п. 17
агентство Франс Пресс § 38, п. 17
агітація § 14; § 87
аграрний § 29, п. 2, б
аграрно-сировинний § 29, п. 2, б
агресія § 14
агресор § 87
агроном § 8, п. 2, е
агрус § 15
Аддіс-Аббеба § 90, п. 5, в, 5; 114, п. 3, в
аддіс-абібський § 114, п. 3, в
адже § 32, п. 1
адже ж § 32, п. 2, а
Адріанополь § 114, п. 2, д
Адріатика § 90, п. 5, в, 2
адьє § 93, п. 1, а
ад'юнкт § 92, п. 1, б
ад'ютант § 92, п. 1, б
аероплан § 86, п. 1, а
АЕС § 41, п. 5
Азія § 38, п. 8
Азово-Чорномор'я § 114, п. 2, г
азот — азоту § 48, п. 2, а
Айзенх § 95, п. 2
акад. — академік § 40; *академік* § 38, п. 3, прим. 1; § 90, п. 5, а, 5
академічний § 23, п. 3
Академія наук України § 38, п. 15, б; § 39, п. 1, а
акмеїст § 22, п. 13
аксіома § 90, п. 5, а, 2
акт — акта, акту § 48, п. 2, й, прим.; *в акті* § 52, п. 3, а
актив § 38, п. 16

Акт проголошення незалежності України § 38, п. 23
 акумуляція § 89, п. 1
 Ак'яб § 92, п. 1, а
 Ак'яр § 109, п. 8
 Алат'у § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
 Албанія § 86, п. 1, а
 але ж § 32, п. 2, а
 Алексáндров § 104, п. 1
 Алексéев § 104, п. 2, в
 Алжír § 90, п. 5, в, 3; Алжíру § 48, п. 2, й
 Алís § 100, п. 2
 Алмá-Атá § 112, п. 5; § 113, п. 1; § 114, п. 3, в; Алмá-Атá, в Алмá-Атá § 112, п. 5
 алмаатíнець § 114, п. 3, в
 алмá-атíнський § 113, п. 1; § 114, п. 3, в
 алмáз — алмáза, алмáзу § 48, п. 2, й, прим.
 Алтай — Алтáу § 48, п. 2, й
 Алфьóров § 104, п. 3, б
 альбатрós § 93, п. 1, б
 альманáх — альманáху § 48, п. 2, з
 Альтамíра-í-Кревéа § 106, п. 3, б
 алюмініевий § 23, п. 7
 алюміній § 86, п. 1, б
 Аляб'ев § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
 Аляска § 93, п. 2; § 109, п. 9, а, 3, прим.; § 113, п. 1
 аляскинский § 113, п. 1
 Амéрика § 90, п. 5, в, 2
 Америкáнська федерація праці § 38, п. 14, б
 амплуá § 100, п. 2
 амудар'їнський § 114, п. 3, в
 Амудар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 109, п. 8; § 114, п. 3, в
 Амýр — Амýру § 48, п. 2, й
 ана́ли § 89, п. 1
 ана́ліз — ана́лізу § 48, п. 2, з
 Ана́нйн § 4, п. 2; § 104, п. 12, а, 1
 Ана́нйно § 109, п. 4, а, 2
 анархічний § 23, п. 3
 áнгел § 38, п. 2, а, прим. 1
 Англія § 14
 Андо́рра § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
 андо́ррський § 89, п. 3, прим.
 Андре́ев § 104, п. 2, в
 Андре́єво-Іва́нівка § 114, п. 3, б
 андре́єво-іва́нівський § 114, п. 3, б
 Андрéїв § 67, п. 1, б; Андрéєва, Андрéєве § 23, п. 7; Андрéєві книжкí § 38, п. 26, а
 Андрéївська церква § 38, п. 21
 Андрéївський узвіз § 38, п. 9

Андрі́й § 23, п. 7; Андрі́я § 48, п. 1, а
 Андрі́й Байко — з Андрі́єм Байком § 102, п. 4
 «Андрі́й Солове́йко, або Вче́ніє сві́т, а невче́ніє — тьма» § 38, п. 18, прим. 1
 ані́ж § 32, п. 1
 аніскі́льки § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 аніте́лень § 30, п. 1, ж
 анітро́хи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 анічи́чирк § 30, п. 1, ж
 анічо́гісінько § 33, А, п. 1, а
 ані́як § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 анна́ли § 89, п. 1
 анота́ція § 89, п. 2, прим.
 Анрі́ § 90, п. 5, а, 3
 анса́мбль — анса́мблю § 48, п. 2, б
 анса́мбль піснi й та́нцю і́мені П. Ві́рського § 38, п. 15, а
 Анта́нта § 38, п. 11
 Антаркти́да § 38, п. 8; § 90, п. 5, в, 2
 Анта́рктика § 90, п. 5, в, 2
 Анте́й § 38, п. 2, а
 «Анте́й» § 38, п. 25
 анти́сторичний § 90, п. 5, б
 анти́чний сві́т § 38, п. 22, прим. 1.
 Анті́н (парадигма) § 103, п. 2; Анті́н § 22, п. 10, прим.; § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Анто́на § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Анто́нові § 103, п. 2, прим. 1
 анто́нівка § 38, п. 5
 Анто́нівка § 38, п. 5
 Анто́нівна § 22, п. 10, прим.
 Анто́нович § 22, п. 10, прим.
 Ану́й § 98
 Аньо́лек § 104, п. 4, б
 апа́ра́т — апа́ра́та, апа́ра́ту § 48, п. 2, й, прим.
 Аполло́н § 38, п. 2, а
 Апóстол § 38, п. 18, прим. 2
 аппе́рце́нція § 89, п. 2
 Ану́лія § 90, п. 5, а, 2
 ара́б — ара́би § 38, п. 1, прим. 6
 Араба́тська Стрі́лка § 109, п. 1, в
 Ара́бська Респу́бліка Єгі́пет § 38, п. 12
 Араві́йське мо́ре § 110
 Аракче́ев § 104, п. 2, в
 Аргенті́на § 90, п. 5, в, 5
 аргенті́нець § 90, п. 5, в, 5
 аргенті́нський § 90, п. 5, в, 5
 Аре́ф'ев § 104, п. 11

ар'єргард § 90, п. 5, а, 2
 Арзамас § 113, п. 2, в
 арзамаський § 113, п. 2, в
 арифметика § 88
 арка § 8, п. 2, а, прим. 2, § 47, Б, п. 2, прим. 1; арок § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Аркадій Журавський § 104, п. 7
 Арктика § 90, п. 5, в, 2
 Арль § 86, п. 1, б
 Арно § 100, п. 2
 арсенал § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II; арсеналу, арсеналом, в арсеналі § 100, п. 1, II
 Артёмов § 104, п. 3, б
 Артемівський § 8, п. 3, д, 7
 артеріальний § 90, п. 5, а, 2
 артерія § 90, п. 5, а, 2
 арфа — арф § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 архайчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
 археологічний § 23, п. 3
 архів § 90, п. 5, а, 5
 архімедова спіраль § 38, п. 26, в, прим., б
 Асканія-Нова, Асканія-Нова, Асканія-Нова § 112, п. 4, б
 асфальт § 86, п. 1, б; асфальту § 48, п. 2, а
 ательє § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
 Атлантида § 90, п. 5, в, 2
 Атлантика § 90, п. 5, в, 2
 атлантик-сітинський § 114, п. 3, г
 Атлантик-Сіті § 114, п. 3, г
 Атлантичний океан § 86, п. 1, а
 атлас — атласу § 48, п. 2, б
 атож § 33, А, п. 1, б
 атом — атома § 48, п. 1, ж
 атомохід § 25, п. 2, а
 АТС § 39, п. 2
 аудиторія § 94
 аудієнція § 90, п. 5, а, 2; § 94
 Афанасьєв § 104, п. 2, б
 Афганістан — Афганістану § 48, п. 2, й
 Афіна § 38, п. 2, а
 Африка § 90, п. 5, в, 2; § 112, п. 1, I; Африки, в Африці § 112, п. 1, I
 африканець — африканці § 38, п. 1, прим. 6
 Ахіллес § 38, п. 2, а
 ахіллєсова п'ята § 38, п. 26, в, прим., б
 ацтек — ацтеки § 38, п. 1, прим. 6
 Ачинськ § 109, п. 4, б, 1
 Ашгабад § 114, п. 2, д
 Аю-Даг § 38, п. 8, прим. 3

а як же § 32, п. 2, а

Б

баба § 23, п. 4; бабі § 47, Б, п. 7; баб (1 бабі) § 47, Б, п. 2, а
 баба-яга § 38, п. 2, б, прим.
 бабин § 23, п. 4
 бабіще § 45, II, п. 3
 бабка § 18, п. 4, прим. 2
 Бабкін — Бабкіним § 51, п. 3, а
 бабуса — бабуса § 47, А, п. 6, в
 багатий § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
 багатір § 1, п. 2
 багато § 1, п. 2; § 79, прим.; багатьох, багатьом, багатьма, багатьом § 79, прим.
 багато-багато § 25, п. 4, в
 багатотисячний § 28, п. 1, б
 багатство § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
 багаття § 1, п. 2
 багачко § 16, п. 2, а, 1
 багач § 1, п. 2
 Багров § 104, п. 6, а
 Бадахос § 90, п. 1
 Баден-Баден — Баден-Бадена, у Баден-Бадені § 112, п. 5
 бажаний § 23, п. 2
 бажання — бажання § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
 базар § 45, II, п. 1
 базедова хвороба § 38, п. 26, в, прим., б
 Базель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в
 Байкал — Байкалу § 48, п. 2, й
 Байкало-Амурська магістраль § 38, п. 9
 байрак — байраку § 48, п. 2, д
 бакінський § 113, п. 1
 Бакі § 112, п. 7; § 113, п. 1
 бал § 86, п. 1, а; § 93, п. 1, в
 баланс § 86, п. 1, а
 баласт § 19, п. 1, прим.
 баластний § 19, п. 1, прим.
 балка, балці § 16, п. 2, б, прим.
 Балканський півострів § 38, п. 8
 Балканські країни § 38, п. 11
 Балтика § 90, п. 5, в, 2
 бальзаківські традиції § 38, п. 26, в, прим. а
 бальзам — бальзаму § 48, п. 2, а
 БАМ, з БАМу, на БАМі § 39, п. 2, прим.
 бандурист § 22, п. 13
 банк «Гаранті траст компанії» § 38, п. 17
 Банська Бістриця § 109, п. 7, г
 Баня-Лука § 114, п. 3, а
 баня-луцький § 114, п. 3, а

Барб'є § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
Барб'юс § 92, п. 2, б
барвістий § 23, п. 6
барвінок — *барвінку* § 48, п. 2, б
бар'єр § 90, п. 5, а, 2; § 91, п. 2
бароко § 89, п. 1
барометр § 96
барон § 38, п. 3, прим. 2
бартолетова сіль § 38, п. 26, в, прим., б
баск — *баски* § 113, п. 2, б
баскетбол — *баскетболу* § 48, п. 2, и
баский § 16, п. 2, а, 1, прим.
баско § 16, п. 2, а, 1, прим.
баскський § 113, п. 2, б
Баскунчак § 113, п. 2, б
баскунчацький § 113, п. 2, б
батальйон § 7, п. 1, б; *батальйону* § 48, п. 2, б
батенько § 16, п. 2, а, 2; § 22, п. 8
Бат'мі § 109, п. 4, а, 1
батьків § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б;
батькового, батькова § 8, п. 1, а, 3
Батьківщина § 38, п. 12, прим.
батько § 44, II, а; § 45, II, п. 1;
при батькові § 52, п. 1, а; *при батьку* § 52, п. 1, б, прим.;
батьку § 53, п. 1; *батькі* § 54, п. 1; *батьків* § 55, п. 1; *батькам* § 56
батько-мати § 25, п. 4, б
бахмацький § 113, п. 2, б
Бахмач § 113, п. 2, б
бац § 17, п. 7
бачачи § 85, п. 1
бачити (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *бачити, бачу* § 80, п. 3, а; *бачать* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
башкір § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
баштанник § 20, п. 1, в
бджола § 9, п. 1; § 9, п. 2, б;
бджолу, бджолі, на бджолі § 9, п. 2, б
бджоліний § 23, п. 5
безбачченко § 17, п. 6; § 22, п. 8
безвінний § 20, п. 1, в
безвінність § 20, п. 1, в
безвінно § 20, п. 1, в
без відомо § 30, п. 2, а
бєзвісти § 30, п. 1, б
безголів'я § 8, п. 3, б, 3
безголосся § 8, п. 3, б, 3
Бєздна п. 1
бездоріжжя § 8, п. 8, б, 3
бєз жалю § 30, п. 2, а
безідейний § 90, п. 5, б

безіменний § 6, п. 3, прим. 1
без кінця § 30, п. 2, а
без кінця-краю § 30, п. 2, а
безкорисливий § 21, п. 2
безкрайїй, безкрая, безкрає (парадигма) § 68; *безкрайїй* § 21, п. 2; § 67, п. 2, в; *безкрайого, безкрайому, безкрайої, безкрайою* § 9, п. 2, в
безкраїсть — *безкраїості* § 9, п. 2, а
без краю § 30, п. 2, а
безладний § 67, п. 1, а
без ладу § 30, п. 2, а
без ліку § 30, п. 2, а
без метї § 30, п. 2, а
без наміру § 30, п. 2, а
безодній § 67, п. 2, а
безпека § 18, п. 4
безперестанку § 30, п. 1, б
безпечний § 18, п. 4
безпечність § 18, п. 4
безпечно § 18, п. 4
безпорядний § 67, п. 1, а
без пуття § 30, п. 2, а
безробітний § 67, п. 1, а
без слїду § 30, п. 2, а
без смаку § 30, п. 2, а
без сїмнію § 30, п. 2, а
без угаву § 30, п. 2, а
без упїну § 30, п. 2, а
без чєри § 30, п. 2, а
без'язикий § 6, п. 3
бєладна § 89, п. 1
Бєлград § 114, п. 2, д
бєлетристика § 89, п. 1
Бєлич § 104, п. 1; § 104, п. 5
бєльгїєць § 22, п. 4
Бєльт § 86, п. 1, б
Бєльце § 109, п. 1, в, прим.
Бєнєдьо § 45, II, п. 2
Бєранжє § 100, п. 2
Бєрдяєв § 104, п. 2, б
бєрег § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в; *на бєрезі* § 52, п. 3, а; *бєрегі* § 45, п. 1; § 57, п. 2; *бєрегів* § 55, п. 1; *бєрегїми* § 58, п. 1; *на бєрегїх* § 59
Бєрегївський округ § 38, п. 12
бєрєза — *бєріз* § 8, п. 3, д, 2
бєрєзєнь, бєрєзня § 2, п. 2, в
Бєрезина § 109, п. 4, а, 2, прим.
Бєрезївський § 101
бєрєзка § 8, п. 3, д, 2
бєрезнєвий § 23, п. 7
Бєрезникїй § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; *Бєрезників, Бєрезникїм* § 112, п. 2
бєрезнїяк, бєрезнїяку § 48, п. 2, б

Берингове море § 38, п. 8
Березова § 109, п. 2, б
берізка § 8, п. 3, д, 2
берізки-бершадський § 114, п. 3, а
Берізки-Бершадські § 114, п. 3, а
«Беркут» § 38, п. 2, б
беручий § 85, п. 1
Бестужев § 104, п. 1
Bétti § 89, п. 3
бетховенський § 107, п. 3
Бештау § 112, п. 7
Бєжецьк § 109, п. 1, в
Бєла § 104, п. 10
Бєлгород § 109, п. 1, в
Бєлий § 104, п. 10
Бєликов § 104, п. 6, в, 4
Бєлінський § 104, п. 2, г
Бєлово § 109, п. 1, в
Бєлорєцьк § 109, п. 1, в
Б'єрсон § 92, п. 1, а
б'єф § 92, п. 1, а
Бжозович § 104, п. 5, б
бити § 80, п. 3, б, 1; § 84, п. 2, прим. 1, а; б'ю § 6, п. 1; б'ють § 80, п. 3, б, 1
битий § 84, п. 2, прим. 1, а
битися — б'ється § 80, п. 6, в, прим. 3
Біарріц § 90, п. 5, а, 2
бібліотєка § 88
Біблія § 38, п. 18, прим. 2
біг — *бігу* § 48, п. 2, ж
бігти § 80, п. 3, а; § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2;
біжю § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *біжйш* § 80, п. 5, прим.; *біжй, біжйм(о), біжйть* § 81, п. 2, в, прим. 2
бідолашний § 67, п. 1, а
бізнес § 90, п. 5, а, 5
бій — *у бою* § 52, п. 2, б
бік § 44, II, а
Біла § 109, п. 1, в
Біла Підляська § 109, п. 1, в
Біла Церква § 38, п. 8, прим. 1; § 113, п. 2; § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
Біле § 109, п. 1, в
Біле море § 114, п. 2, е
білєт § 86, п. 2
білий-білий § 25, п. 4, а
Білий налив § 38, п. 5
біліти, білю, біліють § 80, п. 3, б, 2
Білло § 90, п. 5, а, 3
білль § 89, п. 1
Біловєзька Пуца § 38, п. 8, прим. 1; § 109, п. 1, в

Біловєрхий § 101
білокрівці § 26, п. 1, б
білолиций, білолиця, білолице (парадигма) § 68, прим. 2
біломорський § 114, п. 2, е
Білопілля § 114, п. 2, а
білопільський § 114, п. 2, а
білорус § 38, п. 1, прим. 6
Білорусія § 109, п. 6
Білорусь § 38, п. 12
«Білорусь» § 38, п. 25
білоруський § 109, п. 6
Білосток § 109, п. 1, в
білоцерківський § 113, п. 2; § 114, п. 2, е
біль — *бόлю* § 48, п. 2, е
більш вдáлий § 69, п. 1, б
більш глибокий § 69, п. 1, б
більш-мєнш § 25, п. 4, б
бісмарківський § 107, п. 3
б-ка (бібліотєка) § 26, п. 2, 5
Благовєщенськ § 109, п. 1, в
Благовєщення § 38, п. 22
Благодарне § 109, п. 7, а
Благоєв § 104, п. 2, б
благословєнний § 20, п. 2, в
благєнний § 20, п. 2, в
блакитно-синій § 29, п. 2, е
блйжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
блйжчати § 18, п. 3
близький § 16, п. 2, а, 1
блйзкїсть § 16, п. 2, а, 1
блйзько § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, а, 1
блйск § 19, п. 2
блйскавка § 2, п. 3, б
блйснути § 19, п. 2
блищати § 2, п. 3, б
блїдолиций § 68, прим. 2
блїндаж — *блїндажá* § 48, п. 2, в
блок § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II;
блōка, блōку § 48, п. 2, й, прим.: § 100, п. 1, II; *блōком, на блōці* § 100, п. 1, II
блок-систєма § 26, п. 2, 1, а
блўза § 86, п. 1, а
блўмінг § 86, п. 1, б
боá § 100, п. 2
бобовіння § 22, п. 5
боввán § 20, п. 3
бовваніти § 20, п. 3
Бог § 8, п. 3, д, 7; § 38, п. 18, прим. 2
богатір § 1, п. 2
богатір хлōпец § 27, п. 2
Богдán — *Богдáne* § 53, п. 3
Богорóдиця § 38, п. 18, прим. 2
бог Перўн § 38, п. 18, прим. 2

боекдѣтність § 25, п. 2, в
боѣць § 45, II, п. 2; бѣйцѣм § 51,
п. 1; бѣйцю § 53, п. 3
бо ж § 32, п. 2, а
Бѣжа Матір § 38, п. 18, прим. 2
бѣйня — бѣень § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
бойовий § 23, п. 7
болгарин — болгарі § 54, п. 1,
прим.; болгар § 55, н. 1, прим.
Болград § 25, п. 3, б
Болдино § 113, п. 1
болдинський § 113, п. 1
болітце § 8, п. 3, б, 2; болітець
§ 55, п. 2, прим.
Бологѣ § 109, п. 7, а
болото § 8, п. 3, б, 2; боліт § 8,
п. 3, б, 2; § 55, п. 2
бом-бом § 25, п. 4, г
бонапартизм § 38, п. 1, прим. 5
бондар, бондаря § 45, II, п. 2
бонна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
§ 89, п. 1; бонн § 47, Б, п. 2, в,
прим. 2
Бонна-фіорд § 114, п. 3, г
Бордо § 112, п. 7
борець, борця, борцѣві, борцѣм § 8,
п. 3, д, 1
Борісівна § 22, п. 10
Борісов § 104, п. 6, в, 2
Боріспіль § 108, прим.
Боричів Тік § 38, п. 9
борідка § 8, п. 3, б, 1; § 18, п. 4,
прим. 2
борінка § 8, п. 3, б, 1
Боровѣ, Борового, Боровому § 112, п. 3
Боровиківський § 8, п. 3, д, 7
Боровичі § 109, п. 4, б, 6
борода, борід § 8, п. 3, б, 1
Бородінб § 109, п. 4, а, 1; § 109,
п. 7, б; Бородінбм § 51, п. 3, б
борона, борін § 8, п. 3, б, 1
бороти § 18, п. 4, прим. 2; борів,
борола § 8, п. 3, в
боротьба § 18, п. 4, прим. 2
боротьбіст § 22, п. 13
борщ — борщю § 48, п. 2, а
босоніж § 30, п. 1, е
бостон § 38, п. 10
Ботвинник § 104, п. 6, в, 2
Ботев § 104, п. 2, в
боягуз § 18, п. 2, б
боягузтво § 18, п. 2, б
боягузький § 18, п. 2, б
боязкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
боязкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
боязко § 1, п. 1

боїтиса § 80, п. 3, а; боюся, бійся
§ 8, п. 1, а, 6; боїтиса § 1, п. 1
бравісимо § 89, п. 1
бравши § 85, п. 2
Бразилія § 90, п. 5, в, 5
Бранденбург § 114, п. 2, д
бранденбурзький § 114, п. 2, д
Бранко, Бранка § 100, п. 2, прим.
брат § 18, п. 2, в; на братові
§ 52, п. 1, а; браті § 60; брате
Пѣтре § 53, п. 4, прим. 2
брати § 10, п. 2; брать § 83,
прим. 1; беру § 10, п. 2; беруть
§ 85, п. 1; брав § 80, п. 9; § 85,
п. 2; брала, брало, брали § 80,
п. 9; бері, берім(о), беріто
§ 81, п. 1, а; § 81, п. 1, б
братик § 22, п. 1
Братислава § 90, п. 5, в, 5
братів, братова, братове (пара-
дигма) § 68; братів, братового,
братова § 8, п. 1, а, 3
брат-и-сестра § 26, п. 2, 4
братній § 23, п. 1; § 67, п. 2, в
братство § 18, п. 2, в
Братськ § 109, п. 9, в
братський § 18, п. 2, в
браунінг § 38, п. 1, прим. 5
бренькіт § 17, п. 2
Бретань, Бретані, Бретанню, у
Бретані § 112, п. 1, III
Бретон де лос Еррерос § 38, п. 1,
прим. 1
брехати § 10, п. 2; § 81, п. 2, в,
прим. 2; (не) брешу, (не) бреші,
(не) брешіть § 81, п. 2, в, прим. 2
бригада § 90, п. 5, в, 1
бригадир § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
брижк § 19, п. 2
бризнути § 19, п. 2
бриніти § 2, п. 3, а
бриньчати § 17, п. 2
брід § 38, п. 9
Броневський § 104, п. 1; § 104, п. 9
Бронниці § 109, п. 4, б, 6
брошюра § 90, п. 6
брутто § 89, п. 1
бряжчати, бряжчу, бряжчийш § 18,
п. 1, г
бряжк § 18, п. 1, г; § 19, п. 2
брязнути § 19, п. 2
Брянськ § 109, п. 9, в
Буало § 100, п. 2
бувати, буваю, бувають § 80, п. 3,
б, 4, прим.
Буг § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, а;
Бугу § 48, п. 2, й; § 112, п. 1, II;
на Бугі, по Бугу § 112, п. 1, II

Бугайов § 104, п. 3, а
Будда § 38, п. 2, а; § 100, п. 1, І;
Будди, Буддою § 100, п. 1, І
будінок § 50, п. 2; *будінкові, будінку* § 49, п. 1, у *будінку, у будінкові* § 52, п. 2, а
Будінок учителя § 38, п. 15, в
будіночок § 9, п. 1
будіти будить, будять § 16, п. 2, г
будівник § 8, п. 1, б; *будівника* § 50, п. 1
будівничий, до будівничого, будівничі, з будівничими § 68, прим. 1
будній § 67, п. 2, а
будова § 8, п. 1, б; *будов* § 8, п. 3, д, 3
будувати, будую, будують § 80, п. 3, б, 4
будуватися — будється § 33, А, п. 1, в
будь-де § 30, п. 3, в
будь-коли § 30, п. 3, в
будь-котрий § 28, п. 2, б
будь-куди § 30, п. 3, в
будь-хто, будь у ко́го § 28, п. 2, б
будь-чий § 28, п. 2, б
будь-що, будь на чо́му § 28, п. 2, б
будь-що-будь § 30, п. 3, д
будь-який § 28, п. 2, б
Будяк § 38, п. 2, б
Буёнос-Айрес § 114, п. 3, в
буёнос-айреський § 114, п. 3, в
бўер § 90, п. 4
Буераков § 104, п. 2, б
бузо́к — бузку́ § 48, п. 2, б
бузький § 113, п. 2, а
буй-гу́р § 26, п. 2, 1, а
буква́р, букваря́ § 45, II, п. 2
Буковина § 38, п. 12, прим.
букóліко-романти́чний § 29, п. 2, в
букси́рувати § 24, п. 3
буксува́ти § 24, п. 3
бу́лла § 47, Б, п. 2, прим. 2;
 § 89, п. 1; *бу́л* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Булóньський Ліс § 38, п. 8, прим. 1
Булóнь § 93, п. 1, в
Булóнь-спор-Мер § 38, п. 8, прим. 2;
 § 114, п. 3, д
булóнь-спор-ме́рський § 114, п. 3, д
бульва́р Тараса Шевче́нка § 38, п. 9
бульдо́г § 38, п. 4, прим.; § 86, п. 1, б
бульйо́н § 7, п. 1, б; § 93, п. 1, а
булькотáти, булькочу́, булькóчуть § 80, п. 3, б, 8

булькотіти § 80, п. 3, а
бундесра́т § 38, п. 13, прим.
Бург-ель-Ара́б § 114, п. 3, д
бург-ель-ара́бський § 114, п. 3, д
бургомі́стр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
бурелом § 25, п. 2, б
буркун — буркуну́ § 48, п. 2, б
бурмі́стер § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
бурмотіти § 80, п. 3, а
бу́ря § 45, І, п. 2; *бу́ри* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *бу́рю* § 47, А, п. 3; *бу́рею* § 47, А, п. 4; у *бу́ри* § 47, А, п. 5; *бур* § 47, Б, п. 2, а; *бу́рям* § 47, Б, п. 3, б
буря́к § 6, п. 2, прим.; *буряка́, бурия́ку* § 48, п. 2, й, прим.; *бу́ря́н* § 6, п. 2
бу́рянний § 6, п. 2, прим.
бу́ти § 80, п. 7; § 80, п. 8, а, 1; *є, еси́, е́сть, су́ть* § 80, п. 7; *бу́ду, бу́деш, бу́де, бу́демо* (рі́дше *будем*), *бу́дете, бу́дуть* § 80, п. 8, а, 1; *будь, бу́дьте* § 16, п. 2, г
буття́ § 17, п. 5
буц § 17, п. 7
бюджéт § 92, п. 2, б
Б'ю́кене́н § 92, п. 1, а
Бю́лов § 100, п. 1, II; *Бю́лова* § 100, п. 1, II; *Бю́ловом* § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
бюро́ § 92, п. 2, б; § 100, п. 2
Бю́ффон § 92, п. 2, б
Бяду́ля § 104, п. 7; § 104, п. 11, прим.
бязь § 92, п. 2, б
Бя́лий § 104, п. 10

В

в (у) § 11, п. 1; § 11, п. 2
Вавило́вський § 101, п. 6, в, 2
вага́ § 44, І
вага́ння — вага́нь § 55, п. 2
важкий-та́кий § 33, А, п. 3, а
важкоатле́т § 25, п. 1
важкохво́рий § 29, п. 1, г
Вайе́ль § 98
Вай́зенборн § 95, п. 2
Вайя́н § 98
ВАК — з ВАКу, ВАКом § 39, п. 2, прим.
вакуо́ля § 86, п. 1, б; § 100, п. 1, І; *вакуо́лі, вакуо́лю* § 100, п. 1, І
вал § 38, п. 9; *ва́ла* § 48, п. 2, й, прим.; *ва́лу* § 48, п. 2, д; § 48,

п. 2, й, прим.
Валєнсія § 86, п. 2
Валки § 113, п. 2
валківський § 113, п. 2
Валуйки § 109, п. 4, б, 7
вальс — *вальсу* § 48, п. 2, и
Вальтер Скотт § 107, п. 4, а, прим.
вальтер-скоттівський § 107, п. 4, а, прим.
вампір § 22, п. 13,
ван Бетховен § 106, п. 1, г; § 107, п. 3
Ван-Дейк § 95, п. 1; § 106, п. 1, г, прим. 1
Вандрієс § 91, п. 2
ванна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1, ванн § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
ванний § 89, п. 1
вантаж § 45, II, п. 3; *вантажі* § 57, п. 2
вантажно-розвантажувальний § 29, п. 1, в, прим.
Варангер-фіорд § 38, п. 8
варений § 20, п. 2, в, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, г
варений § 20, п. 2, в, прим.
варення § 8, п. 3, г
варення § 8, п. 3, г
вариво § 22, п. 2
варити § 80, п. 3, а; § 84, п. 2, прим. 1, г; *варю, варять* § 80, п. 3, а
варіння § 8, п. 3, г
Варнгоген фон Ензе § 38, п. 1, прим. 1
варт § 67, п. 1, в
Василів § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7;
Василєвого § 8, п. 1, а, 3; *Василєва* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7
Васіліана § 22, п. 10
Васіль-Костянтін § 106, п. 3, а
Васільович § 22, п. 10
Васіль Сєник — *Василі Сєника* § 102, п. 4
Васько § 18, п. 1, д
ват § 55, п. 1, прим.; § 90, п. 5, а, 3, прим.; *ватів* § 55, п. 1, прим.
Ватикан § 90, п. 5, в, 5
Ватт § 90, п. 5, а, 3, прим.
ваш § 75
Вашингтон § 90, п. 5, в, 3; § 97; § 104, п. 6, в, 1
Вашенко § 18, п. 1, д
Ващук § 18, п. 1, д
вбик § 30, п. 1, б
ввечері § 30, п. 1, б

ввчч § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
ввічливий § 20, п. 1, а
ввблю § 30, п. 1, б
ввблос § 30, п. 1, б
вгорі § 30, п. 1, б
вгору § 30, п. 1, б
вдбача § 11, п. 3, а
вдббє § 30, п. 1, г
вдєнь § 30, п. 1, б
Вдовєнко § 11, п. 3, б
вдббсвіта § 30, п. 1, е
вдрўге § 30, п. 1, г
Вєбстер § 97
Ведєнєєв § 104, п. 2, в
ведмєдїця — *ведмєдїць* § 47, Б, п. 4, а
Ведмєдїв § 101
ведмїдь — *ведмєдїа* § 48, п. 1, б
вєжа § 45, 1, п. 3
вєзті — *вїз* § 80, п. 9, прим. 1
Вєлєскєс § 86, п. 1, а
вєлєтєнь § 22, п. 4; § 44, II, а; § 45, II, п. 2; *вєлєтєнєві* § 49, п. 1; *вєлєтні* § 54, п. 2
Вєлїка Вєдмєдїця § 38, п. 6
Вєлїка францїзька рєволїцїя § 38, п. 22
Вєлїкдєнь § 38, п. 22
вєлїкий § 2, п. 1; *у вєлїкому, у вєлїкім* § 8, п. 1, а, 1
Вєлїкий Вїз § 38, п. 6
Вєлїкий каньїбн § 110
Вєлїкий пїст § 38, п. 22
вєлїкий-прєвєлїкий § 25, п. 4, б
Вєлїкий Устїюг § 109, п. 7, а; § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а;
Вєлїкого Устїюга § 112, п. 4, а
Вєлїкі Лўки § 38, п. 8, прим. 1; § 112, п. 4, а; § 113, п. 2, б;
Вєлїких Лук § 112, п. 4, а
Вєлїкобританїя § 90, п. 5, в, 4
вєлїколўцький § 113, п. 2, б
вєлїч § 2, п. 1
вєлїчєзний § 2, п. 1
Вєлїчков § 104, п. 5
вєлїчний § 67, п. 1, а
Вєллінгтн § 97
вєлосипєд § 86, п. 1, а
вєлєтрєк § 26, п. 1, в
Вєльгнрський § 104, п. 1
вєльмбжа § 45, 1, п. 3
Вєнгєров § 104, п. 1
Вєнгєшинович § 104, п. 8, б
Вєнєра § 38, п. 2, а
Вєнєцїя, Вєнєцїї, Вєнєцїєю § 100, п. 1, 1
вєрболїз § 26, п. 1, в

Верболо́зи § 114, п. 2, г
вербо́лoзівський § 114, п. 2, г
ве́рб'я § 6, п. 1, прим.
Вереса́ев § 104, п. 2, б
ве́реск § 18, п. 1, г
верещáти, ве́рещу́, верещи́ш § 18, п. 1, г
Вериківський § 8, п. 3, д, 7
ве́рнений § 84, п. 2, прим. 1, б
Вернигородо́к § 114, п. 2, в
вернигородо́цький § 114, п. 2, в
верну́ти § 84, п. 2, прим. 1, б
ве́рнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
Верса́ль § 38, п. 8, прим. 4
Верса́льський мир § 37, п. 23
верста́, верст § 47, Б, п. 2, а
верства́, верств (і **версто́в** — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, а
верти́ти § 80, п. 5; § 84, п. 2, прим. 1, г; **верчу́** § 80, п. 5
вертоліт § 26, п. 1, а
верф — **ве́рф'ю** § 61, п. 3, б
верхі́в'я — верхі́в'їв § 55, п. 1
ве́рхній § 67, п. 2, а
Ве́рхня Сіле́зія § 114, п. 1, а
Верхньодніпро́вськ § 108, § 114, п. 2, а
верхньодніпро́вський § 25, п. 1; § 114, п. 2, а
верхові́ття — верхові́ть § 55, п. 2
Верхо́вна Ра́да Украї́ни § 38, п. 13
верхо́вний § 8, п. 3, д, 7
Верхо́вний суд США § 38, п. 13
Верхо́їнськ § 109, п. 1
ве́рчений § 84, п. 2, прим. 1, г
верше́чок § 22, п. 7
вершо́к § 22, п. 12
Вершо́вкін § 104, п. 3, б
весе́лий § 67, п. 1, а
Весело́вський § 104, п. 1
весело́щі — весело́щам § 66, п. 3, а; **весело́щами** § 66, п. 5, а
весі́лля § 44, II, б; **весі́ль** § 55, п. 2
весі́нний § 67, п. 2, а
Ве́слав § 104, п. 1
весня́ний § 67, п. 1, а
вє́стї, віз, велá § 8, п. 1, а, 7
вєст-інді́йський § 114, п. 3, г
Вєст-Інді́я § 114, п. 3, г
вєсь (увєсь, ввєсь), вєя (уєя), вєс (уєс) (парадигма) § 78; **вєсьогó** § 7, п. 2; **з уєсьогó, в уєсьогó** § 78, прим. 2
Вєтлúга § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
вєтлúзький § 113, п. 2, а
вєчє́ря § 9, п. 1
вєчір — вєчора § 9, п. 2, б; § 9,

п. 2, г; **вєчорові** § 9, п. 2, г; **на вєчорі** § 9, п. 2, б; **вєчорі́** § 9, п. 1; § 9, п. 2, б
вєчірній § 67, п. 2, а
«Вєчірній Кúїв» § 38, п. 18
вєчорі́ти, вєчорі́є § 9, п. 2, г
В'є́нна § 91, п. 2
В'є́нт'ян § 93, п. 1, а
В'є́тна́м § 91, п. 2
взає́мини § 11, п. 3, а
в за́тишку § 30, п. 2, а
взї́мку § 30, п. 1, б
взна́ки § 30, п. 1, б
взў́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
взў́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
взя́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
взя́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
вибирáти § 10, п. 2
вї́бїй — вї́бою § 48, п. 2, і
вї́бїстий § 23, п. 6
Вї́борг § 113, п. 2, а
вї́борєць, вї́борця́ § 8, п. 3, д, 1
вї́борзький § 113, п. 2, а
вї́брати — вї́бєри, вї́бєрїм(о), вї́бєрїть § 81, п. 1, б
вї́вєршений § 20, п. 2, в, прим.
вї́вєршуваний § 24, п. 1
вї́вєршування́ § 24, п. 1
вї́вєршувати § 10, п. 2; § 24, п. 1
вї́волока́ти § 10, п. 2
вї́волокти § 10, п. 2
вї́гнати — вї́жєни, вї́жєнїм(о), вї́жєнїть § 81, п. 1, б
вї́года, вї́гід § 47, Б, п. 2, а
вї́гóда, вї́гóд § 47, Б, п. 2, а
вї́гóєний § 84, п. 2, прим. 2
вї́гóїти § 84, п. 2, прим. 2
вї́гóтóвлюваний § 84, п. 2, а
вї́гребти § 10, п. 2
вї́грі́бати § 10, п. 2
вї́д — вї́ду § 48, п. 1, ж
вї́д. — вї́дáння § 40
вї́д-во (видавництво) § 26, п. 2, 5
вї́дїмо-невї́дїмо § 25, п. 4, б
вї́дóвжєнотупоконї́чний § 29, п. 1, г, прим. 2
вї́зволити — вї́зволь, вї́звольмо, вї́звольте § 81, п. 2, в
вї́їжджєний § 80, п. 6, а; § 84, п. 2, прим. 2
вї́їжджувати § 80, п. 6, б
вї́їздї́ти § 19, п. 1; § 84, п. 2, прим. 2
вї́їзнїй § 19, п. 1
Вї́конáвчий комітє́т Доне́цької облáсної рáди нарóдных депутáтїв § 38, п. 14, а
вї́конкóлм § 25, п. 3, б

виконуючий § 84, п. 1, а
 викоренення § 10, п. 2
 викоренити § 10, п. 2
 викорінювання § 10, п. 2
 викорінювати § 10, п. 2
 ви́ко́чувати § 80, п. 6, б
 Ві́кса § 109, п. 5
 ві́йла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а;
 ви́л § 66, п. 2, в; ві́лам § 66, п. 3,
 а; ві́лами § 66, п. 5, а; на ві́лах
 § 66, п. 6
 ві́лити — ві́ллю § 20, п. 4, д
 ви́мага́ти § 10, п. 1
 ви́мі́рювати — ви́мі́рюю § 81, п. 2,
 в, прим. 3
 ви́мовити § 10, п. 1
 ви́мовля́ти § 10, п. 1
 ви́мостити, ви́мо́щу § 80, п. 5
 ви́мо́щений § 80, п. 6, а
 ви́мо́щувати § 80, п. 6, б
 ви́мпел § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 ви́на § 20, п. 1, в
 ви́нен § 67, п. 1, в
 Ви́ногра́дов § 104, п. 6, в, 2; Ви́но-
 гра́довим § 51, п. 3, а
 Ви́ногра́дово § 109, п. 4, б, 3
 ви́но́сити — ви́но́сь, ви́но́сьте § 16,
 п. 2, г
 ви́но́ситися — ви́но́сься § 16, п. 2, г;
 ви́ні́ся § 20, п. 1, г
 ви́но́шувати § 10, п. 1; § 80, п. 6, б
 ви́няток — ви́нятку § 48, п. 2, ж
 ви́па́док — ви́па́дку § 48, п. 2, і
 ви́пекти § 10, п. 2
 ви́піка́ти § 10, п. 2
 ви́полі́скувати § 10, п. 2
 ви́поло́скати § 10, п. 2
 ви́прова́дити § 10, п. 1
 ви́прова́джати § 10, п. 1
 ви́пуск § 19, п. 2
 ви́пускний § 19, п. 2
 ви́р § 45, II, п. 1
 ви́робля́ти — ви́робля́ють § 85, п. 1
 ви́робля́ючи § 85, п. 1
 ви́робни́цтво § 8, п. 3, д, 7
 ви́робни́че об'є́днання «Кри́сталь»
 § 38, п. 15, а
 ви́рок § 8, п. 3, д, 7
 ви́ростити § 10, п. 1
 ви́ро́щувати § 10, п. 1
 ви́селок, ви́сілка § 8, п. 1, а, 1
 ви́ск § 19, п. 2
 ви́скну́ти § 19, п. 2
 ви́слати, ви́стелю § 10, п. 2
 ви́слів — ви́слову § 48, п. 2, і
 ви́со́кий § 18, п. 3
 Ви́со́кі Догові́рні Сто́рони § 38,
 п. 3, прим. 4

ви́сочина́, ви́сочі́нь § 61, п. 1, прим.;
 ви́сочі́нню § 61, п. 3, а
 Ви́спя́нський § 104, п. 7; § 104,
 п. 9
 ви́ссати § 20, п. 3
 ви́стипа́ти § 10, п. 2
 Ві́тегра § 109, п. 5
 ви́терти — ви́тер, ви́тру § 8, п.
 2, а
 ви́ти, ви́ю, ви́ють § 80, п. 3, б, 1
 ви́ти, в'ю, в'ють § 80, п. 3, б, 1
 ви́хований § 20, п. 2, в, прим.
 ви́ховате́ль § 22, п. 2, б; § 22, п. 4
 ви́ховний § 29, п. 2, б
 ви́хор § 45, II, п. 1; ви́хору § 48,
 п. 2, е
 Ви́шній Во́лочо́к § 113, п. 2, б;
 § 114, п. 1, а
 ви́шня — ви́шень § 9, п. 1
 ви́шняк, ви́шняку́ § 48, п. 2, б,
 ви́шньово́лоцький § 113, п. 2, б
 ви́щезга́даний § 25, п. 1, увага;
 § 29, п. 1, г
 ви́щий, ви́ще § 18, п. 3
 Ві́рдо́б § 90, п. 5, а, 2; § 100, п. 2
 ви́бра́ція § 90, п. 5, а, 5
 ви́вто́рок — ви́вто́рка § 48, п. 1, е
 ви́вця́, овце́ць § 8, п. 1, а, 5; гна́ти
 овце́ць (і ви́вці) § 47, Б, п. 4, а,
 прим.
 ви́вча́р, ви́вча́ря § 45, II, п. 2
 ви́вча́рка § 38, п. 4, прим.
 ви́вши § 8, п. 1, а, 7
 ви́дбій — ви́дбо́ю § 48, п. 2, і
 ви́два́р § 45, II, п. 1
 ви́дгоро́джувати § 10, п. 1
 ви́дгук — ви́дгуку § 48, п. 2, і
 ви́дда́вна § 30, п. 1, в
 ви́дда́ти § 20, п. 1, а
 ви́дді́л § 20, п. 1, а
 ви́дді́лення лі́терату́ри, мо́ви та
 мистецтвозна́вства АН Ук-
 раї́ни § 38, п. 16
 ви́д'ї́зд § 6, п. 3
 ви́дкриття́ § 20, п. 4, а; § 21, п. 2;
 ви́дкритті́в § 20, п. 4, а; § 55,
 п. 1
 ви́дмі́нок — ви́дмі́нка § 48, п. 1,
 ж; ви́дмі́нкові, ви́дмі́нку § 49,
 п. 1
 ви́дні́ні § 30, п. 1, а
 ви́дно́шення § 80, п. 6, в
 ви́домо́ість — ви́домо́стей § 62, п. 2
 ви́дпові́дальни́сть § 22, п. 3
 ви́дпові́дний § 67, п. 1, а
 ви́дповідь — ви́дповіді́ § 62, п. 1;
 ви́дповідей́ § 62, п. 2; ви́дповідя́м
 § 62, п. 3; ви́дповідя́ми § 62, п. 4;

у відповідях § 62, п. 5
 відповіді (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
 відразу § 30, п. 1, б
 від ранку до вечора § 30, п. 2, б
 відрі — відер § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
 відстань § 21, п. 2
 відсутній § 66, п. 2, а
 від сьогодні § 30, п. 1, а, прим.
 відтепер § 30, п. 1, а
 відчувати, відчуваю, відчувають § 80, п. 3, б, 4, прим.
 візаві § 90, п. 5, а, 4
 війна — воєн (і війн) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 Військ § 98
 військомат § 20, п. 1, б
 військо § 16, п. 2, а, 1; у війську § 52, п. 2, а
 Військово-Грузинська дорога § 38, п. 9
 військовозобов'язаний § 29, п. 2, г, прим.
 військово-морський § 29, п. 2, г
 військовополонений § 29, п. 2, г, прим.
 військово-спортивний § 29, п. 2, г
 війсь, війю, на війї § 5, п. 1
 вік § 18, п. 4; віку § 48, п. 1, е
 вікно § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 44, II, б; § 45, II, п. 1; вікон § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
 віконечко § 22, п. 7
 віконниця § 20, п. 1, в
 віконце — віконць § 55, п. 2, прим.
 Віктор, Віктора § 103, п. 2, прим. 2
 віл — волів (і волів) § 57, п. 1, прим.
 вілла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; вілл § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
 Вілуйо Пуспуюдо § 38, п. 1, прим. 3
 Вільнєв § 91, п. 2
 вільний § 8, п. 1, б
 Вільсон § 86, п. 1, б; § 97
 Вільшанська Новоселиця § 114, п. 3, е
 вільшансько-новоселицький § 114, п. 3, е
 Вільямс § 97
 він, вона, воно (парадигма) § 73; його, йому § 7, п. 1, а; з нього, у неї § 78, прим. 2; їх § 4, п. 1; до нього, за неї, з них § 73
 Вінер § 97

Вінниця § 20, п. 1, в; § 108
 Вінницькі Стави § 114, п. 3, е
 вінницько-ставський § 114, п. 3, е
 Вінниччина § 38, п. 12, прим.
 Вікніпег § 97
 вінця § 17, п. 3; § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; вінцям § 66, п. 3, б; вінцями § 66, п. 5, б
 віньєтка § 93, п. 1, а
 Віньї § 4, п. 2; § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
 Вірджинія § 90, п. 5, в, 3
 вірити — вірте § 17, п. 1
 вісім (парадигма) § 70, п. 2
 вісімдесят § 70, п. 4
 вісімдесят восьмий, вісімдесят восьмого § 71, п. 2
 вісімдесятий § 71, п. 1
 вісімнадцять § 70, п. 3
 вісімсот § 70, п. 5
 віск § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в
 вісник § 19, п. 1
 «Вісті з України» § 38, п. 18
 вість § 19, п. 1; § 44, III; вісті § 61, п. 1; § 62, п. 1; вістю § 61, п. 3, б; при вісті § 61, п. 4; вісте § 61, п. 5; вістеу § 62, п. 2; вістям § 62, п. 3; вістями § 62, п. 4; у вістях § 62, п. 5
 вісь § 8, п. 1, а, 5; § 16, п. 1, а; § 20, п. 4, в; вісцю § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; вісі § 8, п. 1, а, 5; § 61, п. 1; § 62, п. 1; на вісі § 61, п. 4; вісї § 62, п. 2; вісям § 62, п. 3; вісями § 62, п. 4; на вісях § 62, п. 5
 Віталій — Віталію § 53, п. 2
 Віта-Поштова § 114, п. 3, а
 віта-поштовий § 114, п. 3, а
 Вітебськ § 109, п. 4, а, 1
 Вітебське воеводство § 38, п. 12
 вітер § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 44, II, б; вітру § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 48, п. 2, е
 Вітер — Вітра § 48, п. 1, а; § 50, п. 1
 Вітка § 109, п. 1, в
 вітрище § 44, II, б; § 45, II, п. 3
 вітровий § 23, п. 7
 віттова хвороба § 38, п. 26, в, прим., б
 Вітчизняна війна § 38, п. 22
 віце-президент § 26, п. 2, 2
 віце-президентський § 29, п. 2, а
 вічко, вічок § 8, п. 3, а, 2
 віч-на-віч § 30, п. 3, а
 вічний § 18, п. 4
 вічність — вічності § 9, п. 2, а

вічно § 18, п. 4
 Віші § 90, п. 5, в, 3
 вйокати § 7, п. 1, б
 вклад § 11, п. 3, а
 Вкраїна § 11, п. 3, б, прим.
 екрай § 30, п. 1, б
 екупі § 30, п. 1, б
 влад § 30, п. 1, б
 влада § 11, п. 3, а
 владар § 11, п. 3, а
 Владивосток § 11, п. 3, б; § 109,
 п. 4, б, 4; § 112, п. 1, II; § 113,
 п. 2, б; Владивосток, у Влади-
 востіці (у Владивостоку) § 112,
 п. 1, II
 владивостіцький § 113, п. 2, б
 Владислав § 106, п. 2, г
 власний § 11, п. 3, а
 власноруч., власноручн. (власноруч-
 ний) § 40
 власт. (властівий) § 40
 властівість § 11, п. 3, а
 влітку § 30, п. 1, б
 в міру § 30, п. 2, а
 в нагорбоду § 30, п. 2, а
 внаслідок § 31, п. 1, а
 внизю § 30, п. 1, б
 внічию § 30, п. 1, д
 в нбгу § 30, п. 2, а
 вночі § 30, п. 1, б
 Внүково § 109, п. 7, б
 внүтрішній § 67, п. 2, б
 внутрішньозаводський § 29, п. 1, г
 в обмін § 30, п. 2, а
 в обріз § 30, п. 2, а
 вовк § 8, п. 2, б; вівка § 8, п. 2,
 б; § 48, п. 1, б
 вовк-жадняга § 27, п. 2
 вовченя § 22, п. 6
 вовчийця — вовчийць § 47, Б, п. 4, а
 вогкий § 18, п. 4, прим. 2
 вогничок § 22, п. 7
 вогнище § 22, п. 9
 вогбю § 8, п. 2, а; вогню § 8, п. 2, а;
 § 48, п. 2, е
 вода — вод § 8, п. 3, д, 3
 водень § 8, п. 3, д, 1; водню § 8,
 п. 3, д, 1; § 48, п. 2, а
 водіти, воджю § 80, п. 5; § 80,
 п. 6, в, прим. 1
 водіння § 80, п. 6, в
 водно § 30, п. 1, г
 водовоз § 8, п. 3, д, б
 водогін — водогону § 48, п. 2, і
 вододіл — вододілу § 48, п. 2, і
 Водолазченко § 18, п. 1, д
 Водолазький § 18, п. 1, д
 водопій, водопію § 8, п. 1, а, 1

водопровід § 8, п. 3, д, в; водопро-
 воду § 48, п. 2, і
 Водоп'янов § 104, п. 11
 воевода § 44, 1
 воєнно-стратегічний § 29, п. 2
 вожений § 80, п. 6, а
 возити, возжю § 80, п. 5; § 80, п. 6,
 в, прим. 1
 возіння § 80, п. 6, в
 Воїнов § 104, п. 6, б
 вокзал — вокзалу § 48, п. 2, в
 Волга § 112, п. 1, І; § 113, п.
 2, а; Волги, на Волзі § 112,
 п. 1, І
 Волгоград § 114, п. 2, д
 волгоградський § 114, п. 2, д
 волейбол § 95, п. 1; волейболу § 48,
 п. 2, н
 волюбний § 29, п. 1, в
 волзький § 113, п. 2, а
 Волинська область § 38, п. 12
 волинський § 16, п. 2, а, 1; § 17, п. 2
 волікши § 8, п. 3, в
 Володимир § 106, п. 2, г
 Володимир Великий § 38, п. 26, б
 Володимир-Волинський § 38, п. 8
 Володимир Хомич — Володимире
 Хомичю § 53, п. 4, прим. 4
 волокит, волік, волоклá, волоклб
 § 8, п. 3, в
 вблос § 8, п. 2, в
 волосінь — волосінню § 61, п. 3, а
 волбсся § 17, п. 5
 волбський § 113, п. 2, в
 волбх § 113, п. 2, в
 волочільник § 22, п. 3
 воля § 8, п. 1, б; воле § 47, А, п.
 6, б
 Вольнов § 104, п. 12, а, 2
 вольт — вольтів § 55, п. 1
 вольтер'янець § 90, п. 5, а, 2
 ворітця § 8, п. 3, б, 2
 Воробйов § 7, п. 1, б; § 104, п. 11;
 Воробйова § 104, п. 3, а
 вороже § 9, п. 2, г, прим.
 Ворон § 38, п. 2, б
 Воронеж § 109, п. 1; § 113, п. 2, а;
 Воронежа § 48, п. 1, б, 4
 воронезький § 113, п. 2, а
 Вороніж § 113, п. 2, а
 воронізький § 113, п. 2, а
 ворота § 8, п. 3, б, 2; § 38, п. 9;
 § 66, п. 1, в; воріт § 8, п. 3, б,
 2; § 66, п. 2, в; воротам § 66,
 п. 3, а; ворітьми (й воротами)
 § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в;
 на ворбтах (рідше ворбтах) § 66,
 п. 6

Ворт § 97

восені § 30, п. 1, б

воск — *воську* § 48, п. 2, а

в основному § 30, п. 2, г

востанні § 30, п. 1, в

8 Березня § 38, п. 22, прим. 2

восьмеро § 70, п. 10

восьмий § 16, п. 1, а; § 71, п. 1

Воткінськ § 109, п. 4, а, 1

Вовверман § 94

воцаній § 18, п. 1, в

воцанка § 18, п. 1, в

воцїна § 18, п. 1, б

войцький § 18, п. 1, а

войччина § 18, п. 1, а

вп'ям'ятку § 30, п. 1, б

впень § 30, п. 1, б

вперёд § 30, п. 1, б

впереміж § 30, п. 1, б

впереміш § 30, п. 1, б

вперше § 30, п. 1, г

вплав § 30, п. 1, б

вплач § 30, п. 1, б

вплив § 11, п. 3, а

вподовж § 30, п. 1, е; § 31, п. 1, а

в позику § 30, п. 2, а

впоперек § 30, п. 1, б

впору § 30, п. 1, б

вправа § 11, п. 3, а

вращений § 84, п. 2, прим. 1, г

вращення § 8, п. 3, г

враз § 30, п. 1, б

вразїти § 84, п. 2, прим. 1, г

вранці § 30, п. 1, б

врешті § 30, п. 1, б

врівень § 30, п. 1, б

врівні § 30, п. 1, б

врізатися — не вріжся § 18, п. 4, прим. 1

врозкид § 30, п. 1, б

врозліт § 30, п. 1, б

врозсин § 30, п. 1, б

врозтич § 30, п. 1, б

Врубель § 11, п. 3, б

вручну § 30, п. 1, в

вряд § 30, п. 1, б

вряди-годи § 30, п. 3, г

всередині § 30, п. 1, б

«Всесвіт» § 38, п. 18

всесвітній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а

Всесвітній конгрес прихильників
міру § 38, п. 14, б

Всесвітня Рада Міру § 38, п. 11

Всесвітня федерація демократич-
ної молоді § 38, п. 14, б

всесвітньо-історичний § 29, п. 2, б

всє-таки § 33, А, п. 3, а

всілякий § 78, прим. 1

вслід § 30, п. 1, б

всмак § 30, п. 1, б

вступ § 11, п. 3, а

вступний § 11, п. 3, а

всього-на-всього § 30, п. 3, д

всюдихід § 8, п. 3, д, в; § 25, п. 3, а

всякий § 78, прим. 1

втім § 30, п. 1, д; § 32, п. 1

втрете § 30, п. 1, г

втрое § 30, п. 1, г

вугляр, вугляр § 45, II, п. 3

вужчати § 18, п. 3

вужчий, вужче § 18, п. 3

вуз, у вузах § 39, п. 2, прим.

вузлик § 22, п. 1

вузький § 16, п. 2, а, 1; § 18, п. 3

вузькодіалектний — вузькодіалект-
не § 29, п. 1, д

вўлиця — вўлиці § 47, Б, п. 4, б;

вўлицями § 47, Б, п. 5, б

вўлиця Петра Сагайдачного § 38,
п. 9

вўличка § 22, п. 7

вулкан § 86, п. 1, а

вус — вўси, вўса § 54, п. 3

вўхо — вўха, уші § 53, п. 2; ушій
(перев. вух) § 55, п. 3; вўхами
§ 58, п. 1

в цілому § 30, п. 2, г

в цілості § 30, п. 2, а

вчєння § 8, п. 3, г

вчєтверо § 30, п. 1, г

вчитель — при вчителєві § 52, п. 1,
а; вчителю § 53, п. 2; вчителє
§ 57, п. 1

вчорашній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б

вщєрть § 30, п. 1, б

Вюртемберг § 92, п. 2, б

в'язати, в'язу, в'яжеш § 80, п. 4

В'яземський § 104, п. 11

в'язень § 22, п. 4

в'язи § 6, п. 1; § 66, п. 1, а; в'язів
§ 66, п. 2, б; в'язам § 66, п. 3, а

в'язкий § 16, п. 2, а, 1, прим.

в'язкість § 16, п. 2, а, 1, прим.

В'язники § 109, п. 8

в'язь — в'язю § 61, п. 3, а

Вязьма § 109, п. 8, прим.

В'яльцева § 104, п. 11

Вячеслав § 6, п. 1

Г

Гаїга § 14; § 87; § 113, п. 2, а

гаїзький § 113, п. 2, а

Гавайї § 90, п. 4

Гавана § 87

Гавлик § 104, п. 5, б

Гавр § 87

- Гаврілів § 8, п. 3, д, 4
 гаврілівський § 8, п. 3, д, 4
 Гаврілово § 109, п. 4, б, 2
 Гагарін § 104, п. 6, ш
 гадка § 14
 газета § 14
 газівник § 22, п. 1
 газопровід § 8, п. 3, д, 6
 газопровідний § 8, п. 3, д, 6
 гай — гаю § 48, п. 2, б; у гаї,
 у гаю § 52, п. 3, а, прим.
 гайморова порожнина § 38, п. 26, в,
 прим., б
 гайовий § 23, п. 7
 гайок § 22, п. 12
 Гайсин, Гайсина, Гайсином, у Гай-
 сині § 112, п. 1, II
 Гай Юлій Цезар § 106, п. 1, в
 галантерей § 86, п. 1, а
 галас — галасу § 48, п. 2, ж
 Галац § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
 Галин § 23, п. 4; § 67, п. 1, б
 Галина Іллівна — Галіно Іллівно
 § 53, п. 4, прим. 4
 галицький § 18, п. 1, а; § 113,
 п. 2, б
 Галич § 113, п. 2, б
 Галичина § 18, п. 1, а
 Галілей § 86, п. 2
 галіф § 38, п. 1, прим. 5
 галка, галці § 16, п. 2, б, прим.;
 § 17, п. 3, прим.
 галуззя § 17, п. 5
 галузь — галузі § 61, п. 1; га-
 лузю § 61, п. 3, а; у галузі § 61,
 п. 4; галузей § 62, п. 2
 галченй § 16, п. 2, б, прим.; § 64,
 п. 1; галченяті § 64, п. 2; гал-
 ченяті § 64, п. 3; галченям § 64,
 п. 4; на галченяті § 64, п. 5
 Галья § 23, п. 4; Галю § 47, А, п.
 6, в
 Гальвані § 90, п. 5, а, 3; § 100,
 п. 2
 Галька, Гальці § 16, п. 2, б, прим.;
 § 17, п. 3, прим.
 Гальчин § 16, п. 2, б, прим.
 Гамбург § 113, п. 2, а
 гамбургський § 113, п. 2, а
 Ганг — Гангу § 48, п. 2, й
 гандбл § 87
 Ганна (парадигма) § 103, п. 1;
 Ганна § 20, п. 3; Ганно § 47,
 А, п. 6, а
 Ганна Іванівна — Ганно Іванівно
 § 47, А, п. 6, в, прим.
 Ганнин § 20, п. 3
 Ганнібал § 87
 ганяти § 10, п. 1
 ганьба § 16, п. 1, а
 гараж — гаража § 48, п. 2, в
 гаразд § 1, п. 2
 гарбузіння § 22, п. 5
 Гарвард § 87
 Тарібальді § 15, прим.
 гарненький § 16, п. 2, а, 2
 гарний, гарна, гарне (парадигма)
 § 68
 гарнір § 22, п. 13
 Гаронна § 87, § 89, п. 3
 Гартний § 104, п. 10
 Гаршин (парадигма) § 102, п. 3;
 § 104, п. 6, в, 1
 гарячє § 1, п. 2; § 9, п. 2, г, прим.
 гарячий § 1, п. 2; гарячої, гарячою
 § 9, п. 2, в
 гарячка § 1, п. 2
 гас — гасу § 48, п. 2, а
 гасло — гасел § 55, п. 2, прим.
 гауптвахта § 94
 Гашек, Гашека, Гашекові § 102,
 п. 3, прим.
 гвардія § 87
 гвинт — гвинта § 48, п. 1, в
 Гвінея § 87
 Гвінея-Бісау § 114, п. 3, а
 гвінея-бісауський § 114, п. 3, а
 Гданськ § 15, прим.
 Гегель § 14
 гегемонія § 87
 Гедік-паша § 106, п. 2, е
 гей § 14
 гей-гей § 25, п. 4, г
 гейзер § 95, п. 1
 Гейне § 87; § 95, п. 1; § 100, п. 2
 гектар § 45, II, п. 1; § 87; гектара
 § 48, п. 1, е
 Гельсінгфорт § 87
 Гельсінкі § 87
 Гельсінська спілка § 38, п. 14, б
 Гемпшир § 90, п. 5, в, 3
 генерал § 14
 генерал-губернатор § 26, п. 2, 1, б
 генерал-губернаторський § 29,
 п. 2, а
 генерал-лейтенант § 26, п. 2, 1, б;
 § 38, п. 3, прим. 1
 Генеральний прокурор України
 § 38, п. 3
 Генеральний секретар ООН § 38,
 п. 3
 Генеральні штати Королівства
 Нідерландів § 38, п. 13
 генетика § 87
 геніальний § 90, п. 5, а, 2
 геніальність § 22, п. 3

Генсьобський § 104, п. 4, 6
 географія § 14
 геологія § 14
 гербарій § 87
 героїзм § 4, п. 4; § 22, п. 13
 героїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
 герой — гербі § 54, п. 2; гербів
 § 55, п. 1; § 57, п. 1
 гєрцог § 38, п. 3, прим. 2; § 87
 Гєте § 15, прим.; § 87; § 91, п. 2;
 § 100, п. 2
 гідко-брідко § 25, п. 4, 6
 гіря § 44, 1; § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 Гібралтар § 15, прим.
 гієна § 90, п. 5, а, 2
 Гізб § 87
 гілка, гілок § 8, п. 3, а, 2
 гілля, гілля, на гіллі § 20, п. 4, а
 гіллястий § 17, п. 5; § 20, п. 4, а
 гіллячка § 20, п. 4, а
 гільза § 86, п. 1, 6
 Гільча Друга § 114, п. 1, в
 гімн § 90, п. 5, а, 5
 гімнастика § 87
 гінді § 87
 Гіндустан § 87
 гіпопотам § 90, п. 5, а, 5
 гіпозеза § 87
 гіпс — гіпсу § 48, п. 2, а
 гіпюр § 45, II, п. 1
 гірка § 8, п. 3, а, 3
 гіркий § 67, п. 1, а
 гіркувато-солоний § 29, п. 2, е
 гірник § 22, п. 1
 гірник § 18, п. 2, а; § 22, п. 1
 гірницький § 18, п. 2, а
 гірничопромисловий § 25, п. 1
 гіронька § 8, п. 3, а, 3
 гість — гостей § 55, п. 3; гістьмі,
 гостями § 58, п. 2
 Глазго § 112, п. 7
 глазур § 86, п. 1, а
 глибочина, глибочінь § 61, п. 1,
 прим.
 глибшати § 83
 гліва § 38, п. 5
 Глівці § 109, п. 4, 6, 6
 Глінка § 104, п. 6, в, 2
 Глинськ-Загора § 114, п. 3, а
 глинськ-загорський § 114, п. 3, а
 «Глитай, або ж Павук» § 38, п. 18,
 прим. 1
 глитати § 2, п. 3, а
 Глібов, Глібове § 53, п. 4
 глухий § 67, п. 1, а
 Глуховець § 104, п. 12, 6
 глухонімий § 29, п. 1, д
 глянути, гляну, глянуть § 80, п. 3, 6, 6

Гміря, Гмірі, Гмірю, Гмірею
 § 102, п. 1
 гнати, жену, женуть § 80, п. 3, 6
 3; жєні, жєнім(о), жєніть § 81,
 п. 1, 6
 Гнатюк, Гнатюка, Гнатюкові (Гна-
 тюку) § 102, п. 1
 гнів — гніву § 48, п. 2, е
 Гнідич § 104, п. 6, в, 4
 Гнідкo § 38, п. 4
 гноїстий § 23, п. 6
 гноїсько § 22, п. 9
 гбден § 67, п. 1, в
 година-дві § 25, п. 4, в
 годинник § 20, п. 1, в
 годувати § 83
 годувати (годуватися) § 83
 гбти (парадигма в теперішньому
 часі) § 80, п. 1
 Гойя § 90, п. 4; § 91, п. 2; § 100, п.
 1; Гойі, Гойею § 100, п. 1
 Гола Пристань § 38, п. 9; § 112,
 п. 4, а; § 114, п. 1, а; Голої
 Пристані, Голою Пристанню
 § 112, п. 4, а
 Голембйовський § 104, п. 4, а
 Голік § 104, п. 6, в, 4
 Голицин § 104, п. 6, в, 4
 голівка § 8, п. 3, 6, 1; § 22, п. 11
 голівонька § 16, п. 2, а, 2
 Голландія § 89, п. 3
 голова § 8, п. 3, 6, 1; § 38, п. 3,
 прим. 1; § 44, I; § 45, I, п. 1;
 голив § 8, п. 3, 6, 1
 Голова Верховної Ради України
 § 38, п. 3
 голівка § 8, п. 3, 6, 1; § 22, п. 11
 головонігі § 29, п. 2, д, прим.
 голосистий § 23, п. 6
 Голосіїв — Голосієва § 48, п. 1, 2;
 Голосієвом § 51, п. 3, 6
 «Голос України» § 38, п. 18
 Голсуорсі § 86, п. 1, а; § 97;
 § 100, п. 2
 голуб § 1, п. 1; голубе § 53, п. 3
 Голубий Ніл § 114, п. 1, а
 голубиний § 23, п. 5
 голубка § 1, п. 1
 голуб'я § 64, п. 1; голуб'яти § 64,
 п. 2
 гольф § 86, п. 1, 6
 Гомель § 109, п. 9, а, 3
 Гомєр § 14; § 87
 Го Можб § 106, п. 2, д
 Гомулицький § 104, п. 9
 гоніти § 10, п. 1
 гоніометр § 87
 гончар § 1, п. 2

гопак — *гопакá* § 48, п. 2, и
горá § 8, п. 1, а, 2; § 114, п. 2, а,
 прим.; *гiр* § 8, п. 1, а, 2
горá Говeрла § 38, п. 8
Горáций § 87
 горб — *горбá* § 48, п. 2, д
 горбится — *не горб(ся), не горб-
 те(сь)* § 81, п. 2, б
горбувати § 23, п. 8
Гордеев § 104, п. 2, в
Гордиенко § 22, п. 8
гoрдiїв вiзол § 38, п. 26, в, прим., б
Гордiвна § 22, п. 10
гордовитий § 23, п. 8
гoрдошi § 66, п. 1, б
горе § 45, II, п. 2
горизонт § 14; § 87
гoрицвiт § 26, п. 1, г
Гoрицвiт § 106, п. 2, а
горiння § 22, п. 5
горiти § 1, п. 2; § 22, п. 5
Гoрки § 109, п. 4, б, 7; § 112,
 п. 2; *Гoрок, Гoркам* § 112, п. 2
Гoрн § 87
гoрoбiний § 23, п. 5
Гoрoвá § 104, п. 10
гoрoд § 8, п. 2, в; *гoрoди* § 54,
 п. 1
Гoрoдeцький § 104, п. 9
гoрoднiй § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
гoрoх — *гoрoхy* § 48, п. 2, б
Гoрoшинe, Гoрoшиним § 51, п. 3, б
Гoрький § 104, п. 10
гoрювати, гoрюю, гoрюють § 80,
 п. 3, б, 4
гoспiталь § 87
Гoстра Мoгiлa § 114, п. 2, е
гoстрoлyчáньський § 114, п. 2, а
Гoстрoлyччя § 114, п. 2, а
гoстрoмoгiльський § 114, п. 2, е
гoтoв § 67, п. 1, в
Гoтьe § 91, п. 2; § 93, п. 1, а;
 § 100, п. 2
гoц § 17, п. 7
 гр. — *гpoмáдiйний* § 40
гpa § 47, А, п. 2, в, прим. 1
гpaблi § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а;
гpaблiв (i гpaбeль) § 66, п. 2, б;
гpaблiм § 66, п. 3, б; *гpaблiми*
 § 66, п. 5, б; *нa гpaблiх* § 66,
 п. 6
Гpaбoвський § 8, п. 3, д, 7
 град — *гpaдy* § 48, п. 2, е
 грам — *гpaмa* § 48, п. 1, е
гpaмoтa § 14
гpaндioзний § 87
 граніт — *гpaнiтy* § 48, п. 2, а
 гра́ти — *гpaй, гpaймо, гpaйте* § 81,
 п. 2, а
гpaтiс § 90, п. 5, а, 4
гpaф § 38, п. 3, прим. 2
гpaфiк § 87; § 90, п. 5, а, 5
Гpaчoв § 104, п. 3, в
гpeбiнeць, гpeбiнцiй § 8, п. 3, а, 1
Гpeбiнкa § 108, § 113, п. 2
гpeбiнкiвський § 113, п. 2
гpeк § 113, п. 2, б
гpeкo-пeрськi вiйни § 38, п. 22,
 прим. 1
Гpeнлáндiя § 15, прим.; § 86, п. 1,
 а; § 87
Гpeцiй § 87; § 90, п. 5, а, 2
гpeцький § 113, п. 2, б
Грiбoвa гyбá § 38, п. 8
гpиб-пapaзит § 27, п. 4
Гpигoр'ев § 104, п. 2, б; § 104,
 п. 11
Гpигoрiвнa § 22, п. 10
Гpигoрiй § 22, п. 10
Гpигoрoвич § 22, п. 10
Гpигoрoвич § 104, п. 6, в, 4
гpимiти § 2, п. 3, а
гpимyти — *гpимy* § 80, п. 8,
 б, 2
Гpинчiйшим § 17, п. 6
гpип § 89, п. 1; *гpипy* § 48, п. 2, ж
Гpиць — *Гpицьy* § 53, п. 2
Гpицькo § 16, п. 1, а
гpим — *гpoмy* § 48, п. 2, е
Гpимм § 90, п. 5, а, 3
гpинвiцький § 113, п. 2, б
Гpинвич § 113, п. 2, б
Гpинчeнкiв словник § 38, п. 26, а
гpити § 84, п. 2, прим. 1, а
гpитий § 84, п. 2, прим. 1, а
гpиш — *гpoшá* § 48, п. 1, е;
гpoшeй § 55, п. 3; § 66, п. 2, а;
гpишми (й гpoшiмa) § 58, п. 2;
 § 66, п. 5, в
гpoг § 87
Гpoзний § 109, п. 7, а
гpoмáджeний § 84, п. 2, прим. 1, г
гpoмáдити § 84, п. 2, прим. 1, г
гpoмáдiйн — *гpoмáдiйнi* § 54,
 п. 1, прим.; *гpoмáдiйн* § 55, п. 1,
 прим.
гpoмáдiйнcтвo § 17, п. 2
гpoмáдiйськa вiйнá § 38, п. 22,
 прим. 1
гpoмáдiйський § 17, п. 2
гpoшoвий § 23, п. 7
гpoшoвiтий § 23, п. 8
Гpубeшiв § 109, п. 7, д
Гpудзький § 104, п. 9
гpyдoчepевá § 29, п. 1, д; § 29,
 п. 2, д, прим.

грузін § 113, п. 1; *грузіни* § 54, п. 1, прим.; *грузінів* § 55, п. 1, прим.
грузінко *дівчина* § 27, п. 3
грузінський § 113, п. 1
група § 89, п. 1
групето § 89, п. 1
грушевий § 23, п. 7
грушоподібний § 25, п. 2, а
губа — *губ* (і *губів*) § 47, Б, п. 2, а
гублячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
гублячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
гугенот § 87
гузір, *гузіря* § 45, II, п. 2
гукання § 22, п. 5
гукати § 22, п. 5
Гулак-Артемівський § 106, п. 3, б; § 107, п. 4, а
Гуляєв § 104, п. 2, б
гуляйпільський § 114, п. 2, в
Гуляйполе § 114, п. 2, в
гуляння § 22, п. 5
гуляти § 22, п. 5
Гуляшкий § 104, п. 10
гумус § 87
гун, *гүни* § 89, п. 1
Гур'ев § 109, п. 8
Гур'їн § 104, п. 6, б
гурт — *гурту* § 48, п. 2, б
гурток — *у гуртку* § 52, п. 2, а
гусеня § 22, п. 6
гүси § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; § 66, п. 4, в; *гусей* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, в; *гусям* § 66, п. 3, а; *гусьмй* § 66, п. 5, в
Гусіне Озеро § 109, п. 4, а, 2, прим.
гүска § 66, п. 1, а, прим.
гусляр — *гусляре* § 53, п. 3
гуся § 44, IV, а; § 64, п. 1; *гусяти* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *гусяті* § 64, п. 3; *гусям* § 64, п. 4; *гусята* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *гусят* § 65, п. 2; § 65, п. 4; *гусятм* § 65, п. 3; *гусятами* § 65, п. 5; *на гусятах* § 65, п. 6
гүща § 45, I, п. 3
Гүщин § 104, п. 6, в, 1
Гүгоб § 87; § 92, п. 2, б; § 100, п. 2

Г

гава § 15
газда § 15
Галаган § 15
гандж § 15
ганок § 15; *ганку* § 48, п. 2, в
Гарібальді § 15, прим.
гатунок § 15

гвалт § 15
гвалтувати § 15
Гданськ § 15, прим.
гегати § 15
гедзь § 15; § 16, п. 1, а
гелготати § 15
герготати § 15
герготіти § 15
Гете § 15, прим.
гінгути § 15
гирлига § 15
Гібралтар § 15, прим.
глей § 15
гніт § 8, п. 2, е, прим.; § 15; *гно-та* § 8, п. 2, е, прим.
г'огель-м'огель § 15
грасувати § 15
грати § 15
грагчастий § 15
Гренландія § 15, прим.
гречний § 15
гринджоли § 15
грунт § 15; *на грүнті* § 52, п. 3, а; *грунті*, *грунта* § 54, п. 3
гүдзик § 15; § 41, п. 1
Гүдзь § 15
гүля § 15

Д

давай-но § 33, А, п. 3, а
Давідів Брід § 114, п. 1, а; § 114, п. 3, е; *Давідового Броду* § 48, п. 1, г, прим.
давідово-брідський § 114, п. 3, е
Давічо, *Давіча* § 100, п. 2, прим.
да Вінчі § 106, п. 1, г
давнім-давнө § 25, п. 4, б
давній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
давнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
давніовверхньонімецька § 29, п. 1, д
давніоруський § 25, п. 1
Д'Аламбєр § 106, п. 1, г, прим. 1; § 107, п. 3
д'аламбєрівський § 107, п. 3
далєко § 33, А, п. 2, е, прим.
далєко-далєко § 30, п. 3, д
далечінь § 61, п. 1, прим.
Дамаск § 113, п. 2, б
дамаський § 113, п. 2, б
дамоклів меч § 38, п. 26, в, прим., б
Данілов § 104, п. 6, в, 2; § 109, п. 4, б, 2
Даніло Галицький § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Данте § 100, п. 2
дантіст § 22, п. 13
Дарвін, *Дарвіна* § 100, п. 1, II;

Дарвіном § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
Даргоміжський § 104, п. 9
дарма що § 30, п. 1, ж; § 32, п. 2, б; § 33, А, п. 2, а
дарований § 84, п. 2, прим. 1, г
Д'Артаньян § 106, п. 1, г, прим. 1
дарувати § 84, п. 2, прим. 1, г
дати (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
Даугавпілс § 114, п. 2, д
даугавпілський § 114, п. 2, д
дах — *даху* § 48, п. 2, в
два, дві (парадигма) § 70, п. 2; *два* § 70, п. 8
двадцятий § 71, п. 1
двадцятиповерховий § 29, п. 1, е
двадцятирічний § 25, п. 3, а
20-річний § 29, п. 2, ж
двадцять § 70, п. 3
дванадцятий § 71, п. 1
дванадцятитонка § 26, п. 1, д
дванадцять § 70, п. 3
двері § 66, п. 1, б; *дверей* § 66, п. 2, а; *дверям* § 66, п. 3, б; *дверми* (й *дверіма*) § 66, п. 5, в; *у двє-рях* § 66, п. 6
Двіна § 109, п. 4, а, 1
двір § 45, II, п. 1; *двора* § 8, п. 1, б
двісті (парадигма) § 70, п. 5
²/₇ — *дві сьомі* § 72, п. 1
²/₃ — *дві треті, двом третім* § 72, п. 1
двобічний § 25, п. 4, б
двоуглекислий § 29, п. 1, д
двоє, двох, двом § 70, п. 8
двоістий § 23, п. 6
дворічанський § 114, п. 2, б
Дворіччя § 114, п. 2, б
дворушник § 18, п. 4
двохмільйонний § 71, п. 1
двохосьовий § 25, п. 3, б
двохсотий § 71, п. 1
двохтисячний § 71, п. 1
двоярусний § 25, п. 3, а
Де-Брейне § 38, п. 8, прим. 2
дев'яностий § 71, п. 1
дев'яносто, дев'яноста § 70, п. 7
дев'ятеро § 70, п. 10
дев'ятий § 71, п. 1
дев'ятисотий § 28, п. 1, б
дев'ятнадцять § 70, п. 3
дев'ясот § 70, п. 5
дєв'ять § 70, п. 3
⁹/₁₀ — *дєв'ять десятих* § 72, п. 1
дегільівський § 107, п. 3
де Голль § 107, п. 3

дедалі § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
дезінтеграція § 90, п. 5, б
дезінфекція § 90, п. 5, б
дезінформація § 90, п. 5, б
деінде § 30, п. 1, ж
«Дейлі Експрес» § 38, п. 18
«Дейлі телеграф енд Мординг пост» § 38, п. 18, прим. 2
декан § 38, п. 3, прим. 1
Декандоль § 106, п. 1, г, прим. 2
декілька, декількох, декільком, декількома § 79, прим.
Декларація прав людини § 38, п. 23
деколи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
декотрий § 33, А, п. 1, а
декрет § 50, п. 2; *у декреті* § 52, п. 3, а
декуди § 30, п. 1, ж
де ла Куєва § 106, п. 1, г
Демль § 106, п. 1, г, прим. 2
Дельфи § 93, п. 1, б
Дембіця § 109, п. 7, е; § 109, п. 9, б
Демократична партія України § 38, п. 13
демон § 38, п. 2, а, прим. 1
Дем'янськ § 109, п. 8
де-небудь § 30, п. 3, в
де-не-де § 30, п. 3, д
дєнний § 20, п. 1, в
ден. норма (денна норма) § 40
Ден Сяопін § 106, п. 2, д
день § 8, п. 2, а; § 20, п. 1, в; *дня* § 8, п. 2, а; *сім день (і днів), днів сім* § 55, п. 1, прим.
день-другий § 25, п. 4, в
День незалежності України § 38, п. 22
деньок § 22, п. 12
день у день § 30, п. 2, б
День учителя § 38, п. 22
депо § 100, п. 2
дерево § 2, п. 2, а; § 8, п. 3, б, 2; *дерев* § 8, п. 3, б, 2
деревообробний § 29, п. 1, в
деревице § 8, п. 3, б, 2
Держава Бахрейн § 38, п. 12
Державін § 104, п. 1
Державна дума § 38, п. 13
Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка § 38, п. 15, б
Державний музей українського образотворчого мистецтва § 38, п. 15, б
державно-монополістичний § 29, п. 2, б
держак — *на держакі, на держаків* § 52, п. 2, а

дёржално § 17, п. 4
 дёржальце § 17, п. 4
 держати — держу § 2, п. 1
 дерзкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 Дерібас § 106, п. 1, г, прим. 2
 дерти, деру, деругъ, деру § 80, п. 3, б, 9, прим.
 Десна § 108
 десь § 33, А, п. 1, г
 десь-інде § 30, п. 3, г
 десь-інколи § 30, п. 3, г
 десь-то § 30, п. 3, в
 десятеро § 70, п. 10
 десятый § 71, п. 1
 10-й — 10-ї § 28, п. 2, а
 10-В § 25, п. 4, е
 10-поверховий § 29, п. 2, ж
 Десятый міжнародний з'їзд сла-
 вістів § 38, п. 15, а
 десятка § 48, п. 1, е
 десять § 70, п. 3
 дехто, декого, декому, де з ким,
 де на кому (і де на кім), на де-
 кому § 79
 дешівший § 69, п. 1, а
 дешиця § 33, А, п. 1, а
 децо § 33, А, п. 1, а
 деякий, деякого, деяким, на деяких
 (і де на якіх) § 79
 джаз § 90, п. 1
 Джек — Джеку § 53, п. 1
 Джек Лондон § 106, п. 1, б
 джемпер § 90, п. 1
 Джемс § 90, п. 1
 Джеральдіна Чаплін § 100, п. 2
 джерело § 8, п. 3, б, 2; § 9, п. 1;
 джерел § 8, п. 3, б, 2
 джерельце § 8, п. 3, б, 2
 Джерсі § 90, п. 1
 Джигарханян § 104, п. 6, в, 1
 джигіт § 90, п. 5, в, 1
 джигун § 15
 джінси § 90, п. 5, в, 1
 джирга § 38, п. 13, прим.
 Джонні § 89, п. 3
 Джорджтаун § 94
 джобуль § 94
 «Дзвін» § 38, п. 18
 дзвінок, дзвінка, дзвінку, дзвін-
 ком § 8, п. 3, а, 1
 дзвякнути § 6, п. 1, прим.
 дзіґа § 15
 дзіґлик § 15
 Дзісь § 104, п. 9
 дзьоб § 16, п. 1, б; у дзьобі § 52,
 п. 3, а
 Дзюрáвeць § 104, п. 9
 див. — дивись § 40

дізель § 38, п. 1, прим. 5; § 90,
 п. 5, а, 3, прим.; § 90, п. 5,
 в, 1; дізеля § 48, п. 1, б, 7
 дізель-мотор § 26, п. 2, 1, а
 дізель-моторний § 29, п. 2, а
 динамо § 90, п. 5, в, 1
 диплом § 90, п. 5, в, 1
 дирéктор § 38, п. 3, прим. 1; § 45,
 II, п. 1; § 90, п. 5, в, 1; дирéк-
 торові, дирéктору § 49, п. 1;
 директорі § 54, п. 1
 дисонáнс — дисонáнсу § 48, п. 2, ж
 дитина § 66, п. 1, а, прим.
 дитя § 64, п. 1; дитяти § 64, п. 2;
 дитяті § 64, п. 3; дитям § 64,
 п. 4
 дит'ясла § 6, п. 3
 дитятко — дитяткові, дитятку
 § 49, п. 1; на дитяткові § 52,
 п. 1, б; на дитятку § 52, п. 1, б,
 прим.
 діхати § 18, п. 4, прим. 2
 Дихтау § 38, п. 8, прим. 3
 диакон § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 діалектика § 90, п. 5, а, 2
 діалектико-матеріалістичний § 29,
 п. 2, в
 ді́а метр § 96
 діа́метрально протилéжний § 29,
 п. 1, г, прим. 1
 ді Ві́тторіо § 106, п. 1, г; § 107,
 п. 4, в
 діва § 44, II, б; § 44, IV, а; дів-
 чати § 44, IV, а; діва́т § 65,
 п. 4
 дівчина-грузинка § 27, п. 3
 дівчина-красуня § 27, п. 2
 дівчинóнька, дівчинóньці § 17, п. 3,
 прим.
 дівчи́сько § 22, п. 9; § 44, II, б
 дігтя́р § 18, п. 4, прим. 2
 дід — діду § 53, п. 1; ді́дів § 67,
 п. 1, б
 дід-мороз § 38, п. 2, б, прим.
 Дід Мороз § 38, п. 2, б
 Дідрó § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
 діеле́ктрик § 91, п. 2
 дієвий § 23, п. 7
 Ді́его § 91, п. 2
 Ді́его-Га́рсіа § 90, п. 5, а, 2
 діжечка § 22, п. 7
 діжка — діжці § 18, п. 4, прим. 1
 Ді́зель § 90, п. 5, а, 3; § 90, п. 5, а,
 3, прим.
 ді́йовий § 23, п. 7
 ді́ловóд § 8, п. 3, д, 1
 ді́ловóдство § 8, п. 3
 Ді́н Лінь § 106, п. 2

дістав-таки § 33, А, п. 3, а
 діти § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а
 прим.; дітям § 66, п. 3, а; ді-
 тей § 66, п. 4, б; дітьми § 66, п. 5, в
 діяч — діячі § 60
 для того щоб § 32, п. 2, б
 Дмитро (парадигма) § 103, п. 2;
 Дмитра § 48, п. 1, а
 Дмитров § 109, п. 4, б, 2
 Дмитро-Варварівка § 114, п. 1, г;
 § 114, п. 3, б
 дмитро-варварівський § 114, п. 3, б
 Дніпро § 44, II, а; § 108; по Дніпру,
 по Дніпрі § 52, п. 3, б, прим.
 Дніпропетровськ § 113, п. 2
 дніпропетровський § 113, п. 2
 Дністер § 108; Дністра § 48, п. 1,
 д
 дно § 54, п. 3; § 55, п. 2, прим.;
 дёна § 54, п. 3; ден § 55, п. 2,
 прим.
 доба феодалізму § 38, п. 22, прим. 1
 Д'Обіньє § 106, п. 1, г, прим. 1;
 § 107, п. 4, в
 до біса § 30, п. 2, а
 дббриво § 22, п. 2
 Добрийвечір § 106, п. 2, б
 Добрий Шлях § 38, п. 9
 добродій — добродієві § 49, п. 1
 добродій бригадир — добродію
 бригадіре (бригадір) § 53, п. 4,
 прим. 1; добродієві бригадіру
 § 49, п. 1, прим.
 добродійка — добродійко Скирда
 § 53, п. 4, прим. 3
 Довбуш — Довбуше § 53, п. 3
 довговій § 67, п. 2, в
 довгожданий § 20, п. 2, в, прим.
 Довгопёл § 106, п. 2, в
 доверху § 30, п. 1, б
 довіку § 30, п. 1, б
 довічний § 67, п. 1, а
 довкола § 30, п. 1, б
 доволі § 30, п. 1, б
 до вподоби § 30, п. 2, а
 догма — догм § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 догмат — догмату § 48, п. 2, ж
 договорювати § 10, п. 1
 догола § 30, п. 1, в
 догорі § 30, п. 1, б
 до гурту § 30, п. 2, а
 додаток — додатка § 48, п. 1, ж
 до діла § 30, п. 2, а
 додóбу § 30, п. 1, б
 додóму § 30, п. 1, б
 до завтра § 30, п. 1, а, прим.

до загину § 30, п. 2, а
 доісторичний § 4, п. 4, прим.; § 90,
 п. 5, б
 доїти, дою, доять § 80, п. 3, а
 доїхати § 4, п. 1
 до краю § 30, п. 2, а
 до кріхти § 30, п. 2, а
 доктор наук § 38, п. 3, прим. 1
 докўпи § 30, п. 1, б
 до ладў § 30, п. 2, а
 долар — долара § 48, п. 1, е
 до лиха § 30, п. 2, а
 до лиця § 30, п. 2, а
 долівка § 22, п. 11
 долітце § 8, п. 3, б, 2
 долоня — долонь § 8, п. 3, д, 2;
 § 47, Б, п. 2, а
 долонька § 8, п. 3, д, 2
 Долóрес § 100, п. 2
 долотó § 8, п. 3, б, 2; доліт § 8,
 п. 3, б, 2; § 55, п. 2
 домашній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 Домброва § 109, п. 7, е
 Домбровський § 104, п. 8, а
 до міри § 30, п. 2, а
 домна — домен § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 Дон — Дону § 48, п. 2, й
 дон Базіліо § 106, п. 1, д
 Донбас — Донбасу § 48, п. 2, й
 Донéць — Дінця § 48, п. 1, б, 5
 Донéцьк § 108
 Донéцька шахта «Вітка-Глибóка»
 § 38, п. 15, а
 донéцький § 16, п. 2, а, 1
 донжуан § 38, п. 1, прим. 5; § 106,
 п. 1, д, прим.
 Дон Жуан § 106, п. 1, д
 донізу § 30, п. 1, б
 доніні § 30, п. 1, а
 Дон Кіхóт § 106, п. 1, д
 до ноги § 30, п. 2, а
 дон Педро § 106, п. 1, д
 Донськóй § 104, п. 10
 дон Хосé § 106, п. 1, д
 доня — доню § 47, А, п. 6, в
 дóнька § 17, п. 2
 дóньчин § 17, п. 2
 до обіду § 30, п. 2, а
 до останку § 30, п. 2, а
 до пари § 30, п. 2, а
 допізна § 30, п. 1, в
 до пня § 30, п. 2, а
 до побáчення § 30, п. 2, а
 доповідати, доповідáй § 81, п. 2, в,
 прим. 1
 доповідач — доповідача § 50, п. 1
 доповідь — у доповіді § 61, п. 4;

доповідей § 62, п. 2
 доповіді § 81, п. 2, в, прим. 1
 допомагати § 10, п. 1
 допомогти § 10, п. 1
 до пори § 30, п. 2, а
 до пуття § 30, п. 2, а
 до річі § 30, п. 2, а
 до решти § 30, п. 2, а
 доріжка § 8, п. 3, д. 2
 доріг — доріг § 8, п. 3, д. 2;
 § 47, Б, п. 2, а
 дорогий § 18, п. 3
 Дорогобуж § 114, п. 2, а
 дорогобужський § 114, п. 2, а
 Дорожин § 104, п. 6, в, 1
 доріжний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 доріжний, доріжче § 18, п. 3
 Дорошенко — Дорошенка § 48,
 п. 1, а
 Дорошович § 22, п. 10
 доручений § 2, п. 2, б
 досвітній § 67, п. 2, а
 до сих пір § 30, п. 2, а
 до смаку § 30, п. 2, а
 до смерті § 30, п. 2, а
 до снаги § 30, п. 2, а
 достатній § 67, п. 2, а
 достаток — достатку § 48, п. 2, ж
 Достоєвський § 104, п. 2, б
 до сьогодні § 30, п. 2, а
 дотепер § 30, п. 1, а
 дотла § 30, п. 1, б
 дохід, доходу § 8, п. 1, а, 1
 доц. — доцент § 40
 дочка § 23, п. 4, прим.; дочкі § 47,
 А, п. 1, б, прим.; дочці § 18,
 п. 4, прим. 1; дочки § 47, А,
 п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 7;
 дічок § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 до чого § 30, п. 1, д
 дочин § 23, п. 4, прим.; § 67, п. 1, б
 дішка § 18, п. 1, в
 дощ § 1, п. 1; § 45, II, п. 3; дощу
 § 1, п. 1; § 48, п. 2, е; дощі,
 § 55, п. 1
 дощаний § 18, п. 1, в
 дощенту § 30, п. 1, б
 дішок — на дішоку § 52, п. 2, а
 дощовий § 23, п. 7
 дощомір § 25, п. 2, а
 д-р (доктор) § 26, п. 2, 5
 дрейф § 95, п. 1
 дижити § 2, п. 3, а
 діжджі § 66, п. 1, б; діжджі
 § 66, п. 2, б
 дімати § 2, п. 3, б
 дімливий § 2, п. 3, б
 дімота § 2, п. 3, б

дірова § 66, п. 1, в; діров § 66, п. 2, в
 діровос § 8, п. 3, д, 6
 друг — діже § 53, п. 3; дізі § 54,
 п. 1; дізів § 55, п. 1; дізім
 § 56; діже Гріцю § 53, п. 4,
 прим. 2; діже Максименко
 § 53, п. 4, прим. 3
 дігий § 71, п. 1; дігої § 9, п. 2, в
 дігого дня § 30, п. 2, в
 діжина § 45, I, п. 1; діжино
 § 47, А, п. 6, а
 діжний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 діжний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 дікар, дікаря § 45, II, п. 2
 дікарня § 45, I, п. 2; дікарні
 § 47, Б, п. 4, б; дікарен § 16,
 п. 2, в; дікарнями § 47, Б, п. 5, б
 дікований § 24, п. 1
 дікування § 24, п. 1
 дікувати § 24, п. 1
 дімев § 104, п. 2, в
 діб § 45, II, п. 1; § 50, п. 1, прим.,
 діба § 48, п. 1, б; § 50, п. 1, прим.,
 дібові § 49, п. 1
 дібно § 108; § 112, п. 1, II; дібна,
 дібном, у дібні § 112, п. 1, II
 дідинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
 діжий § 18, п. 3
 діжний, діжче § 18, п. 3
 Дімбартон-Окс § 114, п. 3, в
 Дунай — Дунаю § 48, п. 2, й
 дунаватий § 23, п. 8
 дірра § 89, п. 1
 діховка § 22, п. 11
 душа — діше § 47, А, п. 6, б
 дієпп § 109, п. 9, а, 1
 дібого § 16, п. 1, б
 діборнов § 104, п. 3, б
 діяконов § 104, п. 12, а, 1
 діу Гар § 106, п. 1, г
 діума § 93, п. 2
 діума Старший § 38, п. 26, б
 діума § 93, п. 2
 діу-фіорд § 38, п. 8
 дігилев § 104, п. 12, а, 3, прим.
 дідя § 44, I
 дідяко § 16, п. 1, а

Е

еґоїзм § 4, п. 4
 еґоїстичний § 4, п. 4
 Единбург § 90, п. 5, в, 5; § 112, п. 1, II;
 Единбурга, в Единбурзі (в Един-
 бургу) § 112, п. 1, II
 еґопівська мова § 38, п. 26, в, прим.,
 б
 Ейнштейн § 95, п. 1

Еквадор § 91, п. 1
 екватор § 91, п. 1
 екзамен — экзамену § 48, п. 2, ж
 экзаменатор § 91, п. 1
 екскурс — екскурсу § 48, п. 2, ж
 екскурсовод § 8, п. 3, д, 6
 експорт — експорту § 48, п. 2, ж
 экс-чемпіон § 26, п. 2, 2
 електрика § 86, п. 2; § 91, п. 1
 електровоз § 8, п. 3, д, 6; електро-
 воза § 48, п. 2, і
 електрорізі — електрорізу § 48, п. 2, з
 електронно-обчислювальний § 29,
 п. 2, б
 електропровід § 8, п. 3, д, 6
 электросиловий § 29, п. 1, а
 елемент — елемента, елементу § 48,
 п. 2, й, прим.
 еліпсоїд § 4, п. 4
 Ельбрус § 109, п. 3; Ельбрусу § 48,
 п. 2, й
 Ельза Вірхов § 100, п. 2
 Ельзас — Ельзасу § 48, п. 2, й
 Ельзас-Лотарінгія § 114, п. 3, а
 ельзас-лотарінзький § 114, п. 3, а
 Ельтон § 109, п. 3; Ельтону § 48,
 п. 2, й
 Емба § 109, п. 3
 ембарго § 87
 Енгельс § 91, п. 1
 Енеїда § 90, п. 5, б
 «Енеїда» § 38, п. 18
 енергія § 91, п. 1
 ентузіазм § 91, п. 1
 епічний § 23, п. 3
 епос — епосу § 48, п. 2, з
 епоха Відродження § 38, п. 22
 еркер — еркера § 48, п. 2, в
 ескадрілья, ескадрільї, ескад-
 рільєю, ескадрільей § 100, п. 1, і
 Естонія § 109, п. 3
 Есхіл § 91, п. 1
 етан § 91, п. 1
 ефемерний § 88
 ефір § 88

Є

Євангеліє § 14; § 38, п. 18, прим. 2
 Євгенєва § 104, п. 2, б
 Євдокімов § 104, п. 2, а
 Єваторія § 91, п. 2; § 109, п. 1, а
 Євразія § 91, п. 2
 Єврейська автономна область § 38,
 п. 12
 Європа § 91, п. 2
 європеець § 91, п. 2
 Європейське Економічне Співтова-

рiство § 38, п. 11
 європейський § 91, п. 2
 Євтушевський § 104, п. 2, а
 Евфрат § 91, п. 2
 Егер § 91, п. 2
 Єгипет § 90, п. 5; в, 5; § 91, п. 2;
 Єгипту § 48, п. 2, й
 Егоровський § 109, п. 1, а
 Егоров § 104, п. 2, а
 Егоршино § 109, п. 4, б, 1; § 109,
 п. 7, б
 Едлічка § 104, п. 5, а
 езуїт § 90, п. 2
 Ейськ § 109, п. 1, а
 Еланський § 104, п. 2, а
 Елець § 109, п. 1, а
 Елизаров § 104, п. 2, а
 Елисейські Поля, Елисейських По-
 лів § 112, п. 4, а
 Емен § 91, п. 2
 Ена § 90, п. 2
 ена § 90, п. 2
 Ендріховський § 104, п. 8, б
 Енісей § 109, п. 1, а; Енісею § 48,
 п. 2, й
 енот § 91, п. 2
 Енсен § 90, п. 2
 єпископ § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 епитимія § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 епитрахиль § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 Єреван § 109, п. 1, а
 ересь § 91, п. 2
 Єрофій Павлович (станція) § 114,
 п. 1, г
 Єрусалим § 90, п. 2; § 90, п. 5, в, 5
 Ершов § 104, п. 2, а
 Єсентукі, Єсентуків, Єсентукам
 § 112, п. 2
 Єсперсен § 90, п. 2
 Ефімов § 104, п. 2, а
 ехідна § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Ж

Жабинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
 жабó § 90, п. 1
 жаданий § 23, п. 2
 жадного вовк § 27, п. 2
 Жак — Жаку § 53, п. 1
 жаль — жалю § 48, п. 2, є
 Жан-Жак (Руссо) § 38, п. 1; § 106,
 п. 3, а; § 107, п. 1
 жан-жаківський § 107, п. 1
 Жанна § 90, п. 1
 жанр — жанру § 48, п. 2, з
 жар — жару § 48, п. 2, є
 жар-птиця § 26, п. 2, 1, а
 жаский § 16, п. 2, а, 1, прим.

жа́ти § 80, п. 3, б, 9; § 84, п. 2, прим. 1, а; *жну, жнуть* § 80, п. 3, б, 9
 жа́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
 ЖЕК § 39, п. 2
 желе́ § 86, п. 2
 Желехівський § 8, п. 3, д, 7
 Железноводськ § 109, п. 1, в
 Женев'єва § 92, п. 1, а
 жені́ти § 9, п. 1
 Жеро́м § 90, п. 1
 же́рти, же́рү, же́рүть, же́рі § 80, п. 3, б, 9, прим.
 Же́шув § 109, п. 7, д.
 жив § 67, п. 1, в
 Жі́ков § 104, п. 5
 живо́пис — живо́пису § 48, п. 2, і
 живо́пліт — живо́плоту § 48, п. 2, і
 Жига́лово § 109, п. 4, б, 1
 Жигу́лі § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; Жигу́лів, Жигу́льм § 112, п. 2
 Жі́жка § 104, п. 5, б
 Жі́здра § 109, п. 4, б, 1
 Жила́ Коса́ § 109, п. 4, б, 1
 Жильєро́н § 104, п. 6, в, 1
 жир § 45, II, п. 1
 жирандо́ль § 90, п. 5, в, 1
 Жира́рдус § 109, п. 7, д
 Жиро́нда § 90, п. 5, в, 3
 жи́ти § 80, п. 3, б, 1; § 83; *живу́, живу́ть* § 80, п. 3, б, 1; *живи́, живи́м(о), живи́ть* § 81, п. 1, а
 житловий кооператив «На́ука» § 38, п. 15, а
 Жі́тні Го́рї § 114, п. 2, е
 житні́й § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 житньогі́рський § 114, п. 2, е
 Жито́мир § 108; Жито́мира § 48, п. 1, г
 Жито́мирська автостра́да § 38, п. 9
 життєвий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
 життєзда́тний § 25, п. 2, в
 життє́пис § 20, п. 4, а; § 25, п. 2, в
 життє́вий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
 житт́я § 17, п. 5; § 20, п. 4, а; § 44, II, б; § 45, II, п. 2; *житт́ю* § 20, п. 4, а; *житт́ям* § 51, п. 2; *у житт́і* § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б; *житт́ів* § 55, п. 1
 жі́нка § 45, I, п. 1; жі́нкї § 47, Б, п. 7
 Жіо́но § 104, п. 6, в, 1
 жнець, же́нче § 53, п. 3
 жо́вте́нь — жо́вте́ня § 48, п. 1, е
 Жо́вті Во́ди § 38, п. 8, прим. 1

жовті́ти, жовті́ю, жовті́ють § 80, п. 3, б, 2
 жовтогаря́чий § 29, п. 2, е
 жовч — жо́вчу § 61, п. 3, б
 Жо́ліо-Кю́рі § 106, п. 3, б
 жо́нати́й § 9, п. 1
 Жорж Занд § 106, п. 1, б
 Жо́ффруа § 100, п. 2
 жу́к-коро́їд § 27, п. 4
 Жуко́вський — Жуко́вського, Жуко́вському § 112, п. 3
 Жу́ль Верн § 107, п. 4, а, прим.
 жу́ль-ве́рнівський § 107, п. 4, а, прим.
 жураве́ль — журавле́ві § 49, п. 1
 Жура́вський § 104, п. 7
 Журба́в § 47, Б, п. 2, в
 жу́рі § 90, п. 1; § 90, п. 5, а, 4; § 90, п. 6
 журна́л — журна́лу § 48, п. 2, з
 Жусе́ § 93, п. 1, а

3

з (із, зі (зрідка зо)) § 13, п. 1; § 13, п. 2; § 13, п. 3
 забага́то § 30, п. 1, а
 за бага́то § 30, п. 1, а, прим.
 забі́гти § 80, п. 5, прим.
 забі́лювати § 24, п. 1
 Зава́дзький § 104, п. 9
 зава́дити, зава́джу § 80, п. 6, б
 заважа́ти § 80, п. 6, б
 завби́льшки § 30, п. 1, е
 завви́шки § 20, п. 1, а
 завгли́бшки § 30, п. 1, е
 зава́днанн § 45, II, п. 2; зава́днань § 55, п. 2
 зава́дженнї § 30, п. 1, е
 заверті́ти § 10, п. 2
 заве́ршення § 8, п. 3, г
 заве́ршувати § 10, п. 2
 зава́йдна § 30, п. 1, в
 зава́їти § 80, п. 3, б, 1
 заві́рчувати § 10, п. 2
 за ві́що § 30, п. 1, д
 зава́мерти, зава́мру, зава́мруть, зава́ме́р § 10, п. 2; *зава́мру* § 10, п. 2; § 80, п. 3, б, 9, прим.
 зава́мира́ти § 10, п. 2
 зава́од § 18, п. 2, в; § 44, II, а; зава́одоу § 48, п. 2, в; зава́оди § 54, п. 1
 зава́од-«Транссигна́л» § 38, п. 15, а
 зава́одський § 18, п. 2, в
 зава́йо́ваний § 7, п. 1, а; § 24, п. 2
 зава́йо́вування § 24, п. 2
 зава́йо́вувати § 24, п. 2

завтошки § 30, п. 1, е
 завштрашній § 67, п. 2, б
 завчасу § 30, п. 1, е
 завшірки § 30, п. 1, е
 загаль — загалу § 48, п. 2, б
 загальнодержавний § 29, п. 1, г
 загальноосвітній § 29, п. 1, б
 загибель — загибеллю § 61, п. 3, а
 загітований § 24, п. 3
 загітувати § 6, п. 3, прим. 1;
 § 24, п. 3
 за години § 30, п. 2, а
 загбений § 84, п. 2, а
 загс, до загсу § 39, п. 2, прим.
 задля § 31, п. 1, б
 задній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 за дня § 30, п. 2, а
 задовго § 30, п. 1, а
 Заєць § 101, § 102, п. 1, Зайця,
 Зайцеві (Зайцю) § 102, п. 1
 Заєць § 38, п. 2, б
 заєць-русак § 27, п. 4
 займенник — займєнника § 48,
 п. 1, ж
 Зайончек § 104, п. 8, б
 зайти — зайшов би § 33, Б, б
 Зайчик-Побігійчик § 26, п. 2, 1, в
 Закавказзя § 38, п. 12, прим.
 Закарпаття § 38, п. 12, прим.
 закисати, закисаю, закисають § 80,
 п. 3, б, з
 закінчення — по закінченні § 52,
 п. 3, б, прим.
 закон § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
 законний § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
 законність § 20, п. 1, в
 законно § 20, п. 1, в
 законодавчо § 9, п. 2, г, прим.
 Закопане, Закопаного, Закопано-
 му § 109, п. 1, в, прим.
 за кордон § 30, п. 2, а
 за кордоном § 30, п. 2, а
 закритий § 84, п. 2, б
 зал — залу § 48, п. 2, в
 Залеський § 104, п. 1
 Залізні Ворота § 38, п. 8, прим. 1
 залізо § 45, II, п. 1
 залісся § 18, п. 2, в
 Залісся Перше § 114, п. 1, в
 заліський § 18, п. 2, в
 залп § 93, п. 1, б
 Замбезі § 90, п. 5, а, 3
 замість § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 2;
 замів, замелá § 8, п. 1, а, 7
 замівши § 8, п. 1, а, 7
 заміж § 30, п. 1, б
 заміжжя § 67, п. 2, а
 замість § 31, п. 1, а

замість того щоб § 32, п. 2, б
 замітати § 10, п. 2
 замкнений § 84, п. 2, прим. 1, б
 замкнуті § 84, п. 2, прим. 1, б
 замкнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
 заможний § 67, п. 1, а
 замок — замку § 48, п. 2, в
 замок — замка § 48, п. 1, в
 замолоду § 30, п. 1, в
 заморюжувати § 80, п. 6, б
 замужем § 30, п. 1, б
 занадто § 30, п. 1, а
 заново § 30, п. 1, в
 заодно § 30, п. 1, г
 заочі § 30, п. 1, б
 запанібрата § 30, п. 1, б
 заперати, запер, запри § 10, п. 2
 запис — запису § 48, п. 2, і
 записні § 30, п. 1, б
 Запоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 18,
 п. 2, б; § 108; § 113, п. 2, а
 Запорізька Січ § 114, п. 1, а
 запорізький § 18, п. 2, б; § 113,
 п. 2, а
 запоріжець — запоріжці § 38, п. 1,
 прим. 6
 «Запоріжець за Дунáєм» § 38,
 п. 18
 «Запоріжці пишуть листа ту-
 рецькому султанові» § 38, п. 18
 запрягти § 80, п. 9, прим. 1; § 84,
 п. 2, прим. 2; запряг § 80, п. 9,
 прим. 1
 запряжений § 84, п. 2, прим. 2
 зап'ястий § 19, п. 1
 заради § 31, п. 1, б
 зараз § 30, п. 1, б
 заразом § 30, п. 1, б
 зарані § 30, п. 1, б
 зарання § 30, п. 1, б
 за рахунок § 30, п. 2, а
 зареєстрований § 24, п. 3
 зареєструвати § 24, п. 3
 Заремба § 104, п. 8, а
 зарисовка § 22, п. 11
 заробіток — заробітку § 48, п. 2, і
 засвігла § 30, п. 1, б
 за свігла § 30, п. 2, а
 засиджений § 84, п. 2, прим. 2
 засидіти § 84, п. 2, прим. 2
 засідання — засідань § 55, п. 2
 засідання президії Українського
 товариства охорони пам'яток іс-
 торії та культури § 38, п. 16
 заслабти, заслаб, заслабла § 80,
 п. 9, прим. 2
 заслужений діяч мистецтва § 38,
 п. 3, прим. 1

заспокоювати § 10, п. 1
 зате § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
 записувати § 10, п. 2
 затока § 38, п. 8
 затока Святого Лаврентія § 38, п. 8, прим. 1
 затон, затону § 8, п. 3, д, 5
 затор § 8, п. 3, д, 5; затору § 8, п. 3, д, 5; § 48, п. 2, і
 затхлий § 18, п. 4, прим. 2
 Захар'їн § 4, п. 3; § 104, п. 11
 захід § 38, п. 7
 Захід — країни Заходу § 38, п. 7
 Західна Європа § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
 Західна Україна § 38, п. 7
 західний § 23, п. 1; § 67, п. 1, а
 Західний Буг § 108
 західноєвропейський § 114, п. 2, е
 Західносибірська низовина § 114, п. 2, а, прим.
 за що § 30, п. 1, д
 збавити § 21, п. 1
 зберегти § 8, п. 3, в; § 10, п. 2; зберіг, зберегла, зберегло § 8, п. 3, в
 зберігати § 10, п. 2
 зберігши § 8, п. 3, в
 збіжжя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2; збіжжю, у збіжжі § 20, п. 4, а
 збільшення § 8, п. 3, г
 збліднути, зблід, зблідла § 80, п. 9, прим. 2
 збоїни § 66, п. 1, а; збоїн § 66, п. 2, в
 збоку § 30, п. 1, б
 з боку на бік § 30, п. 2, б
 з болю § 30, п. 2, а
 збори § 38, п. 16
 Збройні сили України § 38, п. 13
 збуджений § 80, п. 6, а
 збудований § 84, п. 2, а
 Звєгінцев — Звєгінцевим § 51, п. 3, а
 звернення § 22, п. 5
 зверху § 30, п. 1, б
 звести § 21, п. 1
 Звєрев § 104, п. 2, г
 звйсока § 30, п. 1, в
 звйти § 80, п. 3, б, 1
 звичай § 45, II, п. 2
 звіку § 30, п. 1, б
 звір, звірі § 45, II, п. 1
 звіробії-трава § 27, п. 1
 звіробії — звіробою § 48, п. 2, б
 Зволінський § 104, п. 5, а
 звук — зўку, зўка § 48, п. 2, ж
 зв'язок § 6, п. 1
 зв'яляти § 6, п. 1
 згáрячу § 30, п. 1, в
 згáслий § 21, п. 1
 згóден § 67, п. 1, в
 згорі § 30, п. 1, б
 здарáтися — здається § 16, п. 2, г
 з давнiх-давнiх § 25, п. 4, б
 здáтність § 22, п. 4
 здешевлення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
 з дiда-прáдiда § 25, п. 4, б
 здiйснений § 20, п. 2, в, прим.
 здiйснений § 20, п. 2, б; § 20, п. 2, в, прим.
 здiйсненiсть § 20, п. 2, в
 з дiяна день § 30, п. 2, б
 Здолбунів § 108
 здоров § 67, п. 1, в
 здоровенний § 20, п. 2, а
 здоров'я § 45, II, п. 2; у здоров'ї § 6, п. 1
 «Здоров'я» § 38, п. 20
 здўру § 30, п. 1, б
 Зейнаб § 100, п. 2
 зеконóмити § 6, п. 3, прим. 1; § 21, п. 1
 зéлен § 67, п. 1, в
 Зелéна Гўра § 114, п. 1, а
 зелéний § 8, п. 1, б
 Зелéний Гай § 38, п. 8, прим. 1; Зелéного Гáю § 48, п. 1, г, прим.
 Зелéний мис § 38, п. 8
 Зеленодóльськ § 109, п. 1
 зéлень § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
 землетрiс § 25, п. 2, б; землетрiсу § 48, п. 2, е
 земля § 8, п. 2, а; § 38, п. 6, прим. 2; § 45, I, п. 2; землі § 47, А, п. 1, б, прим.; зéмле § 47, А, п. 6, б; зéмлі § 47, А, п. 1, б, прим.; земéль § 8, п. 2, а
 Зéмський собóр § 38, п. 13
 з'еднаний § 6, п. 3
 з'еднувати § 21, п. 1
 зжiтися § 21, п. 1
 зжóвклий § 84, п. 1, б
 з-за § 31, п. 2
 ззáду § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
 з-за кордóну § 30, п. 2, а
 ззи́рну́тися § 21, п. 1
 зигзáг § 90, п. 5, в, 1
 Зимóвники § 109, п. 4, б, 6
 Зинóв'ев § 104, п. 2, б
 Зинóвий-Богдáн § 38, п. 1; § 106, п. 3, а
 зiбгáти § 21, п. 1
 зiв'ялий § 21, п. 1
 зiгнаний § 84, п. 2, а
 зiгнорувáти § 21, п. 1

зігну́ти § 21, п. 1
 зігріва́ти § 21, п. 1
 зідра́ти § 21, п. 1
 зізна́тися § 21, п. 1
 Зілаїр § 109, п. 4, а, 2
 зілля § 8, п. 1, б
 ЗІЛ-111 § 25, п. 4, е
 зімкну́ти § 21, п. 1
 зімліва́ти § 21, п. 1
 зім'я́ти § 21, п. 1
 зіпріва́ти § 21, п. 1
 зіпсува́тися § 21, п. 1
 зіп'ясти́ся § 21, п. 1
 зірвіголова § 26, п. 1, г
 зірка, зіро́к § 8, п. 3, а, 2
 зірка Альтаїр § 38, п. 6, прим. 1
 зісподу § 30, п. 1, б
 зіста́вити § 21, п. 1
 зіткнення § 21, п. 1
 зітлі́ти § 21, п. 1
 зітхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
 зіщу́литися § 21, п. 1
 з'їзо § 4, п. 3; § 21, п. 1; § 38, п. 16
 з'їхати § 6, п. 3
 з кра́ю в кра́й § 30, п. 2, а
 зла́зати — злазѣ, зла́зьмо, зла́зьте
 § 81, п. 2, в
 Златоу́ст § 113, п. 2
 златоу́стівський § 113, п. 2
 зле́гка § 30, п. 1, в
 зліва § 30, п. 1, в
 зліта́ти § 2, п. 3, б
 злодійкува́тий § 23, п. 8
 змага́ння § 45, II, п. 2; змага́нням
 § 51, п. 2
 зма́зати § 21, п. 1
 змі́ний § 23, п. 5
 змоги́ § 10, п. 1
 знаве́ць — знавио́ § 53, п. 3
 з-над § 31, п. 2
 знадво́ру § 30, п. 1, е
 знадлі́вий § 21, п. 1
 знаме́нний § 23, п. 1, прим.
 знаме́нник — знаме́нника § 48,
 п. 1, ж
 знанн́я § 20, п. 4, а; § 44, II, б;
 § 48, п. 1, 1; § 54, п. 3; знанню́
 § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; знан-
 н́ям § 51, п. 2; у знанн́і § 20
 п. 4, а; знань § 16, п. 2, в; § 20,
 п. 4, а; § 55, п. 2
 знаря́ддя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2;
 § 48, п. 1, 1, знаря́ддю § 20,
 п. 4, а; § 49, п. 2, а; знаря́ддям
 § 51, п. 2; на знаря́дді § 20,
 п. 4, а, знаря́дь § 20, п. 4, а;
 знаря́ддями § 58, п. 1
 зна́ти — зна́ю § 5, п. 1

значеннє́вий § 23, п. 7
 зна́чення § 8, п. 2, г; § 8, п. 3, г;
 значе́нь § 8, п. 2, г
 зні́зу § 30, п. 1, б
 знóву § 30, п. 1, в
 зовні́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 зовсім § 33, А, п. 1, є, прим.
 зогріва́ти § 21, п. 1
 зóзла § 30, п. 1, б
 зóкола § 30, п. 1, б
 зокре́ма § 6, п. 3, прим. 1
 «Золоті́й ко́лос» § 38, п. 20
 Золоті́ ворóта § 38, п. 21
 Золото́вєрхий (Ки́в) § 38, п. 12,
 прим.
 золотоні́ський § 113, п. 2, в
 Золотонóша § 113, п. 2, в
 Золя́ § 86, п. 1, б
 зомліва́ти § 21, п. 1
 зопріва́ти § 21, п. 1
 зорієнтува́тися § 21, п. 1
 «Зоря́» § 38, п. 20
 зотлі́ти § 21, п. 1
 з-пéред § 31, п. 2
 з переля́ку § 30, п. 2, а
 з-під § 31, п. 2
 з-пóза § 31, п. 2
 з-пóміж § 31, п. 2
 з-пóнад § 31, п. 2
 з-пóпід § 31, п. 2
 з-пóсеред § 31, п. 2
 з-прóміж § 31, п. 2
 з ра́дості § 30, п. 2, а
 зра́зу § 30, п. 1, б
 зра́нку § 30, п. 1, б
 зра́ння § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, б
 зреш́тою § 30, п. 1, б
 зрі́дка § 30, п. 1, в
 зробити — зроби́ю § 80, п. 8, б, 1
 зрóблений § 20, п. 2, в, прим.;
 § 80, п. 6, в, прим. 2, а
 зрóду § 30, п. 1, б
 зрóду-ві́ку § 25, п. 4, б
 з розгóну § 30, п. 2, а
 зроста́ння § 22, п. 5
 зроста́ти § 22, п. 5
 зроста́ючий § 84, п. 1, а
 зсади́ти § 21, п. 1
 зсерéдини § 30, п. 1, б
 з т́ім щóб § 32, п. 2, б
 з то́го ча́су як § 32, п. 2, б
 зумі́ти § 6, п. 3, прим. 1
 зумо́вити § 21, п. 1
 зці́пити § 21, п. 1
 зче́пити § 21, п. 1
 зши́ток § 21, п. 1
 Зя́бров § 104, п. 12, а, 3, прим.
 з'яві́тися § 6, п. 3

i(й) § 12, п. 1; § 12, п. 2
Ібн Русте § 106, п. 2, е
Ібн Сіна § 106, п. 2, е
Ібн Фадлан § 106, п. 2, е
Ібсен § 90, п. 5; а, 1
Івана Купала § 38, п. 22
Івана Франка (село) § 114, п. 1, г;
 § 114, п. 3, е
Іван Воліве Око § 106, п. 1, а
Іваненко див. *Леонід*
Іван — мужичий син § 106, п. 3, в
Івано-Франківськ § 112, п. 5; § 114,
 п. 1, г; § 114, п. 3, б; *Івано-*
Франківська, в Івано-Франківсь-
ку § 112, п. 5
івано-франківський § 114, п. 3, б;
 § 114, п. 3, е
Іван Петрович Котлярівський
 § 38, п. 1
іван-покив § 38, п. 2, б, прим.
Іван, селянський син § 106, п. 3, в
Іван-царенко § 106, п. 3, в
Іваньо, Іваня, Іваньові (Іваню)
 § 102, п. 1
Івашків § 104, п. 5, а
Івич § 104, п. 5
Івон § 90, п. 5, а, 1
Ігarka § 109, п. 4, а, 1
Ігнатів § 104, п. 6, а
Ігнатович § 104, п. 5
Ігнат'єв § 104, п. 6, а
Ігор (парадигма) § 103, п. 2; *Ігор*
 § 23, п. 7; § 103, п. 2, прим. 2;
Ігоря § 103, п. 2, прим. 2
Ігорів § 67, п. 1, б; *Ігорева, Іго-*
реве § 22, п. 7
Ігорович § 23, п. 10
іграшка — іграшок § 9, п. 1
Ігри, Ігор § 47, А, п. 2, в, прим. 1
ідеал § 91, п. 1; *ідеалу* § 48, п. 2, ж
ідея § 90, п. 5, а, 1
іді-бо § 33, А, п. 3, а
ідилічний § 23, п. 3; § 89, п. 1
ідучий § 85, п. 1
ієрарх § 90, п. 2
ієрархія § 90, п. 2
ієрей § 90, п. 2
ієрогліф § 90, п. 2
Іжєвськ § 109, п. 4, а, 1
Ізабелла § 90, п. 5, а, 1
із-за § 30, п. 2
Ізмаїл § 90, п. 5, б
Ізмаїлбей § 106, п. 2, е
Ізмаїлов § 104, п. 6, б
ізнів § 21, п. 1
із-під § 31, п. 2

Іконімов § 104, п. 5
Іліада § 90, п. 5, а, 1
Ілієв § 104, п. 5
Іллівна § 22, п. 10
Ілліч § 22, п. 10
Ілля (парадигма) § 103, п. 1;
 § 20, п. 4, б; § 22, п. 10; § 45, 1,
 п. 2; *Іллі, Іллію, Іллію* § 20, п. 4, б;
Іллі § 47, А, п. 6, б
Ільїн § 104, п. 6, б; *Ільїнім* § 51,
 п. 3, а
Ільїшин § 104, п. 12, а, 1
ілюзія § 93, п. 2
ім. — імені § 40
імбір § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
імброльйо § 100, п. 2
іменник — іменника § 48, п. 1, б, 8
імення § 12, п. 2, б, прим.
імміграція § 89, п. 2
імовірний § 12, п. 2, б, прим.
імператор § 38, п. 3, прим. 2
імпульс — імпульсу § 48, п. 2, з
ім'я (парадигма) § 46, IV; *ім'я*
 § 3; § 44, IV, б; § 64, п. 1;
імені § 44, IV, б; § 64, п. 2;
ім'я § 64, п. 2; *імені* § 64, п. 3;
іменем, ім'ям § 64, п. 4; *в імені*
 § 64, п. 5; *імені* § 65, п. 1;
 § 65, п. 4; *імен* § 65, п. 2;
іменам § 65, п. 3; *іменами* § 65,
 п. 5; *в іменах* § 65, п. 6
інвентар, інвентарю § 45, II, п. 2
Індиїрка § 109, п. 4, а, 1
індік § 3
Індія § 90, п. 5, а, 1
Індокитай § 114, п. 2, г; § 114,
 п. 3, а
індокитайський § 114, п. 2, г
Індра § 104, п. 5, а
індустріалізація § 90, п. 5, а, 2
індустріалізований § 20, п. 2, в,
 прим.
індустрія § 90, п. 5, а, 2
ін'єкція § 92, п. 1, б
інженер § 8, п. 2, е; § 17, п. 2;
 § 45, II, п. 1
іній § 3; *інею* § 48, п. 2, е
інколи § 3
інновація § 89, п. 2, прим.
іноді § 3
інститут § 50, п. 2; § 90, п. 5, в, 1;
інститу́ту § 48, п. 2, г
інструкція § 90, п. 5, а, 1
інструмент. — інструмента, інс-
трументу § 48, п. 2, й, прим.
ін-т (інститут) § 26, п. 2, 5
інтеграл § 86, п. 1, а
інтелектуальний § 89, п. 1

інтелігэнт § 18, п. 2, в
інтелігэнтський § 18, п. 2, в
інтєрв'ю § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
інтєрєс — інтєрєсу § 48, п. 2, ж
інтєрмєцо § 89, п. 1
інтєрнаціонл § 86, п. 1, а
інтєрнаціонлльний § 90, п. 5, а, 1
інформований § 24, п. 3
інформувати § 24, п. 3
інший § 3; § 17, п. 2
іон § 90, п. 3
іонізатор § 90, п. 3
іонійський § 90, п. 3
Іонічне морє § 90, п. 3
і под. — і подібнє § 40
ірак — Іраку § 48, п. 2, й
іржати, іржю, іржуть § 80, п. 3, б, 9
Іркутськ § 109, п. 4, а, 1
ірокєз — ірокєзи § 38, п. 1, прим. 6
Ірпінь § 108
іраціонлльний § 89, п. 2
ірреальний § 89, п. 2
Іртиш § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 5; Іртиша § 48, п. 1, б, 5
Ісаєв § 104, п. 6, а
Ісаєнков § 104, п. 2, б
іскрістий § 23, п. 6
існувати § 3
Іспанія § 90, п. 7, а, 1
Іссік-Куль § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
істина § 3
Іст-Лондон § 114, п. 3, г
історик § 22, п. 1, прим.
історико-культу́рний § 29, п. 2, в
історичний § 23, п. 3
історія § 90, п. 5, а, 2
«Історія України» § 38, п. 18
істота — істот § 8, п. 3, д, 3
Ісько § 18, п. 1, д
і т. д. — і так далі § 40
іті (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; іті § 12, п. 2, б, прим.; ідуть § 85, п. 1;
іді, ідім(о), ідіть § 81, п. 1, а;
ітіся § 12, п. 2, б, прим.;
ідється § 12, п. 2, б, прим.;
і т. ін. — і такє інше § 40
Іх'ямас § 92, п. 1, а
Ішій § 109, п. 4, б, 1
Іщенко § 18, п. 1, д
Ішук § 18, п. 1, д

І

ідалья § 16, п. 2, б; ідалєнь § 16, п. 2, в

їжа § 4, п. 1; § 45, 1, п. 3
їжак § 4, п. 1
їздець § 4, п. 1
їздити § 4, п. 1; § 80, п. 5; їжджу § 80, п. 5
їсти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 7; їсти, їж, їжмо, їжте § 81, п. 2, в, прим. 1
їхати § 4, п. 1
іхній § 75

Й

ймєння § 12, п. 2, б, прим.
ймовірний § 12, п. 2, б, прим.
Йоганнесбург § 87
йод § 90, п. 3
Йолкін § 104, п. 3, а
Йолкіно § 109, п. 2, а
Йон § 90, п. 3
Йорданія § 90, п. 3
йоркшйр § 38, п. 10
Йоркшйр § 90, п. 5, в, 3; § 114, п. 2, д
Йосип § 90, п. 3
йота § 90, п. 3
йтї § 12, п. 2, б, прим.
йтїся, йдеться § 12, п. 2, б, прим.

К

Кабарда § 113, п. 1
кабардінський § 113, п. 1
Кабінєт Міністрів України § 38, п. 13
Кавказ § 113, п. 2, а; Кавказу § 48, п. 2, й
кавказький § 113, п. 2, а
Кавказький хребєт § 38, п. 8; § 114, п. 1, б
Казарлік § 113, п. 2, б
кагарлицький § 113, п. 2, б
кажан § 1, п. 2
кажучи § 85, п. 1
Казанка § 113, п. 2
казанківський § 113, п. 2
казати § 81, п. 2, в, прим. 2;
казать § 83, прим. 1; кажю § 81, п. 2, в, прим. 2; кажутъ § 85, п. 1; кажи, кажим(о), кажіть § 81, п. 2, в, прим. 2
казах § 113, п. 2, в, прим.
Қазақстан — Қазақстану § 48, п. 2, й
казахський § 113, п. 2, в, прим.
Казбек § 113, п. 2, б
казбєцький § 113, п. 2, б
Казимірський § 104, п. 6, в, 2
казка § 8, п. 2, а; казок § 8, п. 2, а;
§ 8, п. 2, а, прим. 2

казковий § 23, п. 7
 казна-де § 30, п. 3, в
 казна-коли § 30, п. 3, в
 казна-хто — казна з ким, казна
 при кому § 28, п. 2, 6
 казна-що § 28, п. 2, 6
 Каїр § 90, п. 5, 6
 Кайзер § 95, п. 2
 Кайзер-плац § 38, п. 8
 какаду § 100, п. 2
 каламбур § 45, II, п. 1
 калач § 1, п. 2
 Каледонія § 86, п. 2
 календар, календаря § 45, II, п. 2;
 у календарях § 59
 каліка § 45, I, п. 1
 калмик § 90, п. 5, а, 5, прим. 1;
 § 113, п. 2, 6
 калмицький § 113, п. 2, 6
 Калуга § 113, п. 2, а
 калужський § 113, п. 2, а
 кальвіль — кальвілю § 48, п. 2, 6
 Калькутта § 89, п. 3
 каменяр, каменяря § 45, II, п. 3
 Каменяр § 38, п. 1
 камилівка § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
 Камішин § 109, п. 4, б, 1; § 113,
 п. 1
 камішинський § 113, п. 1
 камінець, камінця § 8, п. 3, а, 1
 «Камінний хрест» § 38, п. 18
 каміння § 17, п. 5; § 22, п. 5
 камінь § 8, п. 1, а, 1; каменя § 8,
 п. 1, а, 1; § 48, п. 2, й, прим.;
 каменю § 48, п. 2, й, прим.; ка-
 меневі § 49, п. 1
 Кам'яна Балка § 114, п. 2, е
 кам'янець-подільський § 114, п. 3, а
 Кам'янець-Подільський § 108; § 112,
 п. 4, 6; § 114, п. 3, а; Кам'янця-
 Подільського, Кам'янцеві-Поділь-
 ському § 112, п. 4, 6
 кам'янобалківський § 114, п. 2, е
 Кам'яногірка § 114, п. 2, а
 кам'яногірківський § 114, п. 2, а
 канал — каналу § 48, п. 2, в
 кандалакський § 113, п. 2, в
 Кандалакша § 113, п. 2, в
 Кандалакська губа § 114, п. 1, 6
 кандидат наук § 38, п. 3, прим. 1
 Каніє, Канева § 8, п. 1, а, 4
 Канін — Каніну § 48, п. 2, й
 Канни § 38, п. 8, прим. 4
 канон — канону § 48, п. 2, ж
 Кантемір § 104, п. 6, в, 2
 каньйон § 93, п. 1, а
 капельмейстер § 95, п. 1
 капітал § 86, п. 1, а; капіталу

§ 48, п. 2, 6
 Капри § 90, п. 5, а, 3; § 112,
 п. 7
 капсула, капсули, капсулі § 100,
 п. 1, 1
 карабаський § 113, п. 2, в
 Карабах § 113, п. 2, в
 караван — каравану § 48, п. 2, б
 Карагандя § 113, п. 1
 карагандійський § 113, п. 1
 Караджич § 104, п. 5
 Карачев § 113, п. 2
 карачевський § 113, п. 2
 карбіванець § 50, п. 1, прим.; кар-
 біванця § 48, п. 1, е; § 50, п. 1,
 прим.
 каре § 91, п. 1
 Карельська Автономна Респуб-
 ліка § 38, п. 12
 кар'єра § 90, п. 5, а, 2; § 92,
 п. 1, а
 карколомний § 29, п. 1, в
 Карл Смілівий § 38, п. 26, б
 карниз — карниза § 48, п. 2, в
 Карпінськ § 109, п. 4, а, 2,
 прим.
 Кірські Ворота § 38, п. 8, прим. 1;
 § 109, п. 7, в
 картоплезажальний § 29, п. 1, а
 картопління § 22, п. 5
 касір § 45, II, п. 1
 каталог — каталогу § 48, п. 2, б
 катастрофа § 88
 катафалк § 93, п. 1, б
 Катманду § 112, п. 7
 катод — катода § 48, п. 1, ж
 Катря — Катре § 47, А, п. 6, б
 Каунас § 94
 кафе § 100, п. 2
 кафедра § 88
 кафедра української літератури
 Полтавського пединституту § 38,
 п. 16
 качан § 1, п. 2
 качати § 10, п. 1
 качиний § 23, п. 5
 каша § 45, I, п. 3
 кашель — кашлю § 48, п. 2, ж
 кашне § 100, п. 2
 кварц § 17, п. 7
 кварцовий § 23, п. 7
 квас — квасу § 48, п. 2, а
 квасок — кваску § 48, п. 2, а
 квіслінги § 38, п. 1
 квітка — квітці § 18, п. 4, прим. 1
 Квітка-Основ'яненко § 38, п. 1;
 § 106, п. 3, 6
 Квочка § 38, п. 6

Кейптаун § 114, п. 2, д
Кельн § 91, п. 2
Кельце § 109, п. 1, в, прим.
Кемберленд § 114, п. 2, д
Кемпа § 104, п. 8, а
Керогли § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
керувати § 24, п. 1
Керч, Керчі, Керчу, у Керчі § 112, п. 1, III
Кзил-Орда § 114, п. 3, в
кзилордінець § 114, п. 3, в
*кивнути — кивні, кивні(о), кив-
 нуть* § 81, п. 1, в
Київ § 8, п. 1, а, 4; § 49, п. 2, б;
 § 108; § 112, п. 1, II; *Кієва* § 8,
 п. 1, а, 4; § 48, п. 1, г; § 112,
 п. 1, II; *Кієву* § 49, п. 2, б; *Кіє-
 вом* § 51, п. 3, б; § 112, п. 1, II; *у
 Кієві* § 112, п. 1, II; *Кієве* § 53, п. 4
Кіївський будинок мод § 38, п.
 15, в
Кіївський військовий округ § 38,
 п. 15, а
Кіївський вокзал § 38, п. 19
Кіївський завод «Арсенал» § 38,
 п. 15, а
кибк § 22, п. 12
кинджал § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
кінений § 84, п. 2, прим. 1, б
кинути § 80, п. 3, б, 6; § 83; § 84,
 п. 2, прим. 1, б; *кину* § 80, п. 3, б,
 6; *кинуть* § 80, п. 3, б, 6; § 83,
 прим. 1; *кинь, киньте* § 16,
 п. 2, г
кинутий § 84, п. 2, прим. 1, б
кипарис § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
киргіз § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кірик-мужибк § 106, п. 3, в
Кирилов § 104, п. 6, в, 2
Кисельов § 104, п. 6, в, 2
кисень — кисню § 48, п. 2, а
кисет § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кисловодськ § 109, п. 4, б, 3
кисло-солбдкий § 29, п. 2, е
Китай § 90, п. 5, в, 5; *Китаю* § 48,
 п. 2, й
Китайгород § 114, п. 2, д
Китайська Народна Республіка § 38,
 п. 12
кишеня § 2, п. 1
Кишинів § 113, п. 2
кишинівський § 113, п. 2
кишлак § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
киятин § 38, п. 1, прим. 6; *киятни*
 § 54, п. 1, прим.
кіготь, кігтя § 8, п. 3, а, 1; *кігті*
 § 18, п. 4, прим. 2
кіл § 8, п. 3, а, 3; *кола* § 8, п. 1, б

кілля § 8, п. 1, б; *кіллям* § 51, п. 2
кіловат, кіловатів § 55, п. 1, прим.
кіловат-година § 26, п. 2, 1, в
кілограм § 14; § 90, п. 5, а, 5
кілбк § 8, п. 3, а, 1; § 22, п. 12;
кілка § 8, п. 3, а, 1; § 8, п. 3, а,
 3; § 48, п. 1, б
кілочок § 8, п. 3, а, 3
кілька § 79, прим.
*кількадесят, кількадесятьма, киль-
 кадесятьома* § 70, п. 12
кількамільйонний § 28, п. 1, б
*кільканадцять, кільканадцяті,
 кільканадцятьох* § 70, п. 12
кількаразовий § 25, п. 3, а
кільць § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 1, а;
 § 16, п. 2, б; *кілєць* § 8, п. 3, а,
 2; § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; § 55,
 п. 2, прим.
Кім Ір Сен § 38, п. 1, прим. 3;
 § 106, п. 1, е; § 107, п. 2
кімірсенівський § 107, п. 2
кінєць § 8, п. 3, а, 1; § 18, п. 4;
кінця § 8, п. 3, а, 1
кінєць кінцем § 25, п. 4, б, прим.
кінєчний § 18, п. 4
Кінешма § 109, п. 4, а, 1
кінний § 20, п. 1, в
кінó § 90, п. 5, а, 5; § 100, п. 2
кіновар — кіновар'ю § 61, п. 3, б
Кінотеатр ім. О. Довженка § 38,
 п. 15, б.
кінцівка § 17, п. 3
кінчик § 17, п. 2
кинь § 8, п. 1, а, 1; § 16, п. 1, а;
 § 20, п. 1, в; *коня* § 8, п. 1, а, 1;
 § 48, п. 1, б; § 50, п. 1; *конём*
 § 51, п. 1; *на конєві* § 52, п. 1, а;
на коні § 52, п. 1, б, прим.; *коні*
 § 57, п. 1, прим.; *коней* § 55, п. 3;
 § 57, п. 1, прим.; *кіньми (й ко-
 нями)* § 58, п. 2
Кіпр — Кіпру § 48, п. 2, й
кістлявий § 19, п. 1
кість — костями, кіст'ямі § 62, п. 4
клас § 86, п. 1, а; *класи* § 54, п. 1
класицизм § 22, п. 13
класичний § 23, п. 3
Клаузевиц § 104, п. 12, б, прим.
клац § 17, п. 7
клєкіт § 2, п. 1
клекотіти § 2, п. 1
клин — кліна, кліну § 48, п. 2, й,
 прим.
Клин § 109, п. 4, б, 3
клієнт § 90, п. 5, а, 2
кліщі — кліщів § 66, п. 2, б
клóпіт — клóпóту § 48, п. 2, ж

клубн § 94
 клуб — клубу § 48, п. 2, г
 Клуб письменників § 38, п. 15, в
 кльош § 86, п. 1, б
 Клязьма § 109, п. 9, а, 2
 книжечка § 2, п. 2, б; § 9, п. 1, прим.; книжечок § 9, п. 1, прим.
 книжка § 18, п. 4, прим. 2; книжки § 47, А, п. 1, а; § 47, А, п. 1, б, прим.; книжці § 18, п. 4, прим. 1; § 47, А, п. 2; книжку § 47, А, п. 3; книжкою § 47, А, п. 4; на книжці § 47, А, п. 5; книжко § 47, А, п. 6, а; книжці § 47, А, п. 7, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; книжок § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1, книжкам § 47, Б, п. 3, а; книжками § 47, Б, п. 5, а; у книжках § 47, Б, п. 6
 Книжкова палата § 38, п. 15, б
 Книжкова фабрика «Жовтень» § 38, п. 15, а, прим.
 книжний § 67, п. 1, а
 КНР § 39, п. 2
 Княжпіль § 114, п. 2, д
 Князівство Монако § 38, п. 12
 князь § 38, п. 3, прим. 2
 Кобеляки § 113, п. 2, б
 кобеляцький § 113, п. 2, б
 «Кобета і жінце» § 38, п. 18
 кобзар § 17, п. 1; § 23, п. 7; § 45, II, п. 2; кобзаря § 45, II, п. 2; кобзарем § 51, п. 1
 Кобзар § 38, п. 1
 кобзарів — кобзарєва, кобзарєве § 23, п. 7
 Кобилянська, Кобилянської, Кобилянський § 102, п. 2
 коваленко § 22, п. 8
 ковалів, ковалєвого, ковалєва § 8, п. 1, а, 3
 Ковалів (парадигма) § 102, п. 3; Ковалів, Ковалєвим § 51, п. 3, а
 коваль § 22, п. 4; коваль § 54, п. 2; ковальми § 58, п. 1
 Ковальов § 7, п. 2
 ковальський § 16, п. 2, б
 ковзкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 Ков'яги, Ков'яг, Ков'ягам § 112, п. 2
 кодекс — кодексу § 48, п. 2, б
 кожен § 78, прим. 1
 кожний § 78, прим. 1
 кожум'яка § 25, п. 2, а
 козак — козака § 48, п. 2, н; козаче § 53, п. 3
 козачий § 18, п. 1, а

козаччина § 18, п. 1, а
 козеня § 2, п. 2, б; § 64, п. 1; козеня § 64, п. 2; козеняті § 64, п. 3; козеням § 64, п. 4
 козеріг § 8, п. 3, д, 6
 Козеріг § 8, п. 3, д, 6; § 38, п. 6
 Козиний Брід § 38, п. 9
 Козинські Горби § 38, п. 9
 козир, козира § 45, II, п. 2
 козир-дівка § 26, п. 2, 1, а
 Козіцький § 104, п. 5, б
 Козьолецький § 104, п. 4, б
 Козятин § 108
 Колвіцьке § 109, п. 4, б, 6
 колгосп § 8, п. 2, д; § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б; колгоспу § 48, п. 2, г
 колгосп «Дружба» § 38, п. 15, а
 колгоспник — колгоспника § 48, п. 1, а
 Коліуєв § 49, п. 2, б; § 109, п. 1, а; § 113, п. 2; Коліуєва § 48, п. 1, д; Коліуєву § 49, п. 2, б
 коліуєвський § 113, п. 2
 колега — колего Іваничук § 53, п. 4, прим. 3; колего Степане § 53, п. 4, прим. 2
 колєзький асєсор § 38, п. 3, прим. 2
 колектів § 50, п. 2; § 89, п. 1; колектіву § 48, п. 2, б
 колєний § 84, п. 2, прим. 1, в
 колєсо — колєс § 55, п. 2; колєсьми, колєсами § 58, п. 2
 колї б § 32, п. 2, а
 колї б то § 32, п. 2, а
 колї-будь § 30, п. 3, в
 Кóлин § 23, п. 4
 коли-небудь § 30, п. 3, в
 колї-не-колї § 30, п. 3, д
 колїсь § 33, А, п. 1, г
 колїхати, колїшу, колїшеш § 80, п. 4
 колїшний § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 колїбрі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
 Колїзєй § 38, п. 21
 Колївицина § 38, п. 22
 колїно — колїнам § 56; колїньми (й колїнами) § 58, п. 2
 колїр, колїору § 8, п. 2, е, прим.
 колїща § 64, п. 1; колїщата § 64, п. 2; колїщата § 65, п. 4
 ко́ло § 45, II, п. 1; кіл § 55, п. 2
 коло́да — колóд § 8, п. 3, д, 2
 колóдка § 8, п. 3, д, 2
 колóквіум — колóквіуму § 48, п. 2, ж
 Кóло-Михáйлівка § 114, п. 3, а
 ко́ло-михáйлівський § 114, п. 3, а

колонія § 86, п. 1, а
 колбеса, колбесю, у колбесі § 20,
 п. 4, а
 колоти (парадигма в теперішньому
 часі) § 80, п. 1; колоти § 84, п. 2,
 прим. 1, в; колів, коліла § 8, п. 3, в
 колотий § 84, п. 2, прим. 1, в
 Кбля § 23, п. 4
 командір § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
 комар § 45, II, п. 1; комарі § 45,
 II, п. 1
 комбайн — комбайна § 48, п. 1, е
 Комбінат «Прогрєс» § 38, п. 15, а,
 прим.
 комєта Галлєя § 38, п. 6, прим. 1
 комісар § 45, II, п. 1
 комісаріат — комісаріату § 48,
 п. 2, г
 комісія § 89, п. 1
 комітет — комітєту § 48, п. 2, г
 компанія «Джєнерал моторс» § 38,
 п. 17
 компост § 19, п. 1, прим.
 компостний § 19, п. 1, прим.
 комп'ютер § 92, п. 1, а
 ком'юна § 89, п. 1
 конвєр § 90, п. 4; § 91, п. 2
 конвоір § 22, п. 13
 конгрєс § 38, п. 13, прим.
 Конгрєс захисту культури § 38,
 п. 23
 кондотьєр § 93, п. 1, а
 коничєнько § 22, п. 8
 конов'язь § 25, п. 2, б
 коногон § 25, п. 2, б
 коноплі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а;
 конопель § 66, п. 2, в; коноплями
 § 66, п. 5, б
 Конопницька § 104, п. 5, б
 конотация § 89, п. 2, прим.
 Конституційний Суд України § 38,
 п. 13
 Конституція України § 38, п. 28
 Конт § 109, п. 7, е
 контр-адмірал § 26, п. 2, 1, б
 контраст § 19, п. 1, прим.
 контрастний § 19, п. 1, прим.
 контрольньо-вимірвальний § 29,
 п. 1, в, прим.
 контрреволюція § 89, п. 2
 конус — конуса § 48, п. 1, ж
 конференсьє § 93, п. 1, а
 конференція § 38, п. 16
 конференція Міжнародної асоціа-
 ції україністів § 38, п. 16
 конфлікт — конфлікту § 48, п. 2, ж
 Конча-Заспа, Кончі-Заспи, у Кончі-
 Заспі § 112, п. 5

Коньков § 104, п. 12, а, 2
 кон'юнктура § 92, п. 1, б
 Кооператів «Садівник» § 38, п. 15,
 а, прим.
 Копайгород § 114, п. 2, в
 копайгородський § 114, п. 2, в
 копальня — копальєн § 47, Б, п. 2,
 в, прим. 1
 Копєрник § 104, п. 5, б
 Копєт-Даз § 114, п. 3, в
 копєчка § 22, п. 7
 копійка — копійок § 9, п. 1
 копійований § 84, п. 2, прим. 1, г
 копійовати § 84, п. 2, прим. 1, г
 Коран § 38, п. 18, прим. 2
 Кордильєри § 90, п. 5, в, 5; § 93,
 п. 1, а
 Корєйська Народно-Демократична
 Рєспубліка § 38, п. 12
 коридор — коридору § 48, п. 2, в
 корисний § 19, п. 1
 корість § 19, п. 1; користю § 17,
 п. 3
 корифєй § 88
 коріака § 8, п. 3, д, 2
 коріння § 22, п. 5; § 50, п. 2
 коріва — корів § 8, п. 3, д, 2; пас-
 ти корів (і корови) § 47, Б, п. 4;
 а, прим.
 Королів § 53, п. 4
 Королєство Бєльгїя § 38, п. 12
 король § 38, п. 3, прим. 2
 Корольов § 104, п. 3, б
 Короткєвич § 104, п. 7
 короткогрушоподібний § 29, п. 1, г,
 прим. 2
 короткошійй § 67, п. 2, в
 Корсика § 90, п. 5, в, 2
 корявий § 1, п. 2
 коряк § 113, п. 2, б
 коряцький § 113, п. 2, б
 косий § 67, п. 1, а
 косити — косить, косять § 16, п. 2, г
 коситися — коситься § 16, п. 2, г
 костогриз § 25, п. 2, б
 костоправ § 25, п. 2, б
 Костюшко, Костюшка § 100, п. 2,
 прим.
 Костянтин Багрянородний § 38,
 п. 26, б
 котєл, котла § 8, п. 3, д, 1
 Котєлєве, Котєлєвим § 51, п. 3, б
 Котєльников § 104, п. 6, в, 4
 Котєльнич § 109, п. 4, б, 6
 котїрувати § 24, п. 3
 котїти § 10, п. 1
 Котлін — Котліну § 48, п. 2, й
 Котлярєвський § 8, п. 3, д, 7

котрий § 77
 котрий-будь § 28, п. 2, б
 котрий-небудь § 28, п. 2, б
 котрийсь § 33, А, п. 1, г; § 79;
 котрогось, котро́мусь, котри́мсь
 § 79; котра́сь, котре́сь § 33, А,
 п. 1, г
 Ко́шице § 109, п. 1, в, прим.
 ко́шичок § 22, п. 7
 краве́ць — кравче́ § 53, п. 3; крав-
 ці́в § 57, п. 1
 Кра́вченко § 22, п. 8
 Кра́гуєваць § 109, п. 9, б
 краєзна́вство § 25, п. 2, в
 крає́чок § 22, п. 7
 кра́йна § 4, п. 1
 край (парадигма) § 46, II; край § 44,
 II, а; § 45, II, п. 2; кра́ю § 48,
 п. 2, д; § 53, п. 2; крає́ві § 49,
 п. 1, у кра́ї § 52, п. 3, а; § 52,
 п. 3, а, прим., у краю́ § 52, п. 3,
 а, прим., кра́ї § 54, п. 2; § 60;
 краі́в § 55, п. 1; кра́йм § 56
 кра́йній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 Кра́йній § 104, п. 10
 Кра́йня § 104, п. 10
 крайови́й § 23, п. 7
 Кра́ків § 109, п. 7, д
 краков'я́к — краков'я́ку § 48,
 п. 2, и
 кра́мни́ця — кра́мни́ць § 16, п. 2, в
 Кра́сень § 38, п. 4
 Кра́сне Дру́ге § 114, п. 1, в
 Кра́сний Лимáн — Кра́сного Лимá-
 ну § 48, п. 1, г, прим.
 Кра́сні Ворóта § 38, п. 9
 Красново́дськ § 114, п. 2, а
 Краснода́рський край § 38, п. 12
 красу́ня дівчи́на § 27, п. 2
 Кра́узе § 94
 кра́щати § 18, п. 3
 кра́яти § 10, п. 1
 кре́кінг-проце́с § 26, п. 2, 1, а
 Кре́менчу́к § 108; § 113, п. 2, б
 кре́менчу́цький § 113, п. 2, б
 Крива́ва неді́ля § 38, п. 22
 крива́вий § 2, п. 3, а
 криви́й — криве́ § 2, п. 1
 Криви́й Ри́г § 108; § 112, п. 4, а;
 Криво́го Ро́гу § 48, п. 1, г, прим.;
 § 112, п. 4, а
 криво́ § 2, п. 1
 Криво́ніс § 101; § 102, п. 1; § 106,
 п. 2, в; Кривонóса, Кривонóсові
 (Кривонóсу) § 102, п. 1
 Крижопі́ль § 108, прим.
 кри́к — кри́ку § 48, п. 2, ж
 кри́кнути — кри́кни, кри́кнім(о),

кри́кни́ть § 81, п. 1, в
 крило́ — кри́льми, кри́лами § 58;
 п. 2
 Крим — Кри́му § 48, п. 2, й
 кри́ни́ця § 2, п. 3, а
 Кри́т § 90, п. 5, в, 4; Кри́ту § 48,
 п. 2, й
 кри́ти, кри́ю, кри́ють § 80, п. 8, б, 1
 кри́хта § 2, п. 3, б
 крича́ти, кричу́, крича́ть § 80, п. 3, а
 Кри́чев § 109, п. 4, б, 3
 криши́ти § 2, п. 3, б
 кри́шка § 2, п. 3, б
 кров́ § 20, п. 4, в; кров'ю́ § 20, п. 4, в;
 § 61, п. 3, б
 кро́їти § 10, п. 1
 кро́євки § 66, п. 1, а
 крохма́ле-па́токови́й § 29, п. 2, д
 круголо́цій § 68, прим. 2
 круглува́тий § 23, п. 8
 кругосві́тний § 67, п. 2, а
 Крутибо́роди § 114, п. 2, в
 крутибо́родівськи́й § 114, п. 2, в
 Кру́тиков § 104, п. 6, в, 4
 Кру́тинське § 109, п. 4, а, 2, прим.
 Кру́тих § 104, п. 7
 кру́тиння § 80, п. 6, в
 Кру́торо́гий § 38, п. 4
 кру́ча § 45, I, п. 3; кру́чі § 47, А,
 п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б,
 п. 1; § 47, Б, п. 4, б; кру́чу § 47,
 А, п. 3; кру́чею § 47, А, п. 4; на
 кру́чі § 47, А, п. 5; кру́че § 47,
 А, п. 6, б; круч́ § 47, Б, п. 2, а;
 кру́чам § 47, Б, п. 3, а; кру́чами
 § 47, Б, п. 5, а; на кру́чах § 47,
 Б, п. 6
 кру́чений § 80, п. 6, а
 крю́к § 6, п. 2, прим.
 Крю́ково § 109, п. 8, прим.
 кря́кати § 6, п. 2, прим.
 кувáти, кую́ § 80, п. 3, б, 4, прим.
 куди́-будь § 30, п. 3, в
 куди́-небудь § 30, п. 3, в
 Ку́жче́нко § 18, п. 1, д
 Ку́знецов́ § 104, п. 1
 Ку́знецьк § 109, п. 9, в
 Ку́знецьки́й Ми́ст § 38, п. 9
 Ку́зько́ § 18, п. 1, д
 Ку́зьма́ § 22, п. 10
 Ку́зьми́ч § 22, п. 10
 Ку́зьми́вна § 22, п. 10
 Ку́зьмови́ч § 22, п. 10
 Ку́зя § 38, п. 4
 Ку́лаб Сай́праді́т § 38, п. 1, прим. 3
 ку́леметни́к § 22, п. 1
 Ку́льни́ч § 104, п. 6, в, 4
 ку́лька — ку́льок § 48, Б, п. 2, в,
 прим. 1

культу́рно-техні́чний § 29, п. 2; б
купе́ць — купці́ § 54, п. 2
купі́вши § 85, п. 2
купі́ти § 84, п. 2, прим. 1; г; ку-
пи́в § 85, п. 2; куплю́, купля́ть
§ 80, п. 6, в, прим. 2
купі́вля-про́даж § 26, п. 2, 1, а
ку́плений § 80, п. 6, в, прим. 2, а;
§ 84, п. 2, прим. 1, г
купува́ти — купува́в § 85, п. 2; ку-
пу́й, купу́ймо, купу́йте § 81,
п. 2, а
Кур де Жебелен § 38, п. 1, прим. 1
кур'е́р § 6, п. 2
ку́риво § 22, п. 2
ку́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а,
прим.; § 66, п. 4, в; куре́й § 66,
п. 2, а; § 66, п. 4, в; ку́рям § 66,
п. 3, а; курми́ § 47, Б, п. 5, в;
§ 66, п. 5, в
Кури́льські острови́ § 109, п. 4, 6, 3
кури́нь § 8, п. 2, е, прим.; куре-
ня́ § 8, п. 2, е, прим.; § 48,
п. 2, в
кури́бз § 7, п. 1, 6; § 90, п. 5, а, 2;
§ 92, п. 2, а
ку́рка § 66, п. 1, а, прим.
Курськ § 109, п. 9, в
курча́ (парадигма) § 46, IV; § 64,
пп. 1—5; § 65, пп. 1—6
Кута́йсі § 109, п. 4, а, 2
ку́тний § 67, п. 2, а
ку́тя § 20, п. 4, д, прим.
Күүсінен § 99
ку́хня, ку́хонь § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
ку́ций § 67, п. 1, а
куш — куше́м § 51, п. 1
кюве́т § 92, п. 2, 6
Кюв'е́ § 92, п. 2, 6
Кюсю́ § 112, п. 7
к'я́нти § 92, п. 1, а
Кяхта́ § 109, п. 8, прим.

Л

лавірува́ти § 24, п. 3
Лаврін, Лаврі́на § 103, п. 2, прим. 1
Лавуазье́ § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Лага́рн § 106, п. 1, г, прим. 2
ладе́н § 67, п. 1; в
ладо́ти, ладо́жу § 80, п. 6, в, прим. 1
Ладо́га § 113, п. 2, а
ладо́зький § 113, п. 2, а

Ла́зар, Ла́заря § 103, п. 2, прим. 2
ла́зити, ла́жу § 80, п. 6, в, прим. 1
ла́зня — ла́зень § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
Ла́йка § 38, п. 4
Ла-Ма́нш § 38, п. 8, прим. 2; § 86,
п. 1, а; § 114, п. 3, д
ла-ма́ншський § 114, п. 3, д
ламáти § 10, п. 1
Ламетрі́ § 106, п. 1, г, прим. 2;
§ 107, п. 4, в
ландта́г § 38, п. 13, прим.
ланцюжо́к § 17, п. 3
Ла-Пла́та § 114, п. 3, д
ла-пла́тський § 114, п. 3, д
Лас-Ве́гас § 114, п. 3, д
латвіе́ць § 38, п. 1, прим. 6
латиноамерика́нець — латиноаме-
рика́нці § 38, п. 1, прим. 6
латі́ський § 113, п. 2, в
лати́ш § 113, п. 2, в
лауреа́т § 94
лауреа́т Державно́ї премі́ї ім. Та-
ра́са Шевче́нка § 38, п. 3, прим. 1
Лафа́рг § 86, п. 1, а
Лафонте́н § 106, п. 1, г, прим. 2
Лебе́дин, Лебе́дину́ § 49, п. 2, 6;
Лебе́дино́м § 51, п. 3, б
Лебе́дине́ § 53, п. 4
Ле́бідь, Ле́беда, Ле́бедеві́ (Ле́бедю)
§ 102, п. 1
лев, ле́ва § 8, п. 2, а, прим. 1
Лев, Ле́ва, Льва́, Ле́вові́, Льво́ві
§ 103, п. 2, прим. 3
лева́да § 2, п. 1
Лев Толсто́й (селище) § 114, п. 1, г
леге́нда § 86, п. 2
легені́ — леге́нь (і леге́нів) § 47, Б,
п. 2, а
леге́нький-леге́нький § 25, п. 4, а
легкий § 18, п. 3; § 18, п. 4, прим. 2
легкоатле́тичний § 29, п. 1, б
легор́н § 38, п. 10
ле́гший, ле́гше § 18, п. 3
ле́две-ле́две § 30, п. 3, д
Ле́жнево § 109, п. 1, б
лейб-ме́дик § 26, п. 2, 2
Лейборі́стська па́ртія Великобри-
та́нії § 38, п. 14, б
Лейпци́г § 90, п. 5, в, 3; § 95, п. 1;
§ 113, п. 2, а
лейпци́зький § 113, п. 2, а
Ле-Крезо́ § 38, п. 8, прим. 2
ле́кція § 86, п. 2
леле́ка — леле́к § 8, п. 3, д, 3
лемі́ш § 2, п. 1
Ле́на § 109, п. 1

Леонід Миколо́йович Іване́нко —
Леоні́дові Миколо́йовичу Іване́нку
 § 49, п. 1, прим.
Леоні́дово § 109, п. 4, б, 2, прим.
лепеті́ський § 113, п. 2, в
Лепеті́ха § 113, п. 2, в
Лє́рмонтов § 49, п. 2, б; § 104, п. 1;
Лє́рмонтову § 49, п. 2, б
Лесаж § 106, п. 1, г, прим. 2
Лє́син — *Лє́синим* § 51, п. 3, а
Лє́ссінг § 86, п. 2
лє́стоці § 19, п. 1
Лє́ся Украї́нка (Ларі́са Петро́вна
Коса́ч) § 38, п. 1; § 106, п. 1; б
леті́ти § 10, п. 2; § 80, п. 3, а;
лечу́ § 80, п. 3, а; *летя́ть* § 80,
 п. 3, а; § 85, п. 1
летя́чий § 85, п. 1
ле Шапелле́ § 106, п. 1, г
лє́щата — *лє́щат* § 66, п. 2, в
Лє́сков § 104, п. 2, г
«Лі́бідь» § 38, п. 20
лима́н § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; *ли-*
ма́ну § 48, п. 2, д
Линьо́в § 7, п. 2
Лі́пнецьк § 109, п. 4, б, 3
Лі́пова Доли́на § 114, п. 2, е
липоводоли́нський § 114, п. 2, е
Лисі́ця § 38, п. 2, б
Лисі́чка-Сестрі́чка § 26, п. 2, 1, в
Лі́ска § 38, п. 4
лист, листá § 50, п. 1, прим.; *у лис-*
ті § 52, п. 3, а
листоно́ша — *листоно́ш* § 47, Б,
 п. 4, а
листопа́д — *листопа́да (листопа́-*
ду — з іншим значенням) § 48,
 п. 1, е
лі́стя § 45, II, п. 2; *лі́стям* § 51,
 п. 2
Лі́сьва § 109, п. 9, а, 2
лі́ти § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1;
ллю́ § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1;
ллє́ш, ллє́, ллємо́, ллетé § 20, п. 4,
 д; *ллють* § 20, п. 4, д; § 80, п. 3,
 б, 1
лі́тисся § 20, п. 4, д; *ллє́тсья* § 17,
 п. 5; § 20, п. 4, д; § 80, п. 6, в,
 прим. 3; *ллю́тьсся* § 20, п. 4, д
Лі́ха § 109, п. 7, а
Лиха́чов § 104, п. 3, в
лі́хо — *лі́хові* § 49, п. 2, а
Лихосла́вль § 109, п. 4, б, 3;
 § 112, п. 1, II; *Лихосла́вля, Лихо-*
сла́влем, у Лихосла́влі § 112,
 п. 1, II
Лі́бкнехт-штра́се § 38, п. 8
лі́брето § 89, п. 1

лівобе́ре́жжя § 8, п. 3, б, 3
ліво́бруч § 30, п. 1, е
лі́вшá § 45, I, п. 3
лі́д § 8, п. 1, а, 1; *льо́ду* § 8, п. 1, а,
 1; § 48, п. 2, а; *на льо́ду* § 52,
 п. 2, б
Лі́дице § 109, п. 1, в, прим.
лі́чка, лє́чок § 9, п. 1, прим.
лі́жко § 8, п. 3, а, 2; *у лі́жку, на*
лі́жкові § 52, п. 2, а; *на лі́жок* § 8,
 п. 3, а, 2
лі́зти § 83
лі́кар § 17, п. 1; § 45, II, п. 2; *лі́-*
каря § 45, II, п. 2; *лі́карю* § 53,
 п. 2; *лі́карі* § 54, п. 2; *лі́карів*
 § 57, п. 1
лі́кар-еко́лог § 26, п. 2, 1, б
Лі́м Хон І́н § 38, п. 1, прим. 3
лінгві́стика § 87
лінгвостилі́стичний — *лінгвостиліс-*
ти́чний § 29, п. 1, д
Лі́нда § 104, п. 5, а
Лі́нкольн § 86, п. 1, б
лі́с § 114, п. 2, а, прим.; *лі́су* § 48,
 п. 2, б; *лі́сіу* § 54, п. 1
Лі́с — *Лі́са* § 48, п. 1, а
Лі́сабо́н § 90, п. 5, а, 3
лі́сабо́нський § 90, п. 5, а, 3
лі́ска § 18, п. 1, б
Лі́сна § 109, п. 1, в
Лі́сова́ красу́ня § 38, п. 5
лі́сові́к § 38, п. 2, а, прим. 1
Лі́сові́к § 38, п. 2, б
лі́сово́з § 8, п. 3, д, б
лі́со́к — *лі́ска* § 48, п. 2, д
лі́сопи́льно-струга́льний § 29, п. 2, б
лі́сосла́в § 26, п. 1, а
лі́состе́п § 26, п. 1, в
лі́состепо́вий § 29, п. 1, а
лі́т — *лє́ту (льо́ту)* § 48, п. 2, ж
лі́та́к — *на лі́таку́, на лі́такові́*
 § 52, п. 2, а
лі́та́ти § 10, п. 2
лі́терату́ра § 90, п. 5, а, 5
«Лі́терату́рна Украї́на» § 38, п. 18
лі́терату́рно-худо́жний § 29, п. 2, б
лі́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
«Лі́топи́с Само́відця» § 38, п. 18
Лі́фиши́ц § 104, п. 12, б, прим.
лі́щи́на § 18, п. 1, б
лля́ний § 20, п. 3
лоб, лоба́ § 8, п. 2, а, прим. 1,
ловелáс § 38, п. 1, прим. 5
лове́ць, ловця́ § 8, п. 3, д, 1
лові́ти — *ловлю́, ловля́ть* § 80, п. 6,
 в, прим. 2
логари́фм § 88
логі́чний § 90, п. 5, а, 5

Подзь § 113, п. 2, а
 лодзький § 113, п. 2, а
 лóже § 45, II, п. 3
 ложечка, ложечок § 9, п. 1, прим.
 лозівський § 113, п. 2
 Лозовá § 112, п. 3; § 113, п. 2; Ло-
 зово́ї, Лозові́й § 112, п. 3
 локáут § 94
 Локéтек, Локéтека, Локéтекові
 § 102, п. 3, прим.
 ломі́ти § 10, п. 1; ломлю́, ломлять
 § 80, п. 6, в, прим. 2
 Лóмниця § 109, п. 9, б
 Лóмтев § 104, п. 2, в
 Лонгфéлло § 88; § 100, п. 2
 Лóндон § 86, п. 1, а; Лóндона § 48,
 п. 1, г
 лопáта § 1, п. 2
 лопу́х § 1, п. 1
 Лос-Анджелес § 38, п. 8, прим. 2;
 § 114, п. 3, д
 Лос-Фрайлес § 38, п. 8, прим. 2
 Лось § 104, п. 12, а, 3
 Лóхвиця, Лóхвиці, Лóхвицею, у Лóх-
 виці § 112, п. 1, 1
 Лóхвицький пові́т § 38, п. 12
 лоша́ § 44, IV, а; § 64, п. 1; лоша́-
 ти § 44, IV, а; § 64, п. 2; лоша́-
 ті § 64, п. 3; лоша́м § 64, п. 4;
 лоша́та § 65, п. 1; лоша́т § 65,
 п. 2; лоша́там § 65, п. 3; лоша́-
 тами § 65, п. 5; на лоша́тах § 65,
 п. 6
 лояльний § 90, п. 4
 л-ра (література) § 26, п. 2, 5
 Луáнг Вічі́т Ватака́н § 38, п. 1,
 прим. 3
 Лубні́й, Лубе́н, Лубна́м § 112, п. 2
 луб'я́ — луб'ям § 51, п. 2
 Луб'я́нцев § 104, п. 11
 луг — лу́гу § 48, п. 2, д
 Луга́нськ, Луга́нська, Луга́нсь-
 ком, у Луга́нську § 112, п. 1, II
 Луговська́й (Луговська́) § 104, п. 9
 лужо́к § 22, п. 12
 Лука́ § 22, п. 10
 Лукі́ч § 22, п. 10
 Лукі́вна § 22, п. 10
 Лук'я́нов § 104, п. 11
 лу́па § 86, п. 1, а
 Лу́ Сінь § 106, п. 2, д, прим.
 Лухови́ці § 109, п. 4, б, 6
 Луцьк — Лу́цька § 48, п. 1, г
 Лу́чин § 104, п. 6, в, 1
 Львів § 49, п. 2, б; § 108; § 112,
 п. 1, II; § 113, п. 2; Льво́ва § 112,
 п. 1, II; Льво́ву § 49, п. 2, б;
 Льво́вом, у Льво́ві § 112, п. 1, II;

Льво́ве § 53, п. 4
 Львівська́ пло́ща § 38, п. 9
 Львівська́ середня́ шко́ла № 1 імені
 І. Франка́ § 38, п. 15, а
 Львівське́ збро́йне повста́ння 1848 р.
 § 38, п. 22
 львівський § 113, п. 2
 Львівський обласний відді́л охоро́ни
 здоро́в'я § 38, п. 14, а
 Львівський пала́ц одру́ження § 38,
 п. 15, в
 львів'янин — львів'яни § 38, п. 1,
 прим. 6; § 54, п. 1, прим.
 Льгов § 109, п. 9, а, 2
 Льодове́ побóйще § 38, п. 22
 льон § 7, п. 2; § 16, п. 1, б
 льон-довгуне́ць § 27, п. 4
 Любек § 86, п. 1, б
 любі́-мене́ § 26, п. 2, 4
 любі́тель § 22, п. 4
 любі́ти — люблю́, люблять § 80,
 п. 6, в, прим. 2
 Любля́на § 86, п. 1, б
 любля́чи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
 любóв § 44, III; любóв'і § 61, п. 1; лю-
 бóв'ю § 61, п. 3, б; любóве § 61, п. 5
 Любóв (парадигма) § 103, п. 3
 люд § 18, п. 2, в
 Людві́г — Людві́гу § 53, п. 1
 Людві́г ван Бетхо́вен § 106, п. 1, г
 лю́ди § 5, п. 2; § 66, п. 1, а; § 66,
 п. 1, а, прим.; люде́й § 66, п. 2, а;
 § 66, п. 4, б; лю́дям § 66, п. 3, а;
 лю́дьми § 66, п. 5, в
 лю́ди́на § 66, п. 1, а, прим.
 лю́дино-де́нь § 26, п. 1, в; § 26, п. 2,
 1, в
 лю́дство § 18, п. 2, в
 лю́дський § 18, п. 2, в
 лю́дськість § 16, п. 2, а, 1
 Лю́ксембурґ § 87; § 113, п. 2, а
 люксембурзький § 113, п. 2, а
 Лю́тер § 86, п. 1, б
 лю́тий, лю́того, в лю́тому § 68,
 прим. 1
 Лю́тне́ва револю́ція § 38, п. 22
 ляга́ти § 80, п. 9, прим. 1; § 81, п. 2,
 в, прим. 2; лі́г § 80, п. 9, прим. 1;
 ля́жу § 80, п. 8, б, 2; § 81, п. 2, в,
 прим. 2; ля́ж, ля́жмо, ля́жте
 § 81, п. 2, в, прим. 2
 ля́пас — ля́пасу § 48, п. 2, ж
 ля́піс § 86, п. 1, б
 Ляпу́нов § 104, п. 12, а, 3, прим.

М

м — метр § 40
 мавзоле́й § 94

Мавка § 38, п. 2, б
мавпячий § 6, п. 1, прим.
Мавританія § 90, п. 5, в, 4
магазин § 14; *магазину* § 48, п. 2, в
МАГАТЕ § 41, п. 5
магістраль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1,
 в; *магістралі*, *магістраллю* § 100,
 п. 1, III
магнітолог-астронім § 26, п. 2, 1, б
Магомёт § 87
мадэра § 38, п. 10
мадонна § 89, п. 1
Мадрид § 90, п. 5, в, 4
мадляр § 93, п. 2
мажор — *мажору* § 48, п. 2, ж
мазь, *мазю* § 20, п. 4, в
маївка § 22, п. 11
Майборода, *Майбороди*, *Майборо-*
ді, *Майбороду* § 102, п. 1
майбүтній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
майдан — *майдану* § 48, п. 2, д
майдан Незалежності § 38, п. 9
майданчик — *майданчика* § 48,
 п. 2, д
Майкл Голд § 86, п. 1, а
Майнгоф § 95, п. 2
майстер § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45,
 II, п. 1; *майстрові* § 49, п. 1;
майстром § 51, п. 1
майстерний § 67, п. 1, а
майстрів, *майстрова*, *майстрове*
 § 23, п. 7
Майське § 109, п. 7, а
майя § 90, п. 4
Макар, *Макара* § 103, п. 2, прим. 2
макінтош § 38, п. 1, прим. 5
Мак-Клюр § 106, п. 1, г, прим. 1
Мак-Магон § 106, п. 1, г, прим. 1
максім § 38, п. 1, прим. 5
максі-спідниця § 26, п. 2, 2
Малашка § 18, п. 1, д, прим.
Малашин § 18, п. 1, д, прим.
Маленький Вовк § 106, п. 1, а
малісенський § 2, п. 2, б; § 16, п. 2,
 а, 2
Малицин § 104, п. 7
Малишев § 8, п. 3, д, 4
малишевський § 8, п. 3, д, 4
мало-помалу § 25, п. 4, б
Малоярославець § 114, п. 2, а
мальований § 24, п. 1; § 84, п. 2,
 прим. 1, г
малювання § 24, п. 1
малювати § 24, п. 1; § 84, п. 2,
 прим. 1, г
малюнок — *малюнка* § 48, п. 1, в
малляр — *маляре* § 53, п. 3
малярія § 93, п. 2

манна § 89, п. 1
манний § 89, п. 1
манто § 100, п. 2
манускрипт — *манускрипту* § 48,
 п. 2, і
Мао Цзедун § 38, п. 1, прим. 2;
 § 107, п. 2
маоцзедунівський § 107, п. 2
марево § 22, п. 2
Марієчка § 22, п. 7
Марїн § 23, п. 4; § 67, п. 1, б;
Марїн лист § 38, п. 26, а
Маріуполь § 108, прим.
Марія § 23, п. 4; *Маріє* § 47, А,
 п. 6, б
Марія-Антуанетта § 106, п. 3, а
Марія Василівна (Андріївна, Іл-
 лівна) (парадигма) § 103, п. 3;
Маріє Василівно § 47, А, п. 6, в,
 прим.; § 53, п. 4, прим. 4
Марія Сеник — *Марії Сеник* § 102,
 п. 4
Марія-Тереза § 38, п. 1
Мар'іно § 109, п. 4, а, 2; § 109,
 п. 7, б
марка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47,
 Б, п. 2, в, прим. 1; *марок* § 8,
 п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
Марко Вовчок (Марія Олександрів-
 на Білінська) § 38, п. 1; § 106,
 п. 1, б; § 107, п. 4, а
Марк Порцій Катон § 106, п. 1, в
Марк Твен § 107, п. 4, а, прим.
марк-твенівський § 107, п. 4, а, прим.
маркшейдер § 95, п. 1
марокканець § 89, п. 3, прим.
Марокко § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.;
 § 112, п. 7
Марс § 38, п. 6
марсельєза § 93, п. 1, а
Мартін-Лютер § 106, п. 3, а
Марусин § 23, п. 4
Маруся § 23, п. 4
марширувати § 24, п. 3
Масарик § 104, п. 7
масло § 19, п. 3
масний § 19, п. 3
Масниця § 38, п. 22
масово-політичний § 29, п. 2, б
мастільник § 22, п. 3
Матвеев § 104, п. 2, в
математика § 90, п. 5, в, 1
математичний § 23, п. 3
матеріал § 90, п. 5, а, 2
матерний § 23, п. 1
мати (парадигма) § 63; *мати* § 44,
 III; *матір* § 20, п. 4, в; *матір'ю*

§ 6, п. 2; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
мáтриця — *мáтриць* § 16, п. 2, в
матýся — *матýсю* § 47, А, п. 6, в
Махачкалá § 112, п. 1, 1; § 114, п. 3, в; *Махачкалi, у Махачкалi* § 112, п. 1, 1
Мацéев § 104, п. 2, в
мáшинa § 44, 1; § 45, 1, п. 1; *мáшини* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4; *мáшинi* § 47, А, п. 2; *мáшинy* § 47, А, п. 3; *мáшиною* § 47, А, п. 4, на *мáшинi* § 47, А, п. 5; *мáшин* § 47, Б, п. 2, а; *мáшинам* § 47, Б, п. 3, а; *мáшинами* § 47, Б, п. 5; а; на *мáшинах* § 47, Б, п. 6
мáшинобудóвний § 29, п. 1; в
Маякóвський § 104, п. 9
мед — *меду* § 48, п. 2, а
медáль — *медáль* «За бойовi заслуги», *медáль* «За визволення Варшави», *медáль* «За відвагу», *медáль* «Партизáновi Вiтчизняноi вiйни» § 38, п. 24
Медвéдев § 104, п. 2, в
меджлiс § 38, п. 13, прим.
мédик § 22, п. 1, прим.
медiнститýт § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б
медок — *медкy* § 48, п. 2, а
межá § 45, 1, п. 3; *межi* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *межy* § 47, А, п. 3; *межею* § 47, А, п. 4; на *межi* § 47, А, п. 5; *межi* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *меж* § 8, п. 3, д, 3; § 47, Б, п. 2, а; *межам* § 47, Б, п. 3, а; *межами* § 47, Б, п. 5, а; на *межах* § 47, Б, п. 6
мезонiн — *мезонiну* § 48, п. 2, в
Мéкка § 113, п. 2, б
мéккський § 113, п. 2, б
Мéксика § 90, п. 5, в, 2
Мелáшка § 23, п. 4, прим.
Мелáшин § 23, п. 4, прим.
мелений § 84, п. 2, прим. 1, в
меливо § 22, п. 2
Мелiтополь § 108, прим.
Менделéев § 104, п. 2, в
мéнтор § 38, п. 1, прим. 5
менш вередливиий § 69, п. 1, б
мéнтий § 17, п. 2
мéншiсть — *мéншостi* § 9, п. 2, а
меню § 100, п. 2
Мéредiт § 97
мерéживо § 22, п. 2

мереф'яньський § 6, п. 1
мерсi § 90, п. 5, а, 4
метáл § 93, п. 1, в
металýргiя § 86, п. 1, а
метóдика § 90, п. 5, в, 1
метр — *метра* § 48, п. 1, е; *мéтрiв* § 55, п. 1
метрó § 100, п. 2
метрополiтén — *метрополiтéну* § 48, п. 2, в
мехáник § 22, п. 1, прим.
мехáнiко-математiчний § 29, п. 2, в
меценáт § 38, п. 1, прим. 5
Мечислáв § 104, п. 1; § 106, п. 2, г
Местéчкiн § 104, п. 2, г
Микiта § 45, 1, п. 1
Микiтович § 22, п. 10
Микiльська Слобiдка § 38, п. 8, прим. 1
Микóла (парадигма) § 103, п. 1; *Микóла* § 22, п. 10; § 45, 1, п. 1
Миколáенко § 101
Миколáйв § 108
Миколáйвна § 22, п. 10
Миколáйович § 22, п. 10
Микóливна § 22, п. 10
Микóлович § 22, п. 10
Милéтич § 104, п. 5
мiль § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
мимовбóлi § 30, п. 1, е
мимóйздом § 30, п. 1, е
мимóхiдь § 30, п. 1, е
мимóхiть § 30, п. 1, е
минýлий § 2, п. 1
Минькiвський § 8, п. 3, д, 7
Мiргород — *Мiргорода* § 48, п. 1, г
Мирóнов § 104, п. 6, в, 2
мирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
мис § 38, п. 8
мис Дежньóва § 109, п. 2, б
мис Дóброї Надiї § 110
мiська — *мисóк* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
мис Кáпитáна Джéральда § 38, п. 8, прим. 1
мисль § 19, п. 3
мис Рум'янцева § 109, п. 1, б
мiти, мiю, мiють § 80, п. 3, б, 1
мiтий § 84, п. 2, б
Митiщi § 109, п. 4, б, 6
мiтра § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
митрополiт § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Митрофáнов § 104, п. 6, в, 2
мiть, мiтню § 20, п. 4, в
Михáйливно § 47, А, п. 6, а
Михáйло Балiй — *Михáйлови Ба-ли́вi* § 102, п. 4
Михáйловське § 109, п. 4, б, 2

Михайло-Коцюбінське (село) § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б
 михайло-коцюбінський § 114, п. 3; б
 Михалкове, Михалковим § 51, п. 3, б
 Михальченко § 17, п. 6
 Михальчук § 17, п. 6
 миша — мишей § 47, Б, п. 2, б
 Мишкін § 104, п. 6, в, 2
 мишуріно-різький § 114, п. 3, е
 Мишурин Ріг § 114, п. 3, е
 миш'як § 92, п. 1, а
 міграція § 87; § 89, п. 2
 мігши § 8, п. 1, а, 7
 мідь § 16, п. 1, а; міддю § 61, п. 3, а
 міжєір'я § 6, п. 2; міжєір'їв § 55, п. 1
 міжконтинентальний § 21, п. 2
 Міжнародна асоціація українців § 38, п. 13
 Міжнародна конференція промисловців § 38, п. 23
 Міжнародна організація праці § 38, п. 14, б
 Міжнародний жіночий день § 38, п. 22
 Міжнародний комітет Червоного Хреста § 38, п. 11
 міжпланетний § 21, п. 2
 мій, моя, моє (парадигма) § 75; мій, мого § 8, п. 1, а, 1; мої § 4, п. 1
 Міклошич § 104, п. 5, б
 мільйон § 7, п. 1, б; § 70, п. 11;
 мільйона § 48, п. 1, е
 мільйонний § 23, п. 1; § 71, п. 1
 мільярд § 70, п. 11; § 93, п. 1, а;
 мільярда § 48, п. 1, е
 Мінеральні Води, Мінеральних Вод § 112, п. 4, а
 мінімум — мінімуму § 48, п. 2, ж
 Міністерство культури України § 38, п. 14
 Міністерство освіти України § 38, п. 14
 міністр, § 38, п. 3, прим. 1
 Міністр освіти України § 38, п. 3, прим. 3
 міні-футбол § 26, п. 2, 2
 міносвіти § 25, п. 4, а
 міраж — міражу § 48, п. 2, ж
 мірошник § 18, п. 4
 мірра § 89, п. 1
 місиво § 22, п. 2
 Missicini § 90, п. 5, а, 3
 Missuri § 89, п. 3
 міст § 8, п. 3, а, 3; § 38, п. 9; § 50, п. 2; мосту (і моста) § 48, п. 2, в; мосте § 53, п. 3

місто (парадигма) § 46, II; місто § 44, II, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; міста § 48, п. 1, а; місту, містові § 49, п. 2, а; містом § 51, п. 1; у місті § 52, п. 3, б; по місту, по місті § 52, п. 3, б, прим.; міста § 54, п. 3; § 57, п. 2; містам § 56; містами § 58, п. 1
 місток — містка § 8, п. 3, а, 3
 місто Київ § 27, п. 1
 місточок § 8, п. 3, а, 3
 місце (парадигма) § 46, II; місце § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; місцем § 51, п. 1; місць § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; місцям § 56; місцями § 58, п. 1; на місцях § 59
 міськрада § 20, п. 1, б; § 25, п. 4, а
 місячехід § 8, п. 3, д, 6
 місяць § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2;
 місяця § 48, п. 1, б, 6; місяцю § 53, п. 2; на місяці § 52, п. 3, а
 місячний § 18, п. 4
 місячник — у місячнику § 52, п. 2, а
 мітла § 2, п. 2, в; мітел § 2, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 міф § 88; міфу § 48, п. 2, з
 міхонбша § 45, I, п. 3
 Міцкевич § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
 міць § 20, п. 4, в; § 44, III; моці § 61, п. 1; міццю § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
 Мічатець § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
 Мічиган — Мічигану § 48, п. 2, й
 Мічурін § 104, п. 6, а
 мічурінець § 38, п. 1, прим. 5
 мішати, мішаю, мішають § 80, п. 3, б, 3
 мішечок § 22, п. 7
 мішок — у мішку § 52, п. 2, а
 Мйодович § 104, п. 4, а
 млин — млина § 48, п. 2, в
 мм — міліметр § 40
 мобілізуєчий § 84, п. 1, а
 мовби § 32, п. 1
 мовно-літературний § 29, п. 2, б
 мовностильовий § 29, п. 1, б
 мовознавець § 22, п. 4
 Могилів § 113, п. 2
 могилівський § 113, п. 2
 могуті § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 1; § 80, п. 4; можу § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 4; можеш § 80, п. 4; міг, могли § 8, п. 1, а, 7
 могутній § 14; § 67, п. 2, а
 модернізм § 22, п. 13
 модний § 67, п. 1, а

мбдус — *мбдусу* § 48, п. 2, ж
 мозаїка § 90, п. 5, б
 мол — *молу* § 48, п. 2, в
 молекула § 86, п. 1, а
 молоді́цтво § 18, п. 2, а
 молоді́ць § 18, п. 2, а; *моло́дче* § 53, п. 3
 молоді́цький § 18, п. 2, а
 молоді́й § 67, п. 1, а; *молоді́* § 9, п. 2, в
 молодни́ця — *молоди́ць* § 47, Б, п. 4, а
 мо́лодість, мо́лоді́стю § 20, п. 4, в
 мо́лодь, мо́лоддю § 20, п. 4, в
 мо́лоти § 84, п. 2, прим. 1, в; *мо́лов*, мо́ло́ла § 8, п. 3, в
 мо́лотий § 84, п. 2, прим. 1, в
 мо́лотити § 18, п. 4, прим. 2
 мо́лотьба́ § 16, п. 1, а; § 18, п. 4, прим. 2
 Мо́лох § 38, п. 2, а
 мо́лох війни́ § 38, п. 2, а, прим. 2
 молоча́й — *молоча́ю* § 48, п. 2, б
 Молочни́й Шлях § 38, п. 6
 мо́ло́чно-бі́лий § 29, п. 2, е
 Мо́льєр § 93, п. 1, а
 мо́мент — *мо́менту* § 48, п. 2, ж
 монасти́р § 1, п. 2
 монго́лка, монго́лці § 16, п. 2, б, прим.
 монпансьє § 93, п. 1, а
 Монтеві́део § 90, п. 5, а, 3
 Монте́ск'є § 92, п. 1, а
 моргну́ти — *моргни́*, *моргни́м(о)*, *морєні́ть* § 81, п. 1, в
 мо́ре § 38, п. 8; § 44, II, б; § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; § 114, п. 2, а, прим.; *мо́ря* § 48, п. 1, а; *мо́рем* § 51, п. 1; *мо́ря* § 54, п. 3; § 57, п. 2; § 60; *мо́рів* § 55, п. 1; § 55, п. 2; *мо́ря́м* § 56
 мо́ре Ла́птевих § 109, п. 1, б
 мо́ріє § 8, п. 2, в
 Мо́ріц § 104, п. 12, б, прим.
 моро́з § 8, п. 2, в; *морозу́* § 48, п. 2, е
 Моро́з — *Мороза́* § 48, п. 1, а; § 50, п. 1
 моро́зиво § 22, п. 2
 моро́ка — *моро́к* § 8, п. 3, д, 2
 морочитися — *не моро́чєся* § 18, п. 4, прим. 1
 мо́ршити — *мо́риц*, *мо́рште* § 81, п. 2, б
 мо́ршитися — *не мо́рщєся* § 18, п. 4, прим. 1
 Москва́, Москви́, Москво́ю, у Москві́ § 112, п. 1, 1
 Москва́-ріка́ § 27, п. 1; § 29, п. 2, а, прим.; § 38, п. 8

москво́ріцький § 29, п. 2, а, прим.
 мото́к, мото́ка § 8, п. 3, д, 1
 мото́р — *мото́ра* § 48, п. 1, е
 Мо́тря (парадигма) § 103, п. 1
 мо́тто § 89, п. 1
 мо́ту́ззя, у мо́ту́ззі § 20, п. 4, а
 мо́х, мо́ху § 8, п. 2, а, прим. 1
 мрі́я — *мрі́* § 47, А, п. 1, б; § 47, Б, п. 4, б; *мріє́* § 47, А, п. 6, б; *мрі́ями* § 47, Б, п. 5, б
 «Мрі́я» § 38, п. 20
 му́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 му́за § 38, п. 2, а, прим. 1
 Музе́йний прові́лок § 38, п. 9
 му́лла § 89, п. 1
 Мураві́ово § 109, п. 8
 Му́рка § 38, п. 4
 му́ркотати, му́ркочу́, му́ркочу́ть § 80, п. 3, б, 8
 му́ркотіти § 80, п. 3, а
 Му́ромцев § 104, п. 2, в
 Му́рсія § 90, п. 5, а, 2
 Му́сїєвський ко́лгосп ім. Т. Г. Шев-
 чє́нка § 38, п. 12
 Му́сорєвський § 104, п. 9
 му́ха, му́си § 47, А, п. 5, прим.
 Му́юн-Кум § 38, п. 8, прим. 3
 Мю́ллер § 89, п. 3; § 92, п. 2, б
 Мю́нхєн § 38, п. 8, прим. 4
 му́рид § 92, п. 2, б
 м'я́со § 6, п. 1
 м'я́со-вовня́ний § 29, п. 2, д
 м'я́созаго́тївельний § 29, п. 1, а
 м'я́со-мо́ло́чний § 29, п. 2, д
 м'я́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
 м'я́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
 М'я́тлев § 104, п. 2, в

Н

набага́то § 30, п. 1, а
 на бага́то § 30, п. 1, а, прим.
 набе́режна Лейте́нанта Шмі́дта § 38, п. 8, прим. 1
 На́бережні Човни́ § 109, п. 7, в
 на бігу́ § 30, п. 2, а
 на́бік § 30, п. 1, б
 на́бір § 30, п. 1, б
 на бі́с § 30, п. 2, а
 на́брїхувати § 10, п. 2
 на ва́гу § 30, п. 2, а
 на́вєрх § 30, п. 1, б
 на́вєрху́ § 30, п. 1, б
 на́весні § 30, п. 1, б; § 30, п. 2, а
 на вє́сну § 30, п. 2, а
 на́вздо́гін § 30, п. 1, е

на́взнак § 30, п. 1, е
на ви́бір § 30, п. 2, а
наві́ворот § 30, п. 1, б
на видно́ті § 30, п. 2, а
наві́літ § 30, п. 1, б
наві́слий § 84, п. 1, б
наві́дліг § 30, п. 1, б
на відмінно § 30, п. 2, а
наві́дріз § 30, п. 1, б
на відча́й § 30, п. 2, а
наві́к § 30, п. 1, б
наві́ки § 30, п. 1, б
на ві́ку § 30, п. 2, а
на́віч § 30, п. 1, б
наві́чно § 30, п. 1, а
наві́що § 30, п. 1, д
навки́дьки § 30, п. 1, е
навко́ло § 31, п. 1, а
навкру́г § 30, п. 1, е
навкула́чки § 30, п. 1, е
навмання § 20, п. 4, г
навмі́сне § 19, п. 3; § 30, п. 1, е
навпа́кі § 30, п. 1, е
навперéйми § 30, п. 1, е
навпрі́сядки § 30, п. 1, е
навпросте́ць § 30, п. 1, е
навря́д § 30, п. 1, е
на́вска́ч § 30, п. 1, е
на́вскі́с § 30, п. 1, е
навско́й § 30, п. 1, е
навспра́вжки § 30, п. 1, е
на́всті́ж § 30, п. 1, е
навті́кача́ § 30, п. 1, е
навча́льний § 29, п. 2, б; § 67, п. 1, а
навча́льно-виховні́й § 29, п. 2, б
Нага́єва бу́хта § 38, п. 8
на га́мúz § 30, п. 2, а
Нагаса́кі § 90, п. 5, а, 3
нагі́рний § 67, п. 1, а
нагі́р'я — **нагі́р'їв** § 55, п. 1
на го́лову § 30, п. 2, а
на-го́ра § 30, п. 1, б
нагоро́да — **нагоро́д** § 8, п. 3, д, 2
наго́ру § 30, п. 1, б
набо́лі § 30, п. 1, а
надве́чір § 30, п. 1, б
на́дво́є § 30, п. 1, г
надво́рі § 30, п. 1, б
на́дголо́дь § 30, п. 1, б
Наддні́пря́нщина § 38, п. 12, прим.
на́дзеле́нь § 30, п. 1, б
на ді́во § 30, п. 2, а
наді́я (парадигма) § 46, І; **наді́я** § 45, І, п. 2; **наді́ї** § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; **наді́ю** § 47, А, п. 3; **наді́єю** § 47, А, п. 4, ; **у наді́ї** § 47, А, п. 5; **наді́й** § 47, Б, п. 2, а; **наді́ям** § 47, Б, п. 3, б
Наді́я Балі́й — **Наді́ї Балі́й** § 102, п. 4
надмі́р § 30, п. 1, б
надмі́ру § 30, п. 1, б
на до́бра́ніч § 30, п. 1, а, прим.
надо́вго § 30, п. 1, а
на до́зві́ллі § 30, п. 2, а
надо́пото́ужний § 21, п. 2
над си́лу § 30, п. 2, а
на жа́ль § 30, п. 2, а
наза́вжди́ § 30, п. 1, а
на за́втра § 30, п. 1, а, прим.
наза́д § 30, п. 1, б
наза́хва́т § 30, п. 1, б
на́зва — **на́зе** § 47, Б, п. 2, а
наздо́га́д § 30, п. 1, б
наздо́гін § 30, п. 1, е
на зло́ § 30, п. 2, а
назо́всім § 30, п. 1, а
на зразо́к § 30, п. 2, а
назу́стрі́ч § 30, п. 1, б
наі́вний § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
наі́здом § 30, п. 1, б
наі́стися — **наі́вся**, **наі́всь** § 33, А, п. 1, в
на́йбі́льш зру́чний § 69, п. 2, б
на́йбі́льший § 69, п. 2, а
на́йбі́льш сті́йкий — **на́йбі́льш сті́й-ка́** § 69, п. 2, б
на́йкра́щий — **на́йкра́ща** § 69, п. 2, а
на́ймє́ння § 8, п. 3, г
на́ймє́нший — **на́ймє́нше** § 69, п. 2, а
на́ймє́нш при́ємний — **на́ймє́нш при-є́мне** § 69, п. 2, б
налеті́вши § 85, п. 2
налеті́ти — **налеті́в** § 85, п. 2
налі́ти — **на́ллію** § 20, п. 4, д
на льоту́ § 30, п. 2, а
На́льчик § 109, п. 4, б, 1
нама́люва́ти, **нама́люю**, **нама́люють** § 80, п. 3, б, 4
на ми́ть § 30, п. 2, а
намі́чуваннй § 84, п. 2, а
на́морозь § 16, п. 1, а
на́ні́з § 30, п. 1, б
на́ні́зу § 30, п. 1, б
на ні́що § 30, п. 2, а
на о́ко § 30, п. 2, а
нао́сліп § 30, п. 1, е
нао́ста́нку § 30, п. 1, б
нао́ста́нок § 30, п. 1, б
напа́м'я́ть § 30, п. 1, б
напе́вне § 30, п. 1, в
напере́бій § 30, п. 1, б
напере́ваги § 30, п. 1, б
наперéд § 30, п. 1, б

напередбді § 31, п. 1, а
наперекір § 30, п. 1, б
напереріз § 30, п. 1, б
написати — *напишу* § 80, п. 8,
 б, 1
напіваавтомат § 26, п. 1, е
напівдорозі § 30, п. 1, б
напівоберт § 26, п. 1, е
напідпінтку § 30, п. 1, б
напоготові § 30, п. 1, е
напоказ § 30, п. 1, б
наполовіну § 30, п. 1, б
на поріки § 30, п. 2, а
на потім § 30, п. 1, а, прим.
напохваті § 30, п. 1, б
напочатку § 30, п. 1, б
напр. — *наприклад* § 40
наприкінці § 31, п. 1, а
наприклад § 30, п. 1, б
напрóвесні § 30, п. 1, б
напрóлом § 30, п. 1, б
напропале § 30, п. 1, б
напроти § 31, п. 1, б
на прощання § 30, п. 2, а
напру́га § 80, п. 6, в, прим. 1
напруження § 22, п. 5; § 80, п. 6, в,
 прим. 1
напружуватися — *напружуюсь* § 80,
 п. 6, в, прим. 1
на радість § 30, п. 2, а
на радіощах § 30, п. 2, а
нараз § 30, п. 1, б
наректі § 10, п. 2
наре́шті § 30, п. 1, б
на́рис — *на́рису* § 48, п. 2, з
нарі́вні § 30, п. 1, б; § 30, п. 1, в
на́різно § 30, п. 1, в
на́ріка́ти § 10, п. 2
наро́д § 8, п. 3, д, 7; § 50, п. 2
Наро́дна пала́та Респу́бліки Інді́ї
 § 38, п. 13
наро́дний § 8, п. 3, д, 7; § 67, п. 1, а
наро́дний арти́ст Украї́ни § 38, п. 3,
 прим. 1
Наро́дний рух Украї́ни § 38,
 п. 14, в
наро́дно-визво́льний § 29, п. 2, б
наро́дногоспода́рський § 29, п. 1, б
наро́днопоети́чний § 29, п. 1, б
наро́зхват § 30, п. 1, б
на ру́ку § 30, п. 2, а
Нар'ян-Ма́р § 114, п. 3, в
на самоті § 30, п. 2, а
наса́мперед § 30, п. 1, е
на світа́нку § 30, п. 2, а
Насе́дкін § 104, п. 2, г
насі́лу § 30, п. 1, б

на́сіння § 22, п. 5
на скаку́ § 30, п. 2, а
на́скоком § 30, п. 1, б
на́скрізь § 30, п. 1, а
на сла́ву § 30, п. 2, а
на сло́во § 30, п. 2, а
на смі́х § 30, п. 2, а
на со́вість § 30, п. 2, а
на со́ром § 30, п. 2, а
наспі́д § 30, п. 1, б
на́спіх § 30, п. 1, б
наспо́бі § 30, п. 1, б
наспра́вді § 30, п. 1, а
насто́рожі § 30, п. 1, б
Ната́лка, Ната́лці § 16, п. 2, б,
 прим.
Ната́лчин § 16, п. 2, б, прим.
Ната́ля (парадигма) § 103, п. 1
на́трое § 30, п. 1, г
на́хну́ти § 18, п. 4, прим. 2
на́ти́сесерце § 30, п. 1, е
«На́йка і суспі́льство» § 38, п. 18
науко́во-техні́чний § 29, п. 2, б
на ура́ § 30, п. 1, а, прим.
*нафтохі́мічна компа́нія «Окси́де-
 нта́ль петро́леум корпоре́йшн»*
 § 38, п. 17
на́хил — *на́хило́ві* § 49, п. 1
Нахі́чева́нь § 109, п. 9, а, 3
на ходу́ § 30, п. 2, а
Нацба́нк § 25, п. 4, а
Націо́нальна гва́рдія § 38, п. 13
націо́нальний — *націо́нальні збо́ри*
 § 38, п. 13, прим.
Націо́нальний ба́нк Украї́ни § 38, п. 14
на́чеб § 32, п. 1
на́чебто § 32, п. 1
наче́тверо § 30, п. 1, г
наш § 75; *на́шого, на́шої, на́шою* § 9,
 п. 2, в
нашви́дкú § 30, п. 1, в
нашви́дкúру́ч § 30, п. 1, е
на шко́ду § 30, п. 2, а
на ща́стя § 30, п. 2, а
на́що § 30, п. 1, д
на́яву § 30, п. 1, б
Нгуе́н Конг Хоа́н § 106, п. 1, е
н. е. — *на́шої е́ри, до н. е.* — *до на́-
 шо́ї е́ри* § 40
неа́бі́хто § 33, А, п. 1, е
неа́бі́який § 33, А, п. 1, е
неба́лакучий § 33, А, п. 1, е
Нева́ § 109, п. 1
невбла́ганный § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
невва́жajúчи на... § 33, А, п. 1, е
невва́жajúчи на те що § 32, п.
 2, б
невгаси́мий § 33, А, п. 1, д

невдалий § 33, А, п. 1, е
 невдовзі § 33, А, п. 1, д
 невдогад § 33, А, п. 1, е
 невеселий § 33, А, п. 1, е
 невже § 33, А, п. 1, е
 невійно § 33, А, п. 1, д
 не від того § 33, А, п. 2, ж
 невільник § 33, А, п. 1, д
 невиння § 33, А, п. 1, е
 неволити § 33, А, п. 1, д
 неволя § 33, А, п. 1, е
 невп'ятку § 33, А, п. 1, е
 невпинний § 33, А, п. 1, д
 невпинно § 33, А, п. 1, д
 Неврлий § 104, п. 10
 неврожай § 33, А, п. 1, е
 невисипуций § 33, А, п. 1, д
 невятмки § 30, п. 1, а; § 33, А,
 п. 1, е
 невичений § 33, А, п. 1, е
 негідано § 33, А, п. 1, е
 негідний § 33, А, п. 1, д
 негарзд § 30, п. 1, а
 негода § 33, А, п. 1, д
 Негоріле § 109, п. 1, в
 недавні § 67, п. 2, а
 недалёко § 33, А, п. 1, е
 недарма § 33, А, п. 1, е
 Недич § 104, п. 1
 недобачати § 33, А, п. 1, е
 недобиток § 33, А, п. 1, е
 недобрий § 33, А, п. 1, е
 недовиконаний § 33, А, п. 1, е
 недовиконувати § 33, А, п. 1, е
 недодержаний § 33, А, п. 1, е
 недодержати § 33, А, п. 1, е
 недозволений § 20, п. 2, б
 незрілий § 33, А, п. 1, е
 недоїдати § 33, А, п. 1, е
 недоїдок § 33, А, п. 1, е
 недоказаний § 33, А, п. 1, е
 недоказувати § 33, А, п. 1, е
 недокрів'я § 33, А, п. 1, е
 недолік § 33, А, п. 1, е
 недоліток § 33, А, п. 1, е
 недомоблювати § 33, А, п. 1, е
 недоля § 33, А, п. 1, е
 недооцінений § 33, А, п. 1, е
 недооцінювати § 33, А, п. 1, е
 недописаний § 33, А, п. 1, е
 недоплатити § 33, А, п. 1, е
 недорід § 33, А, п. 1, е
 недоріка § 45, І, п. 1
 недорослий § 33, А, п. 1, е
 не досить § 33, А, п. 2, ж
 недостача § 33, А, п. 1, е
 недовсяжність § 33, А, п. 1, е
 недотіпа § 33, А, п. 1, е
 недоторканий § 20, п. 2, б
 недоторканність § 33, А, п. 1, е
 недбук § 33, А, п. 1, е
 недочувати § 33, А, п. 1, е
 недочутий § 33, А, п. 1, е
 недуга § 33, А, п. 1, д
 не дуже § 33, А, п. 2, ж
 недурно § 33, А, п. 1, е
 не-Європа § 33, А, п. 3, в
 Нездлий § 104, п. 10
 нежити § 33, А, п. 1, д
 незабаром § 33, А, п. 1, д
 незабутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 незакінчений — незакінчена праця
 § 33, А, п. 1, ж
 незабгнений § 33, А, п. 1, е
 неважкою на... § 33, А, п. 1, е
 неважкою на те що § 32, п. 2, б
 нездоланий § 20, п. 2, в, прим.
 § 23, п. 2
 нездужати § 33, А, п. 1, д
 не здужати § 33, А, п. 1, д
 незлічений § 20, п. 2, в, прим.; § 23,
 п. 2
 незлічений § 20, п. 2, в, прим.; § 33,
 А, п. 1, д
 не зовсім § 33, А, п. 2, ж
 незрівняний § 20, п. 2, б
 не з рук § 30, п. 2, а
 незчутися § 33, А, п. 1, д
 нез'ясований — нез'ясовані питан-
 ня § 33, А, п. 1, ж
 Нельсон § 93, п. 1, б
 немалий § 33, А, п. 1, е
 немов § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
 немовби § 32, п. 1
 немовбито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
 немовля § 33, А, п. 1, д
 немовлятко — немовляткові (немо-
 влятку) § 49, п. 1
 не можна § 33, А, п. 2, ж
 ненавидіти § 33, А, п. 1, д
 ненависний § 33, А, п. 1, д
 ненависть § 33, А, п. 1, д
 ненастанний § 33, А, п. 1, д
 неначе § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
 неначебто § 32, п. 1
 Ненецький автономний округ § 38,
 п. 12
 неоліт § 38, п. 22, прим. 1
 неоцінений § 23, п. 2
 неоцінений § 23, п. 2
 неп, під час непу § 39, п. 2, прим.
 Непійвода § 106, п. 2, а
 Непійво § 26, п. 1, г
 неписьменний § 33, А, п. 1, е
 неподбаний § 23, п. 2

непоко́битися § 33, А, п. 1, д
непо́рушно § 33, А, п. 1, д
непо́сида § 45, 1, п. 1
непохíтний § 33, А, п. 1, д
непра́вда § 33, А, п. 1, е
непримирéнний § 20, п. 2, б
нержавіючий — нержавіюча сталь
§ 33, А, п. 1, ж
несамові́то § 33, А, п. 1, д
неска́заний § 23, п. 2
неска́заний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
неска́занно § 33, А, п. 1, д
нескі́нчений § 23, п. 2
нескі́нченний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
несла́вити § 33, А, п. 1, д
не сла́вити § 33, А, п. 1, д
несмі́ливий § 33, А, п. 1, е
несподі́ванка § 33, А, п. 1, е
неспростовани́й — неспростова́ні
фа́кти § 33, А, п. 1, ж
не́стий § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б,
7; § 83; не́су § 2, п. 1; § 8, п. 1,
а, 7; § 80, п. 3, б, 7; не́суть § 80,
п. 3, б, 7; не́с § 8, п. 1, а, 7; § 80,
п. 9; § 80, п. 9, прим. 1;
не́сла § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9;
не́сло, не́сли § 80, п. 9
Не́стір, Не́стора, Не́сторові § 103,
п. 2, прим. 1
Не́стор Літопи́сець § 38, п. 1
не́стя́митися § 33, А, п. 1, д
не́стя́мний § 33, А, п. 1, д
не сього́дні-за́втра § 25, п. 4, в
не тре́ба § 33, А, п. 2, ж
не́тто § 89, п. 1
Не́тудиха́та § 106, п. 2, б
не́ук § 33, А, п. 1, д
не́хворощ — не́хворощу § 61, п. 3, б
Нехо́рошев § 104, п. 2, в
не́хотя § 33, А, п. 1, е
не ці́лком § 33, А, п. 2, ж
нечисле́нний § 20, п. 2, б
Нечу́й-Леви́цький § 38, п. 1; § 106,
п. 3, б
«Ні́ва» § 38, п. 25
Ні́жній Но́вгород § 110
Ні́жня Тунгу́ска § 109, п. 7, а
Нижньо́дунáйська низови́на § 114,
п. 2, а, прим.
Нижньоко́лімськ § 114, п. 2, а
ни́жчепі́дписаний § 25, п. 1, увага;
§ 29, п. 1, г
ни́жчий, ни́жче § 18, п. 3
низови́на § 114, п. 2, а, прим.
ни́зький § 18, п. 3
Ники́форов § 104, п. 6, в, 2
ни́рка § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
ни́ти, ни́ю, ни́ють § 80, п. 3, б, 1

Ни́чипі́р § 103, п. 2, прим. 1
ні́би § 32, п. 1
ні́бито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
ні́готь, ні́гтя § 8, п. 3, а, 1; ні́гті
§ 18, п. 4, прим. 2
ні́де § 33, А, п. 1, з
ні́де § 33, А, п. 1, з
ні́ж § 32, п. 1; § 50, п. 1, прим.;
ножа́ § 48, п. 1, б, 3; § 50, п. 1,
прим.; ноже́м § 51, п. 1; ножі́
§ 54, п. 2
ні́женка § 8, п. 3, а, 3; § 9, п. 1;
§ 22, п. 8
ні́ живий ні́ ме́ртвий § 33, А, п. 2, з
Ні́жин § 113, п. 1
ні́жинський § 131, п. 1
ні́жка, ні́жки, ні́жок § 8, п. 3, а, 2
ні́защо § 33, А, п. 1, з
ні́зві́дки § 33, А, п. 1, з
ні́зві́дкіля § 33, А, п. 1, з
Ні́кара́гуа § 112, п. 7
Ні́кі́тін § 104, п. 6, в, 2
Ні́ко́лаєв § 104, п. 6, в, 2
Ні́ко́лаєвськ-на-Аму́рі § 109, п. 4,
б, 2
ні́коли § 33, А, п. 1, з
ні́ко́ли § 33, А, п. 1, з
Ні́кополь § 108, прим.
ні́ кро́ку да́лі § 33, А, п. 2, з
Ні́л § 90, п. 5, а, 3; Ні́лу § 48, п. 2, й
ні́мецький § 18, п. 1, а
Ні́ме́ччина § 18, п. 1, а
ні́мфа § 38, п. 2, а, прим. 1
Ні́на Байко — з Ні́ною Байко § 102,
п. 4
ні́ на грі́ш § 30, п. 2, а
ні́ на ма́кове зе́рно § 33, А, п. 2, з
ні́нащо § 33, А, п. 1, з
Ні́нелі́ (паради́гма) § 103, п. 3
ні́ па́ва ні́ га́ва § 33, А, п. 2, з
ні́ ри́ба ні́ м'ясо § 33, А, п. 2, з
ні́ се́ ні́ те́ § 33, А, п. 2, з
ні́скі́льки § 33, А, п. 1, з
ні́сиш § 8, п. 1, а, 7
ні́ сю́ди ні́ туди § 33, А, п. 2, з
ні́ так ні́ ся́к § 33, А, п. 2, з
ні́тро́хи § 33, А, п. 1, з
ні́хто́ § 33, А, п. 1, з; § 79; ні́кого́
§ 33, А, п. 1, з; § 79; ні́кому́, ні́-
кі́м, ні́ на ко́му § 79
Ні́цца § 89, п. 3; § 113, п. 2, б
ні́цький § 113, п. 2, б
ні́ч § 8, п. 1, а, 1; § 18, п. 4;
§ 20, п. 4, в; но́чі § 8, п. 1, а,
1; § 61, п. 1; § 62, п. 1; ні́ччю
§ 8, п. 1, а, 1; § 20, п. 4, в; § 61,
п. 3, а; но́чей § 62, п. 2; но́чам
§ 62, п. 3; но́чами § 62, п. 4; по

ночах § 62, п. 5
 нічий, нічийм § 33, А, п. 1, з
 нічний § 18, п. 4
 ніша § 90, п. 5, а, 5
 ніщо, нічого § 33, А, п. 1, з
 ніяк § 33, А, п. 1, з
 ніякий § 33, А, п. 1, з; § 79; ніякого
 § 79; ніякому § 33, А, п. 1, з;
 § 79; ніяким, ні на якому (й ні
 на яким) § 79
 НЛО § 39, п. 2
 Нобелівська премія § 38, п. 26, в
 Нова Гвінея § 38, п. 8, прим. 1
 новація § 89, п. 2, прим.
 Новгород § 25, п. 3, б; § 114, п. 2,
 д; Новгорода § 48, п. 1, 2, г
 Новгород-Сіверський § 108; § 112,
 п. 4, б; Новгорода-Сіверського,
 Новгороду-Сіверському § 112,
 п. 4, б
 новгородський § 114, п. 2, д
 новела § 86, п. 1, а
 Нове Місто § 114, п. 1, а; § 114,
 п. 2, е
 новий § 67, п. 1, а
 Новий рік § 38, п. 22
 Новий Сад § 114, п. 1, а
 Новиков § 104, п. 6, в, 4
 Новиков-Прибой § 106, п. 3, б
 Нові Замки § 109, п. 7, г
 Нові Ключі § 109, п. 7, в
 новітній § 67, п. 2, а
 новіший § 69, п. 1, а
 Нововолінськ § 114, п. 2, а
 Новозрад-Волинський, Новограда-
 Волинського, Новоградів-Волин-
 ському § 112, п. 4, б
 новоірландський § 90, п. 5, б
 номіський § 114, п. 2, е
 Новомлінівська сільрада § 38, п. 12
 Новоросійська губернія § 38, п. 12
 Новосибірськ § 109, п. 4, б, 8; § 114,
 п. 2, а
 Новосибірські острові § 114, п. 2,
 а, прим.
 Новосілки-на-Дніпрі § 114, п. 3, д
 новосілівський-на-Дніпрі § 114,
 п. 3, д
 Новосьолов § 104, п. 3, б
 Новотний § 104, п. 10
 новоутворений § 29, п. 1, г
 Новочеркаськ § 109, п. 1
 ног § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 47,
 А, п. 5, прим.; нозі § 47, А, п. 5,
 прим.; ніг § 8, п. 1, а, 2
 ножівка § 22, п. 11
 Нойбауер § 95, п. 2
 Нойбранденбург § 95, п. 2

норд-вєст § 26, п. 2, 3
 норд-ост § 26, п. 2, 3; § 38, п. 7
 норд-остівський § 29, п. 2, е
 Нортгайм § 95, п. 2
 носіти § 22, п. 5; § 80, п. 5; носу
 § 80, п. 5
 носій — носієві § 49, п. 1; на носіє-
 ві § 52, п. 1, а
 носіння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5; § 80,
 п. 6, в
 носок, носка § 8, п. 3, д, 1
 носоріг § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, в
 нотація § 89, п. 2, прим.
 ночів § 66, п. 1, а; ноче, ночов § 66,
 п. 2, в; ночвам § 66, п. 3, а; ноч-
 вами § 66, п. 5, а; у ночвах § 66,
 п. 6
 нощений § 80, п. 6, а
 НТШ § 41, п. 5
 нульовий § 23, п. 7
 Нур ед Дін § 38, п. 1, прим. 1;
 § 106, п. 1, г; § 107, п. 3
 нуреддінівський § 107, п. 3
 Нью-Йорк § 90, п. 3; § 114, п. 3, г
 нью-йоркський § 114, п. 3, г
 Ньютон § 93, п. 1, а
 нюанс § 93, п. 2
 нянин § 67, п. 1, б
 нянька § 17, п. 2
 няньчин § 17, п. 2
 няньчити § 17, п. 2

О

о. — острів § 40
 Об, Обі § 112, п. 1, III; Об'ю § 61,
 п. 3, б; § 112, п. 1, III; на Обі
 § 112, п. 1, III
 обабіч § 30, п. 1, е
 обб'ити § 20, п. 1, а
 обер-майстер § 26, п. 2, 2
 об'єм § 6, п. 3
 обидва, обидві, обох, обом, обомá,
 на обох § 70, п. 9
 обід — по обіді § 52, п. 3, б, прим.
 обідній § 67, п. 2, а
 обік § 30, п. 1, б
 обіруч § 30, п. 1, е
 обіч § 30, п. 1, б
 об'їхати § 4, п. 3
 обл. — область § 40
 область — областей § 62, п. 2
 облявиконком § 25, п. 4, а; § 39,
 п. 1, б
 обліччя § 45, II, п. 2; § 48, п. 1, а;
 § 54, п. 3; § 57, п. 2; обліччю § 49,
 п. 2, а; обліччям § 51, п. 2; § 56;
 на обліччі § 52, п. 3, б; обліч § 55,

п. 2; *обліччями* § 58, п. 1; *на обліччях* § 59
обів, обів, обів § 70, п. 8
оборіг § 8, п. 2, в
обпалити § 21, п. 2
ображати § 43
образ — образу § 48, п. 2, з; *образи* § 43
образ — образі § 43
образа — образи § 43
обтрусити § 21, п. 2
овва § 20, п. 3
овес § 8, п. 1, а, 5; *вівса* § 8, п. 1, а, 5; § 48, п. 2, 6; *вівса* § 54, п. 3
Ов'єдо § 91, п. 2
Овідій § 90, п. 5, а, 3
овочевий § 23, п. 7
овочесховище § 25, п. 2, а
овруцький § 113, п. 2, б
Овруч § 113, п. 2, б
О'Генрі § 106, п. 1, г, прим. 1
огненний § 20, п. 2, в
ого-го § 25, п. 4, г
огорожа — огорож § 8, п. 3, д, 2
Одарка, Одарок § 103, п. 1, прим. 2
одвіку § 30, п. 1, б
одержати § 2, п. 1
Одеса § 108; § 112, п. 1, І; § 113, п. 2, в; *Одеси, в Одесі* § 112, п. 1, І
одеський § 113, п. 2, в
одін, одна, одне (одно) (парадигма) § 70, п. 1; *одного, одному, одній* § 70, п. 1, прим.
одинадцятро § 70, п. 10
одинадцятий § 71, п. 1
11-го § 28, п. 2, а
одинадцять § 28, п. 1, а; § 70, п. 3
одін в одін § 30, п. 2, б
одін до одного § 70, п. 1, прим.
Одинцов § 104, п. 6, в, 2
одна двадцять — на одну двадцять § 72, п. 1
одна друга § 72, п. 1
одна третя § 72, п. 1
одна четверта § 72, п. 1
однім одна § 25, п. 4, б, прим.
одноденний § 25, п. 3, а
оз. — озеро § 40
озеро § 114, п. 2, а, прим.; *озер* § 8, п. 3, д, 3; § 55, п. 2
Озеров § 104, п. 1
озеро Гльмень § 38, п. 8; § 109, п. 4, а, 1
озеро Селігер § 109, п. 4, а, 1
озерці § 8, п. 3, д, 3; *озерець* § 55, п. 2, прим.
ознайомити — ознайом, ознайомте § 81, п. 2, б

Окайомов § 104, п. 3, а
О'Кейсі § 106, п. 1, г, прим. 1
око § 58, п. 2, прим.; *оці* § 54, п. 2;
очей § 55, п. 3; *очіма* § 58, п. 2, прим.
околиця § 18, п. 4
околичний § 18, п. 4; § 67, п. 1, а
околичний § 67, п. 2, б
О'Коннейль § 106, п. 1, г, прим. 1
окрім § 31, п. 1, б
округляюццеподібний § 29, п. 1, г, прим. 2
окулярі § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а;
окулярів § 66, п. 2, б
Олєг (парадигма) § 103, п. 2
Олександр Невський § 38, п. 1; § 38, п. 2, б
Олександрович § 101
олександро-пашенківський § 114, п. 3, б
Олександро-Пашенкове § 114, п. 3, б
Олексієво § 101
Олексій, Олексієва § 23, п. 7
Олексійович § 22, п. 10
Олена Прекрасна § 106, п. 1, а
Олений (острів) § 109, п. 7, а
олень — оленів § 57, п. 1
Оленьок § 109, п. 2, б
Олефір, Олефіра § 103, п. 2, прим. 1
олівець § 8, п. 3, а, 1; § 50, п. 1, прим.; *оливці* § 8, п. 3, а, 1; § 48, п. 1, в; § 50, п. 1, прим.; *оливці* § 57, п. 2
олістий § 23, п. 6
Олійникова Слобода § 114, п. 3, е
олійниково-слобідський § 114, п. 3, е
Олонець § 109, п. 9, б
Ольвія, Ольвії, Ольвією, в Ольвії § 112, п. 1, І
Ольга § 23, п. 4, прим.; § 103, п. 1, прим. 1; *Ользі* § 103, п. 1, прим. 1
Ольгопіль § 108, прим.; § 114, п. 2, д
ольгопільський § 114, п. 2, д
Ольжин § 23, п. 4, прим.
Ольстер § 86, п. 1, б
ом — омів § 55, п. 1
Онега § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
онезький § 113, п. 2, а
Ониська § 18, п. 1, д, прим.
Онисько § 18, п. 1, д
Онисьчин § 18, п. 1, д, прим.
Онщенко § 18, п. 1, д
Онщук § 18, п. 1, д
опектись — опікся § 80, п. 9, прим. 3
Оперний театр (Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка) § 38, п. 15, в, прим.

опівдні § 30, п. 1, б
 опівночі § 30, п. 1, б
 опік § 8, п. 3, д, 5; опіку § 8, п. 3, д, 5; § 48, п. 2, і
 опліч § 30, п. 1, б
 опух — опуху § 48, п. 2, і
 Організація Об'єднаних Націй § 38, п. 11
 організуючий § 84, п. 1, а
 органічний § 23, п. 3
 орден — орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Почесного легіону, орден «Мати-героїня», орден Пошани § 38, п. 24
 орёл, орля § 8, п. 3, д, 1, орле § 53, п. 3
 Орёл § 109, п. 2, б; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; Орля § 48, п. 1, д; § 112, п. 1, II; Орлом, в Орлі § 112, п. 1, II
 Орехово-Зуєво § 109, п. 1, в; § 109, п. 7, б; § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; Орехово-Зуєва § 112, п. 5; Орехово-Зуєвом § 51, п. 3, б; в Орехово-Зуєві § 112, п. 5
 орехово-зуєвський § 114, п. 3, а
 оркестр — оркестру § 48, п. 2, б
 орліний § 23, п. 5
 орлій § 67, п. 2, в
 орловський § 113, п. 2
 ортодокс § 88
 ортопедичний § 23, п. 3
 ортопедія § 88
 орфографія § 88
 освітній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 освітянський § 17, п. 2
 осёл — на ослі § 52, п. 1, б, прим.
 Осёл § 38, п. 2, б
 осетін § 113, п. 1; осетіни § 54, п. 1, прим.; осетинів § 55, п. 1, прим.
 осетінський § 113, п. 1
 Осиповичі § 109, п. 4, б, 6
 осілий § 84, п. 1, б
 осінній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
 осінь § 8, п. 1, а; § 20, п. 1, в;
 осені, осінню § 8, п. 1, а, 1
 Осло § 86, п. 1, а
 Осман-паша § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
 осно́ва — осно́в § 8, п. 3, д, 3
 основний § 8, п. 3, д, 7
 особа § 8, п. 1, а, 2; осіб § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 3, д, 3
 Осси́н § 90, п. 5, а, 2
 останній § 67, п. 2, а; останнє § 5, п. 2

Остёр — Остра́ § 48, п. 1, д
 острів § 38, п. 8; § 49, п. 2, б; § 114, п. 2, а, прим.; острову § 49, п. 2, б
 Острівський § 104, п. 9
 Острог § 113, п. 2, а
 остро́зький § 113, п. 2, а
 остюкува́тий § 23, п. 8
 ось-ось § 30, п. 3, д
 отак § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 отакій-то § 33, А, п. 3, а
 отам § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 отепёр § 20, п. 1, а, прим.
 отже § 32, п. 1
 отже ж § 32, п. 2, а
 отоді § 20, п. 1, а, прим.
 отож § 32, п. 1
 отож-то § 32, п. 3
 отой § 20, п. 1, а, прим.; § 76
 отримувати § 2, п. 1
 оту́т § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
 офіційний § 88
 Охтірка § 108
 оцей § 20, п. 1, а, прим.; § 76
 очевидний § 25, п. 2, а
 очевидно § 30, п. 1, е
 очерёт — очерету § 48, п. 2, б
 очікуваний § 24, п. 1
 очікування § 10, п. 2; § 24, п. 1
 очікувати § 10, п. 2; § 24, п. 1

П

Павлов (парадигма) § 102, п. 3; Пáвлов § 8, п. 3, д, 4
 павловський § 8, п. 3, д, 4
 павути́ння § 22, п. 5
 Па-де-Калé § 91, п. 1; § 114, п. 3, д
 Па́йонк § 104, п. 8; 6
 Пакиста́н § 90, п. 5, в, 5
 Пак Ти Вон § 106, п. 1, е
 Пала́жка, Пала́жці § 103, п. 1, прим. 1
 Пала́та мір і вимі́рні́х при́ладів § 38, п. 14
 пала́ц § 17, п. 7; § 45, II, п. 1; пала́цу § 48, п. 2, в
 палацо́вий § 23, п. 7
 Пала́ц урочи́стих поді́й § 38, п. 15, в
 Пáлацький § 104, п. 10
 палеозо́йська е́ра § 38, п. 22, прим. 1
 палеолі́т § 38, п. 22, прим. 1
 Пале́рмо § 86, п. 2

Палестина § 90, п. 5, в. 5
 палець § 16, п. 1, а; пальці § 16, п. 2, б
 паливо § 22, п. 2
 Палицин § 104, п. 6, в. 4
 паличка § 22, п. 7
 пальма — пальм § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 пальто § 100, п. 2; пальт § 55, п. 2
 Памір — Паміру § 48, п. 2, й
 памфлет — памфлету § 48, п. 2, з
 пан — пане лейтенанте § 53, п. 4, прим. 1
 Панамський перехийок § 38, п. 8
 Панас Мірний § 106, п. 1, б
 пан'європейський § 6, п. 3
 пані — пані Катеріна § 53, п. 4, прим. 2
 Панібудьласка § 102, п. 1; § 106, п. 2, б; Панібудьласки, Панібудьласці § 102, п. 1
 Панкратьев § 104, п. 12, а, 1
 панна § 47, Б, п. 2, прим. 2; § 89, п. 1; пани § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
 Панченко § 17, п. 6
 Паперівка § 38, п. 5
 папір § 8, п. 2, е, прим.; § 45, II, п. 1; папєру § 8, п. 2, е, прим.
 папка, папок § 8, п. 2, а, прим. 2
 параноя § 90, п. 4
 Параска § 18, п. 1, д, прим.; § 103, п. 1, прим. 2; Парасок § 103, п. 1, прим. 2
 Парасчин § 18, п. 1, д, прим.
 парашут § 90, п. 6
 Пардубице § 109, п. 1, в, прим.
 Париж § 18, п. 2, б; § 90, п. 5, в. 4; § 113, п. 2, а; Парижа § 48, п. 1, г
 Паризька коміна § 38, п. 22
 паризький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
 парірувати § 24, п. 3
 парі § 90, п. 5, а, 4
 парк — парку § 48, п. 2, б
 паркан — паркану, парканá § 48, п. 2, в
 Парк культури ім. М. Рильського § 38, п. 15, б
 парламент § 38, п. 13, прим.
 Парнас § 38, п. 8, прим. 4
 пароксизм § 90, п. 5, в. 1
 пароплав — пароплава § 48, п. 2, і
 паросток, паростка § 8, п. 3, д, 1
 парта — парт § 8, п. 2, а, прим. 2
 партизан — піти в партизани § 57, п. 1
 партійний § 90, п. 5, а, 2
 партійно-політичний § 29, п. 2, б
 партія § 44, 1

Партія демократичного відродження України § 38, п. 13
 парубок § 18, п. 2, а
 парубочтво § 18, п. 2, а
 парубочький § 18, п. 2, а
 парувати § 24, п. 3
 парфумерія § 90, п. 6
 парфуми § 90, п. 6
 пасажир § 45, II, п. 1
 Пасіка § 38, п. 6
 пасмо, у пасмі § 17, п. 3, прим.
 пасти, пасу, пасуть § 80, п. 3, б, 7
 пастися — пасся § 20, п. 1, г
 пауза § 94
 Паульсен § 94
 пафос § 88
 пацієнт § 91, п. 2
 паяц § 17, п. 7
 півен § 67, п. 1, в
 півність, півності, півністю § 8, п. 1, а, 1
 педагог § 14
 педаль § 86, п. 1, б
 педантизм § 22, п. 13
 пейзажист § 22, п. 13
 пейзажист-художник § 27, п. 3
 пекти § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 83; печу § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; печеш § 80, п. 4; пік § 80, п. 9; пекла, пекло, пекли § 80, п. 9; пектіму, пектімеш, пектіме, пектімемо (пектімем), пектімете, пектімуть § 80, п. 8, а, 2; пєч, пєч(о), пєчть § 81, п. 1, а; § 81, п. 2, в, прим. 2
 пектіся, пектісь § 83
 пекучість — пекучості § 9, п. 2, а
 пеленá § 2, п. 2, а
 пєлєх § 8, п. 2, в
 Пелопоннес — Пелопоннесу § 48, п. 2, й
 Пєнжино § 113, п. 1
 пєнжинський § 113, п. 1
 Пєнза § 109, п. 1
 пєнні § 89, п. 1
 Пенсільванія-авеню § 38, п. 8
 пєнь — пнєві § 49, п. 1
 пєньок § 22, п. 12
 первіснообщинний § 29, п. 1, б
 Перебийніс § 26, п. 1, г
 перебріхувати § 2, п. 3, б
 перевіршувати § 10, п. 2
 перевірити — перевір § 17, п. 1
 пєред § 8, п. 2, в
 пєредній § 67, п. 2, а
 пєредовік § 22, п. 1
 пєредплáта § 21, п. 2

передусім § 30, п. 1, д
передчасний § 21, п. 2
переінакшити § 4, п. 4, прим.
переконувати § 10, п. 1
перекотиполе § 26, п. 1, г
Перелесник § 38, п. 2, б
перемальований § 24, п. 2
перемальовування § 24, п. 2
перемальовувати § 24, п. 2
Перемисьль § 113, п. 2, в, прим.
перемисьльський § 113, п. 2, в, прим.
перемого § 45, I, п. 1; *перемози* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; *перемози* § 47, А, п. 2; *перемозу* § 47, А, п. 3; *перемозою* § 47, А, п. 4; *у перемози* § 47, А, п. 5; *перемозо* § 47, А, п. 6, а
переможений § 80, п. 6, а
переможець § 22, п. 4
перебір, перебору § 8, п. 3, д, 5
перетворюючий § 84, п. 1, а
перистий § 23, п. 6
перістий § 23, п. 6
«Перліна стéпу» § 38, п. 25
перо — пёра § 54, п. 3
Пёрська затока § 38, п. 8; § 110
Перу́н § 38, п. 2, а
перцепція § 89, п. 2
Пёрше Садовé § 114, п. 1, в
Пёрше травня § 38, п. 22
І Травня § 38, п. 22, прим. 2
пёрший, пёрша, пёрше § 71, п. 1;
пёршої, пёршою § 9, п. 2, в
Першотравнєве § 114, п. 2, б
пес — пса § 48, п. 1, б
пестливий § 19, п. 1
Петра́ й Павли́ § 38, п. 22
Петрів § 8, п. 1, а, 3; *Петро́ва* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7, *Петро́ве* § 23, п. 7; *Петро́вого* § 8, п. 1, а, 3
Петрі́вка § 38, п. 22
Петрівський радгосп § 38, п. 12
Петро́ § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *Петро́ві* § 49, п. 1; *Пётре* § 53, п. 3
Петро́в § 104, п. 1
Петро́ Кузьми́ч — Пётре́ Кузьми́ч § 53, п. 4, прим. 4
Петропа́влівка § 114, п. 3, б
печений § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, а
печений § 20, п. 2, в, прим.
Печёрська ла́вра § 38, п. 21
пéчиво § 22, п. 2
Печиво́ди § 114, п. 2, в
печиво́дівський § 114, п. 2, в
п'едеста́л § 91, п. 2; § 92, п. 1, а

П'ёмонт § 92, п. 1, а
п'ёса § 90, п. 5, а, 2
Пешко́вський § 104, п. 2, г
Пивова́ров § 104, п. 6, в, 2
Пили́півка § 88, п. 22
Пилáев § 104, п. 6, в, 2
пирі́й — пирі́м § 51, п. 1
Пиря́тин — Пиря́тина § 48, п. 1, д
писав-писав § 25, п. 4, а
писаний § 84, п. 2, прим. 1, г
писар, писаря § 45, II, п. 2
Писарев § 104, п. 2, в; § 104, п. 6, в, 2
писати § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 84, п. 2, прим. 1, г;
пишу́ § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; *пишуть* § 80, п. 3, б, 3; *пиши, пиши́м(о), пиши́ть* § 81, п. 2, в, прим. 2; *бúду писати* § 80, п. 8, а, 1
Писемський § 8, п. 3, д, 7
писк § 19, п. 2
писнути § 19, п. 2
письме́нник § 20, п. 1, в
письмо́ § 17, п. 3, прим.; *на письмі* § 17, п. 3, прим.; § 52, п. 3, б
питання — пита́нь § 55, п. 2; *пита́нням* § 56
пи́ти, п'ю́ § 80, п. 3, б, 1; *п'є* § 6, п. 1; *п'ють* § 80, п. 3, б, 1
пито́мий § 67, п. 1, а
піані́симо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
піані́ст § 22, п. 13
піварку́ша § 26, п. 1, е
півгоди́ни § 26, п. 1, е
Півде́нна Аме́рика § 110
Півде́нне Полі́сся § 38, п. 7
півде́нний за́хід § 38, п. 7
Півде́нно-За́хідна залі́зниця § 38, п. 9
півде́нно-схі́дний § 29, п. 2, е
Південноукраї́нський кана́л § 114, п. 2, а, прим.
півде́нь § 38, п. 7
Півде́нь — куро́рти Півдня § 38, п. 7
півд.-зах. (південно-західний) § 40
півдо́жжини § 26, п. 1, е
пів-Євро́пи § 6, п. 3; § 26, п. 1, е, прим.
півкарбо́ванця § 26, п. 1, е
пів-Ки́ева § 26, п. 1, е, прим.
півко́ло § 26, п. 1, е
півмі́сяць § 26, п. 1, е
півні́ч § 38, п. 7
Півні́ч — наро́ди Півночі § 38, п. 7
Півні́чна Букові́на § 38, п. 7
Півні́чний Льодо́вий океа́н § 110
Півні́чний морський шля́х § 38, п. 9

Північний полюс § 38, п. 8; § 110
 північно-західний § 29, п. 2, е -
 Північнокримський канал § 38,
 п. 7
 Півн. крим. канал (Північно-
 кримський канал) § 40
 півн.-сх. (північно-східний) § 40
 півогір'я § 26, п. 1, е
 півтора § 72, п. 2
 півтораста § 72, п. 2
 півторі § 72, п. 2
 пів'яблука § 6, п. 3; § 26, п. 1, е
 під боком § 30, п. 2, а
 підборіддя § 8, п. 3, б, з
 підвищення § 18, п. 3
 підвищити § 18, п. 3
 підв'язати § 6, п. 1
 під гору § 30, п. 2; а
 підготовка § 22, п. 11
 піддашия § 20, п. 4, а; § 54, п. 3;
 піддашию § 20, п. 4, а; § 49, п. 2,
 а; піддашиям § 51, п. 2; на під-
 дашиї § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б;
 піддаш § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
 піджак — піджакá § 48, п. 1, в
 підзрливо-болотний § 29, п. 2, б
 під'їхати § 6, п. 3
 під кінець § 31, п. 3
 підкова — підків § 8, п. 3, д, з
 підкреслити — підкресли, підкрес-
 лім(о), підкресліть § 81, п. 1, г
 Підмосков'я § 38, п. 12, прим.
 піднесення § 22, п. 5
 підніжжя § 8, п. 1, б
 підпис — підписів § 55, п. 1
 підпора — підпór § 8, п. 3, д, з
 підпорядкований § 24, п. 1
 підпорядкування § 24, п. 1
 підпорядкувати § 24, п. 1
 підрахунок — у підраху́нку § 52,
 п. 2, а
 підряд § 30, п. 1, б
 під силу § 30, п. 2, а
 підсінюваний § 24, п. 1
 підсінювання § 24, п. 1
 підсінювати § 24, п. 1
 підтримка § 21, п. 2
 підтюпцем § 30, п. 1, а
 під час § 31, п. 3
 пієтeт § 90, п. 5, а, 2
 пізнавати, пізнаю § 80, п. 3, б, 4,
 прим.
 пізній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 пік § 38, п. 8
 пікірувати § 24, п. 3
 пік Шевченка § 38, п. 8
 пілот § 90, п. 5, а, 5
 Пількомáйо § 100, п. 2

пілюля § 86, п. 1, б
 Пінега § 109, п. 1
 пінчер § 38, п. 4, прим.
 піонер — піонéрові § 49, п. 1; піо-
 нéри § 54, п. 1; піонéрів § 57, п. 1
 пірець — пірець § 55, п. 2, прим.
 пір'я § 6, п. 2; § 45, II, п. 2
 піскуватий § 23, п. 8
 після того як § 32, п. 2, б
 пісня § 45, I, п. 2; пісeнь § 16, п. 2, в
 пісняр, піснярá § 45, II, п. 3
 пісок § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; піску
 § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; § 48,
 п. 2, а
 піти — пішла б § 33, Б, б
 піфагорова теорема § 38, п. 26, в,
 прим., б
 піцикато § 89, п. 1
 пісохид § 8, п. 3, д, б
 пісохидний § 8, п. 3, д, б
 Піщане § 109, п. 1, в
 піщаний § 18, п. 1, в
 піщина § 18, п. 1, б
 Піонтек § 104, п. 8, б
 Пйотровський § 104, п. 4, а
 план § 86, п. 1, а
 плаский § 16, п. 2, а, 1, прим.
 плащ — плащá § 48, п. 1, в
 плем'я § 44, IV, б; § 64, п. 1; § 64,
 п. 2; племєні § 44, IV, б; § 64, п. 2;
 § 64, п. 3; племєнем, плем'ям
 § 64, п. 4; у племєні § 64, п. 5;
 племенá § 65, п. 1; § 65, п. 4;
 племєн § 65, п. 2; племєнам § 65,
 п. 3; племєна́ми § 65, п. 5; у пле-
 менáх § 65, п. 6
 плéну́м § 86, п. 2
 плесті, плів, плелá § 8, п. 1, а, 7
 плечé § 45, II, п. 3; § 58, п. 2, прим.;
 плечá § 48, п. 1, 1; плечє́м § 51,
 п. 1; на плечі § 52, п. 3, б; плечі
 § 54, п. 2; плечей і пліч § 55, п. 3;
 плечі́ма § 58, п. 2, прим.
 Плещєєв § 104, п. 2, в
 Плещєєво § 109, п. 1, б
 плеяда § 90, п. 4
 плінний § 23, п. 1, прим.
 Пліски, Плісок, Пліскам § 112, п. 2
 плискуватий § 23, п. 8
 плівши § 8, п. 1, а, 7
 пліт — плóту, плотá § 48, п. 2, в
 плітка, пліток § 8, п. 3, а, 2
 пліч-о-пліч § 30, п. 3, д
 пломбір § 22, п. 13
 плóський § 16, п. 2, а, 1, прим.
 плóско-опуклий § 29, п. 2, б
 плóща (парадигма) § 46, I; плóща
 § 45, I, п. 3; плóщі § 47, А, п. 1,

б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *площу* § 47, А, п. 3; *площце* § 47, А, п. 4; *на площі* § 47, А, п. 5; *площ* § 47, Б, п. 2, а; *площам* § 47, Б, п. 3, а; *площинами* § 47, Б, п. 5, а
плуг § 14; § 50, п. 1, прим.; *плуга* § 50, п. 1, прим.
плюралізм § 22, п. 13
плюск § 19, п. 2
плюснути § 19, п. 2
пляж § 86, п. 1, б
По § 112, п. 7
по-батьківськи § 30, п. 3, а
по-батьківському § 30, п. 3, а
побіч § 30, п. 1, б
поблизу § 30, п. 1, б
побойше § 22, п. 9
по-бойовому § 30, п. 3, а
побороти, поборю, поборють § 80, п. 3, б, 5
по-братерськи § 30, п. 3, а
по-братньому § 30, п. 3, а
Побу́жжя § 38, п. 12, прим.
побут — *побуту* § 48, п. 2, і
побутовізм § 22, п. 13
Повалізька Бистриця § 114, п. 1, а
повен § 67, п. 1, в
Повенець § 109, п. 9, б
поверх — *поверху* § 48, п. 2, в; *на поверсі* § 52, п. 3, а
поверх § 30, п. 1, б
поверхня, поверхонь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
повинен § 67, п. 1, в
повік § 30, п. 1, б
повік-віки § 25, п. 4, б
повірити — *повір, повірмо, повірте* § 81, п. 2, б
повісити — *повісь, повісьмо, повісьте* § 81, п. 2, в
повісмо — *повісом* § 55, п. 2, прим.
повість, повістю § 20, п. 4, в
повніший § 69, п. 1, а
повноголобсья § 8, п. 3, б, 3
повноліцій § 68, прим. 2
повнолітній § 67, п. 2, а
пово́лі § 30, п. 1, б
повсюди § 30, п. 1, а
повсякчас § 30, п. 1, е
поганій § 1, п. 2
погасіти § 84, п. 2, прим. 1, г
погашений § 84, п. 2, прим. 1, г
погірдний § 8, п. 2, б
поглиблення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
поголів'я § 8, п. 3, б, 3
погони́ч — *погони́чу* § 53, п. 1

пого́рда § 8, п. 2, б
по-господарськи § 30, п. 3, а
по-господарському § 30, п. 3, а
подві́р'я § 8, п. 1, б; *на подві́р'ї* § 6, п. 2; § 52, п. 3, б; *подві́р'їв* § 55, п. 1
по дво́є § 30, п. 2, д
поде́куди § 30, п. 1, а
Поді́лля § 38, п. 12, прим.
по́дорож (парадигма) § 46, III; *по́дорож* § 8, п. 2, в; § 20, п. 4; в; *по́дорожі* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *по́дорожжю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *у по́дорожі* § 61, п. 4; *по́дорожей* § 62, п. 2; *по́дорожам* § 62, п. 3; *по́дорожжями* § 62, п. 4; *у по́дорожжя* § 62, п. 5
по́дорожній § 67, п. 2, а; § 68, прим. 1
по́дорожчання § 18, п. 3
по́дорожчати § 18, п. 3
по-дру́ге § 30, п. 3, б
Подья́чев § 104, п. 2, в
по́за § 31, п. 1, б
позавчо́ра § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
поза́ду § 30, п. 1, б
по зако́ну § 30, п. 2, а
поза́торік § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
поздо́вжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
пози́ція § 90, п. 5, в, 1
по змо́зі § 30, п. 2, а
по зна́ку § 30, п. 2, а
поінфо́рмува́ти § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
по-іншо́му § 30, п. 3, а
по́їзд § 19, п. 1
по́їзний § 19, п. 1
по́ки що § 30, п. 1, ж
поклі́кати — *поклі́ч, поклі́чмо, поклі́чте* § 81, п. 2, б
по-коза́цькому § 30, п. 3, а
покриття — *покриттів* § 55, п. 1
Покро́ва § 38, п. 22
Покро́вське § 109, п. 7, а
Поку́ття § 38, п. 12, прим.
по-лати́ні § 30, п. 3, а
по́ле § 44, II, б; § 45, II, п. 2; *по́ля* § 48, п. 1, 1; *на по́лі* § 52, п. 3, б; *по́ля* § 54, п. 3; § 57, п. 2; *по́лів* (рідше *пі́ль*) § 55, п. 1; § 55, п. 2; *по́лями* § 58, п. 1
Полево́й § 104, п. 10
по́лівка § 22, п. 11
поліе́др § 91, п. 2
полі́льник § 22, п. 3
полі́рува́ти § 24, п. 3
Полі́сся § 38, п. 12, прим.

політико-економічний § 29, п. 2, в
 полк § 50, п. 2; полку § 48, п. 2, б
 половина § 72, п. 1
 положення, положень § 8, п. 2, г
 Полосьев § 104, п. 12, а, 1
 полоскати, полощу, полощеш § 80,
 п. 4
 політи, полію, поліють § 80, п. 3,
 б, 5; полів, полбла § 8, п. 3, в
 полотно — полотен § 55, п. 2
 Полтава, Полтави, у Полтаві § 112,
 п. 1, 1
 полтавець § 38, п. 1, прим. 6
 полтавський § 18, п. 1, б
 Полтавщина § 18, п. 1, б
 полікіпок § 26, п. 1, е
 полімисок § 26, п. 1, е
 полум'я § 45, II, п. 2
 полювати § 24, п. 3
 по-людськи § 30, п. 3, а
 полянин — поляни § 38, п. 1,
 прим. 6
 полярний § 86, п. 1, б
 помаленьку § 30, п. 1, в
 помалу § 30, п. 1, в
 помії § 66, п. 1, б; поміям § 66, п. 3,
 б; поміями § 66, п. 5, б; у по-
 міях § 66, п. 6
 поміж § 31, п. 1, б
 поміч § 18, п. 4
 помічний § 18, п. 4
 помічник § 18, п. 4
 по можливості § 30, п. 2, а
 Пом'яловський § 104, п. 11
 понад § 31, п. 1, б
 понадплановий § 21, п. 2
 по-нашому § 30, п. 3, а
 понеділок — понеділка § 48, п. 1, е
 поні § 100, п. 2
 по-німецьки § 16, п. 2, а, 1
 по-німецькому § 16, п. 2, а, 1
 поночі § 30, п. 1, б
 пообідній § 67, п. 2, а
 поодінці § 30, п. 1, г
 пообраний § 20, п. 2, в, прим.
 попадя § 20, п. 4, д, прим.
 поперёд § 31, п. 1, б
 поперечний § 67, п. 1, а
 поперечношліфувальний § 29, п. 1, е
 по-перше § 30, п. 3, б
 попідвіконню § 20, п. 4, г
 попідтинню § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, е
 попліч § 30, п. 1, б
 по правді § 30, п. 2, а
 попури § 90, п. 5, а, 4
 пор. — порівняй, порівняйте § 40
 порений § 84, п. 2, прим. 1, в
 поріг § 8, п. 2, в; на порозі § 52, п. 3, а

порожній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 поросятко — поросяткові, поросят-
 ку § 49, п. 1
 пороти § 84, п. 2, прим. 1, в; по-
 ров, порола § 8, п. 3, в
 поротий § 84, п. 2, прим. 1, в
 порох § 8, п. 2, в; пороху § 48, п. 2, а
 порський § 16, п. 2, а, 1, прим.
 портик — портика § 48, п. 2, в
 порт Балакліва § 38, п. 19
 Порт-Луї § 112, п. 7
 Порто-Алегре § 38, п. 8, прим. 3
 Порт-о-Пренс § 38, п. 8, прим. 2
 портфель — портфеля § 48, п. 1, в
 поруч § 30, п. 1, б
 поршень — поршня § 48, п. 1, е
 поряд § 30, п. 1, б
 по-своєму § 30, п. 3, а
 посеред § 31, п. 1, б
 посередині § 30, п. 1, б
 посередній § 67, п. 2, а
 посилення — посилян § 55, п. 2
 посилати § 80, п. 3, б, 9
 по силі § 30, п. 2, а
 посіяний § 84, п. 2, а
 послідовно миролюбний § 29, п. 1,
 г, прим. 1
 по совісті § 30, п. 2, а
 Посол Республіки Польща § 38,
 п. 3, прим. 3
 посіхнути, посіхнув, посіхнула § 80,
 п. 9, прим. 2
 посіхти, посіх, посіхла § 80, п. 9,
 прим. 2
 по-соціалдемократичному § 30,
 п. 3, а, прим.
 постачальник § 22, п. 3
 постачально-збутовий § 29, п. 2, б
 по сусідству § 30, п. 2, а
 по-сусідськи § 30, п. 3, а
 по-сусідському § 30, п. 3, а
 по суті § 30, п. 2, а
 присутній § 67, п. 2, а
 Посьёт § 109, п. 1, а
 потинський § 113, п. 1
 потихеньку § 30, п. 1, в
 Поті § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4,
 а, 1; § 112, п. 7; § 113, п. 1
 потік § 8, п. 3, д, 5
 потоп § 8, п. 3, д, 7; потопу § 8, п.
 3, д, 5
 поточний § 67, п. 1, а
 потреба — потріб § 8, п. 3, д, 3
 потребувати § 10, п. 2
 по-третє § 30, п. 3, б
 по трє § 30, п. 2, д
 потроху § 30, п. 1, а
 Потсдамська угода § 38, п. 23

потужний § 23, п. 1
 потягти — *потяг*, *потягла* § 80, п. 9, прим. 2
 по-українськи § 16, п. 2, а, 1; § 30, п. 3, а
 по-українському § 16, п. 2, а, 1; § 30, п. 3, а
 по-французьки § 16, п. 2, а, 1
 по-французькому § 16, п. 2, а, 1
 походжати § 80, п. 6, б
 по-християнському § 30, п. 3, а
 почасті § 30, п. 1, б
 початий § 84, п. 2, б
 по́чеп, по́чепу § 8, п. 3, д, 5
 по чєрзі § 30, п. 2, а
 по чєтверо § 30, п. 2, д
 почім § 30, п. 1, д
 почόму § 30, п. 1, д
 почорнілий § 84, п. 1, б
 почуття § 20, п. 4, а; *почуттів* § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
 по́штовх — *по́штовху* § 48, п. 2, і
 по щі́рості § 30, п. 2, а
 по́яс — *по́яса*, *по́ясу* § 48, п. 2, й, прим.
 по́яснення § 8, п. 3, г
 П-подібний § 25, п. 4, ж
 прав § 67, п. 1, в
 пра́вда § 2, п. 2, в
 Пра́вдинськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
 правобєре́жний § 29, п. 1, б
 правόруч § 30, п. 1, е
 Пра́га § 18, п. 2, б; § 112, п. 1, і;
 § 113, п. 2, а; *Пра́ги*, *у Пра́зі* § 112, п. 1, і
 пра́зький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
 пра́пор § 8, п. 3, д, 7
 пра́порщик § 22, п. 1
 працєздáтний § 25, п. 2, б
 праці́вник § 22, п. 1
 працю́втий § 67, п. 1, а
 працю́чий § 84, п. 1, а
 пра́ця § 44, і; *пра́ці* § 47, А, п. 1, б
 преза́рний § 21, п. 3
 предста́вник § 21, п. 2
 прєзавзя́тий § 21, п. 3
 Президє́нт Акаде́мії нау́к Ук-
 раїни § 38, п. 3, прим. 3
 президє́нт АН України § 38, п. 3, прим. 1
 Президє́нт Сполучєних Шта́тів
 Аме́рики § 38, п. 3
 Президє́нт України § 38, п. 3
 презі́дія § 38, п. 16
 презі́рливий § 21, п. 3
 презі́рство § 21, п. 3
 прєкрас́ний § 21, п. 3
 прєкрасно́ § 21, п. 3

прем'є́р § 92, п. 1, а
 прем'є́р-міні́стр § 26, п. 2, 1, б
 Прем'є́р-міні́стр Кана́ди § 38, п. 3
 премю́дрий § 21, п. 3
 преосвяще́нний § 21, п. 3
 преподáно § 21, п. 3
 преподоб́ний § 21, п. 3
 престол § 21, п. 3
 Приа́зов'я § 38, п. 12, прим.
 приа́мудар'їнський § 114, п. 3, в
 приберє́жний § 21, п. 3
 Прибáлкін § 104, п. 6, в, 3
 прибі́гти § 21, п. 3; § 80, п. 5, прим.
 приборкати § 21, п. 3
 при́браний § 21, п. 3
 прибуду́вати § 21, п. 3
 прибу́ток — *прибу́тку* § 48, п. 2, і
 прибу́ття § 21, п. 3
 прива́бливо § 21, п. 3
 Привáлов § 104, п. 6, в, 3
 Приво́лжя § 109, п. 4, б, 5
 привсе́людно § 30, п. 1, е
 при́гірок § 21, п. 3
 пригі́р'я — *на пригі́р'ї* § 52, п. 3, б
 при́горща — *при́горц*, *при́горцю*
 § 20, п. 4, в
 при́хати § 4, п. 1
 при́дєшний § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
 Прика́рпа́ття § 38, п. 12, прим.
 при́клад — *при́кладу* § 48, п. 2, і
 прикордо́бний § 21, п. 3
 прикру́тити § 21, п. 3
 Прику́мськ § 109, п. 4, б, 5
 прила́ддя § 17, п. 5
 Прилу́ки § 112, п. 2; § 113, п. 2, б;
 Прилу́к, Прилу́кам § 112, п. 2
 прилу́цький § 113, п. 2, б
 Примо́р'я § 109, п. 4, б, 5
 при́мула § 86, п. 1, а
 прина́джува́ти § 80, п. 6, б
 прина́дний § 23, п. 1
 принє́сений § 2, п. 1
 причє́стє — *прині́с* § 85, п. 2
 прині́сши § 85, п. 2
 принц § 38, п. 3, прим. 2
 прин́цип — *прін́ципу* § 48, п. 2, ж
 припусті́ти — *припусті́*, *припус-
ті́м(о)*, *припусті́ть* § 81, п. 1, а
 При́п'ять § 108
 природ́ний § 23, п. 1
 прислѐв'я § 54, п. 3; *прислѐв'їв*
 § 55, п. 1
 при́стань Рєжі́ців § 38, п. 19
 прису́тний § 67, п. 2, а
 при́тім § 32, п. 1
 при́тому § 32, п. 1
 при́тулок § 21, п. 3
 Приура́лля § 38, п. 12, прим.

при цьому § 32, п. 2, б
 причепіти § 10, п. 2
 причина § 20, п. 1, в
 причинний § 20, п. 1, в
 причім § 32, п. 1
 причому § 32, п. 1
 Причорномор'я § 38, п. 12, прим.
 пришвидшити § 21, п. 3
 Пришвін § 104, п. 6, в, 3
 прищеплювати § 10, п. 2
 пріярок § 21, п. 3
 призвисько § 21, п. 3
 призвище (парадигма) § 46, II; *пріз-
 вище* § 21, п. 3; § 44, II, б; § 45, II,
 п. 3; *прізвища* § 48, п. 1, 1; § 54,
 п. 3; *прізвищу* § 49, п. 2, а; *пріз-
 вищем* § 51, п. 1; *у прізвищі* § 52,
 п. 3, б; *прізвиж* § 55, п. 2; *пріз-
 вищам* § 56; *прізвищами* § 58, п. 1
прізва § 21, п. 3
 проба — *проб* § 8, п. 3, д, 3
 провід — *проводу* § 48, п. 2, і
 провітрити — *провітри, провітрі-
 м(о), провітрить* § 81, п. 1, г
проводір, проводиря § 45, II, п. 2
 Програма ДемПУ § 38, п. 23
 прогрес — *прогресу* § 48, п. 2, ж
 продажний § 67, п. 1, а
 проєкт § 91, п. 2, прим.
 проєкція § 91, п. 2, прим.
 прозаїк § 4, п. 4; § 22, п. 1, прим.;
 § 90, п. 5, б
 прозаїчний § 23, п. 3
 пройдісвіт § 26, п. 1, г
 Прокіп § 8, п. 2, е, прим.; § 103,
 п. 2, прим. 1; *Прокіпа* § 8,
 п. 2, е, прим.
 Прокон'євськ § 109, п. 8
 Проконів § 102, п. 3
 Прокон'єв § 104, п. 11
 прокрістове ложе § 38, п. 26, в,
 прим., б
 пролетар, пролетаря § 45, II, п. 2;
 пролетарю § 53, п. 2; пролетарі
 § 54, п. 2; § 60; пролетарям § 56;
 пролетарям § 58, п. 1
 пролетаріат — *пролетаріату* § 48,
 п. 2, б
 променістий § 23, п. 6
 проміж § 31, п. 1, б
 промовець — *промовця* § 48, п. 1, а
 пропагандист § 18, п. 2, в
 пропагандистський § 18, п. 2, в
 пророк § 8, п. 3, д, 7
 просіти § 18, п. 4, прим. 2
 просмолити — *просмоллю* § 81, п. 2,
 в, прим. 3
 перспект Дружби народів § 38, п. 9

простіти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
простийш, простить § 18, п. 1, г
 просьба § 18, п. 4, прим. 2
 протє § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
 протіка Па-де-Калє § 38, п. 8
 проф. — професор § 40
 професор § 45, II, п. 1
 профком Київського державного уні-
 верситету § 38, п. 14, а
 профспілка § 25, п. 4, а
 профспілковий § 25, п. 4, а
 процент — *процента* § 48, п. 1, е
 проціс — *процесу* § 48, п. 2, ж
 прощати § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
прощаю, прощаш, прощу
 § 18, п. 1, г
 прядиво § 22, п. 2
 Псалтір § 38, п. 18, прим. 2
 Псел — Псла § 48, п. 1, д
 Псков § 112, п. 1, II; *Пскова* § 48,
 п. 1, д; § 112, п. 1, II; *Псковом*
 § 51, п. 3, б; § 112, п. 1, II;
у Пскові § 112, п. 1, II
 птаство § 18, п. 2, в
 птах § 18, п. 2, в
 «Пташине молоко» § 38, п. 25
 Пташинський § 104, п. 7
 Пугачов § 104, п. 3, в
 пужально § 17, п. 4
 пужальце § 17, п. 4
 пустити — *пуцц* § 80, п. 8, б, 2
 пүтний § 67, п. 2, а
 пухір, пухиря § 45, II, п. 2
 Пүшкін § 49, п. 2, б; § 53, п. 4;
 § 104, п. 6; а; *Пүшкіну* § 49,
 п. 2, б
 пушкініст § 38, п. 1, прим. 5
 Пүшкіно § 109, п. 7, б
 пүшкінський — *пүшкінські рукопи-
 си* § 38, п. 26, в, прим., а
 Пүща-Водиця § 112, п. 5; § 114,
 п. 3, а; *Пүщі-Водиці, у Пүщі-
 Водиці* § 112, п. 5
 пүща-водицький § 114, п. 3, а
 пүщений § 80, п. 6, а
 Пхеньян § 109, п. 9, а, 1
 пшенія § 9, п. 1; § 18, п. 4
 пшенічний § 18, п. 4
 пшоно § 9, п. 1; *пшоні, у пшоні* § 9,
 п. 2, б
 пюпітр § 92, п. 2, б
 Пясєцький § 104, п. 11, прим.
 п'ятдесят (парадигма) § 70, п. 4;
п'ятдесять § 28, п. 1, а
 п'ятдесятий § 71, п. 1
 п'ятеро, п'ятьох, п'ятьом § 70 п. 10
 П'ятигорськ § 109, п. 4, б, 4; § 109,
 п. 8; § 114, п. 2, б

п'ятий § 71, п. 1
 п'ятикiтний § 25, п. 3, а; § 67,
 п. 1, а
 п'ятимiльйонний § 71, п. 1
 п'ятисiбтий § 71, п. 1
 п'ятитисячний § 71, п. 1
 П'ятихiтки § 114, п. 2; 6
 п'ятихiткiвський § 114, п. 2, 6
 п'ятнадцять § 28, п. 1, 6
 п'ятнадцять § 70, п. 3
 п'ятсiб (парадигма) § 70, п. 5
 п'ятсоттридцятитисячний § 28, п. 1, 6
 п'ять (парадигма) § 70, п. 2; п'ять
 § 6, п. 1; § 70, п. 3 і п. 12
 п'ять других § 72, п. 1
 П'яченца § 92, п. 1, а

П

р. — рік, річка § 40
 Рава-Рiська § 112, п. 4, 6; § 114,
 п. 3, а; Рави-Рiської, Рави-
 Рiський § 112, п. 4, 6
 рава-рiський § 114, п. 3, а
 Раві § 38, п. 4
 рагу § 100, п. 2
 рад § 67, п. 1, в
 рада § 38, п. 16
 Рада Безпiки § 38, п. 11
 рада фiлологiчного факультету § 38,
 п. 16
 радгiсн § 25, п. 4, а; радгiсну § 48,
 п. 2, г
 Радгiсн «Маяк» § 38, п. 15, а, прим.
 радгiснний § 25, п. 4, а
 радий-радiсiнський § 25, п. 4, 6
 радитися — радiшся § 18, п. 4,
 прим. 1
 Радич § 104, п. 5
 Радiщев § 104, п. 6, в, 4
 радiй § 90, п. 5, а, 2
 радiо § 100, п. 2
 радiо- й телеапаратура § 26, п. 2, 6
 радiокомiтет § 25, 3, а; § 26, п. 1, в
 радiофiзичний § 29, п. 1, а
 радiсть (парадигма) § 46, III; ра-
 дiсть § 8, п. 1, а, 1; § 17, п. 3;
 радiстi § 8, п. 1, а, 1; § 9, п. 2, а;
 радiстю § 8, п. 1, а, 1; § 61,
 п. 3, 6; радiсте § 61, п. 5
 радiус § 90, п. 5, а, 2; радiуса § 48,
 п. 1, 6, 8
 радiощi § 66, п. 1, 6; радiощам § 66,
 п. 3, а; радiощами § 66, п. 5, а
 Радчiк § 17, п. 6
 раз — сто раз (i разiв), разiв сто
 § 55, п. 1, прим.
 раз у раз § 30, п. 2, 6

Райч § 104, п. 5
 райвiнi § 39, п. 1, 6
 район § 7, п. 1, а
 райрада § 39, п. 1, 6
 Рамбуйе § 112, п. 7
 ранiшнiй § 23, п. 1; § 67, п. 2, 6
 раннiй § 20, п. 1, в; § 23, п. 1; § 23,
 п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
 рiнок § 20, п. 1, в
 Рафаель § 86, п. 1, 6; § 93, п. 1, в;
 § 100, п. 1, II; Рафаеля, Рафае-
 лем § 100, п. 1, II
 рахунок — рахiнка, рахiнку § 48,
 п. 2, й, прим.
 рацiональнiй § 89, п. 2
 реалiзм § 89, п. 2; реалiзму § 48,
 п. 2, ж
 реальнiй § 89, п. 2
 ребро — ребер § 55, п. 2, прим.
 ревити, реву, ревути § 80, п. 3,
 6, 9
 революцiонер § 90, п. 5, а, 2
 революцiя § 86, п. 1, 6; § 89, п. 2
 Революцiя 1905 р. § 38, п. 22
 ревити § 80, п. 3, 6, 9; § 83
 регрес — регресу § 48, п. 2, ж
 регулятор § 86, п. 1, 6
 редька, редьци § 17, п. 3, прим.
 ревакуацiя § 91, п. 2
 реемiграцiя § 91, п. 2
 реестр § 91, п. 2
 режим § 90, п. 5, в, I
 Резерфорд § 97
 Рейн § 95, п. 1; Рейну § 48, п. 2, й
 рейс — рейсу § 48, п. 2, ж
 Рекорд § 38, п. 5
 Рекордiстка § 38, п. 4
 ректор § 38, п. 3, прим. 1
 реманент — реманенту § 48, п. 2, 6
 ремесло § 19, п. 3
 ремiнець, ремiнця § 8, п. 3, а, 1
 ремiсник § 19, п. 3
 ремонт — ремонту § 48, п. 2, ж;
 на ремонтi § 52, п. 3, а
 Ренесанс § 38, п. 22
 ренет — ренету § 48, п. 2, 6
 ренклiд — ренклiду § 48, п. 2, 6
 Ренн § 89, п. 3
 рентген § 38, п. 1, прим. 5
 Реньє § 93, п. 1, а
 репетитувати § 24, п. 3
 репетувати § 24, п. 3
 респiблiка § 90, п. 5, а, 5
 Респiблiка Бiлорiсь § 38, п. 12
 Респiблiка Болгарiя § 38, п. 12
 Респiблiка Iндiя § 38, п. 12
 Респiблiка Куба § 38, п. 12

Республіканське виробниче об'єднання «Поліграфкніга» § 38, п. 15, а
 Республіка Польща § 38, п. 12
 Республіка Румунія § 38, п. 12
 реформа § 88
 речитатів § 90, п. 5, в, 1
 Рєчиця § 109, п. 9, б; § 112, п. 1, 1;
 Рєчиці, в Рєчиці § 112, п. 1, 1
 речовізм § 22, п. 13
 речовий § 23, п. 7
 Рєпін § 6, п. 2, прим.; § 104, п. 2, г
 Ржев § 109, п. 1, б
 Рибаків § 104, п. 7
 рибалка, рибалці § 16, п. 2, б, прим.
 рибалчин § 16, п. 2, б, прим.
 рибальство § 16, п. 2, б
 ривок — ривка § 48, п. 2, ж
 Рига § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а
 різький § 113, п. 2, а
 риксдэг § 38, п. 13, прим.
 Рим § 90, п. 5, в, 4
 Римський-Корсаков § 106, п. 3, б
 риск § 19, п. 2
 рискнути § 19, п. 2
 ритм — ритму § 48, п. 2, ж
 риф § 90, п. 5, в, 1
 риштований § 24, п. 1
 риштовання § 24, п. 1
 риштування § 24, п. 1
 риштувати § 24, п. 1
 рів § 49, п. 2, б; рову § 48, п. 2, д;
 § 49, п. 2, б
 рівень, рівня § 8, п. 3, а, 1
 Рів'єра § 92, п. 1, а
 Рівне § 108; § 112, п. 3; Рівного, Рів-
 ному § 112, п. 3
 рід — роду § 48, п. 1, ж
 рідний § 67, п. 1, а
 різати — ріж, ріжмо, ріжте § 81,
 п. 2, б
 Різдов § 38, п. 22
 різкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 різко § 16, п. 2, а, 1, прим.
 різко окреслений § 29, п. 1, г,
 прим. 1
 різьбяр (і різьбяр) § 17, п. 3
 рій — роєм § 51, п. 1
 рік § 18, п. 4; року § 48, п. 1, е
 ріка Москва § 27, п. 1
 рік у рік § 30, п. 2, б
 рілля, ріллі, ріллю, ріллею § 20,
 п. 4, б
 Ріо-де-Жанейро § 38, п. 8, прим. 2;
 § 90, п. 5, в, 4; § 114, п. 3, д
 Ріо-Негро § 38, п. 8, прим. 3, § 114,
 п. 3, в
 рісши § 8, п. 1, а, 7
 річ § 44, III

Річард Лєвовє Сєрце § 106, п. 1, а;
 § 107, п. 4, а
 річечка § 22, п. 7
 річний § 18, п. 4
 робів-робів § 25, п. 4, а
 робіти (парадигма в теперішньому
 часі) § 80, п. 1; робить § 1, п. 1;
 § 16, п. 2, г; роблять § 16, п. 2, г;
 робить § 1, п. 1
 робитися — робиться § 16, п. 2, г
 робізон § 38, п. 1, прим. 5
 робітник (парадигма) § 46, II, ро-
 бітник § 8, п. 1, б; § 23, п. 7; ро-
 бітника § 48, п. 1, а; робітниківі
 § 49, п. 1; робітником § 51, п. 1;
 на робітниківі § 52, п. 1, а; на
 робітнику § 52, п. 1, б, прим.;
 робітників § 54, п. 1; § 60; робіт-
 ників § 55, п. 1; § 57, п. 1; робіт-
 никам § 56; робітниками § 58,
 п. 1; на робітниках § 59; пере-
 їти в робітників § 57, п. 1
 робітників — робітнікова, робіт-
 ніковоє § 23, п. 7
 робітниця (парадигма) § 46, I; ро-
 бітниця § 45, I, п. 2; робітниці
 § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47,
 Б, п. 1; робітницю § 47, А, п. 3;
 робітницею § 47, А, п. 4; на ро-
 бітниці § 47, А, п. 5; робітнице
 § 47, А, п. 6, б; робітниць § 16,
 п. 2, в; § 47, Б, п. 2, а; § 47, Б,
 п. 4, а; робітницям § 47, Б, п. 3,
 б; робітницями § 47, Б, п. 5, б;
 робітниці § 47, Б, п. 7
 роблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
 роблячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
 робота § 8, п. 1, б
 Рогачово § 109, п. 2, в
 родина — родини § 47, А, п. 1, а
 родовід — родоводу § 48, п. 2, і
 Родос — Родосу § 48, п. 2, й
 Рожіщенський район § 38, п. 12
 розгін § 8, п. 3, д, 5
 розгінжодження § 80, п. 6, в
 розграфлений § 80, п. 6, в, прим. 2, а
 роздоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 54, п. 3;
 роздоріжжю § 49, п. 2, а; роздо-
 ріжжям § 51, п. 2; § 56; на роз-
 доріжжі § 52, п. 3, б; роздоріжж
 § 55, п. 2; роздоріжжями § 58,
 п. 1; на роздоріжжях § 59
 роззбрóти § 20, п. 1, а
 роззява § 20, п. 1, а
 рóзіграш § 90, п. 5, б
 розідрати, роздёр § 8, п. 2, а
 розказувати — розказуй § 81, п. 2,
 в, прим. 3

рбзкіш § 20, п. 4, в; § 44, III; рбз-
 кішиш § 20, п. 4, в
 розкїшувати § 80, п. 6, б
 Розлив § 109, п. 4, б, 3
 розмїй — розмїю § 53, п. 2
 розм'якшити § 6, п. 1
 розповідати, розповідїй § 81, п. 2, в,
 прим. 1
 розповістї § 80, п. 7; § 81, п. 2, в,
 прим. 1
 розрїв-трава § 26, п. 2, 4
 розростїся — розрїсся § 20, п. 1, г
 розсіювати § 24, п. 1
 розтягнути § 21, п. 2
 рбзтяг-стїснення § 26, п. 2, 1, а
 рбзум § 1, п. 1; рбзумовї § 49, п. 1
 рбзумний § 1, п. 1
 рбзхїтати § 21, п. 2
 рбзхбдження § 80, п. 6, в; § 80,
 п. 6, в, прим. 1
 рбзчин § 21, п. 2
 рбз'юшити § 6, п. 3
 рбз'яснїти § 6, п. 3
 ромїн — ромїну § 48, п. 2, з
 Романїшин (парадїгма) § 102, п. 3;
 Романїшин § 53, п. 4
 ромб — рбмба § 48, п. 1, ж
 Ромнїй, Ромїн, Ромнїм § 112, п. 2
 Ромодїнївський шлях § 38, п. 9
 ропї § 1, п. 2
 Росїйська Федерїцїя § 38, п. 12,
 прим.
 росїйський § 109, п. 6
 Росїя § 109, п. 6
 росїянка § 38, п. 1, прим. 6
 Россїні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
 ростї § 8, п. 1, а, 7; рїс § 8, п. 1,
 а, 7; рослї § 8, п. 1, а, 7
 Ростбв-на-Донї § 112, п. 6; § 114,
 п. 3, д; Ростбва-на-Донї, у Рос-
 тбві-на-Донї § 112, п. 6
 ростбвський-на-Донї § 114, п. 3, д
 Рось § 108
 рот, рбта § 8, п. 2, а, прим. 1
 Рбщино § 109, п. 7, б
 роїль § 90, п. 4
 рр. — роки § 40
 Рїтїщево § 109, п. 4, б, 6
 Рїдольфшадт § 114, п. 2, д
 рудольфшїдтський § 114, п. 2, д
 Руж'ї § 92, п. 1, а
 руїна § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
 рука, руцї § 47, А, п. 5, прим.
 рукїв — рукаві, рукава § 54, п. 3
 рукбпис — рукбпису § 48, п. 2, і
 рулбн § 93, п. 1, в
 руж'яний § 6, п. 1
 Рум'янцев § 104, п. 11

русїлка § 38, п. 2, а, прим. 1
 русїн — русїни § 54, п. 1, прим.
 Руссб § 89, п. 3
 «Рїська правда» § 38, п. 18
 рух — рїху § 48, п. 2, ж
 ручїй — ручїю § 48, п. 2, д
 рїченька § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
 рушити — руш, рїшмо, рїште § 81,
 п. 2, б
 рушїнїк § 18, п. 4
 рушїнїця § 18, п. 4
 Рїдбберг § 92, п. 2, б
 рїукзїк § 92, п. 2, б
 Рїмїн § 104, п. 11, прим.
 рїш § 92, п. 2, б
 рїбїй § 6, п. 2, прим.
 рїд § 5, п. 2; § 6, п. 2, прим.
 Рїзань § 109, п. 8, прим.

С

с. — село, сторїнка § 40
 Сїва § 22, п. 10; § 45, I, п. 1
 Сївич § 22, п. 10
 Сївїзна § 22, п. 10
 Сївович § 22, п. 10
 Савбїл § 90, п. 4
 сад — сїду § 48, п. 2, б
 саджїти § 80, п. 6, б
 Садїль § 86, п. 1, б
 саквбйж § 90, п. 4
 сїкля — сакль § 8, п. 2, а, прим. 2
 Сїлїсїев § 104, п. 12, а, 1
 Сїлбнїки, Сїлбнїк, Сїлбнїкам § 112,
 п. 2
 сам, самї, самї § 78, прим. 1
 самї самотбю § 25, п. 4, б, прим.
 сїмїй § 78, прим. 1
 самїй § 78, прим. 1
 сїмїтнїй § 67, п. 2, а
 самотбтнїй § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 самотвїтель § 25, п. 2, а
 самотнїй § 67, п. 2, а
 самохїд § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, а
 самохїднїй § 8, п. 3, д, 6; § 29, п. 1, а
 самохїть § 30, п. 1, е
 сїні § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; са-
 нїй § 66, п. 2, а; сїням § 66, п. 3,
 а, сїнїм (її сїнїми) § 66, п. 5, в
 Санкт-Гїллен § 114, п. 3, г
 Сан-Мартїн § 106, п. 1, г, прим. 1
 Сан-Сїльвадбр § 114, п. 3, г
 Сїнта-Клїра § 114, п. 3, г
 Сант-Яго § 112, п. 7; § 114, п. 3, г
 Сан-Францїско § 90, п. 5, в, 3;
 § 114, п. 3, г
 сан-францїський § 114, п. 3, г
 Сїпїн-горї § 27, п. 1

сарай — сараю § 48, п. 2, в
 Сардинія § 90, п. 5, в, 5
 Сатурн § 38, п. 6
 Сахалін — Сахаліну § 48, п. 2, й
 Сіхо-сквер § 114, п. 3, г
 саяни § 38, п. 10
 сваллява § 38, п. 10
 сватівський § 113, п. 2
 Свато́ве § 113, п. 2
 свѣха § 23, п. 4, прим.
 свѣшин § 23, п. 4, прим.
 свекру́ха § 23, п. 4; § 44, II, б
 свекру́шин § 23, п. 4
 свекру́шисько § 44, II, б
 свердлі́льно-довба́льний § 29, п. 2, б
 Свенці́цький § 104, п. 8, б
 свиномáтка § 25, п. 2, б
 свинопáс § 25, п. 2, б
 свиня́ § 20, п. 4, д, прим.; свиней § 47,
 Б, п. 2, б; свиньмі́ (і свиньями)
 § 47, Б, п. 5, в; годувáти свиней
 (і свині) § 47, Б, п. 4, а, прим.
 свистáти, свйщу, свйщеш § 80, п. 4
 свіжий § 67, п. 1, а
 свіжісі́нький § 16, п. 2, а, 2
 свіжість § 22, п. 4; свіжості § 9,
 п. 2, а
 свіжозр́убаний § 29, п. 1, г
 свйй § 75
 Сві́р, Сві́рі, Сві́р'ю, на Сві́рі § 112,
 п. 1, III
 світ § 17, п. 3; світу § 48, п. 2, д
 світловодо́лікува́ння § 26, п. 1, е
 світо́гляд — світо́гляду § 48, п. 2, ж
 Світоза́р, Світоза́ра § 103, п. 2,
 прим. 2
 Сві́тязь § 112, п. 1, II; Сві́тязю § 48,
 п. 2, й; § 112, п. 1, II; Сві́тязем,
 на Сві́тязі § 112, п. 1, II
 свобода — свобод § 47, Б, п. 2, а
 Свѣ́онтек § 104, п. 8, б
 Свѣ́дек § 104, п. 9
 свят-вѣ́чир § 26, п. 2, 1, а
 Свѣ́тій Дух § 38, п. 18, прим. 2
 свѣ́тківей § 23, п. 7
 свя́то § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3;
 свѣ́ту § 49, п. 2, а
 Свя́то пере́мо́ги § 38, п. 22
 Свято́шин — Свято́шина § 48, п. 1,
 г; Свято́шином § 51, п. 3, б
 свяще́нний § 20, п. 2, в
 с. г. — сільське́ господа́рство § 25,
 п. 4, з
 с.-г. — сільськогоспода́рський § 25,
 п. 4, з
 с.-д. — соціáл-демокра́т, соціáл-де-
 мократи́чний § 25, п. 4, з

себе́ (парадигма) § 74; на себе́ § 78,
 прим. 2
 се́бто § 32, п. 1
 Севастопо́ль § 108, прим.; § 114,
 п. 2, д
 севастопо́льський § 114, п. 2, д
 Севі́ля § 90, п. 5, а, 3; § 93, п. 1, а
 сегме́нт — сегме́нта § 48, п. 1, ж
 Седáн § 38, п. 8, прим. 4
 Седла́чек § 104, п. 1
 сей § 76
 сейм § 38, п. 13, прим.
 Сейм — Сѣ́йму § 48, п. 2, й
 секво́я § 90, п. 4
 секретáр (парадигма) § 46, II; сек-
 рета́р § 17, п. 1; § 38, п. 3,
 прим. 1; § 45, II, п. 2; секретаря́
 § 45, II, п. 2; секретаре́ві § 49,
 п. 1; секретаре́м § 51, п. 1; сек-
 ретарі́ § 54, п. 2
 сеќтор — сеќтора § 48, п. 1, ж
 сел., селя́н, селя́нськ. — селя́нський
 § 40
 селе́зень § 2, п. 2, а
 се́лнице — се́лница § 57, п. 2; у се́л-
 нцях § 59
 село́ § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 45,
 II, п. 1; § 50, п. 2; села́ § 48, п. 1,
 1; селу́ § 49, п. 2, а; селом́ § 51,
 п. 1; на селі́ § 52, п. 3, б; по селу́,
 по селі́ § 52, п. 3, б, прим.; села́
 § 60; сіл § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2;
 се́лам § 56; се́лами § 58, п. 1,
 селя́нин — селя́ни § 54, п. 1, прим.;
 селя́н § 55, п. 1, прим.
 селя́нство § 17, п. 2
 селя́нський § 17, п. 2
 семафо́р § 45, II, п. 1
 Се́ме́нов § 104, п. 3, б
 се́меро § 2, п. 2, б; § 70, п. 10
 се́мѣстр § 96
 семигі́рський § 114, п. 2, б
 Семиго́ри § 114, п. 2, б
 семимі́льний § 25, п. 3, а
 Семипа́латинськ § 109, п. 4, б, 4
 Семи́пільки § 114, п. 2, б
 семи́пільківський § 114, п. 2, б
 семиразо́вий § 29, п. 1, е
 Семирі́чна війна́ § 38, п. 22
 семирі́чний § 67, п. 1, а
 Семьо́ркін § 104, п. 3, б
 сенáт § 38, п. 13, прим.
 сенберна́р § 38, п. 10
 Сен-Гота́рд § 114, п. 3, г
 Сен-е-Уа́з § 38, п. 8, прим. 2; § 114,
 п. 3, д
 Сенке́вич § 104, п. 1; § 104, п. 5, б
 Сен-Сімо́н § 106, п. 1, г, прим. 1

Сент-Луїс § 114, п. 3, г
Сераковський § 104, п. 1
Сергеев-Ценський § 38, п. 1
Сергіївна § 22, п. 10
Сергій (парадигма) § 103, п. 2; *Сергієві* § 49, п. 1
сєрдєнько § 22, п. 8
сєрдєчний § 18, п. 4
сєрдєшний § 18, п. 4
сєред § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
сєредні вікі § 38, п. 22, прим. 1
сєредній § 67, п. 2, а
сєредньовіччя § 25, п. 1; § 38, п. 22, прим. 1
Сєредня школа № 2 § 38, п. 15, а, прим.
сєрйозний § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
сєрце § 18, п. 4; *сєрцю, сєрцеві* § 49, п. 2, а; *сєрць* (і *сєрдєць*) § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
сєсія § 38, п. 16
сєсія Хмельницької міськради § 38, п. 16
сестра — *сєстри* § 47, А, п. 1, б, прим.; *сєстро* § 47, А, п. 6, а; *сєстри* § 47, А, п. 1, б, прим.
Сибір § 109, п. 4, б, 8; *Сибіру* § 48, п. 2, й
сивасський § 113, п. 2, в
Сиваш § 113, п. 2, в
Сівий § 38, п. 4
Сідір § 103, п. 2, прим. 1
сидіти, сиджѹ § 80, п. 3, а; *сидять* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
сидр § 96
сидячі § 85, п. 1
сізій § 67, п. 1, а
Сізрань § 109, п. 5; § 112, п. 1, III;
Сізрані, Сізраню, у Сізрані § 112, п. 1, III
Сиктивкар § 109, п. 5
сіла-силєнна § 25, п. 4, б
силєнний § 20, п. 2, а
силосовантажувач § 26, п. 1, а
силуєт § 90, п. 5, в, 1; § 91, п. 1
Симбірськ § 109, п. 4, б, 8
симєнталка § 38, п. 10
Симонєнко, Симонєнка, Симонєнкові (Симонєнку) § 102, п. 1
Симонєнко Василь Андрійович — *Симонєнкові Василю Андрійовичу* § 49, п. 1, прим.
симпозіум § 38, п. 16
син — *сіну* § 53, п. 1
Син Божий § 38, п. 18, прим. 2
сіній, сіня, сінє (парадигма) § 68;
сіній § 67, п. 2, в

синіти, синію, синіють § 80, п. 3, б, 2
синіший § 69, п. 1, а
синюк — *сінку* § 53, п. 1
сінтаксис — *сінтаксису* § 48, п. 1, ж
сінтез — *сінтезу* § 48, п. 2, з
сінус — *сінуса* § 48, п. 1, ж
синюбкий § 25, п. 1
сіню-сіню § 25, п. 4, а
синюватий § 23, п. 8
сінпати — *сип, сінмо, сінте* § 81, п. 2, б
сир § 45, II, п. 1; *сіру* § 48, п. 2, а
Сиракузи § 90, п. 5, в, 5; § 113, п. 2, а
сиракүзський § 113, п. 2, а
Сирдар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Сірія § 90, п. 5, в, 5
сировинний § 29, п. 2, б
сирота § 44, I; § 45, I, п. 1
систєма § 90, п. 5, в, 1
сйтцевий § 23, п. 7
Сицилія § 90, п. 5, в, 5
Сичівка § 109, п. 2, в
сівба § 45, I, п. 1
Сіверськodonєцьк § 108
Сідней § 90, п. 5, а, 3
сік — *у соку* § 52, п. 2, б
сіль § 20, п. 4, в; § 44, III; *сіллю* § 17, п. 5; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
сільський § 8, п. 1, б; § 16, п. 2, б
сільськогосподарський § 29, п. 1, б
сім (парадигма) § 70, п. 2; *сім, семі* § 8, п. 1, а, 1
сімдесят § 70, п. 4
сімдесятий § 71, п. 1
сімдесятиріччя § 25, п. 4, б
сімна́дцять § 70, п. 3
сімсот § 70, п. 5
750-річчя § 26, п. 1, д, прим.
Сімферополь § 108, прим.; § 109, п. 9, а, 3
сім'я § 45, II, п. 2
сім'я § 45, I, п. 2; *сім'ї* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *сім'ю* § 47, А, п. 3; *сім'єю* § 47, А, п. 4; *у сім'ї* § 47, А, п. 5; *сім'є* § 47, А, п. 6, б; *сім'ї* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *сім'єй* § 47, Б, п. 2, б; *сім'ям* § 47, Б, п. 3, б; *сім'ями* § 47, Б, п. 5, б; *у сім'ях* § 47, Б, п. 6
сінєшний § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сіни § 66, п. 1, а; *сінєй* § 66, п. 2, а;
сіням § 66, п. 3, а; *сінєми* § 66, п. 5, в
Сіннє § 109, п. 1, в

сірий § 67, п. 1, а
 Сірий мис § 109, п. 1, в
 Сірко § 38, п. 4
 сіро-голубий § 29, п. 2, е
 сісти — сядь, сядьмо, сядьте § 81,
 п. 2, в
 сіяти, сію, сіють § 80, п. 3, б, 3
 скáзаний § 20, п. 2, в, прим.
 сказáти § 21, п. 1
 скакáти § 10, п. 1
 Скандинавія § 90, п. 5, в, 5
 Скандинавський півострів § 114, п. 1,
 б
 Скита́лець § 104, п. 12, б
 скі́льки § 79, прим.
 скі́льки ж то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
 склад § 21, п. 1; склáду § 48, п. 1, ж
 скляр, скляра § 45, II, п. 3
 сконстру́йований § 24, п. 3
 сконстру́юва́ти § 24, п. 3
 скопíйований § 84, п. 2, а
 скоротíти § 21, п. 1
 Скорохо́д § 106, п. 2, в
 ско́чити § 10, п. 1
 скра́у § 30, п. 1, б
 скрипалів — скрипале́ва, скрипале́-
 ве § 23, п. 7
 скрипа́ль § 22, п. 4; § 23, п. 7
 скупóвуваний § 24, п. 2
 скупóвування § 24, п. 2
 скупóвувати § 24, п. 2
 сла́бнути § 80, п. 9, прим. 2
 Славу́тич § 38, п. 12, прим.
 сла́ти, сте́лю, сте́лють § 80, п. 3, б, 9
 сла́ти, шлю, шлють § 80, п. 3, б, 9
 сла́ще § 8, п. 3, а, 3
 слі́д § 17, п. 3
 слі́пий § 67, п. 1, а
 сліпоглухоні́мий § 29, п. 1, д
 Слобожа́ницина § 38, п. 12, прим.
 слова́к § 113, п. 2, б
 слова́цький § 113, п. 2, б
 словéчко § 8, п. 3, а, 3; § 22, п. 7
 словни́к § 8, п. 3, д, 7
 «Сло́во» § 38, п. 18
 сло́во § 8, п. 1, а, 2; у сло́ві § 52, п. 3,
 б; слів § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2
 «Сло́во о по́лку Ігоре́ві» § 38, п. 18
 службо́вий § 23, п. 7
 слуха́ч § 45, II, п. 3; слуха́чу § 53,
 п. 1; слуха́чем § 51, п. 1; слуха́чі
 § 54, п. 2; слуха́чам § 56
 слю́зà — слі́зьми (і слю́зàми) § 47,
 Б, п. 5, в
 см — сантиме́тр § 40
 сме́рть, сме́рті § 8, п. 2, б; сме́рте
 § 61, п. 5
 Смирно́в § 104, п. 6, в, 2

смі́ттезбі́рник § 25, п. 2, в
 смі́х § 17, п. 3
 смі́ятися — смію́ся, смі́єшся, смі-
 ё́ться § 80, п. 6, в, прим. 3
 смóри́д § 8, п. 2, в
 сму́ток, сму́тку § 8, п. 2, а
 СНД § 39, п. 2
 сні́г § 17, п. 3; на сні́гу § 52, п. 2, б
 Сніговий калёвлі́ § 38, п. 5
 снігу́р, снігу́рі § 45, II, п. 1
 Сніжи́нка § 38, п. 4
 сні́п § 17, п. 3
 Со́боль § 104, п. 12, а, 3
 соки́ра § 1, п. 1
 со́кіл — со́коле § 53, п. 3
 соколо́нько § 16, п. 2, а, 2
 солда́т § 1, п. 2; солда́тів § 55, п. 1
 солига́лицький § 113, п. 2, б
 Солига́лич § 113, п. 2, б
 со́ло § 86, п. 1, а
 словéй — словéві § 49, п. 1; соло-
 в'ём § 51, п. 1; словéї § 54, п. 2;
 словéїв § 55, п. 1
 солове́їний § 23, п. 5
 Солово́в § 7, п. 1, б; § 104, п. 3, а;
 § 104, п. 11
 Солово́во § 109, п. 2, а
 со́лод § 8, п. 2, в
 солóдший § 69, п. 1, а
 Соломі́я (парадигма) § 103, п. 1; Со-
 ломі́є § 47, А, п. 6, б
 Солóха, Солóсі § 103, п. 1, прим. 1
 Соль-Іле́цьк § 114, п. 3, г
 соль-іле́цький § 114, п. 3, г
 Сомалі́ § 90, п. 5, а, 3
 Сомко́ва Доли́на § 114, п. 1, а
 сом § 8, п. 2, а; § 50, п. 2; сну § 8,
 п. 2, а
 со́нце § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2;
 со́нцю § 49, п. 2, а
 со́нячний § 18, п. 4
 со́няшник § 18, п. 4
 со́рок, со́рока § 70, п. 7
 со́рока — со́ро́к § 8, п. 3, д, 2
 Сорокаду́би § 114, п. 2, б
 сорокаду́бівський § 114, п. 2, б
 сороко́вий § 71, п. 1
 сорт — сорту́ § 48, п. 2, ж
 сосна́, со́сон (і со́сен) § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 Со́сницька со́тня § 38, п. 12
 со́тий § 71, п. 1
 со́тня, со́тень § 8, п. 2, а
 Софі́н § 23, п. 4
 Софі́йський собо́р § 38, п. 21
 Софі́я § 23, п. 4
 соціа́л-демократи́чний § 29, п. 2, а

Соціалістична Республіка В'єтнам § 38, п. 12

соціологія § 86, п. 1, а; § 90, п. 5, а, 2

соцстрах § 25, п. 4, а

соцстрахівський § 25, п. 4, а

сочинський § 113, п. 1

Сочи § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а, 1; § 113, п. 1

союз § 1, п. 1

спалахнути § 21, п. 1

Спасівка § 38, п. 22

Спас-Клепики § 114, п. 3, г

спати § 80, п. 3; сплять § 85, п. 1

спатися — спітсья § 18, п. 4, прим. 1

спекти — спік § 85, п. 2

спереду § 30, п. 1, б

спершу § 30, п. 1, г

спеціаліст § 22, п. 13

спечений § 20, п. 2, в, прим.

спирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; спірту § 48, п. 2, а

спиртівка § 22, п. 11

співдружність Незалежних Держав § 38, п. 11

спідлоба § 30, п. 1, е

спідний § 67, п. 2, а

спікши § 85, п. 2

спілка, спілці § 16, п. 2, б, прим.

спіланський § 16, п. 2, б, прим.

спільник § 16, п. 2, б

сплячи § 85, п. 1

співна § 30, п. 1, в

Сполучені Штати Америки § 38, п. 12

спорт — спорту § 48, п. 2, ж

спортивне товариство «Трудові резерви» § 38, п. 15, а

спосіб — способу § 48, п. 1, ж; § 48, п. 2, ж

спостерегти § 10, п. 2

спостерігати § 10, п. 2

спочатку § 30, п. 1, б

справедливий § 2, п. 2, в

справжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б

сприйняття — сприйнять § 55, п. 2

сприйня § 22, п. 5

сприяти § 22, п. 5

спросоння § 20, п. 4, г

спроста § 30, п. 1, в

спрощення § 80, п. 6, в

сп'яну § 30, п. 1, в

ссавці § 20, п. 3

ссати § 20, п. 3

ст. — станція, сторіччя § 40

ставати, стаю § 80, п. 3, б, 4, прим.

ставити — став, ставмо, ставте

§ 81, п. 2, б

ставок — ставка § 48, п. 2, д

ставши § 85, п. 2

стадіон «Динамо» § 38, п. 15, а

стайня — стаєнь § 9, п. 1; § 16, п. 2, в

стакато § 89, п. 1

сталевар (парадигма) § 46 II

сталь — сталі § 61, п. 1

Стальова Воля § 109, п. 7, г

Становий (хребет) § 109, п. 7, а

становище § 22, п. 9; у становищі § 52, п. 3, б

станція метрo «Контрактова площа» § 38, п. 19

Станція Фастів-Перший § 38, п. 19

Станюкович § 104, п. 6, в, 4

старанний § 20, п. 2, б

старанність § 20, п. 2, в

старанно § 20, п. 2, в

Старá Планіна § 114, п. 1, а

Стародубський полк § 38, п. 12

староіндійський § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б

Старокостянтинів § 114, п. 2, а

староста § 45, I, п. 1; старості (і старости — з іншим значенням) § 47, Б, п. 1; старостів (і старост — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, в

старший § 67, п. 1, а

стати § 10, п. 1; став § 85, п. 2;

стань § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в;

станьмо § 81, п. 2, в; станьте

§ 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в

стаття § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2,

б; статті § 20, п. 4, б; § 47, А,

п. 2; § 47, Б, п. 1; статтю § 47,

А, п. 3; статтею § 20, п. 4, б;

§ 47, А, п. 4; у статті § 47, А,

п. 5; статей § 20, п. 4, б; § 47, Б,

п. 2, б; статтям § 47, Б, п. 3, б;

статтями § 47, Б, п. 5, б; у стат-

тях § 47, Б, п. 6

ствердити § 21, п. 1

створений § 84, п. 2, а

стелити § 80, п. 3, б, 9

степ — стєпу; у стєпу § 52, п. 2, б;

стєнів § 55, п. 1

Стєпан — Стєпанє § 53, п. 3

Стєпанов § 104, п. 1

Стєпан Тигряча Смерть § 106, п. 1, а

Стєпанчук § 17, п. 6

стерегіти § 8, п. 3, в; стеріг § 8, п. 3,

в; § 80, п. 9, прим. 1; стерегла,

стерегло § 8, п. 3, в

стерегтись — стерігсья § 80, п. 9, прим. 3

стерігши § 8, п. 3, в
 Стеф'юк § 6, п. 1
 стид — *стиду* § 48, п. 2, ж
 стиль § 50, п. 2; *стилю* § 48, п. 2, з
 стильовий § 23, п. 7
 сти́мул § 90, п. 5, в, 1
 стира́ти, стер, зі́три § 10, п. 2
 сти́жок, сти́жка § 8, п. 3, а, 1
 сти́л § 50, п. 2; *стола́* (й *сто́лу*) § 48, п. 1, в
 сти́лець, сти́льця § 8, п. 3, а, 1
 сти́льки § 79, прим.
 сти́льки-то § 33, А, п. 3, а
 сті́н. календа́р (сті́нний календар) § 40
 сто, *ста* § 70, п. 7
 стовба́ватий § 23, п. 8
 стова́бур § 45, II, п. 1
 стопп — *на стовпі* § 52, п. 3, а
 сто́гін — *сто́гому* § 48, п. 2, ж
 сто́двадцятип'ятирі́чний § 29, п. 1, е
 125-рі́чний § 29, п. 1, е
 «Стої́ть го́ра висо́кая» § 38, п. 18
 Сто́їч § 104, п. 5
 Сто́лаць § 109, п. 9, б
 Сто́лєтов § 104, п. 2, г
 «Сто́лічне» § 38, п. 25
 сто́ляр § 45, II, п. 1
 сто́лярно-меха́нічний § 29, п. 2, б
 стоп-кра́н § 26, п. 2, 1, а
 стоп'ятдесяти́ри́чя § 26, п. 1, д
 сторі́нка § 8, п. 3, б, 1; § 17, п. 3, прим.; *сторі́нці* § 17, п. 3, прим.
 сторі́ччя § 20, п. 4, а; § 26, п. 1, д;
 сторі́ччю, у сторі́ччі § 20, п. 4, а;
 сторі́ч § 20, п. 4, а
 сто́рож § 8, п. 2, в; § 23, п. 7; § 45, II, п. 3; *сто́роже* § 53, п. 3
 сто́рожів — *сто́рожева, сто́рожеве* § 23, п. 7
 сторо́на, сторі́н § 8, п. 3, б, 1
 сторо́нний § 67, п. 2, а
 сто́ртинг § 38, п. 13, прим.
 Стохі́д § 108
 сто́яти § 8, п. 1, а, 6; § 10, п. 1; § 80, п. 3, а; *сті́й* § 8, п. 1, а, 6; § 81, п. 2, а; *сті́ймо, сті́йте* § 81, п. 2, а
 стравохі́д § 8, п. 3, д, 6
 страйкко́м § 20, п. 1, б; § 38, п. 14, а
 Стра́сбург § 113, п. 2, а
 стра́сбурзький § 113, п. 2, а
 страх — *стра́ху* § 48, п. 2, е
 Страхо́мсья § 114, п. 2, г
 страхо́льський § 114, п. 2, г
 страше́нний § 23, п. 2
 стре́мено — *стре́мена* § 54, п. 3
 стри́бок — *стри́бка* § 48, п. 2, ж

Стрі́йський парк § 38, п. 9
 стримі́ти § 2, п. 3, а
 стрі́мувати § 2, п. 3, б
 Стрі́ла § 38, п. 4
 стрі́мго́лов § 30, п. 1, е
 стручо́к § 22, п. 12
 ст.-сл. — старо́слов'я́нський § 25, п. 4, з
 студе́нт § 8, п. 2, е; § 18, п. 2, в;
 студе́нта § 48, п. 1, а
 студе́нтство § 18, п. 2, в
 студе́нтський § 18, п. 2, в
 стукну́ти — *стукну* § 80, п. 8, б, 2;
 сту́кни, сту́кнім(о), сту́кніть § 81, п. 1, в
 стуса́н — *стусана́* § 48, п. 2, ж
 субо́та — *субо́т* § 8, п. 3, д, 3
 субо́тний § 23, п. 1
 сувени́р § 45, II, п. 1
 суві́й — *суво́ю* § 48, п. 2, і
 суддя́ § 20, п. 4, б; § 45, I, п. 2; *судді́*, *суддію́* § 20, п. 4, б; *судді́* § 47, Б, п. 1; *судді́в* § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, в
 Суджо́но Ха́діното́ § 38, п. 1, прим. 3
 Су́єц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в; § 113, п. 2, б
 суе́цький § 113, п. 2, б
 сузі́р'я Вели́кого Пса § 38, п. 6, прим. 1
 сукно́ — *сукон* § 55, п. 2, прим.
 су́кня, су́конь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 су́ма § 89, п. 1
 Су́нь Ятсе́н § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, д
 сусі́дний § 67, п. 2, а
 суспі́льно корі́сний § 29, п. 1, г, прим. 1
 суспі́льно необхі́дний § 29, п. 1, г, прим. 1
 суспі́льно-полі́тичний § 29, п. 2, б
 сутте́вий § 23, п. 7
 су́ть § 16, п. 1, а
 Су́хий Яр § 38, п. 9
 суході́л — *суходо́бу* § 48, п. 2, і
 Су́ху́мі § 109, п. 4, а, 1
 сушня́к — *сушня́ку* § 48, п. 2, б
 сформу́льований § 84, п. 2, а
 сфотографу́вати § 21, п. 1
 схил § 21, п. 1
 схід § 38, п. 7
 Схі́д — *Дале́кий Схі́д, Схі́д прокі́нувся* § 38, п. 7
 схі́дний § 67, п. 1, а
 Схі́дноєвропе́йська рі́внина § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
 Схі́дноказахста́нська о́бласть § 114, п. 2, а, прим.

Східнокитайське море § 114, п. 2, а, прим.

східнослов'янський § 29, п. 1, б

схід сонця § 38, п. 6, прим. 2

сходи § 66, п. 1, а; сходів § 66, п. 2, б;

сходам § 66, п. 3, а; сходами § 66, п. 5, а

схопити § 10, п. 1

Сьєрра-Леоне § 91, п. 2; § 109, п. 9, а, 1

свогбді § 7, п. 2; § 17, п. 3

свогбдішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б

сьбмий § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 71, п. 1

7-й § 28, п. 2, а

7-А § 25, п. 4, е

Сю § 93, п. 2; § 100, п. 2

сюжет — сюжету § 48, п. 2, з

сюрреалізм § 89, п. 2

сяк-так § 30, п. 3, г

Сян § 108

Сятківський § 104, п. 9

Т

т. — товариш, том § 40

табель § 86, п. 1, б

«Таврія» § 38, п. 25

Тадей § 88

таджик § 113, п. 2, б

таджикський § 113, п. 2, б

Тажибіаев § 104, п. 6, в, 1

та й § 32, п. 2, б

таким чином § 30, п. 2, в

так-от § 33, А, п. 3, а

таксі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2

так-таки § 33, А, п. 3, а

так-то § 30, п. 3, в

так що § 32, п. 2, б

талановитий § 23, п. 8

талійський § 113, п. 2, в

Тамбов § 113, п. 2

тамбовський § 113, п. 2

танець — танцю § 48, п. 2, и

танок — танку § 48, п. 2, и

танцювати § 17, п. 3

Тао Юаньмін § 38, п. 1, прим. 2;

§ 106, п. 2, д

Тассо § 100, п. 2

татарин — татарі § 54, п. 1, прим.;

татар § 55, п. 1, прим.

Татищев § 104, п. 6, в, 4

тата § 54, п. 3; тату § 53, п. 1;

тати § 54, п. 1; § 54, п. 3; татів

(тат) § 55, п. 1

татуньо § 44, II, а

Тбілісі § 112, п. 7; § 113, п. 2, в

тбіліський § 113, п. 2, в

твердження, тверджені § 8, п. 2, г

Твердохлебов § 104, п. 2, г

твій § 75; твоє § 5, п. 1; твої § 4, п. 1

т-во (товариство) § 26, п. 2, 5

творення, творені § 8, п. 2, г

творець, творця § 8, п. 3, д, 1

творчо § 9, п. 2, г, прим.

театр § 88; § 91, п. 1; § 96

теїм § 90, п. 5, б

текст — тексту § 48, п. 2, б

текстиль § 90, п. 5, в, 1

телеграф § 86, п. 2

Тельман § 86, п. 1, б

теля, теляти § 44, IV, а; телята

§ 65, п. 1; телят § 65, п. 2; теля-

там § 65, п. 3

телятко — теляткові, телятку § 49,

п. 1; на теляткові § 52, п. 1, б;

на телятку § 52, п. 1, б, прим.

телячий § 67, п. 1, а

тёмно-зелений § 29, п. 2, е

тёмної ночі § 30, п. 2, в

темнуватий § 23, п. 8

темп § 45, II, п. 1; у темні § 52,

п. 3, а

тєніс — тєнісу § 48, п. 2, и

Теодор § 88

теорія § 88

тепер § 17, п. 1

теперішній § 67, п. 2, б

тепловоз § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, а

Теплого Олексі § 38, п. 22

тепло- й гідроелектростанції § 26,

п. 2, б

теплообмінний § 29, п. 1, а

Тєрек § 109, п. 1

Тєрені (парадигма) § 103, п. 2

термін — терміна, терміну § 48,

п. 2, й, прим.

термогідродинаміка § 26, п. 1, е

термометр § 96

Тєрнопіль § 108, прим.; § 112, п. 1,

II; Тєрнополь § 48, п. 1, г; § 112,

п. 1, II; Тєрнополь, у Тєрнопілі

§ 112, п. 1, II

тероризм § 22, п. 13

терпіти — терпіть § 83, прим. 1

тєрти § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б,

9, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, а;

тру, туть § 80, п. 3, б, 7; § 80,

п. 3, б, 9, прим.; три § 80, п. 3,

б, 9, прим.

тєртий § 84, п. 2, прим. 1, а

Тєруель § 86, п. 1, б; § 91, п. 1;

§ 112, п. 1, II; Тєруєля, Тєрує-

лем, у Тєруєлі § 112, п. 1, II

тєсати § 10, п. 2

тєсляр § 45, II, п. 3; тєслєр § 45,

II, п. 3; § 48, п. 1, а; *тесляре* § 53, п. 3; *теслярі* § 54, п. 2
Téteria § 108; § 113, п. 2; *Tétereva* § 48, п. 1, д
téterivський § 113, п. 2
течія *Гольфстрім* § 38, п. 9
ти (парадигма) § 73; *до тебе* § 78, прим. 2
Тибёт § 90, п. 5, в, 5
тигр — *на тигрі* § 52, п. 1, б, прим.
тіждень § 19, п. 1; *тіжня* § 19, п. 1; § 48, п. 1, е
тижнівий § 19, п. 1
Тимирязев § 104, п. 2, в
Тиміш (парадигма) § 103, п. 2; *Тиміш* § 103; п. 2, прим. 1
Тимофеев § 104, п. 6, в, 2
тим разом § 30, п. 2, в
тім-то § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
Тимчасовий уряд § 38, п. 13,
тимчасово § 30, п. 1, е
тим часом § 30, п. 2, в
тимчасом як § 32, п. 2, б
тин — *тину* § 48, п. 2, в
тип § 90, п. 5, в, 1
Тираполь § 103, прим.
Тіса § 108
тісяча § 70, п. 11
тісяча дев'яťсѳт вісімдесяť вѳсьмий § 28, п. 1, б, прим. 1
тісяча дев'яťсѳт дев'яносто перший — *тісяча дев'яťсѳт дев'яносто першого* § 71, п. 2
тісяча дев'яťсѳт тридцять дев'ятий — *у тісяча дев'яťсѳт тридцять дев'ятому* § 71, п. 2
тісяча п'яťсѳт тридцять вісім § 28, п. 1, б, прим. 1
тісячний § 71, п. 1
титан § 38, п. 2, а, прим. 1
Титов § 104, п. 6, в, 2
тиф — *тіфу* § 48, п. 2, ж
Тіхвін § 109, п. 4, б, 3
тіхий-тихесенький § 25, п. 4, б
Тихоміров § 104, п. 6, в, 2
Тихорецьк § 109, п. 4, б, 3
тіхо-тіхо § 25, п. 4, а
Тиціан § 104, п. 6, в, 1
Тичинин — *Тичинине слово* § 38, п. 26, а
тіша § 45, I, п. 3; *тіші* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; *тішу* § 47, А, п. 3; *тішею* § 47, А, п. 4; *у тіші* § 47, А, п. 5
тішком-нішком § 25, п. 4, б
тільки-но § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
тільки що § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 2, а

тім'я § 6, п. 1; § 45, II, п. 2
«Тіні забутих прѳдків» § 38, п. 18
тінь (парадигма) § 46, III; *тінь* § 20, п. 4, в; § 44, III; *тіні* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *тінню* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *у тіні* § 61, п. 4; *тіней* § 62, п. 2; *тіням* § 62, п. 3; *у тінях* § 62, п. 5
тітка § 23, п. 4
Тіто, Тіта § 100, п. 2, прим.
тітуса — *тітуса* § 47, А, п. 6, в
тітчин § 23, п. 4
ткацтво § 18, п. 2, а
ткацький § 18, п. 2, а
ткач § 18, п. 2, а; § 45, II, п. 3
тов. — *товариш* § 40
товар § 1, п. 2; *товару* § 48, п. 2, б
товариство § 18, п. 2, в
Товариство об'єднаних українських канадців § 38, п. 14, б
товариський § 18, п. 2, в
товариш (парадигма) § 46, II; *товариш* § 18, п. 2, в; § 28, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 3; *товаришеві* § 49, п. 1; *на товаришеві* § 52, п. 1, а; *товаришу* § 53, п. 1; *товариші* § 54, п. 2; § 60; *товаришів* § 55, п. 1; *товаришам* § 56; *товаришами* § 58, п. 1
товаришів — *товаришева, товаришеве* § 23, п. 7
товариш Віталій — *товаришу Віталію* § 53, п. 4, прим. 2
товаришу Гончар § 53, п. 4, прим. 3
Товста Могила § 38, п. 8, прим. 1
тогобічний § 67, п. 1, а
той, та, те (парадигма) § 76; *від того* § 78, прим. 2; *на тому* § 78, прим. 2
Той, що грѳблі рве § 38, п. 2, б
токай § 38, п. 10
Токмак, Токмака, у Токмаці (у Токмаку) § 112, п. 1, II
Толѳдо § 86, п. 2
толк — *толку* § 48, п. 2, ж
Толстой § 104, п. 10
том § 8, п. 2, е; *тому* § 48, п. 2, б
томішув-мазовецький § 114, п. 3, а
Томішув-Мазовецький § 109, п. 7, д; § 114, п. 3, а
тому-то § 32, п. 8
тому що § 32, п. 2, б
тонна § 89, п. 1
тонно-кілометр § 26, п. 2, I, в
тоніший § 17, п. 2
тонюсінський § 16, п. 2, а, 2
Тоболінг § 99
топѳленька § 22, п. 8

тополя — тополь § 8, п. 3, д, 3
 тополька § 8, п. 3, д, 3
 торг, торгоу § 8, п. 2, б; на торзі, на
 торгу § 52, п. 3, а, прим.
 торгівель, торгівця § 8, п. 3, а, 1
 торгпрёд § 8, п. 2, д
 торішній § 18, п. 4; § 67, п. 2, б
 Торрічеллі § 89, п. 3
 торф'яний § 6, п. 1, прим.; § 92,
 п. 1, а
 тотожний § 67, п. 1, а
 Т-подібний § 25, п. 4, ж
 трава звіробій § 27, п. 1
 травень, травня § 8, п. 2, а
 траекторія § 91, п. 2, прим.
 трактор — трактора § 48, п. 1, е;
 тракторі § 57, п. 2; тракторам
 § 56; тракторами § 58, п. 1
 тратити — трать § 16, п. 2, г; § 81,
 п. 2, в; тратьмо § 81, п. 2, в;
 тратьте § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
 Трафальгар-сквер § 38, п. 8
 Трєптов-парк § 38, п. 8
 трєтіна § 72, п. 1
 трєтірувати § 24, п. 3
 трєтій § 71, п. 1; трєтя, трєте
 § 20, п. 4, д, прим.; § 71, п. 1
 Трєтьяков § 104, п. 12, а, 1
 Трєтьяковська галерєя (Державна
 Трєтьяковська галерєя) § 38, п. 15,
 в, прим.
 три (парадигма) § 70, п. 2; три § 70,
 п. 8; трьох § 7, п. 2; § 16, п. 1,
 б; § 70, п. 8; трьом § 70, п. 8
 «Трибуна люду» § 38, п. 18
 тривати § 2, п. 3, а
 тривого § 2, п. 3, а
 тридцятий § 71, п. 1
 35-мільйонний § 28, п. 2, а
 тридцять § 70, п. 3
 три з половиною тисячний загін
 § 28, п. 1, б, прим. 2
 трикутник § 25, п. 4, а; трикутни-
 ка, § 48, п. 1, б, 8
 тримати § 2, п. 1; § 2, п. 3, б
 тринадцять § 70, п. 3
 триніжок § 25, п. 3, а
 Трипілля § 108; § 114, п. 2, б
 трипільська культура § 38, п. 22,
 прим. 1
 трипроцєнтний § 25, п. 4, б
 три п'яті, трьомá п'ятими § 72,
 п. 1
 триста § 28, п. 1, а; § 70, п. 5;
 трьохсот, трьомстам § 28, п. 1, а
 три четвєрті § 72, п. 1
 три-чотири § 25, п. 4, в
 3—4 (дні) § 25, п. 4, в, прим.
 Триєст § 91, п. 2
 тріск § 19, п. 2
 тріснути § 19, п. 2
 триумвірат — триумвірату § 48, п. 2, б
 триумф § 90, п. 5, а, 2
 тріщати § 2, п. 3, б
 трє, трьох, трьом § 70, п. 8
 троїстий § 23, п. 6
 Троїстий союз § 38, п. 11
 Троїцьк § 109, п. 4, а, 2; § 109,
 п. 9, в
 трюхи вище зазначений § 29, п. 1, г
 Троянда § 38, п. 2, б
 Трубєцької (Трубєцька) § 104, п. 9
 Трубїж § 108
 Трублаєвич § 104, п. 6, в, 4
 трубопрвід § 8, п. 3, д, 6; трубо-
 првіду § 48, п. 2, і
 трудодєнь § 26, п. 1, в
 трьохмільйонний (і тримільйон-
 ний) § 71, п. 1
 трьохсотий § 71, п. 1
 трьохтисячний (і тритисячний)
 § 71, п. 1
 3-тисячний § 28, п. 2, а
 трястись — трясса § 20, п. 1, г
 тт.—товариші, томи § 40
 Туапсе § 109, п. 1; § 112, п. 7
 туберкульоз § 86, п. 1, б
 тугий § 67, п. 1, а
 Тулуза § 86, п. 1, а
 Тульчін § 113, п. 1
 тульчинський § 113, п. 1
 туман — туману § 48, п. 2, е
 туманний § 20, п. 1, в; § 23, п. 1,
 прим.
 туманність § 20, п. 1, в
 туманність Андромєди § 38, п. 6,
 прим. 1
 туманно § 20, п. 1, в
 тунгус § 113, п. 2, в
 тунгуский § 113, п. 2, в
 Тунгуский метеорит § 38, п. 6,
 прим. 1
 Тупий Ніж § 106, п. 1, а
 Тупїк § 109, п. 4, б, 6
 Тургєнев § 104, п. 1
 турєцький § 18, п. 1, а; § 113, п. 2, б
 Турєчина § 18, п. 1, а
 «Турїст» § 38, п. 25
 Турїнськ § 113, п. 1
 турїнський § 113, п. 1
 турнє § 100, п. 2
 турок § 113, п. 2, б
 Турсунзаде § 106, п. 2, е
 ТУ-154 § 25, п. 4, е

тутешній § 23, п. 1; § 67, п. 2, 6
 Тушино § 109, п. 4, 6, 1; § 113, п. 1
 тушинський § 113, п. 1
 тхір § 18, п. 4, прим. 2
 тьмянний § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3
 тьобкін § 104, п. 3, 6
 тьохкати § 16, п. 1, 6
 тьобик § 93, п. 2
 ТЮГ—ТЮГу, ТЮГом § 39, п. 2, прим.
 тюль § 93, п. 2
 Тюмєнев § 104, п. 12, а, 3, прим.
 Тюмєнь § 109, п. 9, а, 3, прим.
 тюрк — тюрки § 113, п. 2, 6
 тюркський § 113, п. 2, 6
 Тютчев § 53, п. 4
 тягну́ти, тягну́в, тягну́ла § 80,
 п. 9, прим. 2
 тягті § 80, п. 9, прим. 2
 тяміщий § 67, п. 1, а
 Тянь-Шань § 109, п. 9, а, 3

у

Уайльд § 97
 УАПЦ § 41, п. 5
 убівця § 44, I; § 45, I, п. 2
 Убийство § 26, п. 1, г; § 106, п. 2, а
 убік § 30, п. 1, 6
 убогий § 18, п. 2, 6
 убо́зтво § 18, п. 2, 6
 убо́лівальник § 22, п. 3
 убрі́д § 30, п. 1, 6
 ува́га § 11, п. 3, а
 ува́жність § 11, п. 3, а
 увертю́ра § 11, п. 3, 6
 уве́чері § 9, п. 1; § 30, п. 1, 6
 у ви́гляді § 30, п. 2, а
 уві́сні § 30, п. 2, а
 уві́ч § 30, п. 1, 6
 угі́ддя — угі́дь § 20, п. 4, а
 У́глич § 109, п. 4, 6, 6
 У́гловé § 109, п. 7, а
 угóлос § 30, п. 1, 6
 угорі́ § 30, п. 1, 6
 угóрка § 38, п. 5
 Угóрка § 38, п. 5
 Угóрська Респу́бліка § 38, п. 12
 угóру § 30, п. 1, 6
 Угóртина § 11, п. 3, 6
 уда́рник § 11, п. 3, а; § 45, II, п. 1;
 уда́рнику § 53, п. 1
 уда́рницький § 11, п. 3, а
 уда́ча § 11, п. 3, а
 удво́х § 30, п. 1, г
 уде́нь § 30, п. 1, 6
 уди́й § 8, п. 3, д, 5
 Удовиче́нко § 11, п. 3, 6
 удо́скона́лення § 22, п. 5

Уе́льс § 97
 У́жгород, У́жгорода, У́жгородом,
 в У́жгороді § 112, п. 1, II
 ужі́тий § 84, п. 2, 6
 узбе́к § 113, п. 2, 6
 узбере́жжя § 8, п. 3, 6, 3; § 11, п. 3, а
 узбе́цький § 113, п. 2, 6
 узві́шия § 57, п. 2; узві́шиям § 56;
 узві́шиями § 58, п. 1; на узві́шиях
 § 59
 узі́мку § 30, п. 1, 6
 узна́кі § 30, п. 1, 6
 узя́тись, узя́всь, узя́лась, узя́лось,
 узя́лись § 80, п. 9, прим. 3
 ука́з § 11, п. 3, а
 укла́д § 11, п. 3, а
 Укоопспі́лка § 38, п. 1, а
 Украї́на § 11, п. 3, 6, прим.
 «Украї́на» § 38, п. 18; § 38, п. 20
 украї́нець § 38, п. 1, прим. 6
 украї́нка — украї́нок § 47, Б, п. 4, а
 Украї́нська глі́ва § 38, п. 5
 Украї́нська респу́бліканська
 па́ртія § 38, п. 14, 6
 Украї́нське това́риство охоро́ни
 пам'я́ток істо́рії та культу́ри
 § 38, п. 14
 «Украї́нські» § 38, п. 25
 укра́й § 30, п. 1, 6
 Укрінфо́рм § 39, п. 1, а
 Укрпрофра́да § 39, п. 1, а
 укú́пі § 30, п. 1, 6
 ула́д § 30, п. 1, 6
 Ула́н-Уде́ § 112, п. 7; § 114, п. 3, в
 улéсливий § 19, п. 1
 улі́тку § 30, п. 1, 6
 ультимáтум § 11, п. 3, 6
 Уля́нов § 104, п. 12, а, 1
 У́манська міськра́да § 38, п. 12
 У́мани́чина § 17, п. 2
 умі́сний § 19, п. 3
 у мі́ру то́го як § 32, п. 2, 6
 умо́ва § 11, п. 3, а
 умо́вний § 11, п. 3, а
 уна́слідок § 31, п. 1, а
 уні́з § 30, п. 1, 6
 унизú § 30, п. 1, 6
 уні́верма́г — уні́верма́гу § 48, п. 2, в
 уні́верситéт — уні́верситéту § 48, п. 2, г
 уно́чі § 30, п. 1, 6
 у́нтер-офіце́р § 26, п. 2, 1, 6
 у́нтер-офіце́рський § 29, п. 2, а
 У Ну́ Мунг § 38, п. 1, прим. 3;
 § 106, п. 1, е
 У́бл-стрит § 38, п. 8
 упéнь § 30, п. 1, 6
 уперéд § 30, п. 1, 6

упёрти, *упру́, упру́ть, упрі́* § 80,
п. 3, б, 9, прим.
упла́в § 30, п. 1, б
упла́ч § 30, п. 1, б
у по́міч § 30, п. 2, а
упо́перек § 30, п. 1, б
упо́ру § 30, п. 1, б
упра́ва § 11, п. 3, а
урага́н — урага́ну § 48, п. 2, е
у (в) ра́зі § 31, п. 3
Ура́л § 11, п. 3, б; Ура́лу § 48, п. 2, й
Ура́ло-Кушумський степ § 38, п. 8
ура́нці § 30, п. 1, б
уре́шти § 30, п. 1, б
ури́вок — ури́вку § 48, п. 2, д
ури́вень § 30, п. 1, б
ури́вні § 30, п. 1, б
урожа́й — урожа́єм § 51, п. 1
уро́зкид § 30, п. 1, б
уро́зліт § 30, п. 1, б
уро́зсип § 30, п. 1, б
уро́зтіч § 30, п. 1, б
урочи́стий § 23, п. 6
УРП § 39, п. 2
ура́д § 30, п. 1, б
Усва́тцев § 104, п. 2, в
усере́дині § 30, п. 1, б
услі́д § 30, п. 1, б
усме́к § 30, п. 1, б
усме́х — усме́ху § 48, п. 2, і
Усо́лье § 109, п. 9, а, 1
Успі́ння § 38, п. 22
успі́х § 45, II, 1; *успіху* § 48, п. 2, і
Уссу́рі § 112, п. 7
уста́лення § 11, п. 3, а
устано́ва § 11, п. 3, а
устано́влювати § 10, п. 1
у сто́крат § 30, п. 2, а
у́стрій, у́строю § 8, п. 1, а, 1
у́ступ § 11, п. 3, а
Усть-Каменогорськ § 114, п. 3, г
усть-каменогорський § 114, п. 3, г
у́сунений § 84, п. 2, прим. 1, б
у́сунути § 84, п. 2, прим. 1, б
у́сунутий § 84, п. 2, прим. 1, б
УТН § 39, п. 2
уто́пія § 11, п. 3, б
утри́чі § 30, п. 1, а
утри́бох § 30, п. 1, г
у́чень § 9, п. 1; *учні 8—10 класів* § 25,
п. 4, в, прим.
учи́тель (парадигма) § 46, II; *учи́-*
тель § 45, II, п. 2; *учи́теля* § 48,
п. 1, а; *учите́лі* § 60
учи́тель-фізик § 27, п. 3
У Чин Су § 38, п. 1, прим. 3
учоти́рьбох § 30, п. 1, г

уши́р § 30, п. 1, б
у́ява § 11, п. 3, а

Ф

фа́бко́м § 38, п. 14, а
фа́брика (парадигма) § 46, I; *фа́бри-*
ка § 45, I, п. 1; § 88; § 90, п. 5, в,
1; *фа́брики* § 47, А, п. 1, а; § 47,
Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *фа́бриці*
§ 47, А, п. 2; *фа́брику* § 47, А, п. 3;
фа́брикою § 47, А, п. 4; *на фа́бри-*
ці § 47, А, п. 5; *фа́брик* § 47, Б,
п. 2, а; *фа́брикам* § 47, Б, п. 3, а;
фа́бриками § 47, Б, п. 5, а
фа́брика дитячих іграшок «Перемо́-
га» § 38, п. 15, а
фа́бри́чний § 23, п. 1
фавн § 38, п. 2, а, прим. 1
фае́то́н § 91, п. 1
фа́кт § 88
фа́ктор — фа́ктору, фа́ктора § 48,
п. 2, й, прим.
фа́льш — фа́льші § 61, п. 1
Фам Ван Донг § 38, п. 1, прим. 3
Фабо́н § 88
фарабо́н § 88
Фарабо́н § 38, п. 4
фарту́х § 88
Фа́стів, Фа́стова § 8, п. 1, а, 4
фа́уна § 94
Фа́уст § 94
фа́х § 88
фахіве́ць, фахіви́ця § 8, п. 3, а, 1
фа́йнс § 88, § 90, п. 4
федера́тивний § 88
Федера́ція незале́жних проф-
спіло́к. Украї́ни § 38, п. 14, в
Фе́дін § 104, п. 1
Фе́дір § 22, п. 10, прим.; § 88; § 103,
п. 2, прим. 1
Фе́дори́вна § 22, п. 10, прим.
Фе́доров § 104, п. 3, б
Фе́дорович § 22, п. 10, прим.
Фе́дченко § 17, п. 6
Федчи́шин § 17, п. 6
Феєрве́рк § 90, п. 4; § 91, п. 2
Фейерба́х § 90, п. 4; § 91, п. 2
фейлето́н § 88; *фейлето́ну* § 48, п. 2, з
ферме́нт — ферме́нту § 48, п. 2, з
Фета́й Чотину́чит § 106, п. 1, е
Фетьа́б § 93, п. 1, а
фе́я § 38, п. 2, а, прим. 1
Ф'е́золе § 92, п. 1, а
фіа́лка § 90, п. 5, а, 2
фігу́ра § 88
фі́зик § 22, п. 1, прим.
фі́зика § 88, § 100, п. 1, I; *фі́зики,*
фі́зиці § 100, п. 1, I

фізик-учитель § 27, п. 3
 фізичний § 90, п. 5, в, 1
 фізіологія § 88
 філє § 91, п. 1
 Філіппіни § 88; § 112, п. 2; § 113, п. 1; Філіппін, Філіппінам § 112, п. 2
 філіппінський § 113, п. 1
 Філіппов § 104, п. 6, в, 2
 філософія § 88
 філєм § 93, п. 1, б
 фін, фіни § 89, п. 1
 фінанси § 90, п. 5, а, 5
 Фінікія § 88
 Фінляндія § 86, п. 1, б
 Фінська затока § 114, п. 1, б
 фіолетовий § 90, п. 5, а, 2
 Фіораванте § 90, п. 5, а, 2
 Фірдоусі § 88; § 100, п. 2
 фірма «Філко корпорейшн» § 38, п. 17
 Фіуме § 90, п. 5, а, 2; § 112, п. 7
 ф-ка (фабрика) § 26, п. 2, 5
 Фламмаріон § 89, п. 3
 флегматик § 88
 Флобер § 86, п. 1, а
 Флоренція § 88
 Флоріда § 90, п. 5, в, 2
 флот § 86, п. 1, а
 Флуріанс § 86, п. 1, а
 фойє § 90, п. 4
 Фолл-Рівер § 114, п. 3, г
 фолл-ріверський § 114, п. 3, г
 фон Бісмарк § 107, п. 3
 Фонаїзін § 106, п. 1, г, прим. 2
 фон дер Гольц § 106, п. 1, г
 фонетика § 88
 Фонтен-сюр-Рон § 38, п. 8, прим. 2
 форма § 88; форм § 8, п. 2, а, прим. 2
 формула § 86, п. 1, а
 форпост § 19, п. 1, прим.
 форпостний § 19, п. 1, прим.
 форфісимо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
 фосфор § 88
 фотографія § 14
 франківський — франківські сонє-ти § 38, 26, в, прим. а
 Франківський — Франківська кім-ната § 38, 26, в
 Франко — Франка § 48, п. 1, а
 Франкфурт-на-Майні § 38, п. 8, прим. 2; § 112, п. 6; § 114, п. 3, д; Франкфурта-на-Майні, у Франкфурті-на-Майні § 112, п. 6
 франкфуртський-на-Майні § 114, п. 3, д
 Франція § 38, п. 12; § 88

францүз § 113, п. 2, а
 францүзський § 113, п. 2, а
 фрезерувальник § 22, п. 3
 френч § 38, п. 1, прим. 5
 Фрідріх — Фрідріху § 53, п. 1
 Фрідріх-Вільгельм § 106, п. 3, а
 фіґа § 88
 Фукуї § 112, п. 7
 фунт стёрлінгів — фунта стёрлін-гів § 48, п. 1, е
 Фур'є § 92, п. 1, а
 футбóл § 86, п. 1, а; футбóлу § 48, п. 2, н
 футляр § 45, II, п. 1; § 88, футляри § 54, п. 1
 Фүчик § 104, п. 5, б
 фюзеляж § 92, п. 2, б

X

хазяїн § 1, п. 2; хазяї, хазяїни § 54, п. 1, прим.
 халва § 86, п. 1, а
 хапати § 10, п. 1
 характері § 90, п. 5, а, 4
 Хара-Нур § 38, п. 8, прим. 3
 Хárків § 8, п. 1, а, 4; § 17, п. 1; § 49, п. 2, б; § 108; Хárкова § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 1, г; Хárкову § 49, п. 2, б; Хárковом § 51, п. 3, б
 Хárківський клуб метробудівців § 38, п. 15, в
 хárків-товáрний § 114, п. 3, а
 Хárків-Товáрний § 114, п. 3, а
 хáтний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
 хвастливий § 19, п. 1
 хвасті́ти § 19, п. 1
 хворостняк § 19, п. 1
 Хемінґуей § 87
 хіжсо § 9, п. 2, г, прим.
 хімєра § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
 хист — хисту § 48, п. 2, ж
 хітросці § 66, п. 1, б; хітросців § 66, п. 2, б
 хібá що § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 2, а
 хід — ходу § 48, п. 2, ж
 хімік § 22, п. 1, прим.
 хімічно зв'язаний § 29, п. 1, г, прим. 1
 хімія § 90, п. 5, а, 2; § 90, п. 5, а, 5
 хірүрг § 90, п. 5, а, 5
 хліб — хліба § 48, п. 2, а; хлібі, хліба § 54, п. 3
 Хліб § 38, п. 2, б
 хлібороб § 8, п. 3, д, б
 хліборобство § 8, п. 3, д, б

хліб-сіля § 25, п. 4, б
хлів — хліва § 48, п. 2, в
хлопець § 2, п. 2, в; хлопця § 2, п. 2, в; § 50, п. 1; хлопче § 53, п. 3
хлопець-богатыр § 27, п. 2
хлопчик § 22, п. 1
хлопчійсько § 22, п. 9
хлоп'я — хлоп'ят § 65, п. 4
хлоп'ятко — на хлоп'яткові § 52, п. 1, б
Хмелеве § 113, п. 2
хмелівський § 113, п. 2
Хмельниччина § 38, п. 22
хобі § 87
ходів-ходів § 25, п. 4, а
ходити § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1; § 83; ходити § 83, прим. 1; ходжу § 80, п. 6, в, прим. 1; ходять, ходять § 16, п. 2, г; будете ходити § 80, п. 8, а, 1; ходив був, ходила була, ходили були § 80, п. 9
ходіння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5
хокей § 87, хокею § 48, п. 2, н
хол § 87
холод — холоду § 48, п. 2, е
Хомá § 22, п. 10
Хоміч § 22, п. 10
Хомівна § 22, п. 10
Хомович § 22, п. 10
хор — хору § 48, п. 2, б
хорт, хорта § 8, п. 2, б
Хотінський замок § 38, п. 21
хотіти § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; § 83; хочу § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; хочеш § 80, п. 4; хочуть § 80, п. 3, б, 9
хочá б § 32, п. 2, а
хоч би § 32, п. 2, а
хоч-не-хоч § 30, п. 3, д
Хо Ши Мін § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, е
хребет § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
хрестові походи § 38, п. 22, прим. 1
християнство § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Христос § 104, п. 5
хрущ — хрущів § 57, п. 1
Хрущов § 104, п. 3, в
хто (парадигма) § 77; біля ко́го § 78, прим. 2
хто-будь § 28, п. 2, б
хтозна-як § 30, п. 3, в
хтозна-який § 28, п. 2, б
хто-небудь § 28, п. 2, б; § 79; ко́го-небудь, кому-небудь, ким-небудь, на кому-небудь § 79
хтось § 33, А, п. 1, г; § 79, ко́гось, ко́мусь, кимсь (і кимось) § 79; біля

ко́гось § 78, прим. 2
худобник-пейзажист § 27, п. 3
художній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хунта § 90, п. 1
хутір — хутора § 48, п. 2, д
хутро́ — ху́тер § 55, п. 2

Ц

цар § 38, п. 3, прим. 2
Цветко, Цветка § 100, п. 2, прим.
Цвік § 104, п. 9
цвях § 6, п. 1, прим.
це́бто § 32, п. 1
цей, ця, це (парадигма) § 76; цьо́го § 7, п. 2; у цьо́го § 78, прим. 2; при цьо́му § 78, прим. 2
целуло́йд § 4, п. 4
Ценкий § 104, п. 1
центр § 96; у це́нтрі § 52, п. 3, а
Центра́льна науко́ва бібліоте́ка АН Украї́ни ім. В. І. Верна́дського § 38, п. 15, а
Центра́льна ра́да § 38, п. 13
Цеці́лін § 104, п. 6, в, 1
Циві́льний пові́тряний фло́т Украї́ни § 38, п. 14
Циганко́в § 104, п. 7
цилі́ндр § 96
Цимля́нська § 109, п. 4, б, 1
Цинда́о § 90, п. 5, в, 3
цисте́рна § 90, п. 5, в, 1
ци́фра § 90, п. 5, в, 1
Цице́рон § 104, п. 6, в, 1
ціпи́лно § 17, п. 4
Цілиногра́д § 109, п. 1, в; § 114, п. 2, д
цокоті́ти § 80, п. 3, а
цьогори́чний § 66, п. 2, б
Цьо́тка § 104, п. 7
Цю́й Юа́нь § 106, п. 2, д, прим.
Цю́рих § 90, п. 5, в, 4; § 93, п. 2
Цю́рпунськ § 113, п. 1
цю́рпунський § 113, п. 1
Цявло́вський § 104, п. 12, а, 3, прим.

Ч

чагарни́к — чага́рнику́ § 48, п. 2, б
Чад — Ча́ду § 48, п. 2, й
чаєня́ § 22, п. 6
«Ча́йка» § 38, п. 20
Чапа́ев § 53, п. 4
Ча́пек § 104, п. 1
Ча́плін — Ча́пліном § 51, п. 3, а
чар-зі́лля § 26, п. 2, 4

час від часу § 30, п. 2, б
 Часослов § 38, п. 18, прим. 2
 частівка § 22, п. 11
 часто-густо § 25, п. 4, б
 Чатир-Дэг § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
 чверть (1/4) § 72, п. 1
 Чебоксари § 109, п. 5; § 112, п. 2;
 Чебоксар, Чебоксарам, у Чебоксарах § 112, п. 2
 чекання § 10, п. 2
 чекати § 10, п. 2
 Челябінськ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 9, а, 3, прим.
 Ченстохова § 109, п. 7, е
 червінець — червінця § 48, п. 1, е
 Червона Шапочка § 38, п. 2, б
 Червоний Став — Червоного Ставу § 48, п. 1, г, прим.
 червоногарячий § 29, п. 2, е
 червоно-зелено-синій § 29, п. 2, е
 черв'як § 6, п. 1, прим.
 чередá, черід § 8, п. 3, б, 1
 через § 8, п. 2, в
 черезплічник § 21, п. 2
 через силу § 30, п. 2, а
 через те що § 32, п. 2, б
 Череповець § 109, п. 9, б; § 113, п. 2, б
 череповецький § 113, п. 2, б
 черідка § 8, п. 3, б, 1
 Черкаси § 113, п. 2, в
 Черкаське старóство § 38, п. 12
 черкаський § 113, п. 2, в
 черкés § 113, п. 2, в
 черкеський § 113, п. 2, в
 чернётка § 9, п. 1
 Чернишів § 104, п. 7
 Чернівці § 108; § 112, п. 2; Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях § 112, п. 2
 Чернігів § 8, п. 1, а, 4; § 108; § 113, п. 2; Чернігова § 8, п. 1, а, 4
 Чернігівська облспоживспілка § 38, п. 14, а
 чернігівський § 113, п. 2
 чесати, чешу, чешеш § 80, п. 4
 чесний § 19, п. 1
 честь § 19, п. 1
 честь чéстю § 25, п. 4, б, прим.
 чéський § 113, п. 2, в
 Чéський Крúмльов § 109, п. 7, г
 чéтверо, чотирьòх, чотирьòм § 70, п. 10
 четвёртий § 9, п. 1; § 71, п. 1
 чех § 113, п. 2, в
 Чехо-Словацька Федеративна Респуб-

ліка § 38, п. 12
 чехо-словацький § 114, п. 3, а
 Чехо-Слова́ччина § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
 Чигирін § 113, п. 1
 чигирінський § 113, п. 1
 чий, чия, чие (парадигма) § 77; чи-його § 7, п. 1, а
 чий-бúдь § 28, п. 2, б
 чий-небúдь § 28, п. 2, б
 чийсь, чийòгось, чийòмусь, чиймсь (і чиймось) § 79
 Чикаго § 90, п. 5, в, 3
 Чиковані § 104, п. 6, в, 1
 Чили § 90, п. 5, в, 3
 чималéнький § 33, А, п. 1, а
 чимáло § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 чим би то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
 чимдúж § 30, п. 1, е
 чимрáz § 30, п. 1, е
 Чингисхán § 104, п. 6, в, 1
 чин чйном § 25, п. 4, б, прим.
 Чирчйк § 109, п. 4, б, 1
 чисельник — чисельника § 48, п. 1, ж
 числénний § 20, п. 2, а
 числénність § 20, п. 2, в
 чйслénно § 20, п. 2, в
 числі́вник — числі́вника § 48, п. 1, ж
 чйстий § 67, п. 1, а
 чйстити — чйсть, чйстьмо, чйстьте § 81, п. 2, в
 Чйсті Прудй § 109, п. 7, в
 Чистоводне § 114, п. 2, а
 чистоводнівський § 114, п. 2, а
 Читá § 113, п. 1
 читінський § 113, п. 1
 чи то § 33, А, п. 2, б
 чичерóне § 90, п. 5, в, 1
 Чйчиков § 104, п. 6, в, 1
 чи що § 30, п. 1, ж
 чипáти § 10, п. 2
 чипля́ти § 10, п. 2
 член-кореспондéнт § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
 чобі́т — чобі́т § 55, п. 1, прим.; чо-бітьми́ (й чобóтьями, чобóтами) § 58, п. 2; на чобóтах (чобóтях) § 59
 чоловік § 9, п. 1; сйм чоловік, сйм чоловіків, чоловік із двáсті § 55, п. 1, прим.
 чомýсь § 9, п. 1
 Чóрне мóре § 114, п. 1, б
 чóрний § 9, п. 1; § 9, п. 2, г; чóрного § 9, п. 2, г
 чорнйло § 9, п. 2, г
 чорні́ти § 9, п. 2, г

чорніця — чорніці § 9, п. 2, г
 чорніти, чорніє § 9, п. 2, г
 чорногуз § 25, п. 1; § 26, п. 1, б
 чорнозем § 26, п. 1, б
 чорноземний § 29, п. 1, а
 чорнороб § 8, п. 3, д, б
 чотіри (парадигма) § 70, п. 2; чо-
 тіри § 9, п. 1
 4¹/2-тисячний § 28, п. 2, а
 чотирикўтник § 25, п. 3, а
 чотиримісячний § 25, п. 4, б
 чотіриста § 70, п. 5
 чотіриста сімдесят вісім тисяч шіст-
 сьот п'ятдесят дев'ять — з чоти-
 рьохсїт сімдесяті восьмі тисяч
 шестисїт п'ятдесяті дев'яті § 70,
 п. 6
 чотіри трєті § 72, п. 1
 чотирнадцять § 70, п. 3
 чотирьохактний § 25, п. 3, б
 чотирьохмільйонний (і чотириміль-
 йонний) § 71, п. 1
 чотирьохсїтний § 71, п. 1
 чотирьохтїсячний (і чотиритїсяч-
 ний) § 71, п. 1
 ЧСФР § 39, п. 2
 чуваський § 113, п. 2, в
 чуваш § 113, п. 2, в
 чумак — чумаче § 53, п. 3
 Чумайський Шлях § 38, п. 6
 Чупринків § 47, Б, п. 2, в
 Чусова § 109, п. 7, а; § 112, п. 3; Чу-
 совді, Чусові § 112, п. 3
 чўти (парадигма в теперішньому
 часі) § 80, п. 1; чўти, чўю, чўють
 § 80, п. 3, б, 1

Ш

ша́бля — ша́бель § 47, Б, п. 2, в,
 прим. 1
 шайба — шайб § 47, Б, п. 2, в
 прим. 1
 шалі́вка § 22, п. 11
 Шанті́ї § 98, § 100, п. 2
 шаруді́ння § 22, п. 5
 шаруді́ти § 22, п. 5
 шасі́ § 89, п. 1
 шах § 38, п. 3, прим. 2
 шахта́р, шахта́ря § 45, II, п. 2;
 шахта́реві § 49, п. 1; шахта́ря́м
 § 56; шахта́ряни § 58, п. 1; на
 шахта́ря́х § 59
 Ша́хти § 109, п. 5; § 113, п. 1
 ша́хтинський § 113, п. 1
 Ша́ши § 38, п. 4

Швейца́рія § 95, п. 1
 швець § 16, п. 1, а; шевче § 53, п. 3
 Швець § 101; § 102, п. 1; Швеця́,
 Швеце́ві (Швецо́) § 102, п. 1
 швидкоко́хд § 8, п. 3, д, б
 швидкоко́хдний § 8, п. 3, д, б
 шевце́в § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б;
 шевце́ва, шевце́вого § 8, п. 1, а, 3
 шевченкіа́на § 38, п. 1, прим. 5
 Шевче́нків — Шевче́нкова, Шевче́н-
 ко́ве § 23, п. 7; Шевче́нкові пое́зії
 § 38, п. 26, а
 Шевче́нківська премо́ія § 38, п. 26, в
 Шевче́нківський райо́нний відді́л на-
 родно́ї осві́ти мі́ста Ки́єва § 38,
 п. 14, а
 шевче́нківський стиль § 38, п. 26, в,
 прим., а
 Шевче́нко § 23, п. 7
 Шексна́ § 109, п. 1
 ше́лест § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
 Ше́лі § 100, п. 2
 Шепети́вка § 108; § 112, п. 1, I;
 Шепети́вки, у Шепети́вці § 112,
 п. 1, I
 шепі́т § 2, п. 1
 шепоти́ти § 2, п. 1
 ше́стеро, ші́стьо́х, ші́стьо́м § 70,
 п. 10
 шестиде́нка § 9, п. 1; § 26, п. 1, д
 Шімча́к § 104, п. 5, б
 шинко́к — шинку́ § 48, п. 2, в
 ші́рма § 90, п. 5, в, 1
 широ́кий § 2, п. 1
 Широ́кий Яр § 114, п. 1, а; Широ́кого
 Яру § 48, п. 1, г, прим.
 ші́роко § 2, п. 1
 широчи́на, широчи́нь § 61, п. 1, прим.
 ші́ти, ші́ю, ші́ють § 80, п. 3, б,
 1; ший, шиймо, шийте § 81,
 п. 2, а
 шифр § 90, п. 5, в, 1
 шихті́вка § 22, п. 11
 Шійшкі́н § 104, п. 6, в, 1
 Ші́ллер § 89, п. 3; § 100, п. 1, II;
 Ші́ллера, Ші́ллером § 100, п. 1, II
 Шіофо́к § 90, п. 5, в, 3
 ші́стдеся́т § 70, п. 4
 ші́стдеся́тий § 28, п. 1, б; § 71,
 п. 1
 ші́стдеся́тип'ятимільйо́нний § 28,
 п. 1, б
 16-поверхо́вий § 26, п. 1, д, прим.
 ші́стна́дцять § 19, п. 1; § 70, п. 3
 ші́стсї́т § 70, п. 5
 ші́сть (парадигма) § 70, п. 2; ші́сть
 § 70, п. 3; шесті́ § 9, п. 1

шків — шківа § 48, п. 1, ж
 шкóда — шкод § 8, п. 3, д, 3
 шкóла — шкíl § 47, Б, п. 2, а
 школяр (парадигма) § 46, II; шко-
 ляр § 17, п. 1; § 45, II, п. 3; шко-
 лярá § 45, II, п. 3; школяре § 53,
 п. 3; школярí § 54, п. 2; школярів
 § 55, п. 1
 шлакóблòк § 26, п. 1, в
 шлях § 38, п. 9; на шляху § 52, п. 2, б
 Шмельбóва § 104, п. 1
 шовк, шóвку § 8, п. 2, б
 шóбта сéсія Київськóї обласнóї рáди
 § 38, п. 16
 шóбстий § 9, п. 1; § 71, п. 1
 Шóу § 94; § 100, п. 2
 шофёр § 45, II, п. 1; § 89, п. 1
 Шпáнка рáння § 38, п. 5
 шприц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
 штаб — штабу § 48, п. 2, г; у шта-
 бi § 52, п. 3, а
 штабс-капітáн § 26, п. 2, 1, б
 штанí § 66, п. 1, а; штанáм (i
 штáням) § 66, п. 3, а; штáньми
 (й штáнями, рiдше — штáнями)
 § 66, п. 5, в; на штáнах (рiдше —
 на штáнях) § 66, п. 6
 Штраус § 94
 штрейкбрéхер § 95, п. 1
 шум — шуму § 48, п. 2, ж

Ш

шавéль — шавéлю § 48, п. 2, б
 щаслíвий § 19, п. 1
 щáстя § 17, п. 3; § 19, п. 1; щáстям
 § 51, п. 2
 щемíти § 9, п. 1
 щетíна § 9, п. 1
 Щиглóв § 104, п. 6, в, 1
 Щигрí § 109, п. 4, б, 1
 Щипачóв § 104, п. 3, в
 що (парадигма) § 77; від чóго, в чóму
 § 78, прим. 2
 щоб § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33,
 А, п. 1, б
 що-бóдь § 28, п. 2, б; § 79; чóго-бóдь,
 чóму-бóдь, чим-бóдь, на чóму-бóдь
 § 79
 щовéчора § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 1, а
 щогóдинí § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 1, а
 Щóголiв § 53, п. 4
 щодáли § 30, п. 1, ж
 щодéнник § 33, А, п. 1, а
 щодéнно § 30, п. 1, ж
 щоднý § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а

щóдо § 31, п. 1, а
 щодобí § 33, А, п. 1, а
 щодóху § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 що ж до § 31, п. 3; § 33, А, п. 2, а
 щокá § 9, п. 1; щоцi, на щоцi § 9,
 п. 2, 2
 Щóкiно § 109, п. 2, в
 щомiсяця § 30, п. 1, ж
 щомóга § 30, п. 1, ж
 щонайбiльше § 30, п. 1, ж
 щонайдóвше § 30, п. 1, ж
 щонайдóжче § 30, п. 1, ж
 щонайкрáще § 30, п. 1, ж
 щонайкрáщий § 33, А, п. 1, а
 щонаймéнше § 30, п. 1, ж
 щонайсильнiший § 69, п. 2, б
 щонайшiрше § 30, п. 1, ж
 що-нéбудь § 28, п. 2, б; § 79; чóго-нé-
 бóдь, чóму-нéбудь, чим-нéбудь § 79
 щонóчi § 30, п. 1, ж
 щопрáвда § 30, п. 1, ж; § 33, А,
 п. 1, а
 щорáз § 30, п. 1, ж
 щорáзу § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 щорóку § 30, п. 1, ж
 щосiли § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
 щось § 33, А, п. 1, г; § 79; чогóсь, чо-
 мусь, чимсь (i чимось) § 79; вiд
 чогóсь, в чóмусь § 78, прим. 2
 що то § 33, А, п. 2, б
 що то за § 33, А, п. 2, б
 щохвилíни § 30, п. 1, ж
 Щúка § 38, п. 2, б

Ю

ювiляр § 45, II, п. 1
 Югослáвiя § 114, п. 3, а
 ю́динi срiбнякi § 38, п. 26, в, прим. б
 юннáт § 20, п. 1, б
 Юпiтер § 38, п. 6
 Юр'ев § 104; п. 11
 Юрiївна § 22, п. 10
 Юрiй Клен (О́свальд Бúргардт)
 § 38, п. 1
 Юрiйович § 22, п. 10
 Юхiмeнко § 2, п. 2, б
 юшка — ющицi § 18, п. 4, прим. 1

Я

я (парадигма) § 73; до мéне § 78,
 прим. 2
 Яблóнський § 104, п. 9
 явище § 45, II, п. 3; явища § 54, п. 3;
 явищами § 58, п. 1
 явiр § 45, II, п. 1
 Ягич § 104, п. 5
 ягнý — ягнýта, ягнýт § 65, п. 4;

ягня́тами § 65, п. 5; на ягня́тах § 65, п. 6
ягня́тко — ягня́ткові, ягня́тку § 49, п. 1
я́чко § 22, п. 7
я́чня § 18, п. 4
я́йце § 18, п. 4; я́ець § 55, п. 2
я́йцеподі́бний § 25, п. 2, б
я́кби § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а; § 33, А, п. 1, б
я́кий § 77
я́кий-бу́дь § 28, п. 2, б
я́кий-небу́дь § 28, п. 2, б
я́кийсь, я́кась, я́кесь § 33, А, п. 1, г
Я́ків § 22, п. 10
Я́ківна § 22, п. 10
я́кісний § 19, п. 1
я́кість § 5, п. 1; § 19, п. 1; я́кістю § 61, п. 3, б
я́кнайба́льше § 30, п. 1, ж
я́кнайба́льший § 69, п. 2, б
я́кнайдо́вше § 30, п. 1, ж
я́кнайдо́ужче § 30, п. 1, ж
я́кнайкра́ще § 30, п. 1, а
я́кнайшви́дше § 33, А, п. 1, а
я́кнайшви́дший § 69, п. 2, б
я́к-небу́дь § 30, п. 3, в
я́к-не-я́к § 30, п. 3, д
Я́кович § 22, п. 10
я́комо́га § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
я́кось § 30, п. 1, ж
я́кось § 30, п. 1, ж
я́кось-то § 33, А, п. 3, а
я́к-о́т § 33, А, п. 3, а
я́кра́з § 30, п. 1, ж

я́к слі́д § 30, п. 2, а
я́к тре́ба § 30, п. 2, а
я́кщо § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а
Я́мпіль § 108
Я́нка Ку́пала § 104, п. 7
я́р § 38, п. 9; я́ру § 48, п. 2, д
я́ро́к — я́рка § 48, п. 2, д
Я́ропо́лк § 106, п. 2, г
Я́росла́в Андрі́йович — Я́росла́ве Андрі́йовичу § 53, п. 4, прим. 4
Я́росла́вів Ва́л § 38, п. 9
Я́росла́в Ми́дрий § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Я́р-під-За́йчиком § 114, п. 3, д
я́рський-під-за́йчиком § 114, п. 3, д
я́сен § 67, п. 1, в
я́сень — я́сеня § 48, п. 1, б; я́сеню § 53, п. 2
я́сла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; я́се́л § 66, п. 2, в; я́слам § 66, п. 3, а; у́ я́слах § 66, п. 6
я́сна § 66, п. 1, в; я́сен § 66, п. 2, в
Я́сна По́ляна § 38, п. 8, прим. 1; § 114, п. 2, е
Я́сногоро́дка § 114, п. 2, а
я́снопо́лянський § 114, п. 2, е
Я́сси § 113, п. 2, в
я́сський § 113, п. 2, в
Я́ффа § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
я́ффський § 89, п. 3, прим.
я́чмінний § 18, п. 4
я́чмінь § 18, п. 4; § 50, п. 2; я́чме́ню § 48, п. 2, б
я́чний § 18, п. 4

ЗМІСТ

Передмова	3
---------------------	---

І. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

Літерні позначення звуків	7
Голосні	7
§ 1. Ненаголошений О	7
§ 2. Ненаголошені Е, И	8
§ 3. І	8
§ 4. І	8
§ 5. Я, Ю, Є	8
§ 6. Апостроф	8
§ 7. ЙО, ЇО	9
Чергування голосних	9
§ 8. Чергування О — І, Е — І	9
О, Е, що не переходять в І	10
Відхилення в чергуванні О — І, Е — І	11
§ 9. Чергування Е — О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й	13
Чергування голосних у дієслівних коренях	13
§ 10. Чергування О — А	13
Е (невипадний) — І (невипадний)	14
Е (випадний) — И	14
§ 11. Чергування У — В	14
§ 12. Чергування І — Й	15
§ 13. Чергування З — ІЗ — ЗІ(ЗО)	16
Приголосні	17
§ 14. Літера Г	17
§ 15. Літера Г	17
Позначення м'якості приголосних	17
§ 16. Коли пишеться Ь	17
§ 17. Коли Ь не пишеться	18
Зміни приголосних при збігу їх	19
§ 18. Зміни груп приголосних -ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ-	19
Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О)	20
Зміни приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників)	20
-ЧН-, -ШН-	20
Спрощення груп приголосних	21

§ 19. -Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л-	21
-З(К)Н-, -С(К)Н-	21
С(Л)Н-	21
Подвоєння та подовження приголосних	21
§ 20. Подвоєння приголосних при збігу їх	21
-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ)	22
Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І	22
Правопис префіксів	23
§ 21. З-, (ІЗ-, ЗІ-)	23
БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін.	24
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-	24
Правопис суфіксів	24
Іменникові суфікси	24
§ 22. -ИК-, -НИК та ін.	24
-ИВ(О)	24
-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін.	25
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін.	25
-ИННЯ, -ІННЯ та ін.	25
-ЕН(Я) [-ЄН(Я)]	25
-ЕЧОК (-ЕЧОК), -ЕЧК(А) [-ЕЧК(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін.	25
-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)]	25
-ИСЬК(О) [-ІСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ІЩ(Е)]	26
-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)]	26
-ІВК(А) [-ІВК(А)], -ОВК(А)	26
-ОК	26
-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ	26
Прикметникові та дієприкметникові суфікси	27
§ 23. -Н(ИЙ), -Н(ИЙ)	27
-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ)	27
-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ІЧН(ИЙ)]	27
-ИН, -ІН	27
-ИН(ИЙ), -ІН(ИЙ)	28
-ИСТ(ИЙ), -ІСТ(ИЙ)	28
-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ)	28
-УВАТ(ИЙ) [-ЮВАТ(ИЙ)], -ОВАТ(ИЙ), -ОВИТ(ИЙ)	28
Дієслівні суфікси	29
§ 24. -УВА-(ЮВА-), -ОВА-	29
-ОВУВА-	29
-ІР- (-ІР-)	29
Правопис складних слів	29
Загальні правила правопису складних слів	29
§ 25. Сполучні звуки О, Е(Є)	29
Складні слова без сполучного звука	30
§ 26. Складні іменники	31
§ 27. Прикладки	33
§ 28. Складні числівники та займенники	34
§ 29. Складні прикметники	34

§ 29. Складні прикметники	34
§ 30. Прислівники	37
§ 31. Прийменники	40
§ 32. Сполучники	41
§ 33. Частки	42

Вживання великої літери (букви) 45

§ 34. Велика літера на початку речення	45
§ 35. Велика літера при звертаннях і в ремарках	46
§ 36. Велика та мала літери в рубриках	46
§ 37. Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо	47
§ 38. Велика літера у власних назвах	48
§ 39. Велика літера в складноскорочених назвах	57
§ 40. Графічні скорочення	57

Правила переносу 58

§ 41. Орфографічні правила переносу	58
§ 42. Технічні правила переносу	59

Знак наголосу 59

§ 43.	59
---------------	----

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

Іменник 60

§ 44. Поділ на відміни	60
§ 45. Поділ на групи	60
§ 46. Зразки відмінювання іменників	63

Уваги до правопису окремих відмінків 65

I відміна 65

§ 47.	65
---------------	----

А. Однина 65

Б. Множина 66

II відміна 68

А. Однина 68

§ 48. Родовий відмінок	68
----------------------------------	----

§ 49. Давальний відмінок	71
------------------------------------	----

§ 50. Знахідний відмінок	72
------------------------------------	----

§ 51. Орудний відмінок	72
----------------------------------	----

§ 52. Місцевий відмінок	73
-----------------------------------	----

§ 53. Кличний відмінок	74
----------------------------------	----

Б. Множина 75

§ 54. Називний відмінок	75
-----------------------------------	----

§ 55. Родовий відмінок	75
----------------------------------	----

§ 56. Давальний відмінок	76
------------------------------------	----

§ 57. Знахідний відмінок	76
------------------------------------	----

§ 58. Орудний відмінок	76
----------------------------------	----

§ 59. Місцевий відмінок	77
-----------------------------------	----

§ 60. Кличний відмінок	77
----------------------------------	----

III відміна 77

§ 61. Однина	77
------------------------	----

§ 63. Відмінювання слова <i>мати</i>	78
IV відміна	78
§ 64. Однина	78
§ 65. Множина	78
§ 66. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини	79
Прикметник	80
§ 67. Тверда група прикметників	81
М'яка група прикметників	81
§ 68. Зразки відмінювання прикметників	82
§ 69. Ступенювання прикметників	83
Числівник	84
Кількісні числівники	84
§ 70. Відмінювання кількісних числівників	84
Порядкові числівники	85
§ 71. Відмінювання порядкових числівників	85
Дробові числівники	86
§ 72. Відмінювання дробових числівників	86
Займенник	86
§ 73. Особові займенники	86
Відмінювання особових займенників	86
§ 74. Зворотний займенник	87
Відмінювання зворотного займенника	87
§ 75. Присвійні займенники	87
Відмінювання присвійних займенників	87
§ 76. Вказівні займенники	87
Відмінювання вказівних займенників	87
§ 77. Питальні займенники	88
Відмінювання питальних займенників	88
§ 78. Означальні займенники	88
Відмінювання означальних займенників	88
§ 79. Складні займенники (неозначені й заперечні)	89
Відмінювання складних займенників	89
Дієслово	89
§ 80. Дійсний спосіб	89
Теперішній час	89
Поділ дієслів на дієвідміни	90
Друга дієвідміна	90
Перша дієвідміна	90
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках	92
Відмінювання дієслів ДАТИ, ІСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТІ й под.), БУТИ	93
Майбутній час	93
Минулий і давноминулий час	94
§ 81. Наказовий спосіб	94
§ 82. Умовний спосіб	95
§ 83. Неозначена форма дієслова (інфінітив)	96
§ 84. Дієприкметник	96

Дієприкметники активного стану	96
Дієприкметники пасивного стану	96
§ 85. Дієприслівник	97

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Приголосні	98
§ 86. L	98
§ 87. G, H	98
§ 88. F, PH, TH	98
§ 89. Неподвоєні й подвоєні приголосні	99
Передача звуку j та голосних	99
§ 90. J	99
§ 91. E, O, EU	102
Групи приголосних з голосними	102
§ 92. Апостроф	102
§ 93. Ъ	102
§ 94. Дифтонги AU, OU	103
§ 95. Німецький дифтонг EI	103
§ 96—99. Кінцеві -TR, -DR	103
Відмінювання слів іншомовного походження	104
§ 100.	104

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

§ 101. Українські прізвища	105
§ 102. Відмінювання прізвищ	105
§ 103. Відмінювання імен	107
§ 104. Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ	110
§ 105. Неслов'янські прізвища	113
Складні і складені особові імена та прізвища й похідні від них прикметники	113
§ 106. Імена та прізвища (прізвиська)	113
§ 107. Похідні прикметники	115
Географічні назви	115
§ 108. Українські географічні назви	115
§ 109—110. Географічні назви слов'янських та інших країн	116
Географічні назви з прикметниковими закінченнями	118
§ 111. Іншомовні географічні назви	119
§ 112. Відмінювання географічних назв	119
§ 113. Правопис прикметникових форм від географічних назв	121
Суфікси -ИНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ)	121
Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЕВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ), -ІВСЬК(ИЙ)	121
§ 114. Правопис складних і складених географічних назв	122
Написання окремо	122
Написання разом	123
Написання через дефіс	124

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. Крапка	126
§ 116. Знак питання	127
§ 117. Знак оклику	128
§ 118. Кома	129
Кома в простому реченні	129
Кома в складному реченні	139
§ 119. Крапка з комою	142
§ 120. Двокрапка	144
§ 121. Тире	145
§ 122. Крапки	149
§ 123. Дужки	150
§ 124. Лапки	151
§ 125. Розділові знаки при прямій мові	153
Показчик	157

Київ, видавництво «Наукова думка»

*Затверджено до друку вченими радами
Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН України
та Інституту української мови АН України*

Оправа художника Г. А. Клещара

Здано до набору 08.07.92. Підп. до друку 21.10.92. Формат 84×108/32. Папір газетний.
Літ. гарн. Друк. високий. Ум. друк. арк. 12,6. Ум. фарбо-відб. 12,6. Обл.-вид. арк. 15,93.
Тираж 120 000 пр. Зам. 2-341.

Видавництво «Наукова думка». 252601 Київ 4, вул. Терещенківська, 3.

Оригінал-макет підготовлено у видавництві «Наукова думка»,
252601 Київ 4, вул. Терещенківська, 3.

Харківська книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе, 310057, Харків, вул. Донець-Захаржевського, 6/8.

У45 Український правопис/АН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови — 4-те вид., випр. й доп.— К.: Наук. думка, 1993.— 240 с. ISBN 5-12-003832-8 (в опр.)

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком і удосконаленням мови. Зокрема вживання великої літери, уточнення правил написання складних слів, закінчення іменників II відміни в родовому відмінку, правила правопису складних прикметників і т. ін. Взагалі з наявного орфографічного кодексу усувається все застаріле, нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української мови.

Для нотаток

